

Viața Românească

REVISTĂ LITERARĂ ȘI ȘTIINȚIFICĂ

BIBLIOTECA CENTRALĂ Reg. Deva Sala de lectură	05
	V-54.

4888/D

SUMAR:

- Al. O. Teodoreanu *Generalul.*
 Constantin Kirițescu *Sport și Cultură.*
 Ion Minulescu *Eu și credința mea (Versuri).*
 Dan A. Bădărău *Intuiția bergsoniană în filosofia lui Edouard Le Roy*
 I. Igiroșianu *Și pe urmă....?*
 Alexandru Claudiu *Socialdemocrația și evenimentele din Rusia.*
 A. Cotruș *Cînt omul. — Bradul. — Intre vrede și tăgadă. — Fără
părinți și urmași. — Dintru 'nceput de 'nceput. —
Aruncă-ți fluerul. — Impotriviri. (Versuri).*
- Dr. Ernest Ene *Politica petrolului românesc.*
 Al. Graur *Note pe marginea cărților (Numele lunii Aprilie).*
 R. Han *În Dobrogea (Versuri).*
 Al. Hallunga *Raționalizarea vînzării.*
 Dr. S. Irimescu *Cincizeci de ani dela descoperirea bacilului tuberculozei.*
 Scrutator *Insemnări politice și altele (Dintr'un carnet indiscret).*
 Mircea Mancaș *Scrisori din Paris (Briand — la paix. — Confederația
danubiană).*
- D. I. Suchianu *Cronica literară (Romanul d-lui C. Stere).*
 Lotar Rădăceanu *Cronica Socială (Problema șomajului în România).*
 Radu Luca *Cronica germană (Lichidarea unui compromis).*
 P. Nicanor & Co. *Miscellanea (Centenarul lui Goethe. — Goethe și Tolstoi. —
Octav Minar, necrofor eminescian. — Memorialiști
basarabeni).*

Recenzii: M. Sadoveanu: Nunta Domniței Ruxanda. G. Călinescu. — Prof. Emil Severin: Petrolul. Studii fizic, chimic, geologic, tehnologic și economic. S. Calm. — Paul Valery: Regards sur le monde actuel. V. Godeanu. — Vicki Baum: Lac-aux-Dames. L. S.

Revista Revistelor: „Drama literaturii burgheze” (Magyar Hirlap). — „Criza spirituală a vremii noastre” (Cerarchia). — „Un călător englez în Rusia” (Nineteenth Century and After). — „Problema Africei” (Fortnightly Review). — „Omagiul lui Goethe” (Nouvelle Revue Française). — „Tradiția și pictura modernă” (Mercure de France). — „Adevăratul Goethe” (Die Neue Rundschau).

Tabla de Materie.

Biblioteca Municipality Deva
SALA DE LECTURĂ

Redacția și Administrația: Str. Const. Mille 5—9, București

1932

Viața Românească apare lunar cu 120 pagini. — Abonamentul în țară un an 500 lei; jumătate an 250 lei. — Pentru străinătate un an 650 lei; jumătate an 375 lei.

Reproducerea oprită.

h.888D

VIATA ROMINEASCĂ

REVISTA LUNARĂ

București, Str. Const. Mille No. 5—9

Anul XXIV

Prețul Abonamentelor :

IN ȚARĂ :

Pe un an Lei 500

Pe jumătate an „ 250

Pentru Bănci și Societăți, anual . . . „ 600

IN STRĂINĂTATE :

Pe un an Lei 650

Pe jumătate an „ 375

Abonamente se pot face dela orice număr, trimițând suma prin mandat poștal sau plătind costul direct la birourile administrației din București, str. Const. Mille No. 5-9

Colecții complete pe anii 1920, 1921, 1922, 1923 și 1924, se găsesc în depozit la Administrația Revistei cu prețul de 200 lei colecția, iar 1925, 1926, 1927 și 1928 cu lei 300 colecția.

Administrația.

Pentru Autori

Se aduce la cunoștința autorilor că manuscrisele primite la redacție nu se înapoiază ; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înștiințați despre aceasta cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Redacția își rezervă dreptul să tipărească articolele cînd va crede de cuviință, conducîndu-se numai după considerații tehnice și editoriale.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugați să ne comunice și onorarul dorit ; în caz contrar, acesta se va fixa de către Direcțiunea Revistei.

Autorilor nu li se pot trimite corecturile și, prin urmare sînt rugați să-și redacteze manuscrisele definitiv și citeț.

Pentru tot ceiace privește redacția : manuscrise, reviste, ziare, cărți, etc., a se adresa la **Redacția Revistel „Viața Romînească”, Strada Const. Mille No. 5—9, București.**

A APĂRUT:

VIAȚA LUI EMINESCU

de G. CĂLINESCU

EDITURA „CULTURA NAȚIONALĂ“

PREȚUL LEI 100

CĂRȚI APĂRUTE ÎN EDIT. „ADEVERUL“ S. A.

INTOARCEREA DE PE FRONT

de ERICH MARIA REMARQUE

Traducere de J. BYCK și Al. A. PHILIPPIDE

PREȚUL 60 LEI

PAPUCII LUI MAHMUD

R O M A N

de GALA GALACTION

PREȚUL 50 LEI

PREȚUL 60 LEI

C. S T E R E

IN PREAJMA REVOLUȚIEI

VOL. I: SMARAGDA THEODOROVNA

PREȚUL 80 LEI

VOL. II: V A N I A R Ă U T U

PREȚUL 80 LEI

DOCUMENTĂRI ȘI LĂMURIRI POLITICE

de C. STERE

PRELUDII:

PARTIDUL NAȚIONAL-ȚĂRĂNESC

și „CAZUL STERE“

PREȚUL 60 LEI

„ADEVERUL LITERAR ȘI ARTISTIC“

— REVISTĂ SĂPTĂMÎNALĂ —

Abonamentul 300 lei anual. Prețul unui exemplar 7 lei.

Redacția și Administrația : București, Str. Const. Mille No. 5—9.

Tip. „Adevărul“, S. A.

3/100

Generalul

Frantz și Fritz acaparaseră aproape toată clientela obișnuită a Salonului de tuns ras și frezat „La Stănică”. Măcar că *Brașoves ambo*, țineau de școli deosebite. Mai tânăr și mai progresist pînă la revoluționarism, Fritz își varia tunsoarea după client, preconizînd *filajul*, cu ajutorul briciului. Tradiționalist ireductibil. Frantz privea cu dispreț această inovație, pe care o socotea o erezie și, menținîndu-se în clasicismul pe care îl practicase o viață de om, nu înțelegea să introducă în păr alt instrument tăios decît foarfeca, pe care o mînuia de altfel cu măiestrie. Fritz avea capul unui diplomat de operetă, cu cărare la ceafă, totdeauna proaspăt ras și cu unghiile lăcuite. Frantz purta musteți mari, o chelie înaintată și veșnic mirosea a vin. Dar dacă Fritz era incontestabil mai impunător, Frantz era în schimb mult mai simpatice. Fritz era de o rigiditate de automat, taciturn (însușire rară la un hărbier), și oarecum distant.

Cum intra cineva în prăvălie, Fritz încremenea la locul lui cu șervetul pe-o mină, iar cu palma deschisă a celeilalte, înțepenită deabecă ceva mai jos de nivelul umărului, indicînd fotoliul. În halat alb și pudrat excesiv, era atît de imobil și inexpressiv, încît părea modelat în ghips de un sculptor fără talent.

Frantz își întîmpina clientul la ușă, surîzător, cu călcîile lipite și frîul în unghi drept. Il conducea apoi pînă la fotoliu, cu plecăciuni la fiecare vorbă. Și vorbea mereu. Iar felul în care vorbea Frantz era un punct de atracție pînă și pentru clienții lui Fritz. Dezorientat de faptul că în limba română *v* se citește tot *v* și nu *f*, precum și de alte mici amănunte de același fel, Frantz își alcătuisese un vocabular plin de fantezie și de neprevăzut. Rostit cu dicția lui sacadată, căpăta o savoare particulară, care nu scăpa nimănui. În afară de faptul că în loc de *d* pronunța totdeauna *t*, în loc de *s*, *z* și invers, ca mai toți compatrioții lui cînd sînt siliți să se exprime în altă limbă decît cea maternă, Frantz își permitea capricii lingvistice care se abăteau dela linia cunoscută a neregulilor curente, improvizînd expresii cu totul originale. Frantz spunea de pildă *inzist*, în loc de *insist*, *azist* în

loc de asist, etc. ca mulți literați români de altfel. Dar Frantz spunea și *si* în loc de zi, *sampile* în loc de zambile etc., formulă pentru care istoricul literar va fi silit să-l claseze printre precursori, în ziua când scriitorii români și-o vor însuși. Mulțumită desigur și acestor calități personale, se întâmplă ades, la aglomerații, ca unii clienți ai lui Fritz să se tundă la Frantz. Contrariul însă, niciodată.

De aceia când domnul Victor Damian, unul din cei mai vechi clienți ai lui Frantz, s'a însumat definitiv și irevocabil în clientela lui Fritz, uimirea a fost mare. Mîhnirea lui Frantz nu se poate descrie. Dacă și-ar fi dat samă cărui motiv îi datorește această singură rușine a carierei lui, fără îndoială că în momentul acesta tot orașul ar fi știut-o, făcînd inutilă povestirea de mai jos. Dar domnul Victor Damian n'a dat nici o explicație și bietul Frantz a rămas pînă azi inconsolabil. De aceia, ca fidel client al lui, m'am hotărît să lămuresc odată pentru totdeauna acest mister, neputînd îngădui ca răuvoitorii să interpreteze brusca schimbare de front a domnului Victor Damian, drept o victorie a modernismului asupra tradiției.

* * *

Cînd s'a trezit din somn domnul Victor Damian, erau trei după amiază. Toată noaptea jucase cărți. Cu toate că de curînd serbase jumătate de veac de existență exuberantă, rămăsese un noctambul tenace și un curtezan norocos. Sala de arme și sobrietatea alimentară îi conservase o siluetă sveltă și încheeturi elastice. Fără fir de păr alb, cu dinți strălucitori, cu tenul bronzat și cu privirea de îmblînzitor de lei, era invidiat de mulți tineri pe care îi lăsa gîfîind la a zecea treaptă, pe cînd el suia în goană scările clubului, sărînd cîte două deodată. În ziua aceia dăduse întîlnire domnișoarei Didina, casierița dela *Consum*, la orele cinci, în fața cinematografului *Trianon*. Avea tot timpul. Iși citi jurnalul în liniște, își luă ceaiul și aprinse o țigaretă. Trecînd în odaia de baie, constată contrariat că nu mai avea nici o lamă de ras. Nu-i nimic, — își zise; la urma urmei mă rade Frantz (doi pași).

Pînă și-a făcut baia, pînă și-a uscat părul, pînă și-a ales costumul și cravata, s'au făcut patru. Ieși, iuțînd pasul. În grădina din față înflorise liliacul. În fața lui o tînără cu racheta în mîină și cu picioarele goale în pantofii de tenis, călca sprinten, legănînd șolduri pline. Se gîndea la Didina. Micuță, albă, blondă, împlinită, nici douăzeci de ani: un deliciu! Ajungînd la bărbier, un roșcovan bunduc, în haină de sport cadrilată și pantaloni de golf, pusese mîna pe clampă. Au intrat aproape odată. Frantz își luase poziția:

— *Am onore tomn Keneral! Am onore tomn Fictori!*

Domnul Victor Damian se interesă:

— Ai mult?

— *Un moment! Termin intei pe tomn Keneral, pe urma facem frumos la tumefoastră!*

Ce general o mai fi și ăsta? — se întrebă domnul Victor Damian intrigat și puțin indispus. După înfățișarea-i exotică, s'ar fi zis că e vreunul din aceia *preluați* dela fosta monarhie austro-ungară. Tinerețea lui excludea însă această posibilitate. Domnul general nu părea să aibă mai mult de treizeci de ani. Domnul Victor Damian se resemnase. Cum nu vroia decât să se bărbierească, ar fi putut să recurgă la serviciile altui lucrător, dar toate locurile erau ocupate. Măcar că era grăbit și nu-i plăcea să aștepte.

Gradul pe care clientul îl avea în oștire, în contrast atît de isbitor cu vîrsta pe care o arăta, i-a împus imediat. Unui om care poate fi chemat mîine să joace un rol atît de important în apărarea națională, face să-i cedezi azi locul la bărbier, — se consola el. Dar precocel comendant de trupe nu părea grăbit deloc și minutele înaintau necruțătoare. După ce s'a bărbierit, domnul general s'a spălat foarte tacticos tamponîndu-și exagerat de mult obrajii congestionați ca două emisfere dorsale de nou născut. A cerut apoi să fie tuns, pe urmă loționat, și în fine legat la cap și pudrat cu *Rachel*, cutie pe care Frantz n'a găsit-o decât după multă trudă în fundul unui raft. Cînd i-a venit rîndul d-lui Victor Damian, erau cinci fără cinci. Așteptînd pe Frantz care își conducea clientul la ușă, domnul Victor Damian bombănea la adresa tuturor generalilor vorbe regretabile pentru un patriot. Cînd s'a întors Frantz, l-a întrebat răstit:

— De unde-i generalul ăsta?

— *Din Cernăuți, ma roc.*

— Și cum îl cheamă?

— Bercu Leibovici!

— Ce spui?

— Bercu Leibovici, — răspunse Frantz întrerupîndu-și dansul de balerină cu care își întovărășea punerea șervetului. Și aplecîndu-se confidențial la urechea domnului Victor Damian, îi aruncă în obraz un suflu acru de vin dospit, lăsîndu-și capul cînd pe-un umăr, cînd pe celălalt (un tic):

— *Ăsta keneral tîrector la marca Sinker.*

* * *

N'am putut afla nici odată dacă domnișoara Didina l-a așteptat sau nu pe domnul Victor Damian în fața cinematografului *Trianon*, dar știu pozitiv că din ziua aceia nu s'a mai tuns la Frantz.

Al. O. Teodoreanu

Sport și cultură

Sportul a pus stăpînire pe lumea modernă. Alături de cinema și de radiofonie, cuceriri nouă ale tehnicei, surori mai tinere, dar care au realizat în timpul cel mai scurt cariere strălucite, sportul constituie un aspect caracteristic al vieții de astăzi. Viață intensă, nervoasă, trăită în ritm viori și trepidant. Ea tinde să micșoreze spațiul, scurtînd distanțele, să apropie oamenii și acțiunile lor, dar în același timp să sporească măsura vremii, înmulțind faptele și precipitînd evenimentele ce încap în unitatea de timp.

Intre aceste ocupațiuni favorite ale omului modern, deosebirea e fundamentală: cinema și radio sînt spectacole, care cer celui ce vrea să petreacă, atitudini *statice*. Mijloace de divertisment, de petrecere, ce pot deveni, este drept, cînd sînt judicios întrebuintate, mijloace prețioase de instruire și de educație. Nu e mai puțin adevărat că milioanele de oameni care se delectează cu spectacolul viziunii cinematografice sau cu audiția radiofonică, sînt receptoare imobile: privesc sau ascultă; de curînd, mulțumită ultimelor perfecționări tehnice, le fac pe amîndouă în același timp. Satisfacțiunile, de ordin sufletesc și de calitate foarte diferită, se înregistrează de ființa omenească în mod pasiv, fără a pricinui acesteia nici o sporire a capacității de recepțiune, cu atît mai puțin a energiei ei creatoare.

Cu sportul e altceva. Sportul e eminent *dinamic*. E ființa omenească în mișcare. E cheltuială de forță, de vitalitate, dar cheltuială remuneratoare, făcută sub formă de plasament rentabil, al cărei profit se adaugă la capitalul inițial, pe care-l sporește și-l face și mai productiv. Insunîndu-se în categoria de funcțiuni ale corpului omenească, care se numesc *educație* sau *cultură fizică*, sportul, forma cea mai populară a acestei preocupări, potențează calitățile materiale ale făpturii omenești, îi mărește energia și rendementul, perfecționează individul și ameliorează rasa.

Să fie oare convingerea adincă și conștientă despre aceste virtuți — fiziologice și eugenetice — ale sportului, mobilul care împinge miile, zecile sau sutele de mii de credincioși ai nouăi religii, ce a pus stăpânire pe lumea modernă, în spre arene, în spre piste, spre ringuri, dealungul drumurilor sau în largul câmpurilor, spre creștetele munților, care o face să-și ațintească privirile lacome pe luciul apelor ori spre azurul cerului?

Nu. Mobilul sufletesc este altul. Sportul nu e un tratament medical sau terapeutic, căruia să se supună omul suferind, sau bănuitor, spre a alunga germeii boalelor de care suferă sau se crede amenințat. Nu, sportul e o recreație, un joc, la care se dedă omul pentru plăcerea de care simte nevoia de a-și înfrumuseța viața, pentru satisfacția pe care o dă ființei noastre îndeplinirea în condiții optime a funcțiunilor ei organice, pentru buna dispoziție sufletească ce-i este urmarea strâns legată de ea.

A înlătura obstacolele — numească-se ele distanță, piedică materială, adversar — a sorbi spațiul economisind timp, a vedea just și a ținti precis, a reuși să-ți ajuți camarazii și să derutezi adversarii, și acestea în plină desfășurare victorioasă a putințelor ființei tale — îndestulându-te din plin din paharul forței, speranței, curajului, — în aer, verdeață și lumină, nu însemnează aceasta oțelirea omului în lupta cu puterile naturii din care este el încuși o înfinită părticică? Și nu este aceasta un isvor de plăcere curată, un fragment de cîntec voios detașat din marea simfonie a vieții, în care bucuria de a trăi intens alcătuește motivul cel mai fericit-inspirat, pe care divinul creator l-a presărat printre greutatețile, amărăciunile, plictiselile și banalitățile acestei vieți?

De cînd lumea, mijloacele de acțiune cele mai prețuite au fost cele ce-și ascund virtuțile reale sub forme plăcute. Și numai pentru că își întovărășește efectele lui salutare asupra corpului și spiritului, cu sentimentul plăcerii, reușind să găsească în aceasta din urmă motorul propulsor al activității sale, a reușit sportul să cîștige acel imperiu covârșitor asupra masselor populare. Numai pentru acest motiv a căpătat acea influență puternică, care-l face să fie salutat de unii ca pe una din cuceririle mari ale civilizației moderne, iar de alții să fie considerat ca o neliniștitoare primejdie.

Căci o controversă există, într'adevăr. Ca orice ideie, care ajunge să stăpînească masele cu puterea unei inițieri mistice, sportul are adoratori fervenți și detractori convinși. După cei dintîi, sportul este una din marile revelații ale timpului modern, ivită la timp, pentru a ridica specia umană de pe panta decăderii fizice, pe care aluneca și a reda

acesteia vigoarea indispensabilă îndeplinirii tuturor funcțiilor vitale, care-i garantează înalta ei menire pe pământ.

După ce-i de-al doilea, activitatea sportivă, întronind la locul de cinste fizicul, ar reprezenta o decădere, o reîntoarcere la cultul barbariei; el ar înjosi ființa omenească, răpindu-i nimbul intelectual care o înobilează, aducînd-o la nivelul animalității sau a primitivității.

Iată deci două tabere adverse, cu pozițiunile bine delimitate.

Intre aceste două extreme, există însă și o categorie intermediară, un fel de dizidență a celei dintii.

Nu se neagă exercițiilor fizice, ce constituiesc materialul sportiv, eficacitate și importanță. Se critică, nu exercițiul în sine, ci forma deviată pe care a luat-o, orientarea sa falsă, mulțumită căreia generația tinăra e abătută de la calea considerată îndeobște ca dreaptă și folositoare. Maladia de care suferă sportul este *exibiționismul și spectaculosul*.

Ea a condus la rezultatul paradoxal că a creat, în numele sportului, două categorii foarte diferite: Pe de o parte un număr mic de ambițioși, făcînd din exercițiul sportiv o profesie, uneori lucrativă, oameni setoși de glorie și celebritate, practicînd reclama și publicitatea tapajoasă, la fel cu vedetele de cinematograf. Pe de altă parte, o mare categorie de inactivi, cei ce se mulțumesc să privească; tineri care după o practică fără însemnătate nu mai fac nimic. Ba fac! Au devenit *sportivi de vorbă*. Ei citesc cu asiduitate ziarele sportive, sînt nelipsiți dela toate reuniunile și matchurile, cunosc pe de rost numele șampionilor și performanțele lor, cifrele oficiale ale recordurilor, biografia, viața privată ori galantă, gesturile și gusturile așilor...

Deci, profesionalism și exhibiționism de o parte, diletantism loquace și steril de alta, acestea sînt excrescențele ce denaturează activitatea sportivă și răsfrîng asupra totului defectele unei părți.

Oamenii din aceste categorii deserveșc cauza generală a sportului, căci atrag asupra lor atacurile adversarilor, oferindu-le o țintă sigură și prilejul unei victorii ușoare.

Scriitorul acestor rînduri s'a ridicat și el cu altă ocazie¹ împotriva sportului spectaculos care tinde să împartă națiunea „în două tabere foarte înegale: o minoritate activă și o majoritate inertă. Cea dintii, oligarhia selecționată, dar sufletește împintenată de ambiție, roasă de orgoliu; cea de a doua, mulțimea care constituie figurația, redusă la exercițiul brațelor care aplaudă și a plămînilor care răcnesc”.

¹ Iluzia sportivă. In: *Educația Fizică, parte fundamentală a educației școlare integrale*.

Confuziunea trebuie deci evitată cu băgare de samă, dar și cu hotărîre.

Nu această din urmă latură deformată a activității sportive ne preocupă acum. Exagerările, denaturările, degenerescențele trebuie înlăturate, ca excrescențe parazitare vătămătoare, ca fenomene morbide; ele nu trebuie să altereze fondul sănătos al fenomenului. Nici mai ales să fie confundate cu acesta însuși. Literatura nu este compromisă din cauza speculatorilor, care o înjosec transformînd-o în marfă; numescă-se acești speculatori, de pildă: Pittigrilli, — dacă îi scoatem de urechi din tainițele fabricanților de otrăvuri — ori Hertz, cînd îi scoatem de după taraba debitanților ei. Nici nu vom blestema sublima artă a unor Beethoven, Wagner, Verdi și Berlioz, pentru motivul că o tiranică psihoză modernă ne silește să ascultăm *jazzul* negrilor americani, care n'are de comun cu muzica, decît faptul că e alcătuit din combinații de sunete. Nu vom face vinovată arta care ne-a dat pe un Raphael, pe un Rembrandt și pe un Velasquez, pentru extravaganțele unui Picasso și a imitatorilor lui. Și nu vom închide porțile teatrului și cinematografului din cauza spectacolelor deșănțate, pe care, din inadvertențe regretabile, ni le oferă uneori.

Purificat de rătăcirile în care e expus să lungească și considerat în formele sale esențiale, sportul ni se impune ca un fenomen de cea mai mare însemnătate și de cel mai mare folos. Numai dacă sîntem în stare să pătrundem adînc în conținutul acestei noțiuni, să ne dăm sama de elementele și de valoarea lui, de contingentele pe care le are cu celelalte manifestări ale activității omenești de astăzi, ne vom putea fixa în mod obiectiv și atitudinea noastră față de el. Și aceasta e necesar spre a putea stabili adevărul în controversa: *sportul este, sau nu, un fenomen cultural?* Face el parte din categoria de bunuri sufletești, care alcătuiesc tezaurul de cultură pe care și l-a creat omul? Ori este o îndeletnicire pur fizică, brutală, animalică, lipsită de orice întipărire spirituală, nevrednică de a-și căuta și găsi un loc printre înaltele preocupări ori creațiuni cu care se mîndrește specia umană?

Considerația de care trebuie să se bucure în societatea omenească, locul pe care trebuie să-l ocupe în organizarea acestei societăți și tot rostul lui, atîrnă de răspunsul clar ce se poate da acestor întrebări.

* * *

În toate timpurile, concepțiile filosofice care caută să explice natura omenească, au fost dominate de chestiunea raporturilor ce există între *trup* și *spirit*. Componente egal

de importante, întrucât întregesc ființa omenească, ele s'au bucurat de considerațiuni inegale în ochii cugetătorilor și oamenilor de știință, și ca urmare, de o inegală atențiune în ce privește îngrijirea și educațiunea lor. Istoria culturii și a civilizației ne arată cum marile prefaceri suferite de popoare au avut înrîuriri adînci asupra concepției pe care și-o făcea omul despre trupul și sufletul lui. Rînd pe rînd, omul a socotit că educația celor două componente trebuie să meargă mîna în mîna, ori le-a considerat ca deosebite și antagonistice, tratînd cînd pe una, cînd pe cealaltă, cu indiferență ori cu ostilitate.

Hellada veche ne-a lăsat pînă astăzi suvenirul prestigios al unei înalte culturi, a căreia țintă era tocmai armonia fizicului cu spiritul, întrupate într'un ideal de frumusețe realizată în fapt de poporul elin, și celebrată în versuri și în marmură. Viața fizică a omului antic era complementul indispensabil al vieții sufletești, cu care se închea în aceeași concepție etico-estetică a *kalokagathiei*. Exercițiile fizice aveau o valoare spirituală, care precedea din intuiția populară, dar afirmată, înălțată în doctrină și exaltată de un Plato, de un Pindar, de un Aristot...

Filosofia stoică a prilejuit primele crăpături în zidurile edificiului unitar și armonic, ce cuprindea laolaltă, în aceeași considerație, trupul și sufletul. Creștinismul i-a săpat temelia și i-a năruit. Separația e complectă între suflet și corp, cel dintîi divin și veșnic, cel de al doilea fiind vestmîntul pămîntesc pieritor. Intemeind o concepție morală nouă și un ideal nou, trupul era părăsit, disprețuit, ca o sdreanță, fără nici o valoare; ba chiar, prin trebuințele ori ispitele lui diavolești, putea să primejduiască adevărata fericire a omului, care-i era asigurată prin viața de pe lumea cealaltă. Omul medieval este, ca structură sufletească, un mistic-religios. Biserica atotstăpînitoare gonește, atît din educația tineretului, cît și din preocupările de stat, exercițiile corpului. Totuși, fenomen extrem de interesant pentru cei ce caută a descoperi rădăcinile adînci ale lucrurilor, ele se mențin, sub forme camuflate, în lunga noapte a evului mediu. Natura ignorată și disprețuită se răsbună, și exercițiile fizice trăesc sub forma vieții de război, a activității cavaleresti și mai ales a jocului popular. Dar desvoltarea vieții galante de curte ucide cavalerismul, iar războaiele, mizeria și revoluțiile amorțesc jovialitatea jocurilor populare.

Secolul al XIX-lea întronează *intelectualismul*. Viața mo-

¹ Cuvînt compus din *Kalôs kai agathôs*=frumos și bun, analog cu *omul bine crescut* de astăzi, idealul către care tindea educația Grecilor vechi.

nă, complicată prin civilizație, a mărit la extrem trebuințele omului.

Omul contemporan trebuie să-și pună creerul la tortură, spre a-și recunoaște, în mijlocul amestecului inextricabil de lucruri și de concepții, linia care îi indică drumul vieții. Excesul vieții cerebrale, obișnuințele sedentare, exci-tarea febrilă a vieții de oraș, l-au schimbat. Nu mai este, ca omul de odinioară, un animal de speță mai înaltă, fericit că poate trăi, lucrînd și gîndind pe pămîntul care-l hrănește și sub soarele care-l luminează. Filosofii moderni nu-l mai compară — cum făcea odinioară *Platon* — cu „acei frumoși cursieri închinați zeilor, lăsați să rătăcească după voia lor prin pajști spre a vedea, dacă vor găsi, din instinct, înțelepciunea și virtutea”. Omul modern a devenit, după expresia lui *Taine*: „un creier prodigios, un suflet infinit, pentru care membrele sînt numai apendice, iar simțurile numai servitori; nesăturat în curiozitățile și ambițiile sale, totdeauna la pîndă spre cuceriri nouă, cu freamăte și cu isbucniri care buimăcesc structura lui animală și ruinează suportul lui trupesc...”

Unilateralitatea vieții cerebrale în straturile de sus, mizeria și scăderile sociale în cele de jos, au determinat reacțiunea care trebuia să refacă unitatea ființei omenești, redînd spiritului acel înveliș fără de care el nu poate să existe: adică trupuri sănătoase și înfloritoare, izvoare de energie, suporturi solide ale oricărei acțiuni virile, asigurînd omului rendamentul trebuitor atît ca individ izolat cît și ca membru al unui grup social, mai restrîns, ori mai larg.

Această reacțiune s'a produs în doi timpi și pe două căi deosebite: la începutul secolului XIX prin reînvierea *exercițiilor gimnastice*, apărute aproape în același timp în Germania cu *Jahn*, în Suedia cu *Ling*, în Franța cu *Amoros*, ca un fenomen de convergență dintre cele mai interesante; apoi, către jumătatea a doua a secolului, prin apariția *sportului* propriu zis, în Anglia, ca rezultat al selecționării, al sistematizării și codificării jocurilor populare practicate de popoarele occidentale.

Cele două metode, metoda gimnastică și metoda sportivă, s'au asociat complectîndu-se și s'au întrunit pe același plan de preocupări: acela al *Educației fizice*. Ea s'a aplicat însă și se aplică în combinații diferite ale acestor două elemente, felurit dozate după temperamentul popoarelor, după țelurile urmărite de grupurile sociale ce le organizează și, nu arareori, ca rezultat al discuțiilor ori conflictelor de școli, sau de bisericește. Fie că o înțelegem sub forma de gimnastică — cu diversele ei aspecte — gimnastică suedeză fiziologică și igienică, gimnastică germană de aparate, gimnastică franceză naturistă ori culturistă, gimnastică femini-

nă ritmică și estetică, considerată sub formele ei elementare, educativ-școlare, sau sub formele ei de aplicație în legătură cu funcțiunile sociale pe care le deservește; fie că o înțelegem sub forma sportivă, iarăși cu diferitele ei aspecte, — sporturi atletice, jocuri sportive, etc., — educația fizică este concepută astăzi ca *arta de a păstra corpului omenesc integritatea putințelor sale fiziologice, de a le desvolta și spori, spre a da ființei omenesti suportul material și energetic al vieții, sub toate felurile ei forme de manifestare: fizică, intelectuală, morală, dar o artă care scoate din teoria și practica științei toate elementele ce-i constituie fundamentul și-i indică liniile după care trebuie să se miște*. Ea constituie astăzi una din componentele culturii umane, identică cu oricare alta din cuceririle spiritului omenesc, în năzuința lui de a înțelege constituirea naturii și jocul forțelor ei, și a și le supune, spre a le întrebuința pentru sporirea puterii de viață și a satisfacțiilor ființei lui.

* * *

S'au dat noțiunii de *cultură* multe definițiuni. Cea care mi se pare că o îmbrățișează mai cuprinzător, este aceea dată de Müller-Lyer: „Prin cultură se înțelege suma tuturor progreselor și cuceririlor, pe care societatea umană și le-a însușit, în ordine materială și spirituală, în știință și putință, în moravuri și obiceiuri, în toate prestările și exteriorizările vieții”.

Expresiunea *cultură* este împrumutată dela ocupația îngrijirii pământului. Un teren e *cultivat* cînd în locul rocei sterile, suprafața se acoperă cu plante într'un scop voit de noi. Prin extensiune, cuvîntul se întrebuințează astăzi spre a arăta starea societăților omenesti care se îndepărtează de primitivitate în spre acele țeluri superioare, care constituiesc idealurile vieții omenesti.

În noțiunea de cultură trebuie să distingem două părți:

Una, este acumularea de bunuri materiale, pe care omul le creează pentru satisfacerea trebuințelor sale. Este aceea cultură pe care o înțelegem din contemplația construcțiilor mărețe, a fabricelor imense, a mașinilor ingenioase, a holdelor bogate, a operelor literare, științifice și artistice; tot ce slujește a face viața fecundă, plăcută și ușoară. Este cultura obiectivă, reprezentată prin realizări materiale, pe care *Ostwald* o definește, ca fiind „ameliorarea coeficientului tehnic al energiei transformate”.

Cealaltă constă din dispozițiile sau puterile sufletești care aduc asemenea rezultate. Realizările materiale ar putea fi distruse printr'o catastrofă naturală sau omenească; o dată vîntul distrugerii trecut, oamenii se pun pe lucru și

reconstruiesc casele, fabricile, mașinile, reconstituiesc civilizația materială. Căci *sufletul omenesc* este cel ce produce cultura. Efectul poate fi distrus; dar cauza rămânând, ea poate reproduce efectul. „Rezultatele culturii materiale sînt — după Heinrich Schurtz — numai învelișul extern al unor fenomene sufletești interne, și ele stau cu acestea din urmă în același raport, în care stau și atomele materiale față de forța vie care formează și menține corpul“.

În acest îndoit aspect cu care ni se înfățișează cultura, mai avem de adăugat o constatare.

Puterea sufletească, generatoare a culturii, nu este opera omului individual, ci munca unei întregi societăți. Ea se transmite din generație în generație, prelungindu-se de parte în trecut și în viitor. Deaceia puterea culturii stă nu atît în dispozițiile sufletești ale unei generații, ci al unui șir întreg de generații ce se succed, păstrate, potențate și cultivate, alcătuiind deprinderi sufletești ce devin organice. Această constatare ne duce la înțelegerea caracterului social pe care-l are cultura. Valoarea ei va consta în măsura în care aceste bunuri, rezultat al unor deprinderi fixate prin generații, vor satisface trebuințe ale unor cercuri sociale cît mai cuprinzătoare. „Nu există valoare — scrie Bouglé — decît în funcțiune de dorințe“. Dar omul cult stă în serviciul utilității sociale. Cu cît numărul trebuințelor societății crește, sporește și acela al valorilor culturale, care le satisface. Valoarea culturii stă deci în măsura în care ea satisface trebuințe sociale.

O consecință este că, cultura nu se poate împrumuta pe de-a întregul, din altă parte. Trebuie să existe o identitate, sau cel puțin o afinitate între structura culturii împrumutate și structura împrumutătorului, un raport direct de forțe, o convergență. Neșinerea în samă a acestui adevăr explică situațiile false la care se ajunge cînd într'o țară se împrumută din afară instituții de cultură, care nu se așează în echilibru pe fondul cultural al țării; de exemplu un aparat universitar fastuos pe o masă populară analfabetă.

În rezumat deci, în noțiunea *culturii* trebuie să desprindem în primul rînd *forțele spirituale*, transmise în decursul generațiilor și devenite deprinderi, precum și *creațiunile materiale* ori *instituționale*, în strînsă legătură cu cele dintii, și a căroră valoare stă în satisfacerea trebuințelor sociale cît mai numeroase și mai diferențiate. În vederea căroră sînt create.

* * *

Argumentele, pe care se bazează adversarij sportului, cînd îi tăgăduiesc o valoare culturală, sînt de două feluri:

În primul rînd sportul nu e de nici un folos în România,

fiind o simplă modă, de importatie străină, și anume un articol de proveniență americană. E argumentul local.

În al doilea rând, sportul, considerat în general, e lipsit de orice spiritualitate, e *cultul barbariei*; practica lui, acaparatoare a ființei și societății omenești, ca o religie exclusivistă, înjosește ființa omenească și e primejdie socială. E argumentul general, universal.

Consecința, sportul ar fi lipsit de valoare culturală; ca atare el nu merită atențiunea ce începe să i se dea în țara noastră; ba chiar, trebuie înlăturat din sistemul de educație a tineretului, ca o rățacire, ce poate deveni o primejdie națională.

Aceste idei, puse în circulație de persoane cu o bună situație în cultura noastră, trebuiesc discutate cu obiectivitate și pe bază de cunoștințe documentare sigure.

Pentru fixarea poziției noastre în această discuțiune, țin să precizez de la început două lucruri:

Întii, vom elimina sportul pe care l-am denumit spectaculos ori exhibiționist, ca pe o formă falsificată a adevăratului sport; îl dăruim deci în întregime adversarilor sportului, spre a-l combate, după bună dreptate. Facem rezerve numai pentru cazurile când spectacolul servește unor scopuri de propagandă, de popularizare, de răspîndire a cunoștinței și a gustului în masele populare; e o metodă admisă și practică în cele mai diverse ramuri de activități publice.

Al doilea, va fi imposibil a separa *sportul*, ca joc, de *exercițiile gimnastice*. ce-i servesc de pregătire, ambele fiind componente întregitoare ale aceleiași funcțiuni biologice și ale aceleiași preocupări educative. Deci, vorbind de sport, necesarmente el trebuie înțeles în sensul larg al cuvîntului, apropiindu-se de noțiunea *educației fizice integrale*. Nici noi nu-l putem concepe altfel și, pe cît pare, din formularea criticelor care i se aduc, nici acestea nu l-au considerat într'altfel.

Așa dar, mai întii *argumentul local*. A fost formulat în țara noastră în deosebi de un cunoscut scriitor¹. Iată-l, în rezumat:

Sportul este „o apariție eminentamente americană“. El s'a dezvoltat acolo ca o necesitate a trupului, spre a evita deformările corporale care rezultă din excesul de muncă fizică unilaterală a lucrătorilor industriali. Ca atare el nu e o necesitate romînească; la noi 80% din populație o formează plugarii, a căror muncă, alcătuită din mișcări ritmice, fă-

¹ Nichifor Crainic, *Cultul barbariei: Sportul*. (Foileton în *Universul*“).

cute în aer liber, îi dispensează de orice activitate de educație fizică.

Ne simțim obligați a face două rectificări: sportul nu a apărut în America, ci în Anglia, de unde s'a răspândit în celelalte țări, inclusiv America. Apoi el nu e o creațiune a omului, ca rezultat al unei reacțiuni cugetate, voite, în legătură cu munca industrială, ci s'a dezvoltat prin selecționarea și reglementarea jocurilor populare. *Foot-ballul* nu e decît vechea *soule*, pe care țărani francezi o joacă de mai mult ca zece veacuri. *Tennisul* e multisecularul *jeu de paume* înobilat și anglizat. *Golful* descinde direct din *crose*-ul francez, ș. a. m. d. Astfel, jocurile populare de origine celtogalică, influențată de civilizația romanică, peste care apoi s'a altoit o puternică influență germanică, francă, practicate lungi secole de popoarele Europei occidentale, mai ales de minunata rasă rezultată din acest amestec. au trecut Marea Mînecei, au fost supuse la o operație de șlefuială și de reglamentare, după care, sub etichetă nouă englezească, cu prestigiul mărit, s'au înapoiat în țările de baștină și s'au răspândit peste toată lumea.

Chiar cuvîntul *sport*, așa de englezesc în formă, e în realitate de origine franceză, de la vechiul *desporter* = „a petrece” și indică lămurit caracterul distractiv al jocurilor.

Nu e deci nici o legătură între uzinele Ford și originea sportului. Acesta s'a născut spontan, în populația rurală, ca un produs natural al energiei vitale a ființei omenesc, ca o funcțiune elementară. E produsul sufletului omenesc, așa cum au apărut și poezia populară, și muzica populară, și dansul popular, forme deosebite prin care omul își exteriorizează sentimentele, își cheltuiește prisosul de energie, își activează funcțiunile organice.

Revenind la pretinsa înactualitate a sportului pentru țara noastră, din cauză că țăranul român n'ar avea nevoie de el, aș pune în treacăt întrebarea, dacă orice activitate culturală are valoare numai dacă se aplică direct și complect asupra țăranului plugar. În cazul acesta, mai toată cultura noastră națională, cu care ne mîndrim: școalele și instituțiile de cultură superioară, universitățile, politehnicele, Academia, societățile științifice, școalele și muzeele de arte, revistele de literatură, sînt lipsite de valoare culturală, căci de ele profită direct țăranul plugar. E drept că isvorul și condiția specificului național al culturii noastre romînești trebuie să fie cultura populară, interesul celor optzeci la sută a populațiunii statului nostru, dar cred în același timp că trebuie să ne ferim și de exclusivismul la care ne duce exagerația țăranocentrică.

Dar să fie adevărat că munca agricolă dăruiește masele țărănimii noastre cea sănătate înfloritoare și forță fi-

zică, care le dispensează de îngrijirea trupească prin exerciții fizice? Oare gestul larg al semănătorului, practicat în câteva zile ale primăverii, atitudinea girbovită a plugarului, aplecat pe coarnele plugului său, și chiar exercițiul ridicării și lovirii pământului cu sapa, al prășitorului, au rezolvat definitiv primejdia unilateralității mișcărilor, producătoare de deformări corporale? Să fie țăranul nostru omul atât de complet și armonios dezvoltat, atât de sănătos și viguros, încât să apară „absurdă și ridiculă” orice preocupare a trupului și vieții lui fizice, încât să facă inutile ori superflue încercările de a le îmbunătăți printr’o îngrijire, care ar cuprinde în cadrul mare al igienei, și materialul Educației fizice?

A pune întrebarea este a întrevedea și răspunsul. Condițiile vieții noastre economice și sociale, cerințele ei de tot felul și alte cauze, — pe care nu e nici locul, nici timpul a le reaminti — au creat o chestiune sanitară a țărănilor români, minat de maladii sociale și de traiu neigienic, amenințat de degenerescența fizică. Sîntem deci departe de portretul idilic al unui țăran robust și athletic, înfrățit cu natura din mijlocul căreia se desprinde, frumos în sălbăticia lui și sănătos în primitivitatea lui. Din nenorocire, România nu e fericita Arcadie, și ocupațiile bucolice creau fapte viguroase și fericite numai pe vremea lui Theocrit. Lucrările de demografie rurală și de igienă socială ne rechiamă la realități negre, pe care argumentele create pentru trebuința cauzei nu reușesc să le facă roze. Și apoi, lăsînd de o parte pe țăranul plugar încovoiat pe plugul său, căutîndu-și vigoarea printre bulgării gliei stropite de sudoarea trupului său muncit, nu sînt oare vrednice de interes și mlădițele aceleiași pături țărănești, pe care le găsim ofilindu-se pe băncile claselor din școlile de sat, în internatele școlilor normale și seminariilor, în școlile rurale de meserii și agricultură, și mai ales în viața închisă și aspră de cazarmă?

Adevărul este că tineretul țărănesc român e la fel conformat cu tineretul orășenesc, cu cel francez sau cu cel american, are aceiași alcătuire anatomică și aceleiași funcțiuni fiziologice, care se păstrează și se potențează prin aceleiași metode educative.

La noi, ca și aiurea, jocul sportiv izbucnește spontan, ca o necesitate elementară a vieții fizice și sufletești a omului; misiunea educatorului este de a-l organiza, a-l disciplina, spre a-l face cît mai adecuat țelurilor sale și a-i sporii efectele bune. De fapt, țăranul român nu merită să fie comparat cu Jourdain al lui Molière — cel care făcea proză fără s’o știe — căci nu el este vinovatul, dacă totuși face sport fără ca teoreticianii, adversarii ai sportului — să-și dea sama. Căci, într’adevăr, țăranul român face sport, atunci cînd joacă

oina fără s'o boteze *base-ball*, cînd joacă *poarca* fără să-i spună pe englezește *golf* ori *hockey*, cînd joacă *țicul* fără să știe că e rudă de aproape cu *criquet*-ul, cînd se ia la *trîntă* fără să o boteze *luptă greco-romană*.

Și sînt multe jocurile populare, care dezvoltă forță musculară, sprinteneală și dibăcie, care exercită ochiul, fac educația spiritului de echipă, aduc în suflete voioșia, lucrînd în aceeași direcție și producînd efecte analoage cu jocurile populare din occident, care, cum am spus mai adineauri, au evoluat, dînd naștere sporturilor de astăzi. Va fi o lucrare de mare folos aceea care va consta în culegerea și metodizarea jocurilor sportive ale poporului român, pentru trebuințele aceleiaș populații — așa cum a făcut pe vremuri *Haret* cu jocul *oina* — spre a pune la dispoziția tineretului român jocuri sportive sănătoase, care, fără să poarte nume englezești și ponosul mărfurilor de importatie, să contribuie la sănătatea fizică și morală a feciorului de țaran, desigur, cu efecte mai utile, decît poate s'o facă munca animalică, de secular „mucenic al glicii“.

* * *

Socotesc de prisos a insista prea mult asupra unui lucru, care s'ar părea admis de toată lumea: necesitatea exercițiului fizic pentru oamenii cu ocupațiuni intelectuale și sedentare. Făptura omenească își are obligațiile și drepturile ei; contrariu de ceea ce se întîmplă cu mașinile construite de omul însuși, care se uzează prin funcționare, mașina omenească trebuie să funcționeze, ca să nu se uzeze. O mare lege biologică ne lămurește că organele care nu funcționează, se atrofiază și chiar dispar în cursul generațiilor. Intrebuințarea, funcționarea, provoacă o reîmprospătare, o regenerare a materialului organelor ce lucrează, iar materialele nouă fac servicii mai bune decît cele slăbite prin uzură. Natura nu a creat organe inutile; cele pe care noi le facem inutile, prin neștiința noastră de legile naturii, se răsbună și, prin slăbirea lor, primejduesc echilibrul funcțional al întregii făpturi.

Natura a dat ființei omenești un aparat motoric foarte bine organizat. Nu i l-a dat din greșală. Natura e avară. Nu risipește zadarnic material. Acest aparat trebuie deci pus în lucrare. Ființele viguroase nu pot rămîne inactive; ca și animalele, copilul sare, sburdă, căci energia internă trebuie cheltuită în mișcare. Omul care e obligat de împrejurările artificiale, create de viața modernă, să-și altereze echilibrul funcțional al ființei sale, să lucreze zilnic numai cu unele din organele sale și să țină pe altele în inacțiune, va trebui să găsească pe altă cale compensația indispensabilă. Mai ales cînd organele neglijate sînt cele ce alcătuiesc o masă a-

tît de importantă ca aparatul său motoric, atît de strîns legată în conexiunile sale anatomo-fiziologice cu funcțiunile fundamentale, ce alcătuiesc *tripiedul* vital al ființei sale, excitantul, generatorul și regulatorul funcțiunilor de nutriție, de respirație și de circulație. Iată de ce ocupațiunile sedentare, munca cerebrală, trebuie să-și găsească neapărat compensație în exercițiul fizic. Nu numai atît, dar chiar și îndeplinirea parțială, unilaterală, a funcțiunilor aparatului de mișcare, trebuie corectată prin exerciții artificiale de compensație.

Activitatea fizică, sportivă, are în chipul acesta fundamente biologice ce nu pot fi tăgăduite, decît cu tăgăduirea sau cu ignorarea a însăși firii omenești. Ea este strîns legată cu buna și regulata funcționare a corpului omenească, deci cu *sănătatea*. O discuțiune asupra acestui punct ar părea oșioasă, superfluă, absurdă chiar, atît de elementar, atît de definitiv cîștigat pare lucrul. Discuțiunea ar putea să încapă numai asupra întinderii și a locului pe care această activitate are dreptul să le ocupe în viața omului, și asupra formelor sub care poate fi întrebuițată.

Aceste două aspecte secundare ale chestiunii sînt cele ce au dat și dau naștere la luarea de atitudine ostile fie împotriva sportului, considerat în totalitatea lui, fie împotriva formelor sub care poate fi întrebuițată.

Din diferite părți, și chiar din lumea școlară, se aude afirmația, că într'adevăr sportul ar fi un corectiv al viciei intelectuale excesive, dar că nu este necesar în școala românească, deoarece școlarul ori studentul român nu se prăpădesc cu învățătura. Acest curios raționament ar însemna să împiedicăm pe cineva dela satisfacerea unei trebuințe, sub cuvînt că o altă trebuință nu se îndeplinește satisfăcător. Este erezia unei teorii a pedepsei care vrea să distrugă întregul pentru greșala părții. Înțelepciunea ironizantă a mulțimii a născocit zicătoarea: „decît filosof oficos, mai bine măgar sănătos”. Cu procedeul de mai sus, am ajunge însă ca pe cel ce nu vrea — sau nu poate să capete cultură, uneori poate cu riscul sănătății — să-l împiedicăm și să devină măcar un individ voinic și sănătos, un animal bun. Și, doară, a fi *animal bun* e considerat de Herbert Spencer ca primă și indispensabilă condiție de succes al individului în lume, ca o necesitate pentru prosperitatea unei națiuni.

Dar primejdia mai mare ar fi în faptul că sportivitatea ar distruge viața intelectuală. Religia sportivă ar fi atît de acaparatoare și exclusivistă, încît nu ar admite pe lîngă sine, coexistența unei alte zeități. Aceasta, printrucă între *sportivitate* și *spiritualitate*, ar exista o desăvîrșită antinomie.

Este cel de *al doilea argument* care se aduce pentru a

se tăgădui sportului o valoare culturală, argumentul de ordin general, invocat, după argumentul *local* — inactualitatea sportului pentru România, țară rurală.

Să fie oare adevărat că exercițiile gimnastice și jocurile sportive nu cuprind nici un element intelectual, că practicarea lor conduce la exclusivismul activității fizice, și prin aceasta la decăderea ființei omenești de pe pedestalul său de mândrie, la deposedarea ei de nimbul intelectualității ?

Ca o protestare tăcută, dar impresionantă, se ridică în fața acestei afirmații, imaginea vechii Helade, a acelei minunate priveliști de civilizație, în care cultura fizicului era inseparabil unită cu a intelectului, înălțându-se laolaltă ca un imn închinat divinității supreme: frumosul. Argumentul istoric, atât de puternic, încît n'ar putea fi neglijat, este întors, ocolit de adversarii sportului, printr'o interpretare specioasă: cultura fizică la Grecii vechi avea într'adevăr o valoare spirituală, deoarece sportul antic era o *întregire* a idealului estetic, coordonîndu-se în chip armonios cu cultura morală, pe cînd sportul modern este numai o *compensație* pe care o caută omul, osîndit de condițiile vieții moderne la privațiuni pe care ființa sa fizică și morală le resimte dureros; sportul are doar rolul să restituie omului unitatea persoanei sale fizice, dîndu-i în același timp și iluzia libertății precum și un derivativ de ordin moral; el canalizează instinctele brutale, grosolane, războinice, înspre lupta nobilă și elegantă, impregnată de virtuțile camaraderiei și onoarei.

Întregire la cei vechi, *compensație* la moderni... Și între ele, ar fi nu o deosebire de nuanță, cum s'ar părea, ci o prăpastie!

Mărturisesc că nu-mi repugnă această temă, de altfel frumos desvoltată de un apreciat membru al tinerei generații intelectuale¹. Nu o pot însă adopta împreună cu concluziunile ei. Și aceasta, mai întîi, pentru că mi se pare că se neglijează elementele perspectivei istorice. Armonia culturii grecești, exprimată prin opera unor Platon și Aristot, a unor Sophocles și Pindar, a unor Phidias și Praxiteles, era rezultanta unei evoluții seculare, cristalizarea ultimă a unei concepții etico-estetice, care a ajuns să exprime sub forme definitive tendințele și aspirațiile spre idealitate ale unui popor ce trăia patriarhal pe pămîntul binecuvîntat al Eladei, într'un climat fericit, agitat de trebuinți puține și neturburat de paradoxele vieții intelectuale de astăzi. Omul

¹ Tudor Vianu, *Valoarea Sportului*. In revista *Gîndirea* No. 5. din Mai 1931.

modern și-a descoperit de curînd existența și rosturile ființei sale fizice. Sportul a reapărut de cîteva decenii. În viața intensă a societății moderne, el își croește acum drumul și-și caută un locșor, care i se contestă energic de cultura intelectuală propriu zisă, geloasă de poziția ei atotdominatoare. Noul venit e într'adevăr grăbit și puțin cam brutal... Lovește cu pumnul și cu piciorul. Trebuie să înlătore rezistențele, căci îi trebuie spațiu și aer. Nu s'a găsit încă forma de echilibru între elementele culturii moderne. Sîntem încă în perioada haotică, în care cele două componente își apără dreptul la exclusivitate. Cultura spirituală nu primește bucurios pe intrus și nu-i cedează decît în silă un locșor în dependențe, acela care, în casele bogate, se acordă rudei sărace. Iar noul venit, mînat de impetuoșitatea și vigoarea tineretii sale cuceritoare, vrea să ardă tradițiile vechi și să acapareze prin forță locul de frunte, ce socotește că i se cuvine.

Antinomia e de ordin actual, nu etern; are caracter superficial, nu organic. Ceiace a putut trăi odată împreună, poate retrăi și astăzi: este un imperativ al naturii, ca cele două părți să se întregească. Condiția esențială a acestei restabiliri de armonie este ca sportul să se desvolte în direcția evoluției lui naturale. Materia e subordonată spiritului; ea este dirijată de el. Mușchiul este de la natură supus nervului; nu viceversa. Sportul nu este numai *compensația* excesului spiritual, este, prin firea lucrurilor, și trebuie să devină chiar un slujitor al lui. Sportul trebuie să se *spiritualizeze*. Cu condiția de a fi subordonat spiritului, dominat și îndrumat de el, curățit de elementele de violență, de brutalitate sau de grosolanie, consecințe firești ale originii lui — care a fost lupta omului contra omului — sportul se încadrează armonios printre celelalte valori produse de spiritul omenesc.

Această spiritualizare se manifestă în primul rînd prin calitățile și mijloacele pe care le întrebunțează. Sportul cere dela spirit trei calități fundamentale, care-i sînt indispensabile, și pe care el le potențează prin exercițiu: *prezența de spirit, exercițiul inteligenții și disciplinarea voinței*. Nu însă în aceste mijloace stă întreaga lui valoare spirituală. Căci exercitarea lor nu împiedică mecanizarea mișcărilor, iar mecanizarea este contrarie în fapt esenței spirituale a naturii omenesti. Spiritul încetează aci de a mai fi stăpîn. În asemenea situație se găsește de pildă atletul profesionist, închinat cultului bicepsului, preocupat de mărirea performanțelor sale mecanice, în umbra cărora se ascunde aviditatea succesului sgomotos, sau a cîștigului bănesc.

De o calitate spirituală mai înaltă, este colaborarea pe

care o cere sportul dela știință. Din ce în ce mai mare este contribuția științei în stabilirea premizelor teoretice și în modalitățile aplicațiilor practice ale educației fizice, în genere, și a sporturilor, în special. Un imens material de cunoștințe și de metode științifice servește la controlul exercițiilor și la măsurarea valorii lor. Sportul științificat e pe cale de a ajunge o nouă categorie științifică, apărută la punctul de intersecție dintre fiziologie, igienă și biologie. Această enunțare e îndestulătoare, ca să ne pună în gardă și împotriva unei primejdii ce se ivește la orizont. Atențiune deci: să nu lăsăm sportul să părăsească cîmpul sau peluza verde a stadionului, ca să naufragieze în camerele închise de laborator, de unde îl pîndesc eprubetele chimistului-biolog și mai ales inextricabilele formule matematice ale psihofizicianului !

Ceiace însă contribuie în cea mai largă măsură la spiritualizarea sportului, este îndreptarea lui în spre un țel care să treacă dincolo de el însuși. Numim un astfel de țel înalt, pentru orice activitate, un *ideal*. Așa dar, sportul, nu pentru el în sine, ci ca un mijloc pentru atingerea unui ideal sau unor idealuri.

După Dyroff aceste idealuri ar fi în număr de trei.

În rîndul întii, trebuie să punem *sănătatea*, dar sănătatea înțeleasă nu ca o simplă proprietate a singuratecelor organe ale corpului, de a fi menținute în starea de normală funcționare, ci, ca o formă de perfecțiune a procesului vital în întregul lui, ca acea însușire care face corpul viguros, gata de acțiune, care transformă aptitudinile în dexterități și în bune dispoziții, care își revarsă plinul ei, radiînd în afară în acțiune. Însemnînd deplina stăpînire asupra nervilor și membrelor, ea dă ființei omenestii putința de a conduce. Toate exercițiile fizice și sportive, trebuie puse în serviciul ridicării sănătății, dar nu în așa chip ca ea să fie întrebuintată iarăși tot în scopul exercițiilor fizice, ci ca o bază pentru o activitate mai bună, mai vioaic, mai strălucită a spiritului.

Alături de idealul sănătății, se așează acela al *frumosului*, înțeles atît ca valoare estetică, cît și ca valoare morală. Dar nu frumusețea falsă a romantismului demodal, nici aceia mai proaspătă a decadentismului, care a imaginat ca interesante, figurile palide, visătoare și ridicule, — sau a corpurilor de frumusețe croitorească, ci aceia a corpului suplu, mlădios, din care respiră forța și promptitudinea în acțiune, acea frumusețe care sufletește se exteriorizează prin expresia surizătoare a feței, isvorită din spiritualitate, semu al unei dispoziții lăuntrice încrezătoare în sine, dar

în același timp binevoitoare și prietenoase. Estetica nouă nu primește corpurile schilodite, fețele desfigurate. Eroii infirmi nu sînt prețuiți *din cauza* acestor glorioase mutilări, ci *cu toate că* le au. Să recunoaștem că această concepție implică și o primejdie, aceea a cultivării exagerate a exercițiilor de eurythmie, în scopul obținerii exclusive a frumosului fizic.

Al treilea ideal e al *gloriei*, trebuința de a-și ști perfecțiunea recunoscută și admirată de alți oameni cunoscători. Nu însă gloria falsă, zadarnică, soră cu vanitatea, ci gloria spiritualizată, legată de capacitatea de a produce lucruri folositoare, gloria care e numai rezonanța exterioară a faptei bune. Aceasta poate să stea și prin sine însăși, precum vinul de calitate bună rămîne gustos și fără eticheta care-i arată numele. Gloria are valoare numai ca o afirmare a faptului că acțiunile bune sînt cunoscute și apreciate, și ca un impuls pentru firile ce nu-s în stare să lucreze numai pentru dragostea acțiunii. Inșă trebuie să fim conștienți de faptul că mărimea unei glorii nu stă în numărul celor ce cunosc fapta, cît în capacitatea de judecată a celui ce o laudă. Iar acest cunoscător nu stimează atîta prestația musculară executată, ci succesul ei intern și fructul ei spiritual. Un înotător care a obținut un premiu pentru că s'a aruncat în apă spre a salva un copil dela înec, e mai prețuit decît cel ce a trecut canalul Minecii înot, numai pentru a dovedi puterea lui de rezistență. Căci adevărata glorie nu e egoistică; gloria savantului care a dat omenirii o descoperire binefăcătoare, este durabilă, și nu se stinge cu persoana.

Sănătate, frumusețe, glorie, înseamnă perfecționarea omului; ele demonstrează că sportul nu este un scop final, considerat în sine însuși; că el trebuie să conducă la mutațiuni înspre domeniul spiritualității, la perfecționarea ființei spirituale. Iar această potențare se traduce prin *efecte de ordin social*, care constituie ultima finalitate a exercițiilor sportive. În trei direcțiuni se simt efectele sociale ale sportului: în direcția și pentru ajutorarea celor din apropierea noastră imediată, în direcția și ajutorul patriei și în răsfrîngerea și radierea asupra umanității. Mutațiunea sporturilor în domeniul spiritualității, înseamnă deci transmiterea efectelor lui asupra celorlalte ființe, înseamnă a-l face să tindă cît mai larg, cît mai departe și cît mai sus, înseamnă a-l descătușa din sfera îngustă a preocupărilor egoiste, spre a-i atribui o mare valoare socială.

Conceput astfel, sportul se situează pe planul preocupărilor culturale, întemeiate și asociate cu cea mai calificată spiritualitate. Și nu trebuie să descindem la vechea Elladă ca să-l găsim ca generator al celor mai bune satisfacții su-

fletești, indispensabil factor întregitor al personalității creatoare.

Ne îngăduim a prezenta două pilde de personalități luate din două epoci ale timpurilor moderne, distanțate una de alta, genii deosebite ca structură sufletească, dar deopotrivă de gigantice ca forță creatoare, care mărturisesc a fi găsit în exercițiul sporturilor, nu „compensația”, ci unul din izvoarele puterii lor de creațiune:

Cel dintîi se numește Goethe. Tînăr, de constituție delicată, slăbit de surmenaj, merse să consulte un medic bătrîn din Frankfurt. Acesta nu-i prescrie rețete, ci-i dădu un sfat: „Ceiace-ți trebuie, este aerul și mișcarea”. Tînărul a ascultat sfatul. Viața lui întregă, Goethe a fost un model de echilibru și armonie, după pilda vechilor Greci. Nu era zi, în al cărei program sportul să nu-și aibă partea sa largă. Curse lungi cu piciorul, sau călare. Scrimă, patinaj și înot. Vîna, dansa și urca munții. Intr'un cuvînt, ducea viața sportivă cea mai integrală și mai metodică. Departe de a-l distra, sau a-i obosei inteligența, el simțea efectele exercițiului ca o hac în care geniul său se reîmprospăta; el însuși mărturisește: „În orele de călărie sau de patinaj, mintea mea puna la punct vechile proiecte literare”. Și tînărul slăbănog; descurajat la vîrsta de 20 ani, trăi 83 ani, iar gloria lui, sărbătorită în zilele din urmă, ne dă prilejul să asociem modestul nostru omagiu, pentru această formă a activității lui, cu atît mai pilduitoare, cu cît se petrecea în pragul veacului al XIX-lea, pe cînd abia licărea aurora renașterii Educației fizice.

După poetul filosof, omul de stat. Un ziarist francez¹ urmărind o anchetă printre marii oameni politici, descinde într-o după amiază de Duminică în Roma și se interesează unde poate găsi imediat pe Mussolini. E îndreptat la un teren de jocuri unde se disputa un match de foot-ball. Însoțit de doi din fiii săi și de cinci din miniștrii săi, ducele asista la joc, nu ca persoană oficială, ci ca simplu spectator. Ca un sportiv care-și petrece *week-end-ul* duminical, fără nici o formă protocolară, participînd cu interes pasionat la sportul lui favorit. Gazetarului surprins, el îi declară: „Iubesc sportul. Fac în fiecare zi un ceas și jumătate de sport. Dacă reușesc să găsesc acest timp? Il iau!” În ființa sufletească a dictatorului, sportul nu e numai o pasiune personală, ci o metodă de conducere politică, care se manifestă organizatoricește prin încadrarea întregii Italii în legiunile de Balila. Avanguardia și Dopolavoro, iar ca efecte, în potențarea

¹ Jacques, Goddet, *La vitalité sportive de l'Italie*. (în *L'Auto*, Decembrie 1930.)

la gradul cel mai înalt a energiei morale și fizice a Italiei renăscute.

Nu putem ști dacă, în concepția lui Goethe și a lui Mussolini, sportul contează ca o *întregire* ori ca o *complectare* a ființei umane, nici dacă ei s'ar fi considerat umiliți în această de a doua ipoteză. Dar exemplul ne dă îndreptățirea să afirmăm că, dacă creațiunea ideală și creațiunea politică pot fi considerate ca două forme indiscutabile ale culturii și dacă, în mecanismul elaborării lor, exercițiul corporal colaborează pentru o cât de minusculă parte ca element activ, în acest caz, sportul își dobândește dreptul nu numai la viață, dar și la bună considerație.

Constantin Kirițescu

Eu și credința mea

Mă 'ntreb ce s'a putut schimba
In mine
Și 'n credința mea,
In care știu că n'am schimbat nimic,
Nici chiar mîndria mea de ucenic,
Pe care și-azi mi-o mai găsesc
In cele cîteva volume
In care n'am scris decît glume,
De teamă să nu 'mbătrînesc!..

Mă 'ntreb și nu pot să-mi răspund
De ce 'n credința mea m'afund
Ca luna 'n fundul unui lac,
Cînd lacul nu-i decît minciuna
Cu care ne-amăgește luna
Și stelele cînd se prefac
In licurici —
Gîngăanii mici,
Pe care noi,
Cînd încercăm din lac să-i prindem
Zadarnic mînile ne 'ntindem,
Că nu găsim în lac decît noroi...

Și totuși, s'a schimbat ceva
Și 'n mine,
Și 'n credința mea!
Dar ce anume s'a schimbat
N'a fost chiar schimb adevărat.
Nu s'a putut schimba decît
Minciuna unui vis urît,
Căci, dacă lacul și cu luna
Rămîn la fel, întotdeauna,
La fel, nu ne-am putut schimba
Nici eu,
Și nici credința mea!..

1923

Ion Minulescu

Intuiția bergsoniană în filosofia lui Edouard Le Roy¹

Filosoful Le Roy nu poate fi pentru nimeni o figură nouă: sfârșitul veacului trecut îl cunoaște deja sub aspectul unui spirit subtil, ingenios și liberal care, descătușându-se încetul cu încetul din lanțurile mecanismului științific la care îl condamnă o cultură matematică aproape exclusivă și profesională, participă la revoluția de idei a timpului nostru alături de Lachelier, de Boutroux, de Meyerson, de Milhaud și de Henri Poincaré. Și, în această privință, articolul lui Ed. Le Roy, *Science et Philosophie* apărut în *Revue de Métaphysique et de Morale*, 1899, face — putem să spunem — epocă.

Dar, mai presus de toate, celebritatea lui Le Roy se datorește faptului că apariția sa la orizont reprezintă întemeierea bergsonismului ca școală. Orișice școală presupune cu o egală necesitate pe profesor și pe elev, orișice școală presupune o transfuzie de gândire sau o transmitere a unui meșteșug, un mariaj spiritual de o anumită ordine. Vrem să spunem că un sistem al unui cugetător nu dă naștere unei școli decât în momentul ivirii primului discipol. Amintiți-vă de Aurel Vlaicu, gloria aviației românești din epoca eroică. Aparatul de zbor pe care îl inventă acest mare român tae văzduhul ani de-a rândul în mijlocul admirației unui întreg norod; dar comanda pareau că nu ascultă decât de mâna îndemnatică a făuritorului lor. Din această cauză, Vlaicu moare fără să lase invenția sa moștenire. Mii și mii de semeni ai săi îl admiră; nici unul nu-l imită, nu-l continuă. Bergson, întemeietor de

¹ *L'exigence idéaliste et le fait de l'évolution*, Boivin 1927; *Les Origines humaines et l'évolution de l'intelligence*, Boivin 1928; *La Pensée Intuitive. I. Au delà du Discours*, Boivin 1929; *La Pensée Intuitive. II. Invention et Vérification*, Boivin 1930. (Cînd a fost scris acest articol, nu apăruse încă ultima lucrare a lui Bergson: *Les deux sources de la morale et de la religion*).

gindire nouă, dar stingher, ar fi riscat soarta lui Vlaicu: ar fi fost desigur înțeles, dar n'ar fi cunoscut acea conjugare a efortului său cu un altul care-l amplifică. Edouard Le Roy, primul, face dovada că destinul lui Bergson nu este de a rămânea izolat. — eveniment fundamental în istoria filosofiei contemporane.

Le Roy și Bergson erau creați pentru acea conjugare de care vorbim. Precum o picătură de apă ce se coboară dealungul unei ferestre întilnește din întâmplare o alta care pare că o aștepta și o anexează precipitându-se înainte mărită, umflată, îmbogățită, tot așa sistemul bergsonian, teoria duratei, aceia a intuiției, a inteligenței interesate, a evoluției creatoare și nu mecanice se îmbină de minune cu principiul convenționalității legilor științifice pus în lumină de Le Roy, tot atît pe cît apelul acestuia la cunoașterea imediatului se potrivește cu scopul pe care Bergson îl fixează filosofiei, acela de a rupe cu obiceiurile spiritului, cu superstructura, cu ideile asociate, cu convențiile și prejudecățile deformante, pentru a ne deschide posibilitatea unei pătrunderi directe a naturii prin simpatia intelectuală, prin coincidența imediată a subiectului cu obiectul în interiorul căruia spiritul se transportă.

În ce an exact s'a produs această absorbțiune, această afiliere al lui Edouard Le Roy? Iată un lucru nu tocmai ușor de determinat. Ceiace interesează totuși este că, dacă faimoasa apologie scrisă de Le Roy¹ apare abia în 1912 și dacă adeziunea formală și conștientă nu precede cu mult acea dată, apoi Bergson îi era cunoscut filosofului nostru cu mult înainte, încă de cînd începuse a gîndi și scrie, încă de cînd mergea pe urmele lui Henri Poincaré. Ceiace iarăși ne interesează este că anti-intelectualismul devine marea modă încă pe la 1890, ca reacțiune împotriva pozitivismului și a științismului, și dacă Le Roy nu este format de Bergson, ci, mai degrabă, de Boutroux și de Poincaré, el poate totuși să numere *Les Données Immédiates* între operele de predecesori.

De altfel, dacă este vorba să determinăm poziția inițială a lui Le Roy, în momentul în care se produc primele sale manifestări, este destul să procedăm la o scurtă analiză a articolului său citat² care ne arată în ce enormă măsură Le Roy era susceptibil de a se infeoda bergsonismului. Căci deja la 1899, el înțelege să pue în lumină caracterul convențional al legilor științelor zise exacte; „c'est le savant — zice el — qui fait l'ordre et le déterminisme qu'il imagine reconnaître dans les choses”. Legile nu sînt decît niște definiții deghizate; „le phosphore fond à 44 degrés” are pur și simplu sensul: „je définis ainsi la fusion du phosphore, et si l'expérience dément

¹ *Une philosophie nouvelle: Henri Bergson.*

² *Science et Philosophie.*

ma définition, j'en serai quitte pour dire que le corps qui fond à une autre température n'est plus du phosphore". Artificiul, de altfel, nu apare numai în legi: chiar faptele sînt creații ale savantului, creații convenționale, unități artificiale, individualități fictive, care presupun o îmbucătățire în spațiu și timp a naturii, o introducere a unor limite ce nu pot avea o existență obiectivă, deoarece, în natură, nimic nu începe și sfîrșește vreodată, universal fiind pe deplin solidar în toată alcătuirea lui. Izolarea unui fapt ca fapt reprezintă așa dar o abstracție pe care numai mintea omenească poate s'o săvîrșească: „les faits sont taillés par l'esprit dans la matière amorphe du Donné". Știința creează „de toutes pièces" faptul și legea care-l traduce: dar printr'o nouă elaborare, care ne îndepărtează și mai mult de contactul imediat al naturii, știința ne conduce la fabricarea marilor teorii. Acest termen ultim al cunoașterii discursive „n'est qu'un jeu purement formel d'écriture", un joc ce nici nu mai are în vedere adevărul cum nu-l are șahul. Știința are o valoare pur practică, ea urmărește succesul tehnic și industrial, ea este un „manuel opératoire", o rețetă, o aproximație menită să ne permită acțiunea asupra naturii.

Dar, zicem acum, converțiți aceste formule cît de puțin, enunțați că inteligența are în vedere acțiunea practică, nu cunoașterea speculativă, și sînteți în plin bergsonism și înțelegeți deodată de ce Henri Poincaré, căruia Le Roy i se afiliase la început, îl reneagă în chip public¹, fiindcă Poincaré nu consimte să meargă atît de departe în critica mecanismului științific. În totul, Le Roy se apropie de Bergson, pînă și la predispoziția de a ilustra afirmările prin comparații plastice. Nu are, în adevăr, o alură cu totul bergsoniană imaginea următoare pe care o extragem dintr'o comunicare de la 1900: „Nous sommes comme des ouvriers qui paveraient un espace sans bornes, et qui par suite, quelle que soit la forme des pavés déjà posés, pourraient toujours tailler les pavés ultérieurs de manière à continuer sans retouche".²

Bergson și cu Le Roy erau sortiți să se întâlnească, să reacționeze în același fel față de frămîntările zilelor noastre. Le Roy lucrează în prelungirea filosofiei bergsoniene; el adaugă, el perfecționează, el îmbogățește; dar dacă totul este nou la el, nimic nu este surprinzător pentru lectorul familiarizat cu operele lui Bergson. Acest fapt vrem să-l scoatem acum în lu-

¹ Soarta a vrut ca Le Roy să se proclame elev al lui Poincaré pentru ca acesta să-l dezavueze, precum a vrut ca Le Roy să se proclame apărător al catolicismului pentru ca biserica să-l alunge ca pe un dușman.

² *La science positive et la liberté*, în *Bibliothèque du Congrès international de Philosophie de 1900*, vol. I. p. 338.

mină, analizând producția ulterioară a lui Le Roy care arată că, prea adesea, pasaje întregi din *l'Exigence Idéaliste*, sau din *Les Origines Humaines*, sau din *la Pensée Intuitive* nu sînt veritabile comentarii din Bergson și dezvoltări de anumite concepte bergsoniene. Astfel, două treimi din *Pensée Intuitive I* formează explicații complementare la observațiile aduse de Bergson la articolul: *immédiat* din *Vocabularul de Filosofie* (*Vocabulaire de Philosophie*, Alcan, 1928) al lui A. Lalande, astfel, filosoful el însuși ne spune că ar fi vrut să doteze cartea sa *L'Exigence Idéaliste* cu sub-titulul: „En marge de l'Évolution Créatrice”. Dar să considerăm lucrurile cu mai puțină precipitație și să avem răbdarea de a le examina cu deamănuntul.

Primul fapt care ne izbește la Le Roy și care ne trezește interesul este năzuința sa de a restaura filosofia în întreg prestigiul ei, de a reda ontologiceii și speculației vechea lor strălucire, de a delimita cîmpul de activitate al științei și al filosofiei, în fine de a stabili independența și ireductibilitatea filosofiei față de științele exacte: toate acestea în conformitate cu preceptele bergsoniene. *La Pensée Intuitive I* își începe prefața în chipul următor: „La métaphysique est souvent décriée parce qu'elle est souvent méconnue. Ses détracteurs l'opposent à la science comme l'imaginaire au positif. Mais, en la condamnant ainsi et pour y parvenir, quelles idées étranges ne s'en font-ils pas!... En présence d'un tel fait, au moins faut-il reconnaître qu'une question reste toujours à débattre, même pour ceux qui en fin de compte voudraient tirer de la réponse motif de nier et de proscrire: la question de savoir *ce que c'est que la métaphysique*. Faire comprendre de celle-ci la raison d'être et le sens, le but qu'elle vise, la possibilité d'y atteindre, la méthode pour cela compétente, enfin la nature et la valeur des résultats accessibles dans cette voie: je ne me propose ici rien d'autre”. Cartea lui Le Roy este, plecată pe această pantă arătată în prefață, o justificare, — mai mult — o apologie a metafizicei.

Ce trebuie să vedem în filosofie — zice el — este mai degrabă un mod determinat de a percepe și de a gândi, o atitudine, o metodă, o disciplină, decît un studiu ce ar avea un conținut particular precum are un conținut propriu fiecărei științe pozitive. Este posibilă filosofia despre ori și care obiect, ori și ce materie comportînd de a fi studiată filosoficește, dar nici un obiect nu depinde decît numai de filosofie: științele particulare își împart realul fără a lăsa vreun reliefat.

Trei factori fac pe filosof. In primul rînd se numește filosof omul care luptă împotriva prejudecăților. „qui s'efforce vers la pleine conscience et autonomie du jugement. qui vou-

draît porter la lumière de la réflexion critique jusqu'à la racine même de son être et de sa pensée, jusqu'au principe le plus secret de ses affirmations, de ses états, de ses démarches" ¹; într'un cuvînt — zice Le Roy — care tind să rezolve într'o unitate superioară dualitatea subiect-obiect: această primă tendință a filosofului se poate numi *tendință critică*, „vers la pleine clarté de conscience”.

Dar filosoful, în al doilea rînd, caută să pătrundă atît sensibilul cît și raționalul, să opereze sinteza bogățiilor date de experiență și de rațiune: să stabilească pentru fiecîe lucru individualitatea lui originală și, totodată, relațiunile sale inteligibile; adică filosoful manifestă o tendință spre o *speculație dezinteresată*.

În fine, în al treilea rînd, filosoful are sensul întîm al realităților spirituale și pune aceste realități, aceste valori mai presus de orice: el trăește în conformitate cu rațiunea, practică virtutea și urmează regulei de a acorda, de a uni acțiunea și gîndirea.

Primul factor analizat, acel critic, acel al unei inteligențe care dorește să rezolve opoziția comună între subiect și obiect, între formă și materie, între căutare și rezultat, acel al gîndirii ce se contemplă, va fi revizuirea reflexivă a operelor de cunoaștere, adică a științelor pozitive, a tuturor științelor, fizice și morale. ² Științele studiază obiectele; rămîne să studiem studiul, să-i determinăm în chip retrospectiv structura, originea, valoarea și metodele: filosofia, veritabilă știință de gradul al doilea, va face acest oficiu; studiul ce va avea ca obiect nu obiectul științelor, ci științele ele însăși. În această accepție, filosofia va lua ca nume pe cel obișnuit de *filosofie științifică*. Și, în această privință, nu putem decît să apreciem limpiditatea cu care Le Roy fixează rolul filosofiei, îndepărtînd-o de pericolul de a fi pură ideologie care a creat atîtea neînțelegeri, fixîndu-i menirea de a se hrăni numai din datele științifice: și nu înșamnă un astfel de lucru a-i micșora rolul și valoarea. Să cităm textual: „Or, gardons-nous de méconnaître à son tour l'éminente fonction de l'esprit. La philosophie qui en apporte la révélation, n'est pas ni ne doit être une simple servante. Elle a un autre rôle, un autre office, un autre pouvoir que ceux de créer ou d'entretenir autour du laboratoire une atmosphère favorable à l'invention”. Și mai departe: „D'une certain manière, elle domine donc la science, puisqu'elle a pour tâche de l'expliquer, de la juger, puisqu'elle en détermine la signification, la valeur et la

¹ *Pensée Intuitive*, I. p. 3—4.

² Le Roy ia expresia de știință în accepția cea mai largă, în accepția în care psihologia și sociologia sînt de considerat alături de fizică și biologie.

borne”¹. Tot ce știința primește cu ochii închiși, principii, postulate, reprezentări inteligibile ca timp, spațiu, număr, toate acestea filosofia le scrutează pentru a se ridica la deplina lor înțelegere.

De altminteri, științele fac tot posibilul ca să se izoleze, ca să se cantoneze în obiectul lor propriu, în metoda lor proprie. Cine va veni să le întrunească, să facă din științe o știință dacă nu o disciplină dinafară privită ca preeminentă, dacă nu filosofia care urmărește inserția oricărui obiect particular în tot, în univers? Științele implică multiplicitate de puncte de vedere, filosofia este cercetarea unității integrale.

Infine, mai avem și acest punct de considerat, adaugă Le Roy: cine ne garantează că cugetarea științifică este singura cugetare, că ea nu este un mod particular, special de atitudine, un punct de vedere al aptitudinii noastre de cunoaștere? Indoiala noastră capătă o bază prea serioasă când amintim de dependența științei — aici bergsonismul se arată în plin — față de nevoile noastre practice, de interesele „acțiunii noastre industriale sau discursive”, față de elemente care constituie o abstracție prealabilă. De asta îi aparține filosofiei critice, și numai ei, să judece ce reprezintă știința în sine și față de totalitatea vieții spirituale.

Să mai privim încă odată, cu Le Roy, factorul critic ca să precizăm aspectul său dublu: într’o măsură critica va fi *teoria cunoașterii* și problemele ei vor fi: doctrina conceptelor universale, analiza ideilor regulatoare a înțegerii, cercetarea legilor *apriori* a rațiunii, adâncire a însăși noțiunii de adevăr; în altă măsură, filosofia va fi *un sistem de științe*, considerînd faptul că savantul rămîne întotdeauna un specialist. Din acest punct de vedere, filosofia se va strădui să descopere unitatea în cunoștință, dar nu printr’o generalizare superioară, ci printr’o sforțare de intuiție concretă în spre adîncurile conștiinței intime și pure. Să ne păzim aici de o greșală imensă: filosoful va face trăsura de unire. „Mais ce n’est pas en luyant sur des hauteurs d’où l’on ne voit plus les choses qu’en gros et de loin, ce n’est pas en exagérant le schématisme qu’il traitera utilement les questions de confins et de frontières, qu’il résoudra les problèmes de convergence de synthèse”². Filosoful trebuie să pătrundă în interior, să realizeze simpatia bergsoniană: iată rolul său.

După filosofia critică vine filosofia speculativă, al doilea factor, din cei trei enumerați mai sus, care face pe filosof. Filosofia speculativă îi apare lui Le Roy, verificînd cele spuse la început, într’o perspectivă cu totul bergsoniană. Este deajuns să observăm că ea este definită ca o reacție împo-

¹ *Pensée Intuitive*, I, p. 10—11.

² *Pensée Intuitive*, I, p. 15.

triva cunoașterii vulgare, și că aceasta este pur utilitară, travaliu al vieții spirituale eșit din nevoile vieții curente; iată un pasaj care nu este decît o pură reminiscență din Bergson: „.... la pensée commune se montre inhabile à saisir le changement dans son essence, dans sa mobilité même; placée au point de vue de l'action, jouant un rôle d'auxiliaire par rapport à l'action, elle s'intéresse moins aux transitions qu'aux états; elle ne vise qu'à l'objet défini et stable, devenu chose au terme, prêt au maniement industriel ou discursif, où elle voit pour cette raison le fondement élémentaire de l'existence; et ainsi, dans sa hantise d'utilité encore, elle méconnaît le devenir, seul vraiment réel”¹. Trebuie să avem multă rea voință ca să nu distingem aici cea mai autentică influență a autorului celebrei scrieri *Matière et Mémoire*.

În ce constă însă îndreptarul filosofiei demne de acest nume? Să ne grăbim a spune întii că știința imită simțul comun, că exagerează încă imobilitatea, fixitatea sub imperiul preocupările practice, că ea nu este o reacțiune, ci dimpotrivă o prelungire. Numai filosofia cunoaște pentru a cunoaște și nu pentru a utiliza: ea este speculație pură, dezinteresată și, conform expresiei lui Bergson, „une recherche d'immédiat”, o reîntoarcere la gîndirea liberă. Aici filosofia devine metafizică, ontologie: ea se va preocupa de a lăsa spiritul să-și trăiască stările și actele și va desface astfel opera simțului comun de ceiace acesta are artificios și factice, ea va recurge la experiență, dar la experiența integrală a concretului, la experiența intuitivă, imediată, în stare de a pătrunde toate nuanțele originalității specifice, interioare a realității în dinamismul ei, în momentele ei cît de fugitive: ea va neglija astfel relativul ca știință pentru a aborda *absolutul*.

Știința este oarbă fiindcă ea caută nu adevărul ci utilul: iată preceptul bergsonian pe care îl găsim la Le Roy. Filosofia, pe de altă parte, presupune o comuniune cu realul, „une vibrante générosité de recherche”, o danie a cercetătorului către lucrul cercetat, într'un cuvînt o *simpatie* fără preocupare: și aici regăsim un al doilea precept bergsonian, legat de primul la Bergson ca și la Edouard Le Roy.

Aplicarea acestor două precepte, iată deci arma cu care filosoful nostru cată să restaureze metafizica: cu dreptate, el protestează împotriva formulii lui Weber după care omnierea se găsește astăzi la sfîrșitul unei ere de speculație și la începutul unei ere tehnice. Weber dă aici cuvîntului de *tehnică* sensul cuvîntului de știință, și era tehnică, pentru el, este era pozitivă, a științelor pozitive prorocită de Auguste Comte. Totuși, timpul nostru nu are tendință să se închine exclusiv acțiunii, deși tehnica și industriile au luat un avînt co-

¹ *Ibid.*, p. 17—18.

losal; și este foarte probabil că asistăm la o nouă desvoltare a gândirii dezinteresate cercetătoare a adevărului închis în fondul acestei lumi. Dar, pe de altă parte, știința nu trebuie confundată cu tehnica, deși ea concurează, în definitiv, la exploatarea universului material: ar fi, acordând acest lucru lui Weber, să ne lăsăm încătușați de un punct de vedere prea unilateral și să micșorăm rolul și valoarea științei mai mult decât o fac cei mai aprigi cîrtitori împotriva proeminenței și suveranității indiscutabile a scientismului empirist. De bună samă, știința pozitivă este dominată de perspectivele tehnice, savantul dă impresia că se interesează în primul rînd de *eficacitatea* ideilor sale, și numai în al doilea de *inteligibilitate*, și acest fapt este adevărat chiar pentru Astronomie, cea mai contemplativă dintre științe. Totuși, am insistat îndeajuns asupra acestei lature utilitare, ca să abordăm pe scurt, cu Le Roy, și cealaltă lature care permite științei să fie, pînă la un punct, speculativă, deși numai pînă la un punct și în mod mai imperfect decât filosofia.

„Autant que capter le savant veut comprendre”,—zice Le Roy printr’o formulă fericită, și nu pare ca vreodată omul de știință să fi speculat mai mult ca astăzi.¹ Să luăm numai ca ilustrație teoriile asupra relativității, acele, în biologie, asupra originii, acele, în fizică, constituind o sforțare unificatoare spre un sistem al universului, acele, de ordin general, asupra spațiului și timpului, înfine să mai luăm ca exemplu analiza matematică, veritabilă lume închisă, care se dezvoltă la adăpostul oricărei preocupări practice și aplicative. Se va recunoaște deci că știința nu este numai construită pentru a mări numărul brevetelor de invenții noi. „C’est un lieu commun aujourd’hui que de proclamer la science pure nécessairement antérieure et supérieure aux applications, d’y voir la seule source d’où sortirent celles-ci au jour de leur maturité, d’autant plus neuves et vivaces qu’on aura moins obéi à quelque préoccupation de les obtenir”.²

Știința nu se proclamă indiferentă față de adevăr, în afară de utilitatea lui, de sensul lui pragmatic: ea caută adevărul, însă nu-l poate găsi. Filosofia pură îl caută cu mai serioase perspective: astăzi asistăm la o redeşeptare a metafizice care pășește cu o nouă încredere; iată ce reprezintă era ce se deschide.

Am adus toate aceste considerente în acord cu gândirea

¹ Această teză după care omul de știință este un cercetător dezinteresat, „un artist” se găsește explicată în chip amplu în *Les Origines Humaines*, p. 305—309 și reluată, cu o nouă amploare, în *La Pensée Intuitive*, II, p. 74—78, cînd Le Roy se preocupă să determine caracterele invenției în domeniul științelor.

² *Les Origines Humaines*, p. 306.

lui Edouard Le Roy. Și nu putem să sfârșim fără a reproduce un pasaj care este un imn de recunoștință pentru Bergson: „On peut croire que le nom de M. Bergson marquera, aux yeux de l'avenir, ce tournant de la pensée humaine, comme celui de Descartes a marqué l'époque précédente”.¹

În ochii acestui tovarăș, nu există între Cartesius și Bergson nici o etapă importantă și demnă de mențiune. Kantismul însuși i se pare un eveniment secundar față de strălucirea deplină a mișcării de idei bergsoniene.

II.

Considerațiile lui Edouard Le Roy asupra filosofiei nu sînt un simplu preambul în vederea construirii unei filosofii. Particularitatea demnă de toată atenția este că pentru Le Roy a defini filosofia înseamnă deja a o constitui; sau, mai bine zis, a arăta cum trebuie să fie filosofia în sensul bergsonian este a crea un instrument de adevăr, care nu poate decît la o singură concepție a lumii. Orice profesor va spune ce este filosofia față de alte feluri de cunoașteri, care este rolul ei, care este valoarea ei, și acest punct cîștigat, el va adăuga că filosofiiile pot fi materialiste, spiritualiste, idealiste, etc. Pentru Le Roy filosofia nu este decît de un fel, este necesarmente idealistă.

Materialismul s'a născut numai fiindcă n'am știut exact să liberăm calea filosofiei; și spiritualismul tot așa. N'am știut, înainte de Bergson, ce caracter anume al științei poate să corupă filosofia dacă-i este transmis. Faptul că știința este recunoscută, demascată ca o unealtă de acțiune și nu de cunoaștere propriu zisă ne face înfine să înțelegem că rezultatele științei nu pot să slujească unei discipline speculative cum este filosofia. Un astfel de rezultat este conceptul de „materialitate”, conceptul de suport imobil sau de vehicul imobil al tuturor schimbărilor. „S'il est visible en effet que le physicien cherche toujours et partout des „atômes”, qu'il s'efforce de résoudre tout devenir en séries ou échelles de „constantes”, d'analyser tout flux de phénomène en „résultats élémentaires”, en „moments” dont chacun est pris, *une fois effectué*, comme du *tout fait*, il est non moins visible qu'un tel procédé représente un simple artifice pratique de méthode, corollaire du morcelage, de la démarche par approximations, chaque fois applicable seulement à la partie du réel qu'on ne cherche pas à connaître, dont on ne veut que tenir compte en bloc et en gros”.² Imobilul este un artificiu

¹ *Les Origines Humaines*, p. 308.

² *L'Exigence Idéalistă et le Fait de l'Evolution*, p. 4.

al savantului care reduce o mișcare la imobilități succesive ¹ în spațiu, și reduce timpul la momente înșirate. Numai schimbarea există, repauzul este o pură aparență al cărei secret îl găsește ușor critica filosofică. „Elle en retrouve l'origine dans nos habitudes utilitaires spontanées, dans nos préoccupations pratiques instinctives. Si nous voulons un mobile pour supporter le mouvement, un mannequin pour soutenir les qualités changeantes, c'est que nous aimons à voir se correspondre éléments du réel et mots du langage, c'est qu'il nous est commode et qu'il nous plaît de représenter tout phénomène par des images de fabrication manuelle. Artifice coordonné à l'avantage du discours et de l'industrie, suggéré par la hantise du geste et de la formule, lourd cependant de graves conséquences, ruineuses pour la conception qui les entraîne”. ² Iată o frumoasă perioadă, una din acele fraze construite cu măestria aproape de avocat în care geniul latin al lui Edouard Le Roy excelează, reamintind prin îndrăzneala formulărilor, prin puterea lor izbitoare, formele uzitate de șeful de școală care-l inspiră în permanență (a se remarca, în special, expresia: „un mannequin pour soutenir les qualités changeantes”). Iată o idee, țîșnind din acest pasaj, bogată în sugestii care samănă ca o soră cu privirea care se desface din critica adresată de Bergson anticei școli din Elea, sau criticei aduse de același mare cugetător simțului comun „qui estime que, si tout passe, rien n'existe; et que, si la réalité est mobilité, elle n'est déjà plus au moment où on la pense, elle échappe à la pensée”. ³

Am văzut, în capitolul trecut, cum gândirea filosofică se emancipează de gândirea științifică în timp ce se liberează de punctul de vedere utilitarist, de preocupările practice devenite, în decursul veacurilor, abitudine tiranică, aproape instinct. Or, în timp ce scapă de sub jugul utilitarismului științific, filosofia scapă din strînsoarea aproape scandaloasă a materialismului filosofic. Avem aici, se va remarca, două laturi ale aceluiași processus. Metafizica se prezintă sub forma unei speculații dezinteresate în opoziție cu știința care este clădită în vederea acțiunii omenești asupra universului; și neavînd a crea în univers compartimente pe care să le folosească, adică părțile, obiecte singulare, nu avem nici tirania nevoe de a concepe universul sub formă de discontinuități materiale. Nu mai avem tirania nevoe de a urmări, de a căuta rezultate la schimbări, ci putem deschide ochii la schim-

¹ În această privință, să ne reamintim de plastica comparație bergsoniană cu cinematograful care crează el însuși iluzia mișcării cu o serie de vederi nemișcate și înșirate pe o peliculă.

² *L'Exigence Idéaliste*, p. 11.

³ Din conferința: *Sur la perception du changement*.

bărilor ele însăși. Trebuie deci să ne deprindem, să ne educăm, să modificăm aptitudinile noastre sufletești în conformitate cu perspectivele pe care ni le deschide marele Bergson, perspective care fac că materia se disolvă, că ființa este rezorbită de devenire și invariantele de variațiuni. Și se cere, aici, o radicală transformare mintală. „Autre chose est de regarder de plus en plus près, et de plus en plus loin avec les yeux qu'une évolution utilitaire nous a faits, autre chose de travailler à nous refaire des yeux capables de voir pour voir et non plus pour vivre”.¹ Revoluția pe terenul mintal este la fel de mare cu cea care s'ar produce pe terenul vizual dacă ne-am schimba ochii.

Imaginația noastră — este drept — riscă să fie mult timp rebelă, întrebându-se cum poate subsista schimbarea pură, o schimbare fără lucru care se schimbă. Dar ceiace se adevărește în domeniul substanței materiale, se adevărește cu privire la substanța spirituală. Ne vine ușor să înțelegem că gândirea nu are existență statică în dosul vieții schimbătoare a conștiinței: de ce n'am înțelege tot atât de ușor, pînă la urmă, că nici materia n'are o existență statică în dosul fluxului de fenomene? Încă odată, este vorba numai de înlocuirea unui obicei printr'altul.

Filosofia astfel definită, astfel schițată în desfășurarea ei ulterioară implică o exigență idealistă. Materia privită sub aspectul ei de colecție de obiecte, este inconceptibilă, am văzut pentru ce. Dar mai vedem că cugetul este un fapt prim din care nu putem eși nici de cum, de oarece este coextensiv afirmabilului, afirmațiile nefiind altceva decît episodurile sale. Însă, cînd vorbim de cuget, nu considerăm iarăși gândiri individualizate, substanțe singulare: „c'est de la pensée que je parle ici, de la pensée en soi, qui déborde les frontières de toute individualité pensante; nous-mêmes, à nos propres yeux, et notre histoire, et nos oeuvres, lui restons inférieurs : nous sommes en elle plutôt qu'elle n'est en nous”.² Materialismul consideră gândirea ca un fapt derivat atunci cînd tocmai ea este faptul din care derivă tot.

Cînd filosofia deci își înțelege rolul, ea își îndreaptă cercetările în mod exclusiv și necesar asupra *operei spiritului*, ea devine o critică a rațiunii noastre, a obiectului acesteia, a metodelor acesteia. Și Le Roy, după acest lung inconjur, își fixează cu limpeziciune baza lui de plecare, punctul inițial al filosofiei sale; el se proclamă idealist, dar el însuși definește inspirația sa filosofică în chipul următor: „un idéalisme d'un genre assez particulier, non idéologique ni déductif, mais ami de l'expérience concrète, qui voit au principe et au fond de

¹ *Une Philosophie Nouvelle: H. Bergson*, p. 19.

² *L'Exigence Idéaliste*, p. 2.

l'être moins des choses que des actions: et, a fortiori, rien ne permet de l'attribuer tel quel à personne autre que moi-même"¹. Altundeva „Le Roy califică baza lui de plecare, „un idéal d'intuition concrète". Gîndirea speculativă trebuie să po- goare cu un fel de evlavie în adîncurile ființei pentru a pă- trunde prin simpatie secretul firii ei în întreaga ei intimitate.

Dar atunci, acest ideal de simpatie, de cunoaștere lă- untrică menit să opue filozofie și știință, acest ideal, zi- cem, se regăsește oarecum în intuiția artistică. Dar a- tunci, metafizica se îndepărtează de știință și se apropie de artă, presupunînd și arta o impulsie spre contemplarea lăun- trică a lucrului, spre perceperea imediată a intimului tainic. Și rezultă că Le Roy merge la o concepție estetică a filoso- fiei². Trebuie să spunem că Le Roy nu caută nici de cum să se sustragă de la această consecință; el nu se teme de a apro- pia metafizica și arta, de a constata legitimitatea pătrunderii realului pe cale artistică. „L'art, à sa manière, procure une vraie connaissance; il tend à nous découvrir la nature, à nous en suggérer une vision directe et plus riche, plus intérieure surtout que la vision commune, à lever le voile d'illusion utile qui nous cache à nous-mêmes, qui nous dérobe le plus pur spectacle des choses ou des âmes; et l'intuition esthétique est bien, elle aussi, perception de l'imédiat, perception d'un acte créateur de réalité"³. Filosoful și artistul duc la considerarea realității, dar la o cunoaștere neutilitară, la deslușirea unor imagini care nu sînt decolorate de algebra simbolică a dis- cursului, la aflarea unei lumi concrete și nu abstracte, pline de izbucnirile schimbării și nu înmărmurite, calitative și nu cantitative, dinamice și nu statice, în vie desfășurare și nu îmbucătățite. Artistul și filosoful aruncă o privire adîncă și plină de simpatie, ei pătrund ritmul profund printr'o comu- niune care îi plasează în interiorul universului și nu-i men- ține în afară ca cercetarea distantă și rece a omului de știință. Artistul, desigur, urmărește frumosul; dar „la beauté qu'il cherche n'est qu'une vérité plus profonde, une vérité de con- tact et de fusion, d'amitié divinatrice, non plus de simple en- tente extérieure et comme diplomatique"⁴.

Totuși, filosofia și arta nu sînt de fel identice. Arta ia ca

¹ *Les Origines Humaines*, p. 8 în notă.

² *La Pensée Intuitive I*, p. 34.

³ De altminteri, se vorbește adesea de estetism filosofic la Bergson însuși și, credem, cu dreptate. Metafora, ca armă de argumentare, află la Le Roy cît și la Bergson, implică și ea o asemănare între opera filo- sofică și o operă poetică.

⁴ *La Pensée Intuitive I*, p. 35.

⁵ *Ibid.*, pag. 35—36. Cu privire la utilizarea stilului poetic în filosofie, exemplele de metafore fericite sînt tot atît de numeroase la Le Roy ca și la Bergson.

obiect individualul pe care-l socoate un tip etern: ea generalizează prin tipizare; filozofia, dimpotrivă, se interesează de general ca atare, ea tinde în spre totalități, privite ca unități. Dar mai este și altă deosebire: arta alege și ea, nu desigur în raport cu scopuri utilitare, dar în virtutea unei selecții de ordin afectiv; ea îmbucătățește, prin urmare, realul, adică îl sărăcește și îl deformează. Deși, în altă direcție decât știința, arta falsifică realitatea, iar în această privință, filosofia stă mai aproape de știință decât de artă, de o știință spiritualizată, adîncită, în care „notre voeu de savoir appelle un discernement de toutes les diminutions conceptuelles dont la synthèse intuitive est grosse”, în care căutăm o inteliecțiune de raporturi necesare între elementele naturale, o dialectică de implicații raționale.

Filosofia deci se apropie totodată de știință și de artă: ea apare ca o sinteză, „une synthèse de la Science et de l'Art, opérée sous l'inspiration médiatrice de la critique”; știință animată de intuiție, artă verificată de rațiune; știință pătrunsă de idealism concret, dar luînd ca punct de plecare întreaga materie a experienței savante, artă ce nu se construiește cu imagini excitatoare de emoții, ci cu imagini evocatoare de idei. Filosofia adevărată merge așa dar la unificarea contrastului între gîndit și simțit, a dualității între percepție și concept, a opoziției între intuiție și rațiune. Dar o atare unificare nu este rezultatul unei alipiri a două elemente, a unei combinări chiar intime și indisolubile: ea este mai mult decât atât, ea este o unitară și spontană desfășurare a spiritului. Ar fi și mai eronat, pe baza celor ce precedă, să considerăm că metafizica adevărată acceptă în sînul ei o discriminare între artă și știință, ca și cum acestea ar fi două jumătăți ce-și fac vis-à-vis. Le Roy rămîne prea bergsonian ca să dea un drept egal vieții raționale a spiritului și vieții intuitive, ca să le așeze pe acestea pe același plan. „Plutôt convient-il de voir la métaphysique rationaliste subordonnée à l'intuitive, comme ne pouvant jamais qu'en faire l'analyse après coup pour l'enrichir de ses réfractions en discours”¹. Și, mai mult, factorul de unificare a celor două jumătăți este deja o intuiție imediată anterioară conceptelor de artă și de știință.

Filosofia adevărată, așa dar, este și știință și artă: ea nu se mulțumește să arunce asupra naturii o privire rece și abstractă de pură intelectualitate, dar nici nu se oprește cu artistul la o simpatie de ordin cu desăvîrșire emotiv, care, fiind emotivă, este tocmai oarecum egoistă. Filosoful se dăruiește în întregime, el manifestă un avînt necondiționat, o generozitate totală și, cu prețul uitării de sine, el urmărește o operă de creație în care gîndirea se desfășoară progresiv, se orga-

¹ *La Pensée Intuitive I*, p. 38.

nizează, se adîncește, în care contemplația estetică face loc unei adevărate meditații intelectuale, dar care nu este o uscată ideologie, de oarece își fixează ca scop eliminarea utilitarismului strîmt, a judecării conduse de preocupări practice, a mecanismului în care stă închistat „homo faber”. O atare comuniune cu natura dobîndește astfel un caracter aproape religios. Le Roy merge pînă a spune că filosofia trebuie să fie *practicantă*.

Nu era indiferent să consacram atîtea pagini rolului pe care filosoful francez îl fixează metafiziciei. Aflăm, prin asta, mai mult decît metoda lui Le Roy; determinăm nu bazele, ci edificiul întreg. Știința fabrică adevărul, un adevăr al său: metafizica merge dincolo de știință, părăsește utilitarismul fiindcă este totodată știință și artă; ea părăsește o uriașă operă milenară pentru a se adînci în meditația necondiționată. Bergson vede lovitura de stat a cunoașterii care vrea să cucerească absolutul în reîntoarcerea la intuiție; Le Roy procedează la fel: el cere ca cunoașterea să se întoarne la imediat, la percepția ce s'ar dezvolta prin urmărirea realului, nu a utilului. Imediatul la Le Roy precede exercițiul reflexiv al inteligenței, cugetarea conceptuală, discursul. Astfel se prezintă cunoașterea veritabilă.

Rămînc acum să precizăm sensul acestei noțiuni de *imediat* la Le Roy. Filosoful francez ține să declare că nu se îndepărtează prea mult de sensul etimologic. Acesta cere ca *imediatul* să fie o legătură, un raport între două elemente fără interpunerea vreunui element intermediar. În cîmpul metafiziciei ar fi *imediată* o stare de cunoștință în care nimic nu se intercalează între această stare și obiectul său. Ca exemplu de astfel de cunoștință avem la Cartesius faimosul *cogito*. Dar și aici trebuiește o precizare. S'ar putea pretinde că imediatul este ceiace atingem în chip inițial atunci cînd se formează reflexia; totuși, putem fi siguri că conștiința noastră este altceva decît conștiința primitivă. Ea este dezvoltată, transformată, alterată cu adăugiri și supresiuni. Conștiința, supusă în mod empiric, prin folosința spontană, la influența condițiilor vieții, a nevoilor utilitare, n'a putut decît să accepte mecanisme deformatoare în care rămîne prinsă, care o falsifică, astfel că un pas al conștiinței care ni se pare simplu și necondiționat, poate fi în fond, produsul unei construcții cu desăvîrșire complex. Sînt stări pe care psihologul le numește imediate fiindcă analiza nu-i descoperă complicația și discontinuitatea internă a cărei bogăție este ascunsă de automatism: aceste stări Le Roy se va feri să le proclame imediate. Pentru el, imediatul „loin de marquer aujourd'hui pour nous le moment d'ouverture dans la recherche, l'appréhension inaugurale qui précède le travail critique et lui fournit une matière, devient en réalité le résultat ultime d'une

longue et laborieuse régression. C'est un point de départ en droit, mais en fait un point d'arrivée. Il est au terme d'un lent effort d'épuration et de restitution"¹. Imediatul metafizic, imediatul de merit, care duce la certitudine, expresie a realității absolute este deci imediatul primitiv: acestuia singur i se potrivește formula lui Le Roy după care este: „un vrai commencement et un commencement vrai”. Trebuie însă să mergem cu Le Roy din precizări în precizări. Ce însemnă că acest imediat metafizic, pe care filosoful francez îl opune imediatului empiric, este *primitiv*? Este el primitiv în mod istoric, primitiv în timp, reprezentant al celui mai îndepărtat trecut al conștiinței omenești? Sau este el numai o radicală despuiere a suprapusului, adică un început în actual („un commencement en profondeur dans l'actuel”), un apel la puritatea profundă a exercițiului prezent al conștiinței? Chestia este importantă la culme și merită o discuție cu atât mai detaliată cu cât avem de cercetat dacă imediatul lui Le Roy diferă sau nu de imediatul intuitiv al lui Bergson.

Nu există pentru noi nici o reprezentare înnăscută revelatoare absolută și infailibilă a realului, nu există nicăeri în noi o posibilitate de comunicare cu firea, comunicare directă și atât de sigură ca verificarea să fie inutilă: „c'est là — zice Le Roy — une thèse qui se dégage de la philosophie entière depuis Descartes et que rien n'autorise à contredire”. Percepția imediată nu este deci o pasivă legare de real, ceva care ne pune direct în legătură cu realitatea pură decît dacă o întovărășim cu un travaliu critic prealabil: „jamais de vérité sans vérification”². Noi considerăm ca punct de plecare absolut și de necontrolat ceiace nu este decît un punct de sosire devenit obicei, devenit a doua natură. Imediatul la care putem să accesăm nu are, așa dar, nimic comun cu o primordială mișcare instinctivă a cugetului, și nici atât el nu este persistența unei conștiințe preistorice care ar zăcea în adîncurile sufletești: „Non, l'immédiat véritable, c'est de l'actuel, c'est de l'action présente et profonde, c'est ce qu'il y a d'acte vivant au coeur de notre expérience, discerné après passage par l'analyse et jusque dans les démarches de ce passage; et le retour à l'immédiat, c'est la conversion du discours en vie effective, ce qui s'évanouit alors étant juge verbal, non réel”³. Mersul spre imediat este un mers spre epurare, este un travaliu critic al cărui rezultat este de a exclude o superstructură viciată a spiritului, el nu este, în nici un fel, o reîntoarcere la un trecut oarecare, fie el chiar trecutul trecutului, momentul inițial al cugetării omenești; o atare sforțare ar fi zadarnică: nu putem

¹ *La Pensée Intuitive*, p. 108 a vol. I.

² *Ibid.*, p. 110.

³ *La Pensée Intuitive I*, p. 111.

să atingem trecutul istoric al conștiinței și nici nu știm ce este acest trecut. Iar dacă prin imposibil l-am atinge, sforțarea ar fi ineficace fiindcă nimic nu ne asigură că în conștiința primitivă se oglindește realul absolut. Pe de altă parte, mersul spre imediat nu este nici aspirația la prima aparență comună, trecerea sub pragul reflexiei metodice, educația utilitară a minții fiind astăzi un fond atât de general că o găsim, tiranică, la orice etaj psihic, produs încheșat și deformant. „De là cette conséquence capitale que l'accès de l'immédiat ne nous est pas ou ne nous est plus immédiatement ouvert“¹. Imediatul reprezintă un lung marș regresiv și liberator față de discurs, față de cugetarea inteligentă, adică conceptuală.

Un exemplu ilustru de acțiune directă și imediată a cunoașterii este acel *cogito* cartezian pe care unii ar voi să-l privească sub forma unui raționament dialectic. În realitate, *cogito ergo sum* nu implică o concluzie de ordin rațional care ar scoate *firea* din *gîndire*. Să nu ne înșelăm asupra înțeleșului unei formule nu îndeajuns de limpezi: acel *ergo*, acel *deci*, nu are marea însemnătate pe care, la prima vedere, simțem ispitiți să i-o atribuim, el este chiar un termen inutil. *Cogito, sum*, ar trebui să zicem, adică: *cuget, sint*. Descartes ține numai să învedereze faptul că, față de toate dibuirile, o afirmație se impune totuși fără discuție: aceea după care mă cunosc în mod *imediat* ca fire ce cugetă, mă percep în mod absolut ca o realitate în sine, mă avînt într'o afirmare care se confundă cu obiectul său. Gîndesc și sint, sint ceva care cugetă: mă recunosc ca atare: nu este loc aici pentru un *deci*; cugetarea implică în chip direct existența, în chip nemijlocit, în chip *imediat*: existența noastră ca trup în spațiu o deducem: aceea ca *res cogitans* o avem fără deducere: dimpotrivă, ea este izvorul tuturor deducerilor ulterioare. Înțelegem *deci* pentru care motiv Le Roy invocă exemplul cartezian ca un model tip de cercetare bazat pe o cunoaștere imediată, pentru care motiv iarăși Le Roy va întreprinde la un moment dat² să se folosească de analogie pentru a pretinde că același contact imediat se stabilește ori decîteori o afirmație a noastră are ca rădăcină o percepție externă sau internă, fizică sau morală cu condiția formală ca aceasta să fie privită ca act trăit, simplu moment colorat de *cogito*.

Dacă înțelegem bine toate cîte preced, și credem că simțem acum îndeajuns de familiarizați cu concepția filosofului francez, Le Roy nu recomandă nici de cum abolirea inteligenței, repudierea intelectuunii. Mai clar decît Bergson, deși nu în contradicere cu el, Le Roy ne apare ca mai hotărît, mai dispus să accepte întreaga răspundere de a face față, în tim-

¹ *Ibid.*, p. 112.

² *Ibid.*, p. 91.

pul ce merge la ultimele precizii, tuturor contrazicerilor pe care această precizie nu face decît să-i înarmeze, fiindcă-i documentează. Cetatea bergsoniană își predă planurile în mina adversarilor, ea nu mai plutește, superbă dar misterioasă, în negurile depărtării; de azi înainte oricine îi cunoaște secretele construcției, și punctele slabe, părțile în care poate fi lovită. Enormă greșală de strategie, care pe un general l-ar duce la reformă, dar galantă atitudine de luptător destinată să confere unui filosof un titlu de mare nobleță. Ne-am întrebat mai sus dacă conformismul, pe care l-am descoperit atît de strîns între Bergson și principalul său elev, va mai continua și cu privire la doctrina *cunoașterii imediate*. Nu este decît un răspuns: comparația ne arată că, pe cînd Bergson se eschivează, pe cînd lasă totul să plutească într'o imprecizie voită, Le Roy supune problema bergsoniană la o analiză condusă cu o măiestrie și cu o metodă desăvîrșită. Și s'ar fi putut ca Le Roy să devie „l'enfant terrible” al școlii bergsoniene, să-i trădeze, odată cu întreaga perspectivă, absurditatea profundă și iremediabilă. În loc de asta, Le Roy este primul care arată în ce măsură sistemul este acceptabil. Bergson, subtilizînd *imediatul* în profilul intuiției care-l preocupă în deosebi, a lăsat să se înrădăcineze iluzia că bergsonismul proclamă decăderea inteligenței; Le Roy, fixîndu-se în poziția inițială a școlii, ducînd pînă la ultimile consecințe preceptele ei de bază, ne arată că cunoașterea veritabilă și imediată nu este numai decît anti-intelectuală: imediatul, acolo unde-l părăsește Bergson, se lasă schițat ca o atitudine mintală care se liberează numai și numai de superstructura utilitară a conștiinței, dar care nu renunță la luminile inteligenței în favoarea cine știe cărei rămășițe obscure a unei facultăți ancestrale, operație de natură a favoriza o conversiune spre un trecut mort, dar al cărei rezultat ar fi dezvoltarea gîndirii creatoare în visuri.

(Sfîrșitul în numărul viitor).

Dan A. Bădărău

Și pe urmă....? ¹

Nimănu!.....

Lama fină a cuțitului, mînuit cu o atenție ce trăda indiferența conversației, aluneca ușor sub pielea catifelată a casei încă argintată de bruma străveziilor bucăți de ghiață care pluteau printre frunzele așezate cu grije în banala fructieră de restaurant. Oțelul, în croirea drumului său, perla marginile fășiei desprinse cu stropi acizi, țșniți din carnea fructului mustos.

Dar dintr'odată se opri.

Camil întoarse brusc capul.

— Am spus oare o enormitate? — întrebă ea surizînd: un surîs în care se citea ușor neliniștea îndoelii.

— Nu, dimpotrivă.

— Și asta te surprinde?

O vagă ezitare:

— Mărturisesc că da.

— Presupun că o să găsești foarte firesc să pretind justificarea acestei surprinderi.

Ezitatea fu mai pronunțată.

— Justificarea ar fi puțin periculoasă.

— Pentru cine?

— Pentru mine, bine înțeles.

— Bine înțeles?

— Desigur: este o justificare cu dublu tăiș. Pe de o parte e neîndoios că te-ar măguli, dar pe de alta e poate tot atît de neîndoios că mica d.tale vanitate feminină ar fi puțin, puțin... șifonată.

— Totuși din moment ce...

— Cora, vrei să fii așa drăguță să-mi treci fructiera?

Rîsul ei minunat de fetiță veselă, în orice moment gata să cînte și să danseze, se isbi cu un sunet surd de vocea do-moală, cu tonul neglijent — într'adevăr neglijent sau numai în aparență? — a lui Radu care și întinsese mîna pentru a

primi vasul de cristal. O imperceptibilă tresărire făcu să alunece mai mult vulpea argintată pe umărul prea fraged. Privirea bănuitoare se îndreptă cercetător spre celalt capăt al mesei. Pentru ce i se adresase tocmai ei? Nu cumva voia să-i amintească prezența, mai mult chiar, existența lui, a bărbatului? Avea nevoie într'adevăr de fructe? Iși începea tocmai, cafeaua.

Așa dar...

Petala albă a unui trandafir, cu care se juca de un moment, se înegri deodată, acoperită de seva fișuită sub presiunea nervoasă a degetelor.

În mod obscur, Camil avu intuiția a ceva turbure pe care nu încercă să și-l precizeze. Radu rămăsese cu mâna întinsă și, deși totul nu durase nici un sfert de secundă, Camil simți el, cel dintii, penibilul ridiculului de care desigur Radu nu și-ar fi dat seamă. Avînd totuși siguranța că în chiar acea clipă o va auzi spunînd, cu tonul cel mai natural: „Da, Radule, numaidecît”, preveni gestul Corei și trecu el fructiera cu toate că se găsea mult mai departe de el pentru ca gestul să mai pară firesc.

— Nimic nu-ți scapă! — murmură ea mai mult pentru sine, cu senzația de jenă nedefinită pe care o ai la ideea că întîmplarea a deschis dintr'odată unui străin o fereastră a intimității tale, idee care, fără să vrea, însă illogic și absurd, o făcu să suridă.

— De unde știi?

— Am văzut din privire. Să te ferești. Ai o privire prea guralivă. Uneori poate să fie primejdios.

Ca și cum s'ar fi grăbit să-i urmeze sfatul, Camil plecă privirea, fixînd din nou lama de oțel care își reluă șerpuirea sub pielea catifelată a caisei depe care bruma se evaporase.

O tăcere.

— Și... justificarea?

— Justificarea? Pentru altă dată.

— Iți prepari efectul?

— Devreme ce nu apar niciodată pe scenă cu d-ta, am dreptul să fiu puțin cabotin.

Cușitul alunecă în gol: caisa, complet curățită, exala parfumul cărnei îmbietoare. O crispare reflexă a maxilarului îl făcu să-i presimtă gustul. Totuși o lăsă pe farfurie și reîncepu cu o alta operația voluntar migăloasă a curățitului. Preocuparea aparentă a acestei operații îl putea scuti de inițiativa unei conversații mai puțin oarecare, ce ar fi scrijelit rugina indolenței îngrijorătoare în care, de cîtăva vreme, simțea, cu o stranie voluptate, scufundîndu-se, în fiecare zi mai adînc, întreaga-i ființă. Și apoi, după liniștea dela țară, de unde sosise în chiar ziua aceea, auzul lui avid de

măruntele sgomote familiare ce spun intimitatea, secreta personalitate a unui oraș mare, descoperirea o plăcere deosebită în conversația aceasta în linii frînte, ce nu risca să ducă absolut nici unde. Conversație întretăiată de tăceri în care se infiltra, insinuantă, rumoarea vagă de restaurant, înăbușită de orchestră, și — în pauze — de afară, peste zidul acoperit de verdeață al grădinei de vară, ecoul străzii: trompe de automobile, clopote din ce în ce mai rare ale ultimelor tramvae, huruit surd de camioane, sunete nedeslușite de voci ce veneau în răbufniți mai violente, tot ceeace fuse. de atîtea ori, cadru inconsistent și totuși real al atîtor momente ale căror închegări, crezuse că vor rămîne luminoase puncte de reper și apoi se pierduseră într'un uniform cenușiu șters. Cadru de care își dăduse seama, în copleșitoarea singurătate dela țară, cît îi este de drag, ca ceva făcînd parte integrantă din viața lui.

Viața lui...

Lama cuțitului se opri iar.

Sub lumina becurilor puternice, umbra nestatornică a sprîncenelor, brusc îmbinate, așternu dintr'odată un accent grav pe neliniștea ce pîlpîia nesigur în pupilele care fixară o clipă un punct invizibil depe masă.

Dar se scutură.

Își ridică ochii și cuprinse cu privirea grădina unde venea pentru prima oară, grădina al cărei renume avea să fie asigurat prin vecinătatea grație căreia la mesele neîncăpătoare supă tot ce are Bucureștiul cunoscut: redacții, culise, Capșa și succedanee. Se inaugurasă în seara aceea realizarea unei inițiative din cele mai fericite: un teatru de cartier. Și trupa solidă, alcătuită din vedete, oferise un spectacol excelent primit cu surprinzător sincer entuziasm de către publicul blazat al premierelor.

Direcțiunea oferise un banchet la care nu se rostise nici un discurs și astfel masa se sfîrșea într'o atmosferă cu adevărat caldă, totul avînd aerul unui supeu „par petites tables“.

Și în fața a tot ce era cordial, viu și intens în această atmosferă, Camil o clipă recunoscă curgîndu-i molcomitor în nervi ceva din senzația pe care inevitabil o încearcă acel ce se simte la adăpost — fie și momentan — de ploaia ce șurue neconținut, exasperant, pe geamurile aburite. Senzație de care nu era străină nici naiva mulțumire de a regăsi dintr'o dată toate aceste figuri cunoscute pe care contactul, fie și întimplător, ajunge să ți le facă familiare încît, deși indiferente, să-ți procure plăcere reîntîlnindu-le după mai multă vreme.

Mulțumirea aceasta avu de imediat efect o crispăre ce devie lama cuțitului, proptînd-o în simburele fructului:

crisparea pe care i-o provoca întotdeauna intuiția că a fost ridicol, fie și față de el însuși.

Puse cuțitul jos și își șterse cu grije cele citeva picături de must de pe mină, încercînd să redevie atent la ce se vorbea.

Cora, într'o franțuzească ireproșabilă, discuta aprins cu jurnalistul parizian așezat în fața ei, despre genul dramatic lansat de Henri Ghéon.

Pentru a doua oară Camil fu surprins.

Avusese întotdeauna despre ea o idee mediocră, sau mai exact, nici un fel de idee. O văzuse jucînd rar, și întotdeauna în roluri de fetiță — pentru care se potrivea minunat statura-i mărunță și înfățișarea de copil delicat — roluri ingrate ce trec neobservate, nefăcînd pe nimeni să se gîndească la tot ceea ce cere un astfel de rol pentru a fi bine jucat. O cunoscuse abia în scara aceea căci nu o întîlnise niciodată în lume, în localurile elegante, la ceaiurile pe care le frecventau artistele ce, odată grima luată, deveneau femej de lume. O ținuse drept o actriță corectă, care nu aducea nici o individualitate pe scenă, tot jocul ei fiind produsul lecțiilor de la conservator sau indicațiilor regisorului.

Niciodată nu și-ar fi închipuit că, dimpotrivă, în făptura aceasta se ascundea o personalitate bine definită, personalitatea aceea pe care o conturează brusc rezistența opusă în atitudinile luate în anumite împrejurări.

Remarca de adineaori, care îl făcuse pe Camil să întoarcă dintr'odată capul, dovedea o acuitate de spirit subtilă, o inteligență suplă, afinată de cultură.

Camil surise invizibilului.

Deși deslușea în sine o vagă teamă de noutatea pe care o reprezenta pentru el fetița aceasta, deși îi rătăcea prin gînduri acel „la ce bun” pe care începuse să și-l pue prea des, totuși îl tenta ideea unei hîrtueli spirituale, atrăgătoare prin pericolul multiplelor perspective înclinate pe care poți atît de ușor să aluneci.

— Radule...

Vocea și privirea ei erau pline de o sinceră solitudine de care Camil fu ușor nedumerit.

— Nu, nimic; sînt puțin obosit. Decorurile acelea care au trebuit să fie gata astă seară...

— Vrei să mergem?

— Dar o să mergem cu toții, — spuse altcineva.

Se făcuse într'adevăr tîrziu. Orchestra plecase de mult și grădina rămăsese aproape pustie. Chelnerii începuseră să stingă becurile din boxe.

Pentru a doua oară, umbra sprîncenelor lui Camil accentuă neliniștea din privirea care — în timp ce se făcea plata — urmărea în inconsistent, picăturile reci de ploae ce

șuruiiau infinit pe geamurile care într-o clipă aveau să fie violent deschise în negura igrasioasă. Simțea cum atmosfera caldă se topea în graba neexplicată pe care o puneau toți să se ridice de la masa de care îl lega teama nedeslucită de a rămâne iarăși singur.

Se scutură din nou dar mult mai anevoios. Surizînd — și poate mai puțin voluntar decît ar fi crezut — ajută pe Cora să-și îmbrace pardesiul.

Trecură, unii după alții, cu pașii nesiguri, ușor amorțiți de iunga imobilitate printre mesele pe care poate dezordinea șervetelor aruncate la întîmplare și a ceștilor de cafea din care se ridicau ultimele volute ale țigărilor înecate, tronau sticlele goale de șampanie.

Înainte de a eși pe sub arcada unde sub un bec puternic se înșira lapidara firmă ce consta din numele patronului, defilără prin fața inevitabilei mese lunguețe ce oferă, dela intrare, clienților o vedere generală a tot cu ce pot să se delecteze.

În stradă îi primi șgomotul motoarelor aprinse în grabă și al portierelor deschise larg de ultimii șofeuri ce așteptaseră pe întîrziati.

Sărutări de mîni, fraze întretăiate, apoi cîteva numere luminate de reflexul vișiniu al lanternei gravate ca o camee cu „stop”, depărtîndu-se în direcții opuse.

Camil rămase un moment nehotărît pe marginea trotuarului. Un trecător ce probabil nu era de loc grăbit să ajungă acasă și își antrena spiritul de observație, îl privi lung. Simți privirea și îi veni să rîdă: poate încearcă să-mi ghicească gîndul?

Hipoteza îl uimi, căci imediat, în mod firesc, încercînd să-și dea sama la ce se gîndea, încercarea fu zadarnică: îi era imposibil să reconstitue firul. Poate într'adevăr nu se gîndea la nimic. Seara aceasta îi lăsase un bazar coplesitor de imagini pe care era poate tocmai pe cale de a le cerceta mai de aproape.

Prin fața lui goneau în sus și în jos automobile.

— Ciudat ce animată e Calea Griviței încă la ora asta.

O camionetă trecu spre gară încărcată cu valize și cutere printre care se vedeau, sumar împachetate, două biciclete.

— Sînt paradoxal. — gîndi el pornind încet spre Calea Victoriei. — Vin în București cînd toată lumea începe să plece.

Examenele? Da, e adevărat că avea o vagă licență de trecut, pe care era sigur că o va trece în virtutea inerției, conform obiceiului încetățenit în binecuvîntata noastră facultate de drept. Altceva însă îl adusese: nevoia unei schimbări, aceeași care îl făcuse să plece la țară cu o lună mai

înainte sub pretextul aceluiași examene de preparat, pe care însă nu le preparase, perfect conștient de inutilitatea lucrului.

Nevoia sau mai precis, speranța pe care o pune în satisfacerea acestei nevoi.

Camil traversa o penibilă epocă de fadă perplexitate, de destrămare morală, care i se părea însă fircască deoarece era logic ca în mod fatal structura sa sufletească să-l ducă acolo. Ajunsesse în faza poate cea mai acută a acestei stări pe care nu știa precis dacă o poate numi anormală, neputînd ști dacă cealaltă este cea cu adevărat normală.

Aștepta însă, spera să treacă, străduindu-se să creadă că toți o traversează între 20-25 de ani, epocă de dibuire, de nedumeriri.

Într'adevăr, afecțiunea de care suferea echilibrul său, moral, era o căutare exasperată sau poate tocmai renunțarea la această căutare pe care începea s'o simtă inutilă, neputînd duce la nici un rezultat.

Întotdeauna îl muncise nevoia de a avea un scop, indiferent care, dar un scop bine definit spre care să lase să se îndrepte năvalnică, o obscură forță interioară care uneori îl neliniștea.

Își amintea diminețile îndepărtate de tot în care, mic copil, deșteptîndu-se în bătaia razelor strălucitoare ce străbăteau triumfător prin muselina albă a perdelelor, sau în ritmul molcom al picăturilor de ploae în geamurile împiclite, primul gând ce se contura, cînd pleoapele stau încă închise, era invariabil: ce aduce pentru el ziua care începe? O jucărie care avea să sosească, o prăjitură preferată ce auzise în treacă scara la masă că se va pregăti pentru a doua zi, un joc început ce trebuia terminat, în sfîrșit orice nimic care să-l preocupe, la realizarea căruia să se străduiască. Și cînd întrebarea formulată memoriei, încă plină de somn, rămînea fără răspuns, atunci se trezea deabinelea și ridicîndu-se în capul oaselor sta un lung moment pe gînduri, prevăzînd tristețea zilei dealungul căreia avea să poarte un fel de neliniște surdă.

Cu vîrsta această nevoie și indispoziție inconsistentă ce urma nesatisfacerii ei, crescuseră ajungînd, din germen, ceva deplin dezvoltat.

Acel ceva, pe care trebuia să-l aștepte, înspre care să tindă; acel ceva, imperios, îmbrăcase nebuloza, mai mult sau mai puțin strălucitoare, a felurite idealuri din care nu mai rămăsese nici măcar amărăciunea urmei unei amintiri.

În același chip îl muncise întotdeauna o altă nevoie, aproape obsedantă, luînd nuanța unei manii: justificarea oricărei porniri, oricărei atitudini, oricărui gest, justificare în raport cu felul său de a privi lucrurile, cu concepția sa

în a cărei strictă obiectivitate ajunsese să aibă deplină încredere.

Aceasta printr'un chinuitor control și neînterupt proces de comparație cu puncte luate din tot ceea ce se poate considera cu adevărat real. Nevoia acestei justificări, îi asigură un fel de probitate interioară, oboseitoare însă, care nu se putea menține decât printr'o neconținută supraveghere, printr'un fel de stare de asediu a subconștientului, a cărei orice manifestare o percepea cu sensibilitatea unui aparat de precizie.

Pe de altă parte, luîndu-i orice respect pentru tot ce este considerabil pentru că toată lumea îl consideră, îi dăduse puțința de a-și face, cu încetul, o exactă idee de justa valoare a lucrurilor.

Dar plecînd de la gesturile neînsemnate, la atitudinii mai importante, mania acestei justificări se întinsese în afară, se mecanizase și în mod înconștient și aprioric, Camil cîntărea mașinal tot cu ceea ce venea în contact, cu dexteritatea samsarului ce în grabă face să joace în mînă un obiect pentru a-i fixa dintr'o privire valoarea.

Și astfel într'o bună zi avusese brusc senzația unei detașări, unei izolări; simțise că plutește în gol, și sentimentul acesta i-l dăduse cealaltă nevoie, nevoia unui țel.

Nenumărate prăbușiri mai mult sau mai puțin depri-mante, îl făcuseră să-și dea seama că nimic nu merită înclinarea desăvîrșită a acelei forțe oarbe ce avea nevoie de canalizare și exclusivitatea de preocupări pe care o subordona noțiunii de țel. În fața acestei constatări, la început nemărturisită, însăși forța se topea în neliniște turbure, într'un imens vag de porniri mocnite. Deseori îi revenea în minte imaginea ștearsă a unui profesor de liceu, doborîit de beție, copleșit de grijile unei familii numeroase, care dormita în clasă, dormita pe stradă și chiar la bodegă la aperitive. Existența omului acela îl minuna: pe vremea aceea se înșirau unele mai înalte în spatele altora, aureolate idealuri. Cum putea trăi omul acela ce nu mai avea nimic de așteptat?

Pentru nimic în lume nu și-ar fi putut închipui că atît de curînd va ajunge exact în situația lui. Căci acum trăia de azi pe mâine și noutatea fiecărei zile trecute era o simplificare în plus a preocupărilor de ieri. Simțea cum se înămoalește tot mai adînc într'o indiferență înspăimîntătoare din care presimțea că nu va mai eși niciodată și de care nu se îngrijea de fel. Uneori, dimpotrivă, descoperea o plăcere absurdă a simți cum curge viața pe alături, a simți că trece iremediabil și a o lăsa superb să treacă.

Uneori...

Dar de cele mai multe ori, sub forme confuze, simțea

arsura clocotirilor înăbușite. Strania nevoie a unui țel era ca un organ devenit inutil prin dispariția funcțiunii care îl crease și cu care și el va trebui să piară. Dar pînă atunci își făcea simțită inutilitatea și Camil suferea de opresiunea acestei nevoi ca de o excrescență morală ce avea într'o zi să dispară și atunci va deveni la fel cu toți cei trecuți de 25 de ani, un om cum se cade, cu carieră, cu datorii sociale, un biet imbecil, o tristă marionetă oarecare.

Dar dacă...?

Nu, în zadar așteptase, aștepta încă ceva. Ce? Nu știa nici el bine. Nu importa ce. Dar ceva vijelios, un uragan care să măture dintr'o singură suflare uriașe tot balastul, să scurme, să sfredelească, să nu mai rămîie nimic din întinderea netedă și lucie. Ceva care să-i răscolească, să-i transforme întreaga existență, ceva care să treacă cotropitor prin tot golul vieții lui.

Să treacă... ar trece, și pe urmă?

Camil grăbi nervos pasul apoi îl încetini iarăș.

Calea Griviței se lărgea în fața Curții de conturi.

Fațadele înalte și streșinile proeminente i se păruă mai puțin întunecate; umbrele țîșnind de la picioarele becurilor verzi, mai slab conturate.

Ridică ochii: peste bariera de clădiri ce, pe trotuarul perpendicular al Căii Victoriei, oprea privirea, în albastrul mai spălăcit al cerului se întrezărea o insistență infiltrată de alburii.

Se lumina de ziuă.

O licărire interioară, un fel de bucurie copilărească, cu totul surprinzătoare, îl scutură ca o comoție electrică însă de slabă tensiune.

Un ceas care întotdeauna îl impresionase și un aspect al orașului aproape nou acuma fiindcă nu-l mai văzuse de mult.

Pașii lui fură mai elastici.

Cînd ajunse în Piața Palatului tocmai se stingeau globurile electrice. Valuri de cenușiu lăptos se revărsau dinspre răsărit peste acoperișuri, prelingîndu-se pe rigiditatea geometrică a fațadelor cu ferestre încă oarbe.

Depe Sf. Ionică apărură primii măturători.

Pentru a doua oară, dar mult mai slab, ceva vibră în el la licărirea de o clipă: avea impresia de a fi reintrat deja în viața orașului.

— Cît va dura!

Dar întrebarea singură îl neliniști și se grăbi spre hotel.

Hotărîri căroră le-ar fi găsit cu greu o explicație, dar hotărîri invariabil regretate, luate în pripă, îl făcuseră, cu prilejul cîtorva absențe, să-și părăsească rînd pe rînd gar-

soniera din Romană, din Maria Rosetti, din Imobiliara și acum o lună din 11 Iunie.

Incepuse să-l intereseze procesul de desobișnuire și de obișnuire dintre un cartier și altul. Uneori își spunea rîzînd că același lucru trebuie să se petreacă cu un om prin viața căruia trec una după alta, însemnînd însă fiecare ceva, mai multe femei.

Coborîse la Continental. Nu din întîmplare ci dintr'o copilărie, din speranța de-a regăsi și a-și reîmprospăta unele impresii de demult de tot. Păstra încă vie amintirea iernilor mult așteptate, petrecute acolo cu părinții care pă-răseau, pentru o lună sau două, vechiul conac al moșiei din fundul Olteniei.

Iernile acelea!...

Pe atunci Continentalul era hotelul la modă, confortabil și luxos. Își reamîntea apartamentul No. 6 pe care-l aveau întotdeauna: salonul vast cu balconul din care admira cail muscalilor din Piața Teatrului și camera de culcare cu alcov, în patul căreia era chinuit în fiecare după amiază să doarmă ca orice „copil cuminte”.

Surizînd încă amintirii, Camil împinse ușa ce se deschise cu greu. Hall-ul pustiu, cu scaunele de trestie puse peste cap pe măsuțele cu cristalul plesnit, era luminat de un bec prăfuit. În locul portarului majestos de altă dată, cu șapcă galonată, un băețandru somnoros îi întinse cheea. O chee lungă, puțin ruginită, de care atîrna numărul săpat primitiv pe un patrat enorm de metal. Același portar îi declarase la sosire, și nu fără a-și arăta aiureala, că apartamentul No. 6 nu mai există, salonul fiind de mult transformat într'o cameră ca și celelalte.

Urcă încet scările depe care revărsarea roșie a covorului dispăruse, descoperind goliciunea tacită de tocuri.

În camera mare, cu fotoliile și canapelele obosite, prin dreptunghiul larg al ferestrei deschise, acelaș cenușiu lăptos, dar par'că purificat, distilat, aproape strălucitor, curgea în unde străvezii, luptînd cu umbra ce plutea prin colțuri.

Se rezemă de pervaz și privi în grădina restaurantului unde altădată răsuna pînă noaptea tîrziu vioara lui Cristake Ciolac. Scaunele cu pielea jupuită erau rezemate de mesele șubrede pe care se întindeau în contururile cele mai bizare, urmele paharelor cu vin vărsate din plin și a castroanelor cu supă, prea fierbinți, ce scorojiseră și bulbuca-seră lemnul.

Privirea se plimbă pe zidurile din ce în ce mai albe.

Storurile trase cu grije la toate ferestrele închise în dosul cărora bănuî atmosfera grea a nopții, îl făcură să-și dea sama de puritatea aerului aproape rece. Cerul era trandafiriu, striat de suvițe galbene, verzui și sîngerii.

Indată or să înceapă să sdrângăne tramvaele, să durue camioanele; puțin câte puțin o să crească obișnuita larmă a orașului.

Cu un gest precis și rapid trase transparentul, apoi, fără să-l lase din mână, rămase un moment nemișcat, cu ochii închiși, într'o atitudine ce toată vorbea de așteptarea aprinsă a unei iluminări lăuntrice pe care o trăda accentuarea crescîndă a surîsului depe buze. Surîs de deplină, de adîncă mulțumire. Erau gesturi care în anumite momente reînviau într'însul aceiași stare sufletească, aceiași emoție, legată de clipa în care le săvîrșise pentru prima oară; emoție ce se strecura din încăperi mucegăite ale căror zăvoare erau astfel trase din cînd în cînd de siguranța trecătoarei reînvieri.

(Va urma)

I. Igiroșianu

Social-democrația și evenimentele din Rusia

Din momentul izbucnirii revoluției bolșevice în Rusia și pînă astăzi, conducătorii partidelor socialiste au păstrat, în general, față de regimul sovietic o conduită unitară. Bolșevismul a fost considerat de teoreticienii socialiști ca un capitol dureros, dar fatal, din istoria socială și politică a Rusiei. El nu trebuie și nu poate să fie imitat de țările apusene înaintate. Sub masca ideologiei marxiste, Rusia s'a liberat, de fapt, de autocrația țaristă și de regimul economic feudal. Tărîmimea rusească, căreia bolșevicii i-au dat pămînt, formează cel mai sigur sprijin al regimului sovietist împotriva tuturor încercărilor contra-revoluționare în genul Denikin sau Wrangel. Revoluția rusă rezolvă probleme pe care țările înaintate le-au rezolvat demult: problemele revoluției burgheze. Cît despre revoluția proletară, organizarea întregului proces de producție și circulație în vederea intereselor claselor muncitoare, acesta este un proces complex pe care nu dictatura unei minorități proletare, într'o țară agrară și înapoiată ca Rusia, îl va putea duce la bun sfîrșit. Marx și Engels au arătat lămurit că socialismul va fi realizat în țările industriale înaintate. Socialismul presupune un capitalism dezvoltat și un proletariat numeros, organizat și cultivat, un proletariat conștient de forța lui, dar și de marile dificultăți pe care le prezintă construirea unei noi ordine sociale. Date fiind împrejurările speciale din Rusia, experiența comunistă era inevitabilă. Ea nu trebuie înlăturată cu forța, ci lăsată să evolueze. „Jos minile de pe Rusia sovietică“, lăsați această țară înapoiată și frămîntată de mari suferințe și mari speranțe să-și rezolve singură afacerile ei interne.

Această atitudine față de Rusia — combaterea bolșevismului în afară de Rusia, dar în același timp împiedicarea oricărei imixțiuni europene în treburile rusești — lăsa, totuși, deschise o serie de alte probleme, teoretice și practice, privitoare la raporturile dintre social-democrație și bolșevism.

Desigur, nu trebuie să se împingă, prin intervenții militare străine sau prin blocus economic, Rusia spre un naționalism exasperat și primejdios. Bolșevismul trebuie lăsat să evolueze. Dar un marxist nu se poate mulțumi cu atât. El este tentat să facă diverse prognoze asupra felului cum va evolua regimul sovietic. Va realiza el socialismul integral, înaintea Europei apusene? Acest lucru, doctrina marxistă nu-l poate admite. Va avea dictatura bolșevică drept urmare un regim democratic? Restaurarea vechiului regim mai este posibilă sau, în locul ei, va apărea, ca în Franța de odinioară, puterea absolută a unui Bonaparte?

Ca totdeauna când e vorba de a prevedea viitorul în domeniul fenomenelor sociale, și de data aceasta câmpul este deschis pentru foarte multe ipoteze. Astfel trebuie menționată cunoscuta controversă dintre Karl Kautsky și foarte mulți fruntași social-democrați (germani, austriaci și ruși) asupra viitorului Rusiei sovietice.

De „contra-revoluție albă”, de întoarcerea triumfătoare a oamenilor vechiului-regim rusesc, nu poate fi vorba, spune Kautsky. Restaurația Bourbonilor a fost posibilă în Franța, pentru căva timp, datorită intervenției țărilor europene coalizate contra lui Napoleon I. Și ea s'a sprijinit, în interiorul Franței, pe puterea capitalului, care a înlesnit aristocrației refacerea marilor proprietăți confiscate de revoluție. În Rusia de azi însă, capitalismul privat este desființat. Iar țările străine nu se gândesc să aducă înapoi „vechiul regim”.

Dar nu cumva va trebui „dictatura proletariatului” să facă loc în Rusia „bonapartismului”? Kautsky nu crede nici în această eventualitate, pentru un motiv în aparență paradoxal: Bonapartismul — spune el — nu va urma *după* bolșevism, el este *însăși dictatura bolșevică*. Această dictatură, izvorită din revoluție, nu mai are demult nimic comun cu aspirațiile și interesele proletariatului și ale țărănimii. Ea reprezintă numai interesele unei noi aristocrații de birocrați, care împiedică orice manifestare liberă a muncitorimii în numele căreia pretinde că guvernează. Dictatura sovietică este bonapartismul fără Bonaparte.

Dar dictatura bolșevică, cu tot planul quinquenal de astăzi — după Kautsky, aprioric condamnat să eșueze — este incapabilă să facă din Rusia un organism economic viguros. Menit să ajungă la continue insuccese economice, regimul bolșevic nu va renunța, totuși, de bună voie la monopolul puterii politice. E foarte probabil că numai răscoala populației — a țăranilor în primul rând — va zgudui temeliile absolutismului sovietic. Va fi, așa crede Kautsky, rolul proletariatului ca, în unire cu intelectualii și cu țărănimea, să canalizeze în- surecția antibolșevică spre un viitor stat democratic. (Vezi și

ultima carte a lui Kautsky „Der Bolschewismus in der Sackgasse” scrisă în 1930).

Cu totul altfel vede sfârșitul bolșevismului social-democrația rusească (menșevicii). În polemica pe care teoreticienii menșevici emigrați (ca, de exemplu, *Th. Dan*) o duc împotriva lui Kautsky, ei insistă asupra faptului că posibilitățile democratice din Rusia nu trebuie exagerate. Țăranii au fost așa de mult hărțuiți de rechiziții și de colectivizări forțate, încât ei pot fi oricând mobilizați de o acțiune contra-revoluționară „bonapartistă”. Nu democrația îi interesează pe țărani ruși, ci proprietatea pământului; nu libertatea *politică*, ci libertatea *economică*, dreptul de a-și gospodări așa cum înțeleg ei bucata de pământ pe care le-a dat-o revoluția. Cum s’ar putea susține că Rusia se află deja în „faza bonapartistă” când tocmai ceiace a întărit domnia lui Napoleon I în Franța post-revoluționară, consolidarea proprietății țărănești asupra pământului cîștigat prin revoluție, este departe de a fi realizată în Rusia! Răscoale țărănești în Rusia nu însemnă — spun menșevicii — democrație, ci înlocuirea „dictaturii proletarietului” cu o altă dictatură, bonapartistă sau fascistă, sprijinită de țărănimea așa de insetată de ordine și de siguranța proprietății individuale.

Asemenea controverse teoretice, care încearcă să prevadă viitorul politic al Rusiei făcînd apel la istoria revoluțiilor demult trecute, par, uneori, preocupări oțioase. Nu s’a jonglat cumva prea mult cu comparațiile istorice? Nu s’a abuzat de analogia dintre revoluția rusă și revoluția franceză? Dacă am admite, cu *Th. Dan*, că Rusia de astăzi se află, nu în faza „dictaturii bonapartiste”, ci în aceea a „dictaturii jacobine”, n’am face, evident, un mare pas înainte în înțelegerea evenimentelor din Rusia. Și, totuși, toată această discuție teoretică are ca punct de plecare o chestiune practică, de cea mai mare importanță pentru politica social-democrată rusească.

Întrebarea care se pune este următoarea: ce trebuie să facă social-democrații ruși (pe care, desigur, bolșevicii n’au reușit să-i extermineze) în cazul unei răscoale țărănești în Rusia? Kautsky crede că, date fiind perspectivele democratice ale unei asemenea răscoale, social-democrații ruși trebuie să ia conducerea mișcării țărănești. Menșevicii ruși cred dimpotrivă, că o eventuală răscoală țărănească în Rusia ar duce la „contra-revoluție bonapartistă” și, prin urmare, *social-democrația rusească nu trebuie să sprijine cu nici un preț o răscoală țărănească*. Tot ce pot face menșevicii e să lupte, în cadrul sistemului actual și atât cât e posibil într’o țară lipsită de libertate politică, pentru „democratizarea sovietelor”, pentru recîștigarea drepturilor politice de către masele populare. Social-democrația rusească trebuie să îndemne pe muncitori să utilizeze toate mijloacele de presiune — greve, de-

monstrații, etc. — ca să silească guvernul să renunțe la dictatură.

Ne întrebăm: este această „democratizare a sovietelor” posibilă? Dacă profețiile sînt permise, atunci „bonapartismul” de care se tem menșevicii pare mult mai probabil și decît „democratizarea sovietelor”, și decît mișcarea țărănească democratică pe care o așteaptă Kautsky.

Această atitudine a social-democrației rusești — refuzul de a sprijini revolta în contra bolșevismului, de teama „unui rău mai mare”, este, în general, aprobată de social-democrația europeană. Karl Kautsky a rămas izolat — sau aproape — pe poziția contrarie: lupta contra bolșevismului și pentru democrație, dusă împreună cu țărănimea. Nu trebuie să uităm a adăoga că și Kautsky este de părere că menșevicii nu trebuie să *provoace* o revoltă împotriva bolșevismului. El îi îndeamnă numai *s'o sprijine* dacă se întîmplă să izbucnească, îndreptînd-o către democrație.

Controversa dintre Kautsky și menșevicii ruși (dintre care, totuși, Axelrod, mort în 1928, împărtășea concepția lui Kautsky) are ca obiect atitudinea viitoare a social-democrației rusești, conduita ei în cazul unei răscoale țărănești spontane. Această controversă care datează de mulți ani coexista pînă anul trecut cu cel mai perfect acord în ce privește sensul general al revoluției rusești, considerarea ei, cu toate formulele și aparențele socialiste, ca „revoluție burgheză-țărănească”.

Acordul acesta a fost, în timpul din urmă, turburat de opinia contrarie a lui *Otto Bauer*, cunoscutul teoretician al socialismului austriac. În primul volum apărut al ultimei sale opere „Kapitalismus und Sozialismus nach dem Weltkrieg”. *Otto Bauer*, impresionat de primele rezultate ale planului de cinci ani, se arată optimist în ce privește reușita finală a planului sovietic și a socialismului în Rusia. Țările industriale din Europa și America — spune *Otto Bauer* — vor merge, în orice caz, spre socialism pe drumuri diferite de cele pe care merge bolșevismul rusesc. Dar reușita socialismului în Rusia va spori mult încrederea în socialism a muncitorimii apusene.

Într'un articol recent *Otto Bauer*, provocat de obiecțiile pe care numeroși socialiști le-au adus concepției sale asupra perspectivelor socialiste în Rusia, formulează precis această concepție. (V. „Der Kampf” din Decembrie 1931: *Otto Bauer: Die Zukunft der russischen Sozial-demokratie*). Cum arată și titlul, *Otto Bauer* este preocupat în acest articol de atitudinea social-democrației rusești față de efortul industrial al actualului regim sovietic. *Otto Bauer* mărturisește că și-a schimbat în timpul din urmă concepția asupra revoluției rusești.

În timpul „comunismului de război” ca și în timpul Nepului, el păstra convingerea că revoluția rusească este, în

ultimă analiză, o revoluție burgheză și că bolșevismul va duce, după un oarecare ocol, la o democrație țărănească. Dar rezultatele primilor trei ani ai planului de cinci ani l-au dus la concluzii mult deosebite.

„Trebuie să recunoaștem astăzi că revoluția rusă n'a distrus numai resturile feudalismului, ci construiește elemente esențiale ale unei ordine socialiste”. Otto Bauer recunoaște că industrializarea Rusiei nu se face fără multe sacrificii și suferințe. Dar dacă opera de construcție a bolșevismului nu va fi paralizată de turburări interne sau de războaie, dacă perioada critică a privațiunilor populației va fi trecută, experiența rusească va reuși. În cazul că împrejurările permit Rusiei câțiva ani de liniștită activitate constructivă, bazele economice ale socialismului vor putea fi așezate. După înfăptuirea noului regim economic rămîne însă de întreprins opera de „desăvîrșire” a socialismului, prin introducerea regimului politic democratic. Democrația care, în țările apusene, este punctul de plecare al socialismului, în Rusia va fi deabia punctul de ajungere, încoronarea edificiului socialist. Căci marele și adesea durerosul efort pe care-l fac în Rusia masele muncitorești și țărănești, pentru a crea industria și a industrializa agricultura, face necesară o conducere dictatorială. Numai dictatura, expresie, ca totdeauna, a echilibrului între clasele sociale, poate impune și țărănilor și muncitorilor sarcini care nu satisfac interesele lor momentane. A cere încetarea dictaturii înseamnă a paraliza opera constructivă a dictaturii proletare din Rusia. De aceea social-democrația rusă, căreia i se rezervă mai târziu, după ce planul comunist va fi realizat, marele rol de a obține democratizarea Rusiei, nu are pentru moment în Rusia nici un rol. Ea nu trebuie să turbure deocamdată munca pozitivă a regimului comunist.

Optimismul lui Otto Bauer în privința reușitei planului de cinci ani și a socialismului în Rusia întîmpină o serioasă opoziție din partea teoreticienilor social-democrației rusești. Ultimele articole ale lui Th. Dan (în „Der Kampf” din Februarie 1932) și R. Abramovici (în „Die Gesellschaft” din Februarie 1932) expun lămurit punctul de vedere al menșevicilor. Mai aproape mult, de data aceasta, de Kautsky decît de Otto Bauer, Dan și Abramovici sînt foarte sceptici în ce privește succesul marelui proiect economic al Sovietelor. Acest proiect, spun menșevicii ruși, trebuie, în intenția autorilor lui, să se realizeze foarte repede. Căci el întîmpină marea rezistență a țărănimii care nu se lasă deloc transformată într'un proletariat agricol, supus dictaturii comuniste. Țărănimea trebuie — spune Abramovici — *desființată*, în ce privește caracterul ei de clasă socială distinctă, în timp de câțiva ani. Numai așa — aceasta o recunosc și bolșevicii — planul comunist poate să reușească. Dar această încercare violentă de

desființare a unei clase sociale de 100 milioane de indivizi, clasă care împiedică drumul spre socialism, menșevicii nici n'o aprobă și nici n'o cred posibilă. Ei vor, dimpotrivă, să se preîntîmpine, printr'o politică împăciuitoare față de interesele și de mentalitatea țărănimii, aruncarea ei în brațele contra-revoluției.

Dar chiar în domeniul industriei, planul de cinci ani întîmpină dificultăți mari. El a reușit să sporească, nu în măsura dorită, dar totuși, într'o măsură apreciabilă, producția „industriei grele”, dar industria pentru necesitățile consumației n'a făcut nici un progres. (Kautsky crede că preferința acordată „industriei grele” se explică prin criteriile de ordin militar). De altfel întreg efortul de intensificare a producției industriale se întemeiază în Rusia pe cea mai barbară sub-consumație și subalimentare a masselor populare. E de ajuns să se amintească unele cifre: 44% din venitul național al unei țări așa de sărace ca Rusia este destinat acumulării capitaliste, sporirii producției industriale. Cota acumulării nu trece, în țări în care venitul național este de patru și chiar de zece ori mai mare ca în Rusia, de 8 și 10 procente. Privățiunile dureroase ale populației vor trebui, după conducătorii Rusiei, să ia sfîrșit atunci cînd se va putea acorda atenție și industriei producătoare de articole de consumație. Dar menșevicii cred că producția acestei ramuri industriale — a cărei sporire este rezervată unui viitor depărtat și problematic — ar servi nu la satisfacerea necesităților populației rusești, ci la exportul menit să plătească mașinile importate, de care industria rusească simte o nevoie tot mai mare.

În ce privește rolul șters pe care Otto Bauer îl recomandă social-democrației rusești, pînă cînd se va pune chestiunea, astăzi prematură, a democrației, menșevicii îl resping categoric. În ipoteza, verosimilă după Otto Bauer, că actualul capitalism de stat al Rusiei va reuși să organizeze viața economică a țării prin metode dictatoriale, că belșugul și mulțumirea vor apărea în Rusia, unde vor găsi social-democrații ruși. În jurul lor, entuziasmul necesar luptei pentru „desăvîrșirea democratică a socialismului”? Și cum ar putea un partid care, poate zeci de ani va fi încetat orice activitate, să renască din cenușe — ca să lupte pentru socialismul democratic (de fapt singurul socialism adevărat) într'o țară pe care dictatura a făcut-o fericită? Social-democrația rusească, dacă vrea să mai existe, trebuie, nu să aștepte un viitor problematic, ci să lupte *astăzi*, prin toate mijloacele care-i stau la îndemînă, pentru renunțarea la experiențe utopice și distrugătoare de energii. Împăcarea muncitorilor cu țărani, democratizarea Rusiei.

Atitudinea social-democraților ruși este dictată, desigur, de convingerile lor teoretice, dar și de dorința de a păstra partidului lor — pe care împrejurarile l-au scos din rîndul

factorilor politici efectivi — un rol mai puțin șters în desfășurarea evenimentelor rusești. Este însă interesant de constatat că opiniile lui Otto Bauer despre bolșevism și social-democrație nu sînt împărtășite nici de socialiști de talia unui *Friedrich Adler*. Secretarul Internaționalei socialiste publică în revista „Der Kampf”, numărul din Ianuarie 1932, un foarte important articol, în care — imediat după publicarea articolului lui Otto Bauer în numărul anterior al revistei — ia atitudine față de părerile acestuia.

După Friedrich Adler, planul de cinci ani și întreaga politică a lui Stalin nu izvorăsc din necesități economice, ci din nevoia dictaturii bolșevice de a găsi o ieșire dintr'o situație politică grea. Bolșevismul s'a întemeiat, în faza leninistă, pe speranța în revoluția comunistă mondială. Lenin n'a uitat niciodată că Rusia este o țară înapoiată. Într'o singură țară înaintată să triumfe socialismul, și Rusia — spunea Lenin — se va preface, dintr'o țară „exemplară” într'o țară „întîrziată” din punct de vedere socialist.

Revoluția mondială n'a izbucnit. Dar nu s'ar putea înfăptui socialismul „într'o singură țară”, în Rusia? La această întrebare răspunsul lui Lenin — ca și răspunsul de azi al lui Trotsky — este categoric negativ. Dar Stalin vede lucrurile altfel. Revoluția comunistă mondială nu a izbucnit; Rusia este un stat agrar înapoiat, în care lipsesc condițiile indispensabile realizării socialismului. Dar aceste condiții — pe care în Apus le-a creat burghezia timp de decenii: industria dezvoltată, proletariatul numeros, le va crea în Rusia dictatura proletariatului. „Pentru a ajunge la socialism, trebuie industrie puternică? Ei bine, vom crea noi această industrie — și o vom crea cu o repezițiune uimitoare”. Aceasta este noua orientare stalinistă a politicei comuniste.

Dar — spune Friedrich Adler — înființarea unei puternice industrii, într'un timp vertiginos, nu se poate face într'o țară lipsită de capital cum este Rusia, fără a impune populației în general și lucrătorilor, în special, un regim aspru: lipsă de libertate, grele privațiuni materiale. Cât va dura acest regim? Nu se poate preciza. Va reuși experiența planurilor economice? Nu se poate afirma decât că ea are de luptat cu uriașe dificultăți. Dar un lucru e sigur: că ceea ce comunistii ruși numesc drumul spre socialism, seamănă foarte mult cu ceea ce Karl Marx a numit drumul spre capitalism. „acumularea primitivă”. Și într'o parte, și într'alta, găsim aceeași dezvoltare industrială făcută pe sama înfometării și aservirii muncitorilor. E drept că în Rusia lipsește capitalismul privat, dar nu trebuie uitat că și în țările apusene „acumularea primitivă” s'a făcut cu ajutorul însemnat al puterii Statului. Capitaliștii — spunea Karl Marx — au folosit puterea Statului, ca să grăbească procesul de transformare a producției

feudale în producție capitalistă și să scurteze tranzițiile. Dictatura de astăzi din Rusia îndeplinește, prin răpirea libertății muncitorilor, aceeași funcțiune socială pe care o îndeplinea puterea de stat în *primele timpuri ale capitalismului*. Lipsa de libertate a muncitorimii rusești — căreia i s'a răpit independența sindicatelor, ca și dreptul lucrătorului de a-și alege locul de muncă — munca de noapte, salariile de foame, etc., toate acestea amintesc epoca cea mai tristă a exploatării capitaliste.

„Experiența stalinistă este industrializarea prin acumularea primitivă fără colaborarea capitaliștilor particulari”. Planul de cinci ani poate să reușească sau nu. Dar nici reușita lui nu însemnă încă socialism, nici insuccesul n'ar însemna falimentul socialismului. Căci socialismul marxist n'are nimic a face cu crearea dintr'odată, cu prețul sacrificării muncitorimii, a unei industrii într'o țară înapoiată.

Friedrich Adler crede că Otto Bauer n'are dreptate când neagă social-democrației rusești orice rol *actual* în Rusia. Socialiștii ruși trebuie să lupte, nu pentru răsturnarea sistemului sovietic, ci pentru democratizarea lui. Ei trebuie în primul rînd să lupte pentru obținerea independenței sindicatelor, căci numai acestea ar putea obține condiții mai bune de viață pentru muncitori.

Urmărind aceste discuții, în care socialiști ce nu pot disocia socialismul de democrație vorbesc de soarta democrației în Rusia, nu poți evita câteva reflecții melancolice. Rusia n'a cunoscut niciodată libertatea și democrația: autocrația Țărilor a pregătit terenul pentru absolutismul „dictaturii proletare”. Parlamentarismul și democrația aparțin în Rusia unui viitor despre care nu putem spune nimic precis. Și totuși, revoluția din Martie 1917 a deșteptat multe speranțe de viață democratică. Dar menșevicii, social-democrații care înainte de război cereau acordarea dreptului de coaliție pentru muncitori și luau parte activă la slabele începuturi de viață parlamentară ale Dumei, erau chiar de atunci eclipsați de propaganda violent revoluționară a bolșevicilor.

După revoluția din Martie 1917, bolșevicii reușesc să cîștige pentru politica loviturilor de Stat părți mari din armată — „țărănimea în uniformă” — și din masele populare, care nu așteptau dela noul regim democrația, ci „pămînt și pace”. Nu scrupulele perfectului democratism al menșevicilor și al socialiștilor revoluționari au triumfat, ci lipsa de orice scrupule a bolșevicilor, care, ajunși la putere, renunță la război și acordă țăranilor pămîntul. Curajul lui Lenin și Troțky de a lăsa țara la discreția armatei germane se sprijinea pe speranța, pe siguranța revoluției comuniste extinse în toată Europa. Revoluția nu s'a generalizat — dar cei care au avut această iluzie, cei care n'au cîntărit evenimentele cu prea

multă luciditate, ei s'au lăsat antrenati de entuziasmul luptei, au câștigat puterea și au reușit s'o păstreze. Curajul de a risca, curajul de a făptui repede, curajul de a greși, toate formele curajului revoluționar au înlesnit bolșevicilor victoria. Menșevicii, între care găsim figuri atât de remarcabile ca Axelrod, Plechanow, Martow, partidul care se inspira din metodele socialismului occidental, a fost în Rusia dela început o plantă exotică. Fără contact cu masele țărănești, reprezentând un strat foarte subțire de muncitori calificați, luptând pentru revendicări uvriere, dar refuzînd, în 1905, să participe la un eventual guvern revoluționar „ca să nu fie împinși la măsuri socialiste premature”, — menșevicii erau prea circumspecți, prea prudenți ca să poată dirija evenimentele într'o țară și într'o epocă care cereau și altceva decît prudență. Din teama excesivă de a nu face rău, ei au ajuns, cum se întîmplă adesea, să nu poată face nimic.

Nu cumva social-democrații ruși care discută astăzi la Berlin sau Viena asupra „democratizării sovietelor” își fac și azi iluzii prea mari asupra perspectivelor democratice din Rusia ? Nu, desigur, după atîtea experiențe, ei nu-și mai fac iluzii. Așteaptă vremuri favorabile și privesc cu ochi critici evenimentele din Rusia. Își vor fi zicînd, studiînd istoria revoluțiilor burgheze din apusul Europei, că democrația este adesea fructul tardiv al acestor revoluții. La 1789 s'a proclamat în Franța principiul libertății și al egalității — și aproape un secol a trebuit să treacă pînă ce, după regimuri monarhice mai mult sau mai puțin absolutiste, republica a III-a a introdus definitiv democrația. Democrația este încă un produs specific occidental. Însăși eticheta „social-democrat” sună ca o ironie în Rusia, unde socialismul n'a putut fi un factor politic activ decît renunțînd la democrație.

În țările agrare înapoiate, în care muncitorii industriali, o minoritate de recentă origine rurală, sînt adesea lipsiți de cultură, în care masele țărănești nu cunosc încă alfabetul (sau cunosc numai alfabetul), adeseori, democrația nu poate fi o realitate. Ea este, în schimb, o realitate greu de înlăturat, în țările înaintate. Nu în țările industriale înaintate au putut să apară, după război, regimuri de dictatură.

Vedem astăzi cum într'o țară industrială ca Germania, cu toată criza și mizeria celor 6 milioane de muncitori fără lucru, social-democrația pierde, în mică parte, aderenți în favoarea comunismului, dar rămîne totuși un bloc puternic merit, probabil, să conducă cu succes rezistența împotriva hitlerismului. Partidele burgheze se macină și — afară de centrul catolic — dispar aproape în fața hitlerismului. Dar social-democrația germană, oțelită în lupte politice care alcătuiesc o parte însemnată din istoria Germaniei în ultimele șase decenii, nu va putea fi înfrîntă. Muncitorimea germană — ca

și cea apuseană în general — a beneficiat suficient de foloasele democrației, ca să știe s'o prețuiască și s'o apere.

Social-democrația rusească nu va asculta, desigur, pe Otto Bauer, care îi cere să capituleze în fața comunismului, să nu-l turbure în dificila lui operă constructivă. Dar, evident, va mai trece încă multă vreme pînă cînd se va putea vorbi în Rusia de democrație. Socialismul internațional trebuie să-și concentreze astăzi eforturile pentru apărarea democrației în Europa apuseană și pentru înțelegerea între popoarele europene, în primul rînd între Franța și Germania. Căci și în Rusia, democrația va putea fi introdusă cîndva numai prin presiunea morală a unei Europe democratice unite.

Alexandru Cludian

Cînt omul¹

Il slăvesc pe-al visului și-al faptei vистиernic!...
Cînt omul ce pășește aspru, apăsat, puternic
De-i rămîne'n piatră urma pasului
Și peste vreme, unda glasului...

Cînt omul ce cu vrere năvalnică, largă
Veacului îi poruncește
Impărătește
Și ca un proroc,
Cu deget de foc
I-arată calea pe care să meargă...

Cînt omul ce crîncen se smulge din cruce
Și știe ce vrea și unde se duce...
Cînt omul cu pas de fulger și piatră,
Omul care pe unde trece
Face totul să i se plece
Și 'n închinare idolatră
Lumea 'n cutremur să glăsue: iată-l!
Și legile străvechi le împletește într'o nouă lege
Vrînd să fie căpetenia, tatăl
Mulțimilor mari
Dintre cari
Uriașe călăuze omenirea-și va alege...

¹ Din volumul „Printre oameni în mers“ care va apărea în cursul acestui an.

Cînt omul oceanic, solar și mănos
 Pe car' femei cu șolduri tari, cu carnea trează
 Il pîndesc, îl visează
 Ca pe un despot, ca pe-un rege,
 Din îmbrățișarea-i zdrobitoare să lege
 Și să nască
 In zbateri păgîne,
 O nouă seminție, iute, vitejească,
 Cu pași flămînzi
 De izbînzi,
 Cu pași trufași,
 Uriași —
 Pentru prăpastiile dintre vis și 'ntre pîne,
 Pentru furtunateca pace de mîne,
 Pentru bătlăliile crunte, de mîne!...

Bradul

In zăduf, pe a craterului vatră,
 Subt sulițe știrbe de vînturi ce latră
 Ruptu-și-a drum îndărătnic prin piatră...
 Și, lacom de soare, și svelt și stingher,
 Ca din rădăcini enorme de fier,
 Din trîndavă lavă bolnavă,
 Fără zor și zăbavă,
 Drept, dornic, crescut-a spre cer,
 Subt fulgere fără de număr,
 Sus, pe-al vulcanului umăr...

Intre vrere și tăgadă

Intre vrere și tăgadă — rupt,
 Și 'ntre cutezanțe și datine,
 Calc singur pe drumuri ce 'ncep, dedesupt
 Lumea pîn' la capăt s'o clatine...

Și 'ntre vatră și dărmare — vrînd
 După crîncena trupului lege-ne,
 Vrea cuiburi de flacări gîndu-mi flămînd
 Peste vreme și hăuri să legene...

Intre culme și prăpastie — zburd
 Dincolo de biruință și 'nfrîngere...
 Cu mine tot mai crud, tot mai orb, tot mai surd,
 Vreau inima-mi doar pentru alții să sîngere...

Fără părinți și urmași...

Fără părinți și urmași, —
 Fiu sînt întreg al timpului meu...
 Rănile rupte de vajnicii-i pași
 Singeră 'n mine mereu...

Sui din adîncuri de-adînc
 Și trec, ca un fulger, prin veac;
 Pînea de jar i-o mănînc,
 Cu haina-i de flacări mă 'mbrac...

Dintru 'nceput de 'nceput

Dintru 'nceput de 'nceput
 Aici să rămîn aș fi vrut,
 Cu veacul să cresc și s'ascult,
 Cum cîntă, cum cîntă mereu
 Lumea adusă de vrăji și tumult
 La morile albe ale gîndului meu...

Pe-ogorul de jar asudînd
 Plugul aș fi vrut să-l împlînt
 Flămînd,
 In pămînt, —
 Cu bivoli vrerilor aspre brăzdînd
 Din nimic spre nimic,
 Pînă'n adîncuri de-adînc să-l despîc..

Și-aș fi vrut cît stejarii să crească,
 Să le-aud cum foșnesc, să le văd cum se coc,
 Grele de roadă cerească,
 Cucuruzele mele de foc,
 Cucuruzele mele de foc...

Aruncă-ți fluerul!...

Aruncă-ți fluerul de soc ori salcă
 Și pleacă de-acum
 Aspru, sprinten, spornic, la drum...
 Și mergi băfîndu-l voinicește,
 Că de mai stai uituc pe loc,
 Veacul cu-al lui mers de foc,
 În picioare te calcă —
 Și te strivește!

Cine nu poate răsbate 'nainte
 Piere subt călcîiul fierbinte
 Al celor ce trec și înving...
 Adună-ți puterile ca pentru ring,
 Fără zăbavă și temeri deșarte...
 Fii gata la toate,
 De lupta aceasta scăpa nu se poate, —
 E luptă ce se dă pe viață și moarte!...

Impotriviri

Impotriviri mă mușcă și mă clatină
 Și ne 'nterupt îmi schimbă
 A gîndurilor limbă...
 Mi-a ajuns răzmerița — datină?!..

M' asamăn, Doamne, cu minerul,
 Ce neputîndu-și înhăța de gît tiranul, —
 Ridică, încrunțat, ciocanul
 Și-amenință cerul...

A. Cotruș

Politica Petrolului Romînesc

1. Istoricul și însemnătatea mondială a petrolului

Ca și cărbunele, petrolul a fost cunoscut din cea mai veche antichitate.

În Geneză — sau Cartea Facerii — se vorbește de un bitum (asfalt de petrol) care a servit la construcțiunea Turnului Babel.

Distrugerea Sodomei și a Gomorei este atribuită, științificește vorbind, unei erupții de petrol, care a aprins apoi întreaga regiune. „Căci, scrie Geneza, toată valea Iordanului era presărată cu puțuri de petrol; iar cînd Abraham „privi spre Sodoma sau Gomora a văzut ieșind din pămînt. „flăcări și fum, ca dintr'un cuptor”.

Cultul lui Zoroastru — al adoratorilor focului, a luat naștere în peninsula unde se găsește azi *Baku*.

Plutarc în „Viața lui Alexandru cel Mare” scrie:

„Străbătînd țara Babylonului, eroul s'a minunat, în provincia Ebactan, de o prăpastie din care ieșau valuri de „flăcări. El văzu mai departe un izvor de țitei așa de puțnic, încît el formase în apropiere un uriaș lac negru”.

În timpul evului mediu petrolul e un medicament. Din secolul al XVI-lea el începe a fi întrebuințat ca mijloc de producere a luminii. Chinezii și Indienii îl întrebuințau ca combustibil din timpuri imemoriabile. În România, scrie profesorul Iorga:

„Puțuri de petrol, din care se extrăgea un lichid cu „care țaranii își ungeau căruțele, sînt pomenite din secolul „al XVII-lea, în ținutul Bacăului”.

La 1840 s'a încercat în Muntenia prima extragere în mare la Păcureți (Prahova).

Dar, adevărata importanță a petrolului nu fu descoperită decît în 1858, cînd colonelul Edouard Drake, vrînd să sape la Titusville, în Statele-Unite, un puț pentru a extrage apă sărată, s'a trezit cu o erupție formidabilă de țitei, care era să-l înece pe el și pe toți lucrătorii. Colonelul american a cerut să se facă analiza lichidului așa de supărător și greu mirositor. Chimiști au recunoscut petrolul străvechi și au demonstrat că, cu o ușoară distilație, el s'ar putea întrebuința

la luminat, în locul uleiurilor vegetale întrebuințate pînă atunci.

Interesant este, după cum documentează d. Inginer T. Dobrescu într'o recentă lucrare a sa, că exact la aceeași epocă, în România se puneau bazele industriei rafinajului de petrol, nicăeri cunoscută.

Un anume Mehedințeanu, împreună cu profesorul Alexandru Marin și farmacistul curții Steege, începuse să studieze petrolul de la Păcureți, extras de un anume Păcurețeanu. În alambicul său, în care prepara de obicei esențe de flori, farmacistul Steege distilă cel dintii lampant din România și poate din lume, lampant care arse foarte bine într'o veche lampă de ulei. Incredător în noul produs, Mehedințeanu luă parte la licitația pentru luminarea Bucureștilor și se angajă a întreține felinarele cu 335 lei pe an, cînd concurenții care se serveau de uleiuri vegetale, cereau 600 de lei.

Cu ajutorul unuia Moltrecht din Hamburg, construi în 1857 o rafinerie care producea 2710 tone pe an și a costat 80.000 de lei.

Astfel, capitala Romîniei avu cîntea de a fi cel dintii oraș din lume luminat cu petrol, fiind, în același timp, leagănul rafinajului.

Imediat după aceste descoperiri exploatarea petrolului ia proporții uriașe.

În anul 1859 producția este de abia 605 tone, pentru ca după 71 de ani să ajungă la 200.000.000 tone.

Privind situația de azi, trebuie să ne dăm sama cît a influențat de mult viața mondială, descoperirea petrolului, mai ales după ce către sfîrșitul secolului al XIX-lea Beau de Rochas reluînd experiențele abatelui Hautefeuille și ale lui Lenoir, construi un aparat, motor cu combustiuinea lentă în care forța motrice era produsă prin arderea unui amestec detonant de gaze de petrol și aer comprimat.

Desvoltarea pe care a luat-o petrolul în omenire a în trecut orice prevederi. El este azi izvorul de energie și de viață al industriei și al transporturilor terestre, maritime aeriene.

În 1929 se găseau în mișcare 32.000.000 de automobi și 41% din forța motrice a lumii era produsă prin arder petrolului și a derivatelor sale.

„Cine are petrol va avea stăpînirea mărilor prin păcu „stăpînirea pămîntului și a cerului prin benzinele ușoa „stăpînirea continentelor prin petrol lampant și motori „stăpînirea lumii prin puterea financiară legată de m: „ria cea mai prețioasă, mai dominatoare a planetei că „decît aurul”.

Aceste cuvinte pronunțate de d. Henry Bérenger,

1919, după ce fusese Comisarul Guvernului Francez pentru petrol, ne arată însemnătatea pe care Franța o dă petrolului.

Același, vorbind după încheierea păcii, spunea:

„Dacă am fost victorioși, am fost pentru că nici un moment, armatele noastre nu au fost lipsite de benzina care le-a dat posibilitatea de a fi pretutindeni în același timp, „ca să dăm bătălia în condiții superioare”.

După încheierea armistițiului reprezentanții guvernelor aliate s'au reunit la Londra. Luînd cuvîntul în numele cabinetului britanic, într'un moment cînd faptele războiului erau încă prezente în mintea tuturor, Lordul Curzon a declarat:

„Istoria viitoare va putea spune că aliații au fost duși spre victorie pe valuri de petrol”.

Iar din tabăra învinșilor, Ludendorff mărturisea astfel, în memoriile sale, scopurile campaniei împotriva Romîniei:

„De oarece Austria nu putea să ne furnizeze destul petrol și pentru că toate eforturile pentru mărirea producției rămîneau fără rezultat, stăpînirea zăcămintelor Romîniei era pentru noi o chestie vitală.

„Totuși, chiar după ocuparea ei, chestiunea carburanților a rămas mereu grea. Ea ne dădea mereu mari griji și mari greutatea atît pentru conducerea războiului cît și pentru viața industrială. Din fericire după pacea de la Brest-Litovsk, am putut pune stăpînire pe petrolul din Caucaz, ceea ce ne-a deschis în sfîrșit, perspective mai favorabile”.

2. Repartiția petrolului în lume

Prețioasa substanță a petrolului nu este distribuită în mod uniform pe glob. Țările vechi: Anglia, Franța, Germania, care au fost favorizate prin zăcăminte de cărbuni se găsesc pare-se prin o justă compensațiune, lipsite de petrol. Această situațiune devenea îngrijitoare pentru țările cele mai bogate și mai vechi și de aceea de la sfîrșitul veacului al XIX-lea și pînă azi, o luptă continuă s'a dat între diferite organizațiuni financiare americane, engleze, olandeze și mai tirziu franceze pentru a acapara fie zăcămintele, fie producerea petrolului și a produselor sale. O literatură înțelegătoare, foarte interesantă, descrie luptele acestea, în apărarea pașnică, dar care de multe ori au provocat crime, revolte și războaie. Exemplul Mexicului este concludent.

John Rockefeller, creatorul lui Standard Oil, Henry Detering conducătorul lui Royal Dutch și alții sînt astăzi tot așa de cunoscuți ca și marii generali ai istoriei, care au condus mari bătălii. Iar operațiunile lor financiare pentru a

căpăta supremația sînt denumite de *Camille Agmard*, un bun cunoscător al chestiunii: Bătălia dela Mexic, Bătălia de la Mossul, Bătălia de la Djambi, Armistițiul de la San Remo.

Care este azi situația?

Producția totală a petrolului a fost în anul 1930 de: 195.000.000 tone sau 19.500.000 de vagoane. Ea se împarte pe continente, astfel:

America de Nord	129.000.000	tone
America de Sud	26.000.000	"
Europa	25.000.000	"
Asia	14.000.000	"
Africa	260.000	"
Total	194.260.000	tone

Astfel Americile furnizează 79.60% pe cînd celelalte continente numai 20.40%.

3. Petrolul în România

România cu producția ei de 5.744.000 tone în 1930, reprezintă abia 2,95% din producția mondială. Ea contribuie însă cu 10,47% la consumația Europei și 7,9% la exportul mondial, care în 1930 a fost de 48.000.000 de tone.

Această producție s'a ridicat în 1931 la 6.600.000 de tone, din care s'au exportat 4.500.000 de tone.

Creșterea producției este constantă, de la an la an, deși producția mondială începînd din 1929 a scăzut și deși din cauza crizei prețurilor ar fi trebuit să influențeze în spre scădere.

Faptul că, cu toată scăderea prețurilor, producțiunea se mărește, dovedește pe de o parte că producătorul de țitet nu-și poate dirija producțiunea cum ar vrea, din cauze specifice, și pe de altă parte dovedește puterea de rezistență a acestei industrii și adaptabilitatea ei la noile situații create.

Capitalul societăților petrolifere era socotit în 1930, după datele luate din lucrarea d-lui Pizanti: „Le Pétrole en Roumanie” astfel:

	Milioane	%
Capital românesc	3 373	26.22
„ englez	2.653	20.62
„ anglo-olandez	2.085	16.21
„ francez	1.993	15.49
„ american	1.300	10.10
„ belgian	828	6.44
„ italian	437	3.40
„ olandez	72	0.56
„ german	49	0.30
„ al altor țări	75	0.50
Total	12.865	

Activul celor 30 de societăți mai mari era în anul 1930 de 23.852.311.000 lei, iar în același an, aceste societăți au avut un beneficiu de: 890.827.000 lei, adică de: 8.17%.

Intreprinderile de petrol au întrebuințat în 1930:

330 de Ingineri
1.975 de maștri sondori
14.400 de lucrători
6.500 de oameni de serviciu și
1.660 funcționari de birou

Taxele plătite pentru consumul intern s'au ridicat în anul 1930 la suma de: *Lei 2.056.863.000*, pentru o marfă pe care rafinerii au primit suma de: *Lei 2.382.238.000*.

Pentru marfa exportată, Statul a încasat drept transport și taxe suma de: *Lei 2.027.185.000*. Această marfă valora la rafinerie: *Lei 8.357.185.000*.

Numai din taxele de transport Statul a încasat în 1930 suma de *Lei 2.161.000.000*.

În anul 1930 s'a consumat în țară 1.216.821 produse de petrol și s'au exportat 3.840.438 tone.

Față de numărul populațiunii, consumația este cu totul redusă, ea revine deabia la 9 kgr. lampant pe an de fiecare locuitor, medie mult inferioară chiar țărilor importatoare. Mai mult încă, pe cînd față de 1914, producția de petrol a crescut cu 205%, populația s'a triplat și teritoriul s'a mărit de două ori și jumătate, consumația nu a crescut decît cu 83% față de 1914.

Aceasta dă încă o dovadă de insuficiența mijloacelor de distribuție și de nivelul scăzut al standardului de viață al populației romînești. Exportul a fost cum am văzut de 3.840.438 de tone avînd o valoare de *Lei 10.437.373.000*, reprezentînd ca valoare 36.50% din totalul exportului român, fiind cu 1.57 puncte superior exportului de cereale.

98,40% din întreaga cantitate de 5.744.000 de tone, cît însumează producția țării în 1930 a fost distilată în rafinările din țară.

Rendementul în 1930 a fost:

de benzină	18 %
de lampant	21 „
de păcură	34.50 „

Dacă rafinările ar introduce crackingul păcurii numai pentru trei sferturi din petrolul ratat, s'ar obține:

benzină	27,5%
lampant	22,0 „ și numai
păcură	19,0 „

Avantajul pentru economia națională și pentru întreprinderi ar fi enorm. S'ar cere investirea de circa 1.000.000

de lei. Valoarea benzinelor obținute ar crește cu 50%, iar industria ar scăpa de obsesia plasării păcurii.

Din enumerarea acestor cifre s'a putut vedea însemnătatea de primul rang ce are pentru economia națională petrolul și pozițiunea modestă ce petrolul românesc ocupă în comerțul mondial.

4. Criza

Din punct de vedere al producției și al exportului, putem constata un progres continuu.

De la 1924, când producția a fost de: 1.851.303 *tone*, am ajuns după șase ani la o producție de 5.744.000 *tone*, iar exportul a crescut de la 424.000 *tone* în 1926 la 3.860.000 în 1930.

Nu tot astfel însă stăm din punctul de vedere al valorificării.

De unde vagonul de petrol mediu costa în anul 1928 *lei* 17.000, acest preț a scăzut în anul 1930 la *lei* 9.100, pentru a ajunge în 1931 la circa *lei* 3.600.—

Această scădere catastrofală a provocat criza în petrolul românesc. Și criza este cu atât mai mare și accentuată în ce privește pe producătorii de țiței fără rafinerii, cu cât prețul țițeiului obținut de ei este de multe ori, după cum se poate vedea din tabloul comparativ ce-l am la dispoziție, mai puțin de jumătate decât prețurile țițeiurilor similare din Statele Unite.

Acolo în Septembrie 1931, țițeiul Texas cota 12.525 vagonul, pe când la noi țițeiul de aceeași calitate, de Moreni, cota *lei* 3.800 *vag*.

Prețurile produselor f. o. b. Constanța au fost în cursul anului 1930, față de prețurile f. o. b. Golf Mexic superioare în ce privește benzina ușoară și grea, mult inferioare însă în ce privește lampantul și aproape egale în privința păcurii.

Această constatare dovedește că peste 25% din producția de țiței, cât însemnează producția producătorilor fără rafinerii și redevențele Statului nu sînt valorificate la justul preț. Această constatare ne va servi la fixarea directivelor de viitor.

În cursul anului 1931 situațiunea s'a schimbat mult în defavoarea prețurilor f. o. b. Constanța, care au rămas mult inferioare celor f. o. b. Golf Mexic, aproape pentru toate produsele.

5. Incercări de rezistență

Din a treia lună a anului 1930, criza provocată de supraproducția mondială a început să aibă un ecou tot mai

puternic în țară. La această turburare se adaugă situația critică a pieței interne, provocată de ruperea acordului dintre rafinerii pentru piața internă, care regulase concurența și prețurile de la 1 Octombrie 1927 pînă la 1 Decembrie 1928.

Cînd în luna Iunie 1930, prețul țițeiului de Buștenari, care în Ianuarie fusese de 19.500 lei vagonul, scăzu la 12.200 și cînd către sfîrșitul lunii, benzina scăzu la 5930 lei tona dela 7030, iar lampantul la 1470 dela 2860, cît fusese în Ianuarie, *Astra-Romîna* și *Romîno-Americana* propun o convențiune de conservare a țițeiului, care tindea la limitarea producțiunii zilnice dela 1.750 de vagoane cît era atunci, la 1.350, cît se socotea a se putea plasa normal.

Aceleași societăți se obligau în cazul acceptării propunerii lor, să cumpere în anumite condițiuni, producția celorlalte întreprinderi.

Această înțelegere a ținut pînă la finele lui Noembrie 1930, timp în care prețurile au fost menținute. Dar, din cauza studierii insuficiente a acordului, mai cu samă în ce privește coeficientul de producție, convențiunea a căzut. Imediat prețurile s'au resimțit și căderea lor a continuat aproape vertical în 1931, cînd țițeiul de Buștenari ajunse la lei 4.000 vagonul, iar benzina f. o. b. Constanța dela 160 shillingi tona, la 60 shillingi tona.

Față de o asemenea situațiune în cursul anului 1931 se propune un nou plan de restringere mondială a producțiunii: *Planul Kessler*.

Prin acest plan se fixa un plafon de producție maximă a țărilor producătoare, acordîndu-se o serie de prime pentru fiecare cantitate neprodusă, din maximul convenit. De asemenea planul Kessler cerea oprirea forajelor prin o taxă de 30 de dolari pe metrul liniar. Înțelegerea la care aderase în mod grăbit și industria romînească, nu a putut fi realizată.

6. Primejdiile care ne amenință

Desvoltarea viitoare a petrolului romînesc este amenințată de cinci mari primejdii:

A. Concurența sovietică

În primul rînd concurența sovietică, care-și mărește producția într'un ritm accelerat, însuflețită de un spirit de luptă. Iată ce scrie ziarul „Isvestia” din 14 August 1931:

„De curînd au apărut în presa străină interviewul lui Sir Henry „Deterding și o serie de articole dedicate petrolului sovietic și într'adevăr capul lui Shell are ce gîndi despre aceasta.

„În U. S. S. R. în cursul ultimilor șase ani, un spor de 160%, în „Statele Unite de 18% și în lumea întregă de 24%.

„Dela 11.500.000 tone producție în anul 1928, Rusia a ajuns în 1930 la o producție de 18.500.000 de tone.

„Importanța specifică a U. S. S. R. în producția mondială a fost de 5% în 1925, și de 9,50% în 1930. Anul 1931 a prezentat o diferență și mai mare în rapiditatea dezvoltării; pentru primul trimestru din 1931, sporirea producției sovietice a fost de 35,40%, pe când petrolul Statelor Unite a scăzut cu 15,50%.

„Noi ocupăm o pozițiune bună în producțiunea mondială, după cum a trebuit să recunoască departamentul de Comerț al Statelor Unite. Pe când în primul trimestru din 1930 producțiunea Venezuelei a întrecut pe cea a Sovietelor cu 25%, în primul trimestru din 1931, producțiunea noastră a fost mai mare ca aceea a Venezuelei cu 18%.

„După cum Rusia Sovietică s'a clasificat a doua țară de producție de petrol, tot astfel Sayusneft (un fel de trust administrativ, ale cărui subsidiare sînt: Asnett, Grosnett, Embanett, și ale organizațiilor de extragere și rafinare și distribuție *) a ajuns a doua firmă mondială Shell”.

Asta este ceva de care Sir Henry Deterding are motiv să fie agitat. În orice caz ar fi mai potrivit dacă atât Shell cît și Deterding s'ar împăca cu faptul victoriei petrolului sovietic și ar înceta zadarnica luptă contra lui.

Producția tractoarelor și a automobilelor în cuprinsul Uniunii Sovietelor, va crea o așa de mare cerere de produse petrolifere, încît vechile noastre rapidități de dezvoltare vor apărea ca liliputane în comparație cu cele viitoare. *In cursul viitorilor cinci ani, industria de petrol a U. S. S. R. va începe să egaleze și să întrecă pe aceea a Statelor Unite, prima țară producătoare de petrol.*

Regii petrolului speră că dezvoltarea industriei petrolifere a Sovietelor se va mărgini la sporul consumului intern și că U. S. S. R. vor fi obligate să restrîngă exportul sau să încetineze rapiditatea sporului în exportajuni.

Speranță inutilă... Proletariatul Sovietelor... va dezvolta industria sa de petrol la așa extensiune încît va fi în stare să satisfacă și piața internă și viitoarea sporire a comerțului de export.

Importul produselor petrolifere sovietice dă posibilitatea Franței de a fi liberă și nu complet dependentă de piața mondială de petrol. Și într'adevăr, *în perioada celor mai încordate relațiuni politice între Franța și U. S. S. R., Ministerul de Război a fost un consumator constant al păcurei sovietice și nici gas-oilul nu era din occident.* Compania franceză Petrofina este deasemenea un mare consumator al benzinei, uleiurilor, etc. sovietice.

În Italia, *Soyusneft* lucrează prin organizațiunea italiană semiguvernamentală A. G. I. P. și este un furnizor constant de combustibil petrolifer al Flotei Italiene, cu care are contracte pe termene lungi.

În Spania noul Guvern a trebuit să recunoască avantajul de a cumpăra petrol sovietic și după cum s'a publicat deja prin ziare, a încheiat cu *Soyusneft* o convenție pentru 3½ ani, prin care peste 60% din nevoile Spaniei vor fi satisfăcute de produsele sovietice.

În Germania o mare proporție de benzol sovietic trece prin minile Asociației Naționale a Industriei Benzolului, „Benzolverband”.

Paralel cu convențiunea organizațiilor Guvernamen-

*) Nota autorului.

tale și Semi-Guvernamentale și a Firmelor Naționale, exportul lui *Soyusneft* își dezvoltă propriul său aparat de desfășurare în diferite țări: Anglia, Germania, Suedia, etc. Pe aceste piețe organizațiile sovietice au devenit factori foarte serioși.

* * *

În fața unei asemenea puternice organizațiuni, România se prezintă dezorganizată și lipsită de conducere și de mijloacele impuse de metodele sovietice.

B. Dezvoltarea regiunii Mossul

A doua primejdie este dezvoltarea regiunii Mossul. Într-adevăr, prin acordul semnat la 24 Aprilie 1920 la San-Remo și prin Convenția de la Londra din Iulie 1922, teritoriile petrolifere din Mesopotamia, din regiunea Mossul, au fost concesionate unei grupări reunind părți egale: Soc. Royal Dutch, un Grup Francez, Soc. Anglo-Persian și un grup American.

Bogăția acestor terenuri și în special productivitatea lor nemaivăzută, — d-l Osiceanu a arătat o dată într-o conferință că cinci sonde din Mossul vor produce cât toate sondele din Prahova — fac din exploatarea Mossul-ului un element primejdios. El ne amenință tocmai în bazinul mediteranean, unde noi exportăm peste 100.000 de vagoane produse, adică 50% din exportul total al anului 1930.

Conductele care vor lega Iracul, cu porturile Haifa și Tripoli, în lungime de 1900 km., sînt începute și se prevede terminarea lor în cîteva ani. În Iulie 1931, Parlamentul Irackului a aprobat proiectul propus de Iracq Petroleum Cy. și astfel aceia ce era numai o vagă primejdie, începe să devină o amenințare cu scadență precisă.

Pînă la ziua această petrolul român trebuie să fie organizat, altfel va păți ceea ce am pățit cu agricultura românească, va pierde piețele externe.

C. Sinteza Petrolului

Posibilitatea de a se fabrica benzină și alte derivate pe cale sintetică, este azi dovedită. În special pentru benzină, fabricația germană este astăzi o realitate așa de amenințătoare, încît marile organizațiuni petrolifere americane au trebuit să încheie anumite convenții, desigur foarte costisitoare pentru a limita această producție.

În domeniul chimiei nu se poate prevedea ce va aduce viitorul. Ne putem totuși în fiecare moment aștepta la noui

descoperiri, care să înlocuiască petrolul, într'o formă sau alta.

Acei care susțin încă conservarea zăcămintelor, să privească numai starea jalnică în care se găsesc minele de cărbuni de pretutindenți și în special acele dela noi, care nu pot rezista concurenței petrolului.

D. *Politica protecționistă a rafinajului în țările importatoare*

Dacă concurența sovietică și cea a regiunilor din Mossul, amenință întreaga economie a petrolului românesc, ea este totuși o concurență naturală și explicabilă.

Ceiace nu se poate nici înțelege, nici justifica, este introducerea protecționismului în domeniul produselor de petrol, în țările care nu au zăcăminte naționale.

Deși materia primă lipsește, deși este un act antieconomic a crea o industrie care nu are elementele naturale de dezvoltare în țările importatoare, deși astăzi este o supra-capitalizare a rafinajului chiar în țările producătoare, totuși cele mai multe State consumatoare au început să încurajeze prin protecția vamală și contingentare, formațiunea unor rafinerii înăuntrul granițelor lor, pentru motive de cele mai multe ori militare, deși nici aceste nu pot fi cu suficiență documentate.

În fruntea acestor țări stă azi Franța, care urmărește cu tenacitate realizarea acestei politici, concretizată în Legea din Martie 1923. Construcția rafineriilor a început, un program de 14 mari rafinerii fiind propus spre realizare în scurt timp. Celelalte țări au urmat exemplul, așa că astăzi un program de construcții care crează o nouă capacitate de rafinaj este în parte executat, parte în lucru. În scurtă vreme vom întâlni în concurența produselor, următoarele capacități de rafinaj:

Franța	4.500.000	tone
Anglia	4.455.000	"
Italia	1.500.000	"
Germania	1.071.000	"
Cehoslovacia	888.000	"
Spania	610.000	"
Yugoslavia	112.000	"

Această nouă situație trebuie să influențeze directivele politice noastre petrolifere, în sensul ce-l voi expune mai departe.

E. *Interesele particulariste*

A patra primejdie care amenință o bună dezvoltare a petrolului nostru, o constituie *înșiși petroliștii*, sau mai bine zis *diversitatea intereselor particulare*, în acest domeniu.

Pozițiunile câștigate pînă acum de unele întreprinderi, nu sînt totdeauna conforme unei progresări firești a industriei petrolului. Din această cauză de cele mai multe ori, cînd se prepară sau se pune în practică o măsură conformă interesului general, dar care lovește cît de puțin o situație câștigată, reprezentanții acestor profituri inerte, se opun cu cea mai mare înverșunare, nouilor măsuri.

Nemulțumiții strigă în totdeauna mai tare decît beneficiarii noi sau reprezentanții interesului general și din această cauză, multe reforme, multe inițiative bune nu au putut fi realizate.

Existența acestor interese particulariste interne și externe s'a manifestat puternic în ultimii ani.

După cum am arătat, prețurile țițeiului — care interesează economia națională, mai mult decît prețurile derivatelor — au fost în permanență menținute mai scăzut decît prețurile țițeiului din alte țări producătoare.

Această presiune a fost posibilă prin faptul că redevențiarilor și producătorii fără rafinerii, inclusiv Statul, care în total reprezintă 35% din producție, oferă marfa lor pe o piață închisă, în care sînt cîțiva cumpărători ce se înțeleg tacit sau express în menținerea unui nivel scăzut al prețurilor.

Nici produsele rafinate nu găsesc toate o valorificare normală. Acele rafinerii care nu sînt puternic legate de organizațiunile mondiale, și care astfel sînt lipsite de un organism propriu de desfacere pe piețele străine sînt și ele obligate să și vîndă marfa acelorași dominatori ai piețelor mondiale, în condițiuni dictate de aceștia.

Astfel se explică în parte de ce prețurile f. o.b. Constanța sînt mult mai scăzute decît f. o. b. Golf Mexic, deși apropierea Constanței de piețele consumatoare europene ar trebui să-i confere o primă față de celelalte produse ce sosesc din Mexic, Statele Unite, Venezuela...

Alte interese petrolifere s'au simțit periclitate de posibilitatea construirii unei conducte de benzină și țiței, conductă menită a efteni cu cel puțin 50% transporturile produselor la porturile de încărcare. Toate mijloacele au fost întrebuițate pentru ca aceste proiecte să nu devină realitate.

Aceleași sau alte interese au căutat să împiedice libertatea exportului de țiței, după cum la un moment dat căutau să împiedice chiar producțiunea și forajul.

7. *Politica de Stat*

Interesele petrolifere romînești sînt astfel supuse la tot felul de curente și presiuni, care adeseori împiedică propășirea generală, pentru a salva un mic profit personal.

De aceea, socotesc necesară o politică a petrolului, în care Statul să fie conductorul și animatorul. Aceasta cu atât mai mult cu cât Statul este astăzi proprietarul întregului subsol, dispunînd de o producție de 62.000 vagoane.

Dreptul lui de a crea și impune această politică nu mai poate astăzi fi contestat, cînd întreprinderile cele mai puternice au provocat și acceptat intervenția sa, ori de cîte ori aveau de cîștigat. Prin politica de Stat nu se suprimă cîștigurile, nu se suprimă inițiativa și efortul individual. Din potrivă ele vor fi încurajate, dar vor fi armonizate și dirijate către ținta prosperității generale, prin prosperitatea tuturor elementelor individuale.

În acelaș senz s'a pronunțat și d. prof. Mrazec, care, într'un raport recent către Ministerul Industriei scrie:

„O ameliorare generală a situației nu se poate obține „decît prin măsuri ce trebuie să ia Statul și de urgență, în „vedere de a pune înainte de toate ordine pe piața internă și „de export”, iar mai departe:

„Statul român este dator să ia inițiativa și să dea di- „rective generale în toată problema organizării industriei „de petrol”.

Concretizarea acestei politici este indispensabilă și urgentă.

Principiile ei trebuie să tindă — după cum am mai spus — la prosperitatea întreprinderilor în cadrele prosperității generale și ele pot fi rezumate în următoarele puncte.

8. Directive

I. Mărirea producțiunii

Din punctul de vedere al economiei naționale, apare ca o necesitate absolută mărirea producțiunii, pentru mărirea venitului național.

Fiecare vagon de țiței produs și vîndut, remunerează pe redevențiar, pe proprietarul solului, pe muncitorul și inginerul sondor, pe funcționarul din biuroul întreprinderii, pe cărăuș, fie el cale ferată sau conducăt, fie fisc. Valoarea lui exportată constituie un post activ al balanței de plăți. Limita producției este rentabilitatea normală. Îndată ce ea nu va fi satisfăcută, frîna va juca de la sinc.

Sîntem deci împotriva oricărei restrîngerii a producțiunii, afară de cazul cînd:

- a) Se va garanta cel puțin intrarea unei valori egale în venitul național.
- b) Se va obține acordul mondial fără nici o excepție.
- c) Se va garanta păstrarea piețelor actuale.
- d) Se vor garanta posibilitățile de reluare a liberei producțiunii în condiții egale cu toți concurenții noștri.

II. Raționalizarea rafinajului

În primul semestru al anului 1931, s'au prelucrat în rafineriile din țară 3.322.594 tone de țiței, utilizându-se peste 80% din capacitatea totală de distilare a rafineriilor din țară.

Principalele opt rafinerii au atins aproape limita posibilităților de prelucrare, astfel în cât o creștere rapidă a producției, întotdeauna posibilă nu va putea fi acoperită de capacitățile actuale de prelucrare. Dar, după cum am văzut, pe cînd industria modernă a rafinajului, extrage pînă la 30% benzine (proporție realizată chiar de Steaua Romîna în bateria de crakaj de la Cîmpina), media rafinajului rafineriilor romînești este de abia 18%.

Din această cauză resturile de păcură sînt foarte mari, 34,22% în 1930, și nu se pot plasa. Este deci o necesitate absolută ca să se îndrepte industria rafinatului în așa fel ca să cîștige diferența de 10 ani și de 10% de benzină, care o desparte de industriile moderne.

Urmînd exemplul industriei americane, care azi tratează prin craking 36% din producția Statelor Unite, pe cînd România, nu supune crakingului de cît 9,81% din producția sa.

Prin toate mijloacele de constrîngere și de încurajare ce-i stau la dispoziție, Statul trebuie să grăbească procesul de adaptare.

III. Organizarea transporturilor

După cum roata este mijlocul de transport al lucrurilor solide, țeava este mijlocul natural de transport al lichidelor. Această axiomă a mecanicii transporturilor trebuie să-și găsească aplicarea pretutindeni. Am îndrăzni să zicem chiar în țara romînească, deși, în ultimul timp apăsarea aproape nepatriotică să vorbești despre necesitatea construirii de conducte de țiței și benzină de la șantierul la porturile de încărcare.

Producția romînească în continuă creștere și în continuă eftenire nu mai poate suporta tarifele Căilor Ferate și manipulările costisitoare ce-l provoacă transportul cu vagoanele.

Oricîte argumente s'ar aduce de Căile Ferate, ele nu pot valora față de dovadă superiorității și efitivității conductei față de tren.

Evident că și cărăușii au adus multe și întemeiate argumente ca să nu se creeze drumurile de fer. Ele s'au construit totuși, căci așa cerea legea inexorabilă a micșorării efortului, care domină omenirea. Aproape 70.000 de vagoane de păcură nu se pot vinde, pentru că transportul in-

trece valoarea lor; producătorul de brut primește prea puțin, pentru că transportul benzinei pe C. F. R. costă prea scump. Exportul de țiței chiar eliberat prin lege nu se poate face, dacă nu se va crea calea de transport normală: *Conducta*.

Dintre toate directivele, această este cea mai lesne de realizat, chiar în timpurile aceste grele, pentru că construirea conductei:

a) Se plătește singură în scurtă vreme.

b) Asigură un deșeu de produse metalurgice pentru industria străină și română în șomaj.

c) Dă de lucru unui mare număr de lucrători simpli și calificați.

Ne putem azi da samă cât de puternice au trebuit să fie interesele egoiste ale unor cercuri contrarii, pentru a putea împiedeca realizarea acestui pas înainte în raționalizarea problemei petrolului în România.

Odată cu punerea în acțiune a directivelor privitoare la producție, trebuie precizate măsurile care să asigure desfacerea în cât mai bune condițiuni a mărfii produse, rafinată și transportată în condiții optime.

IV. Majorarea consumației interne

În primul rînd se impune majorarea consumației interne. Înainte de a avea grija de găsirea de deșeuri externe, producătorii trebuie să se intereseze de *deșeul intern*.

Este un paradox ca să căutăm clienți în străinătate cînd ei așteaptă marfa în țară. Am arătat în altă parte ce redusă este consumația de lampant, pe cap de locuitor român, și că media celorlalte țări este de trei ori mai superioară. Aceiași situație cu mișcarea trenurilor, încălzirea caloriferelor. În loc de a ne folosi de păcura abondentă și eficientă, întrebuițăm de 200.000.000 lei cărbuni străini importați și plătim prea scump cărbunii indigeni.

Mărirea consumului intern presupune însă organizarea amănunțită a distribuției petrolului și a derivatelor în toate unghiurile țării. Această organizare cere capitaluri însemnate, plan sistematic, execuție metodică. Pentru a asigura aceste condițiuni și a evita risipa și greșelile din alte țări, este absolută nevoie de concentrarea distribuției într'un singur organism, avînd exclusivitatea desfacerii în țară. Acest organism unic trebuie completat prin contingentarea desfacerii la intern a produselor, contingentare dictată și controlată de Stat. Întreprinderea de distribuție trebuie să fie obligată a provoca, cu toate mijloacele, mărirea consumației interne. Cît de înapoiată sîntem în această privință, ne-o dovedește faptul că nici pînă azi nu s'a fabricat și dis-

tribuit o lampă trainică și corespunzătoare nevoilor țărănimii, ceiace ar fi de un interes capital în mărirea consumului de lampant.

V. Păstrarea și dezvoltarea debușeurilor externe.

După cum am amintit în cursul expunerii, noi exportăm țiței din țară, pentru rafineriile care sînt proprietatea capitaliștilor străini. Grija de bușeurilor externe nu ar trebui deci să ne preocupe, ea fiind în sarcina acestor întreprinderi neromînești. Alături însă de această industrie de rafinaj se simte necesitatea unei liberări a producătorilor, care deși reprezintă 35% din producție, nu și-o pot rafina și sînt la discreția întreprinderilor de rafinaj aparținînd marilor organizațiuni de petrol, care au politica lor specifică, condusă după interesele mondiale, iar nu după cele interne.

Deci o industrie romînească de rafinaj încearcă a-și face drum și cum piața internă nu poate consuma toate produsele, această industrie romînească încearcă a-și găsi în străinătate de bușeuri proprii.

Dar chiar și restul industriei de rafinaj expediind produsele sale din România, trebuie să se îngrijească de de bușeuri, cel puțin ca să obțină clauza națiunii celei mai favorizate, pe toate piețele consumatoare. Și astăzi, cînd protecționismul rafinajului, cînd sistemul contingentărilor la import, al compensațiunii de valori exportate și importate, al contractelor directe între State, a turburat comerțul internațional al petrolului, s'a simțit nevoia unei intervențiuni și a unui sprijin al Statului. Această imixtiune a Statului în organizarea comerțului de export și import al petrolului, va contribui la o așezare pe baze mai sănătoase și mai ferite de speculațiune și de dezordine ruinătoare.

Este explicabil că și aci, interesele particulariste să se simtă stingherite în egoismul lor. Interesele generale trebuie să treacă înainte, cît timp ele sînt bine fundate și prevăzătoare.

Din acest punct de vedere România, ca și pe terenul tratamentului preferențial, a inovat în Europa, luînd inițiativa reglementării convenționale a exportului de petrol. În convenția cu Franța, încheiată de mine în Septembrie 1930, s'au pus primele jaloane ale unei reglementări favorabile a plasării petrolului brut și a produselor sale pe piața franceză.

În anul acesta d. prof. Mrazec, ca delegat al guvernului român, a adîncit și perfectat înțelegerea ajungînd la un contract ferm. Desigur se pot aduce critici unui asemenea aranjament, mai ales în ce privește nereglementarea identică a exportului de țiței. Nu mă pot opri însă să declar —

cu toate nemulțumirile particularilor ce a creiat la noi și în Franța — că acest angajament este favorabil, el garantează plasarea unei cantități importante de produse în condițiunile normale, pentru un termen de 3 ani și asigură oarecum viitorul apropiat.

După cum spunea comunicatul francez: „El marchează în adevăr, un prim efort pentru organizarea pieții europene a petrolului”.

În viitor politica internațională a petrolului va trebui rînduită pe aceleași principii, pentru că numai astfel vom înlocui dezordinea prin ordine și siguranță.

VI. Libertatea și organizarea exportului de țiței

Necesitatea unei supape externe a producției de țiței apare azi evidentă. Atingerea limitei maxime a capacității de rafinare, protecționismul rafinaajului în țările importatoare, presiunea prea mare a rafineriilor asupra producătorilor, impun libertatea de export a țițeiului. Cunosc toate argumentele propuse de „Asociația Petroliştilor” în multiptele ei memorii. Argumentele nu sînt convingătoare. Exportul țițeiului nu trebuie încurajat în dauna rafinaajelor. El trebuie însă lăsat liber și în condiții egale și normale de transport și export, pentru ca să se poată valorifica singur.

Directiva dată în acest an, de proiectul actualului Ministru al Industriei, directivă pentru care am scris de multă vreme, trebuie să găsească aprobarea tuturor și trebuie să devină lege cît mai degrabă.

9. Mijloacele politice de Stat

Realizarea directivelor expuse pînă acum necesită mijloace puternice din partea Statului. Pe lingă forța legislativă și de impunere, Statul, trebuie să utilizeze și mijloacele de creațiune și animație.

În primul rînd trebuie creată acea mare întreprindere de petrol care să reunească producția Statului ca redevențiar, cu producția societăților romînești, care azi se găsesc într'o grea situație. Gruparea aceasta va deține peste 25% din producția întregii țări și va trebui să fie un instrument de execuție al politice de Stat în petrol.

Această creațiune ne este impusă pe de o parte de faptul că cel mai puternic concurent, Sovietele, o au la dispoziție și au putut realiza frumoase rezultate, iar pe de altă parte pentru că organizațiile mondiale tind din ce în ce mai mult la o concentrare.

În al doilea rînd, trebuie creată o mentalitate mai întreprinzătoare și mai activă în organele de Stat, care au a

aplica politica sa minieră. Intervențiunea Statului trebuie să se manifeste peste tot, lăsînd totuși la bază efortul și proprietatea individuală.

Această activare a rolului Statului nu urmărește decît un singur scop: *acela de a înlesni cea mai folositoare dezvoltare a industriei de petrol, cu cel mai mare folos pentru economia și politica națională.*

Ea nu este de loc o atitudine războinică față de organizațiunile mondiale de petrol, nici o atitudine dușmănoasă față de celelalte State producătoare. România își dă sama că nu poate impune lumii politica sa de petrol. Ea trebuie însă să obțină respectarea drepturilor ei la viață. Oricînd România trebuie să fie gata a încheia orice acorduri și aranjamente, fie cu organizațiile mondiale, particulare, fie chiar cu organizațiile publice care conduc afacerile de petrol.

Ea trebuie să-și asigure astfel dreptul de dezvoltare maximă și posibilitatea de a se folosi de toate avantajele ce decurg din deținerea și exploatarea unei părți din cea mai mare rezervă de forță, lumină și căldură: *petrolul.*

Dr. Ernest Ene

Note pe marginea cărților

Numele lunii Aprille

Intr'unul din numerele Buletinului Societății de Lingvistică dela Paris, apărut în 1931, d. Emile Benveniste propune o nouă etimologie pentru numele lunii Aprilie.

În general, se obișnuiește să se discute articolele etimologice numai cînd nu ești de acord cu cele susținute de autor. Din articolul d-lui Benveniste n'aș putea schimba nici o virgulă. Dacă totuși îl relevez aici, o fac pentru că socotesc că articolul acesta este mult mai important decît o notă etimologică oarecare, atît ca rezultate, cît și ca metodă.

D. Benveniste este un foarte tînăr lingvist francez, din punctul de vedere al vîrstei (n'are nici 30 de ani). În ce privește producția însă, nu e chiar atît de tînăr, căci sînt vre-o zece ani de cînd publică articole în revistele de specialitate. Se ocupă de limbile indo-europene (între care și de hittita cea de curînd descifrată), dar e perfect informat și în privința altor grupuri de limbi: etrusca, limbile microasiatice, etc.

Numele latinesc *Aprilis* avea pînă acuma o etimologie admisă de toată lumea. Anume, se susținea că e derivat dintr'o rădăcină indo-europeană **aporo-*, care înseamnă „al doilea“. Cum Martie era prima lună la Romani, era natural ca luna Aprilie să fie numită „a doua“, cu atît mai mult cu cît Iulie și August se numeau în vechime *Quintilis* și *Sextilis*, adică „a cincea“ și „a șasea“, iar lunile de la Septembrie înainte poartă pînă azi numele de „a șaptea“, etc.

D. Benveniste atrage însă atenția asupra faptului că rădăcina **aporo-* nu înseamnă „al doilea“ ci „al doilea dintre doi“, adică „celălalt“. Dar luna Aprilie era a doua din douăsprezece (mai de mult fusese a doua din zece); de altă parte, latina are pentru „celălalt“ cuvîntul *alter*, și d. Benveniste

arată că nici o limbă nu posedă în același timp pe *alter* și pe **aporo-*, ci numai unul din ele. Deci, latina care are pe *alter* nu l-a avut niciodată pe **aporo-*.

De altă parte, dacă de la Iulie înainte lunile sînt în adevăr numerotate: *Quintilis*, *Sextilis*, etc., în schimb Martie nu înseamnă „întîia“, nici Mai a „treia“, nici Iunie „a patra“ lună. Se știe de mult că, în limbile indo-europene, numerele de la unu la patru formează un grup aparte, față de cele următoare și că numărarea normală începe de la cinci.

De oarece *Martius* e luna lui Mars, *Maius* a zeiței Maia și *Junius* a Junonei, e de așteptat ca și *Aprilis* să fie luna unei divinități. Și este. D. Benveniste dovedește cu un material istoric suficient că *Aprilis* era luna zeiței Venus.

Pentru *Afrodita*, Grecii aveau o formă scurtată, *Afro*. Numai trecînd prin limba etruscă, *Afro* trebuia să devină **Apru* și numai din acest **Apru* etrusc, neatestat, se putea forma numele *Aprilis*. Originea etruscă a numelui este perfect dovedită.

Dar nici sufixul *-ilis* nu poate fi latin, căci *Quintilis* n'ar însemna „al cincelea“, ci „care privește pe al cincelea“. Sufixul acesta este însă foarte răspîdit în limba etruscă, ceiace ne arată că și numele *Quintilis* și *Sextilis* sînt copiate tot după limba etruscă.

De aici ajungem la *September*, etc., a căror explicare ca derivate latine e cam forțată. Dar *Octombrie* în limba etruscă se zicea *Xosfer*, și sufixul *-ber* se explică perfect fonetic din *-fer*.

Iată deci că originea etruscă, totală sau parțială, a fost dovedită pentru șapte nume de luni. Rezultatul acesta este foarte interesant din punctul de vedere al istoriei culturale a Romei și deci și a omenirii.

Dar ceiace e mai plăcut de relevat este metoda sigură de care face dovadă d. Beneveniste.

Așa cum am prezentat lucrurile aici, s'ar părea că totul se înlănțue în mod simplu și natural. În realitate, se poate spune că adevărul a fost descoperit numai pe bază de combinații, așa cum agăsit Le Verrier planeta Neptun numai prin calcule matematice.

Dar, odată găsită, explicația justă este așa de limpede, sare atît de mult în ochi, încît ți se pare că trebuie să fi fost orb ca să n'o fi găsit singur.

Marii linguiști sînt foarte rari. De astă dată sîntem siguri că avem unul autentic.

Al. Graur

In Dobrogea

Vîntul pe mare se 'ntinde, lung
Și satele vîntură secara.
Eu rîd cînd razele străpung
Și cînt mîna 'n mîna cu vara.

Un cînt din căldură țesut,
Din sărituri de lăcuste,
Și din svonuri de val bătut
Pe line nisipuri înguste.

Mă tolănesc în aria bălae
Cu mînilor pline de grîu
In larma vocală de pae
Cu caii înotînd pînă 'n brîu.

Cu fața ca griul călită
Pentru alte sălbatice zile
Cînd vara va trece grăbită
Ca fata rea printre zambile.

Cu pleava 'n plete, pe drum,
In praful stîrnit de turme
Calc drumurile gata de scrum
Și pasul meu nu lasă urme.

R. Han

Raționalizarea vânzării

În cadrul activității capitaliste a lumii civilizate, *vânzarea* este scopul final al tuturor eforturilor de producție, de repartiție, de circulație, de organizare.

Vânzarea este singura operațiune generatoare de câștig, singurul act capitalist producător de beneficii, adevăratul mobil, care pune în mișcare interesul individual, toate inițiativele, toate eforturile spre mai bine, toată munca omenirii și tot capitalul acumulat sub orice formă, ca patrimoniu al Societății capitaliste.

Un studiu cât de succint asupra raționalizării vânzării, apare mai mult ca o încercare de a sistematiza după criterii științifice, ceiace eforturile individuale și colective au realizat în regimul capitalist sub presiunea interesului și a luptei după beneficii.

Nici o învățătură, nici o teorie, nici o tradiție, *nimic nu poate raționaliza mai bine vânzarea decât necesitatea de a realiza beneficii, cât mai mari beneficii din operațiunile de vânzare.*

Și cu deosebire asemenea necesitate apare sub presiunea crizelor ca cea actuală.

Vânzarea fiind un act intermediar între producție, circulație și consumație (după cum vânzarea se face la revânzătorii de en gros sau pentru consumatori în detaliu) ea este o operațiune dependentă de factorii economici primari și finali ai ciclului activității economice.

Raționalizarea vânzării nu depinde deci numai de organizatorul vânzării, ci de un complex de factori colaterali pe care organizatorul vânzării raționale trebuie să-i supravegheze în permanență și să-i influențeze în limitele mijloacelor sale de reacțiune.

Pentru a trata complet problema „raționalizării vânzării” ar trebui să cercetăm și efectele indirecte ce-ar trebui să producă vânzarea rațională asupra producției neraționale. Pro-

ducțiunea nerațională trebuie exclusă din comerț. Vânzarea trebuie să aibă permanentă influență asupra consumațiunii pe care trebuie să o îndrumeze și să o activeze, ridicând mereu standardul de viață al societății și creindu-i mereu noi necesități.

A analiza aceste laturi ale problemei ar fi interesant, dar desigur am fixa un cadru prea vast cercetării noastre. De aceea ne vom limita la raționalizarea operațiunii de vânzare în limitele actului vânzării în sine, adică la raționalizarea operațiunilor comerciale propriu zise de vânzare.¹

Vom cerceta întrucât actuala politică a Statului conduce la o vânzare rațională a produselor naționale pe piața internă și întrucât desfacerea pentru export a acestei producțiuni este organizată pe baze raționale, în burse de mărfuri, târguri, oboare, etc.

Mai înainte însă încep prin întrebarea, dacă este posibilă o raționalizare a vânzării în vremuri ca acestea de mari perturbări economice, când în operațiunile de vânzare intervine nesiguranța a înșiși factorilor fundamentali ai vânzării, ca de ex: părăsirea etalonului aur al monetelor în care se făceau

¹ Mai toată lumea recunoaște astăzi că principiile vânzării influențează toate manifestările activității omenești și regulează toate afacerile moderne. Cu toate că încă din 1776 Adam Smith a arătat că datorită instinctului de schimb cu care se naște omul, s'a stabilit diviziunea muncii, de unde a decurs apoi tot progresul omenirii, nu e departe timpul când profesiunea de comerciant era atât de desconsiderată încât chiar un comerciant, al cărui fiu nu arăta aptitudini pentru studii mai înalte, era desperat la gândul că incapabilul său fiu nu va ajunge nici odată altceva decât un negustor ca și el. Această desconsiderare provenea probabil din credința că știința comerțului este o știință care nu se poate învăța, spre deosebire de științele exacte. Apoi faptul că erau comercianți tocmai acei care nu puteau învăța o știință exactă, făcea să se creadă că ar fi imposibil ca un negustor să aibă un spirit științific pe care să-l aplice în activitatea sa de toate zilele.

Astăzi, când sînt atîtea școli de comerț, academii de înalte studii comerciale, desconsiderarea aceasta (care încă se menține într'o oarecare măsură) este sortită să se micșoreze tot mai mult, pînă la complecta ei dispariție.

Taylor a pus bazele științei muncii industriale. Astăzi, aceleași principii — principii ale metodei științifice — pot fi aplicate cu oarecare variante, afacerilor propriu zise.

Este exagerat să spunem că se poate ajunge la rezultate sigure; tot cecace se poate spera este să se înregistreze un oarecare număr de perfecționări, în direcții diferite, care ar putea constitui mai curînd o schiță de știință decât un cadru de organizare definitivă. Deși multe din chestiunile privitoare la desfacere, pe care le vom enunța, cer studii aprofundate — care dacă ar fi făcute, ne-ar arăta poate că era cu adevărat științifică, pentru aceste chestiuni nu a venit încă — totuși este incontestabil că în stadiul actual al civilizației noastre se pot emite principii după care să se conducă un om de afaceri pentru a realiza o desfacere rațională a produselor.

toate tranzacțiile și contractele; variația prețurilor materiilor prime dela o zi la alta, în proporții ce depășesc orice previziune; nesiguranța raporturilor stabilite de legi prin nesocotirea drepturilor cîștigate și noua legislație care ajunge pînă a crea impozite cu caracter retroactiv, schimbate de mai multe ori pe an; într'un cuvînt cînd stabilitatea și siguranța lipsesc activității economice.

Noi credem că tocmai în aceste timpuri este locul raționalizării². Iar vînzătorul trebuie să fie ca un comandant de

² La Washington, orașul care nu rămîne indiferent la preocupărită temerii de supraproducție, dacă fabricația s'a intensificat pe rită temerii de supraproducție, eă dacă fabricația s'a intensificat pe punctul de a face să distrugă vechile cadre ale comerțului. *Marile societăți industriale care se ridică* au pretenția de a-și face legea lor, de a se lipsi de intermediarii normali pentru distribuirea produselor și o mișcare se desemnează în favoarea vînzării directe dela producător la consumator. În acelaș timp se nasc noi forme de vînzare și noi formule de credit. O turburare invadează mediile economice: se întorc spre Washington și cer întrunirea, în acest an, a unei conferințe, care de altfel a rămas istorică, în evoluția lumii noi. Această conferință, care a fost inaugurată de ministrul de atunci, Hoover, a permis să se măsoare schimbările reale aduse în procesul comerțului de către producția în masă. Ea a permis deasemenea să caute soluțiile de recomandat și stradițiile care trebuie descoperite.

În 1928 a fost o conferință mai specializată, foarte curioasă și revelatoare a transformării ocazională în anumite profesioni de către economia modernă: comerțul de en-gros se găsește amenințat foarte serios din mai multe părți, lăsat în urmă de magazinele în lanț (chain stores) care profită de puterea lor de cumpărare considerabilă, pentru a-și face comenziile direct la uzine, frustat pe deoparte de dezvoltarea caselor de vînzare prin corespondență, diminuat pe de altă parte în atribuțiile sale prin numeroasele grupuri de cumpărători, care operează pentru marile magazine sau pentru asociațiile de detaiști, acest comerț se vede obligat de a cere la rîndul său asistență la Washington. Se adresează Camerelor de Comerț ale Statelor-Unite, care convoacă de data aceasta o conferință națională a vînzării „National Wholesale Conference” care avea sarcina să descopere care ar putea fi în această lume nouă funcțiunea angrosiștilor.

În sfîrșit, în 1929, Camera de Comerț invită pe oamenii de afaceri din toate statele la Congresul său anual. Titlul manifestului pe care l-a emis atunci Camera de Comerț era foarte lung: „responsabilitățile din ce în ce mai mari ale oamenilor de afaceri”. Era vorba de a se ajunge, după discuțiunile ale tuturor vocilor competente, la un fel de catechism al omului de afaceri. Chestiunea care domina toate desbaterile era aceea a distribuțiunii. Ea era înscrisă cu acești termeni în program: „vînzarea, care este viitorul ei?” La fiecare din aceste întruniri, se schimbau cîteva idei generale, apoi se studiau sistematic în detaliile lor cele mai mici, cîteva chestiuni. Astfel opinia publică se găsea luminată, iar consumatorul se găsea informat de eforturile care nu încetează a se face pentru a-l mulțumi.

Washington era astfel un fel de laborator al afacerilor, un fel de clearing-house al opiniilor care se confruntau și se ajustau între ele. Serviciile oficiale ale Ministerului Comerțului sînt animatoarele lui. Ele îi aduc ajutorul lor binevoitor, îi dau din ce în ce mai mult,

unitate în timp de luptă, informat din toate părțile asupra variațiilor factorilor ce intervin în comerțul său, pentru a lua dela ceas la ceas măsuri de apărare a patrimoniului angajat în activitatea sa.

Taylor a aruncat baza științei muncii industriale. Și astăzi se recunoaște că aceleași principii pot fi aplicate și în comerț, cu oarecare variante. Intr'un cuvînt se face o analiză a funcțiunilor întreprinderilor comerciale și se caută să se deducă din această analiză o metodă care să fie debarasată de orice considerații psihologice.

Nu fără oarecare surprindere am aflat că în America, la unele universități, există facultăți speciale și seminarii pentru comerț și din cauza marelui aglomerățiuni, la acestea, nu se admit decît studenții cei mai merițoși³.

În România, în ceiace privește ideologia curentă a comercianților asupra raționalizării, trebuie să spunem că sînt unii care văd în raționalizare — și aceștia sînt foarte puțini — văd în raționalizare adevărata mîntuire.

Pe de altă parte găsim în cercurile de specialiști — cu deosebire la cei mai vîrstnici și nu prea conservatori — mulți care cred că întregul tărăboi cu raționalizarea n'ar fi necesar, deoarece întotdeauna și în special de cînd există libertatea comerțului, orice comerciant care voia să progre-

mare parte din informațiile de care ar putea cu multă greutate să se lipsească astăzi.

Dacă am încerca să punem punctul pe i asupra chestiunilor care s'au evocat în aceste conferințe, ele trebuie să fie împărțite în mod esențial în două grupe. Pe de o parte, care sînt organele distribuitoare, care trebuie, în mod normal, să se interpună între producător și între consumator? Adică în ce măsură trebuie favorizat și dezvoltat comerțul de angros, marile magazine, magazinele cu sucursale multiple, vînzarea directă, pentru ca să satisfacem cît mai repede și mai cu seamă cu minimum de cheltueli de vînzare, publicul interesat.

Pe de altă parte, odată fixate modurile de organizare comercială, să dezvoltăm ceiace se poate numi știința comerțului, să adaptăm organele întreprinderii comerciale la funcțiunea reală a acesteia și ce răspundem la chestiunile: Ce să vindem? Prin cine să vindem? Cui să vindem? Și în sfîrșit cum să finanțăm consumațiunea, cum adică să dăm consumatorului ușurințele de plată de care are nevoie.

³ Autorul raționalizării comerciale propriu zise, Gilberth, care are aceiași însemnătate pentru raționalizare ca Taylor pentru tehnică, a instituit cursuri, cu decenii în urmă, analoge cu acelea care s'au ținut din inițiativa asociației principale în 1929.

Doamna Gilberth, colaboratoarea de decenii a soțului său, și după moartea acestuia, conducătoarea institutului, spune că marile întreprinderi de comerț își trimit pe cei mai buni conducători ai întreprinderilor la astfel de cursuri care țin mai multe săptămîni, și cheltuiesc în acest scop mii de dolari. Asemenea mijloace nu ne stau nouă la dispoziție, în economia noastră sărăcită. De aceia ar fi cît se poate de recomandabil dacă s'ar putea ca la inițiativa particulară să se alătore ajutorul școalelor comerciale.

scize s'ar fi comportat rațional și s'ar fi folosit de toate inovațiunile și progresele în propriul său interes.

Cu această ocazie ei nu găsesc decît să insulte americanismul modern, a cărui maimuțareală n'ar servi în România la nimic.

Ei bine, acestora și tuturor acelor care se ocupă cu metoda raționalizării și care văd în ea perspective noi, trebuie să le spunem că raționalizarea *nu înseamnă decît o parte* din ceiace trebuie pentru înlăturarea dificultăților din întreprinderile comerciale și că raționalizarea care dă greș este numai aceea în care lipsesc condițiile esențiale pentru existența economică independentă a unei întreprinderi.

Raționalizarea este o metodă bună pentru întreprinderile bine încheiate, cărora nu le lipsește nici unul din elementele necesare pentru însăși existența lor.

Să încercăm să explicăm prin ce se diferențiază mișcarea actuală pentru introducerea unei îmbunătățiri metodice, de spiritul practic datorit naturii și talentului citorva indivizi care țin ascuns pe cît posibil cheia succesului lor. Să fim recunoscători Americii că acolo raționalizarea întreprinderii comerciale a fost arătată, în toată amploarea ei, opiniei publice ca o știință cu aplicațiuni practice și că deasemenea ea ni se arată și nouă europenilor cu cea mai mare sinceritate. Prin aceasta se dă posibilitatea ca oricine are interes, să poată învăța experiența altora și să nu o dobîndească, această experiență, cu sacrificii prea mari. Aceasta economisește întregii economii a unui popor — mai mult decît se crede — eforturile inutile.

Cînd trecem la specificarea diferitelor posibilități de raționalizare a vînzării, trebuie să ne debarasăm cîmplet de ideea ce se atribuie acestei raționalizări de obicei în industrie și tehnică.

Sînt cît se poate de interesante ideile d-lui Filene, — un fel de Ford în comerț — proprietarul unui mare magazin de specialități din Boston, idei bazate pe o experiență foarte lungă, după care comerciantul să se silească la fiecare articol să facă cel mult trei feluri de prețuri (după calități). Filene nu înțelege prin aceasta prețul unic în înțelesul magazinelor de preț unic existente astăzi (cum e cazul cu Herdan, 7 lei orice consumație) ci oferă o scară de prețuri pentru a nu constrînge clientul să cumpere de ex. o pălărie de 6, una de 8 sau de 900 lei pentru a lua culori și forme diferite, ci face toate culorile și toate formele la aceleași trei prețuri.

Cea mai bună reclamă a unui comerciant — spune Filene — este bunul său renume. Clientul uită foarte repede ce a cumpărat și ce preț a plătit, dar felul cum a fost servit îl uită foarte greu.

Lăsăm deoparte obligația fiecărui comerciant de a-și

conduce la eșire clientul cu exces de politețe, care nu costă nimic, de a căuta să-i afle gusturile chiar cînd nu e cumpărător, etc. etc.

* * *

Dar să luăm chestiunile care se pun într'o întreprindere comercială; *pentru comerțul interior* se poate spune că fiecare din ele face obiectul unor cercetări aparte.

Mai întii: *ce să vindem?* Răspunsul: să analizăm nevoile consumului de azi, să determinăm tipurile standard corespunzătoare nevoilor publicului, tipul corespunzător gusturilor noi. Apoi, stocarea produselor susceptibile de a se vinde repede. Trebuie întrebuițați colaboratori specializați, diferiți de cumpărători, care au sarcina să descopere noutățile de vîndut și să încerce să se facă din acești specialiști ai gustului, niște adevărați orientatori ai consumului intern. ⁴

⁴ Clienții noi sînt acum mai necesari decît oricînd. Recrutarea lor, ea singură, e un domeniu atît de vast, încît nu putem să nu amintim de ea. Costurile enorme ale anunșurilor în ziare, fractului, inserateelor sau ofertelor tipărite, oferte scrise, reclame împărțite, care trebuiesc luate în vedere, trebuie să fie rezultatul unui plan anumit și nu numai după bunul simț. Deci începătorii în acest domeniu trebuie să se folosească de sfaturile cunoscătorilor cu experiență în branșa respectivă, ca să nu plătească prea mult taxa de învățătură. Anunșurile singure nu sînt suficiente pentru a procura clienți. Forma exterioară, fațada magazinului, firma, luminatul, decorul vitrinei, sînt domenii în care poate fi introdusă raționalizarea, adică o îmbunătățire făcută după plan: chiar și transformarea, mobilarea internă este o condiție foarte necesară raționalizării în domeniul procurării de clienți; chiar și în magazin, cel care intră trebuie convins de varietatea asortimentelor și să nu aibă impresia că poate ieși de acolo fără să cumpere.

Ajungem acum la posibilitatea vînzării și prin aceasta la scopul tuturor magazinelor. Ținta principală, neglijată din păcate foarte mult, trebuie să fie aici, a face din cumpărătorul ocazional un client statornic și prin aceasta a asigura succesul muncii de recrutare pe un timp cît mai îndelungat. Vînzarea e și o artă. Acel care are ucenici cu două clase primare, rareori poate spera ca din aceștia să scoată ajutoare bune, bine instruite pentru vînzare.

Schimbarea modelelor de mărfuri trebuie să fie un prilej pentru proprietar, sau pentru conducătorul vînzării, de a se instrui mai întii pe dînsul despre tehnica și utilitatea acestor mărfuri și apoi să instruiască mai departe în mod ușor de înțeles personalul lui de vînzare. Telul trebuie să fie de a forma din vînzător un consilier de încredere al clientului. Pe lîngă educația aceasta, vînzătorul trebuie să fie metodic în a ști în ce raion și pentru care fel de marfă din acest raion trebuie să fie mai energic în oferta sa și cînd trebuie să procedeze altfel pentru a nu speria clientul.

Trebuie studiat metodic dacă articolele pot fi vîndute mai bine cînd clientul stă în picioare, sau cînd i se oferă un scaun. Schimbarea sau reclama să nu fie făcută niciodată după dispoziție, ci după un sistem rațional și fixitatea să nu excludă excepțiile.

Chestiunile de credit și rabat care se acordă unei categorii de clienți, executarea la timp a comandei, sînt de asemenea prilejuri de instruire a vînzătorilor, avîndu-se în vedere principiul ca vînzătorul să nu micșoreze calitățile mărfii concurentului, nici firmele concu-

Aci, putem spune că nu e nici illogic, nici paradoxal a afirma că raționalizarea vânzării depinde de raționalizarea producției. Să luăm un exemplu. S'a stabilit că într'o industrie se făceau 107 tipuri de paturi. Dacă un negustor ar dori să aibă magazinul său bine asortat cu paturi, ar trebui să aibă cel puțin 105 din ele și de îndată ce ar vinde unul, magazinul nu ar mai avea un asortiment complet. Dacă însă, precum s'a propus, în loc de aceste 107 tipuri diferite de paturi, s'ar fi făcut numai 7, un comerciant ar putea avea un asortiment care să-i dea posibilitatea să nu-și descompleteze repede marfa, să nu lase astfel ca clienții să plece din magazin.

La întrebarea „ce să vindem?”, cea mai mare greutate este de a găsi granița pînă la care clientul poate face sacrificiul să cumpere obiectul dorit și granița unde trebuie să-și învingă gustul pentru a cumpăra numai după puterile sale.⁵

rente să nu spună neadevăruri relativ la marfa lui sau la capacitatea firmei.

Pentru a forma încrederea la client după vânzare, este bine a se introduce mașinele de măsurat, aparatele de tăiat, la care clientul poate vedea tăiatul după măsura cerută și o poate controla el singur.

Mulțumiri aduse la casă pentru banii primiți, o despărțire politicoasă care nu costă nimic, pot fi ușor introduse și tot atât de important e și salutul plin de tact și întrebarea, la intrare, ce anume dorește clientul. Un caz care ar părea de detaliu, dar care a provocat reclama extraordinară a unui renumit comerciant din Londra, este următorul: Comerciantul Gramage căutăca mai înainte de toate să-și servească și să-și satisfacă clientela. Tirziu seara, în ajunul Crăciunului, pe cînd era acasă cu familia, Gramage fu chemat la telefon de o clientă indignată. Doamna comandase o jucărie pentru băiețușul ei, i se spusese că o va avea de Crăciun și jucăria nu-i sosise încă. Copilașul era să fie foarte amărît. Doamna adăogă: „mi-ați promis că voi avea jucăria la timp”. D. Gramage nu făgăduise personal nimic, dar făgăduiala funcționarului său îl lega întocmai ca și cum ar fi făcut-o el. Ceru deci doamnei să-i descrie jucăria. Pe urmă o asigură că băiețușul o va avea la deșteptare, în ziua de Crăciun. „Cum va fi posibil așa ceva?” întrebă doamna. „Fiți liniștită, așa va fi”. Înainte de a se lumina, în dimineața Crăciunului, nu mică fu mirarea păzitorului de noapte al magazinului Gramage, cînd auzi un automobil care se opri înaintea porții magazinului și se găsi față în față cu patronul în persoană. Domnul Gramage descoperi la raionul expediției jucăria în chestie, pe urmă luînd o manta și o perucă, se deghiză în Moș Crăciun, duse jucăria băiețușului, tocmai cînd acesta se deștepta. Puteți bănui cît de mult a vorbit doamna despre acest eveniment. Povestea circula peste tot și d-l Gramage profită indirect de excelența publicitate cauzată de actul său de înaltă curtoazie comercială.

⁵ Cea mai importantă cerință pentru succesul unui magazin este un asortiment bun de marfă, dar și aici e chestie de producție, după cum spuneam mai sus.

Dobînda enorm urcată față de ceiace era mai înainte de războiu, precum și cheltuielile pe care azi un comerciant le suportă ca impozite, reclamă, etc., nu îngăduie așteptări pînă la sfîrșitul anului

Prin cine să vindem? Este altă întrebare. Răspunsul: numai prin vânzătorii care își cunosc foarte bine meseria. Fiecare mare magazin la Washington posedă un departament, numit „departament de educație a noilor vânzători”. Un serviciu central atașat la învățământul tehnic, servește ca sfătuitor pentru crearea acestor școli.

Intr'un mare magazin s'a creiat un veritabil biuro de pregătirea muncii (planning department) care pregătește și controlează lucrul a opt mii de funcționari.⁶

A treia întrebare: *cui să vindem?* Cum să satisfacem publicul interesat? Răspunsul este: analizarea piețelor și a publicității.

Ce volum de afaceri să realizăm? Răspunsul: să studiem mai înainte fiecare colț al pieții, să scrutăm bogăția locuitorilor, să stabilim previziunile de vânzare pe regiune, pe agent, să fixăm cote de vânzare.

In sfârșit, *cum să finanțăm consumația?* Prin desvoltarea vânzării pe credit, prin toate sistemele de vânzare.

Dacă aceste capitole de afaceri ar fi tratate aprofundat, s'ar descoperi poate că pentru fiecare din aceste capitole corespunzătoare în întrebările puse mai sus, era adevărat științifică s'ar apropia și că ar fi pentru noi în noile idei și metode, materie de suficientă reflexiune, de lucru și în special materie suficientă de adaptat.

America este o țară de mare consum. Am fi tentați să zicem că este mai cu seamă o țară de comerț de detaliu. Este consum în America, cu deosebire pentru că pretutindeni unde

spre a face bilanțul, ci silesc pe comercianți să facă mereu observații metodice cu două scopuri: să reguleze după un anumit plan cumpărăturile și să se grăbiască să vândă mărfurile care stau de mult în magazin.

Unii negustori spun că este mai bine să pierzi la o vânzare decît să ții în magazin mărfuri puțin căutate. Dar foarte puțini comercianți știu ce fel de mărfuri vor fi cerute de clienți. Dacă de ex. se stabilește că s'au vîndut bluze de mărime mijlocie 40 de bucăți, bluze de mărime mică 8 bucăți și bluze foarte mari 4 bucăți, aceasta nu înseamnă numaidecît că cerința de această din urmă marfă a fost mai mică. Poate că cererea a fost mai mare, însă clienții nefiind satisfăcuți cu forma sau calitatea mărfii, nu au cumpărat. De aceea e foarte bine să se noteze fiecare cerere care n'a putut fi satisfăcută, căci aceasta dă indicații pentru raționalizarea noilor cumpărături.

⁶ Este un avantaj destul de mare că unele mărfuri pot fi împachetate și pregătite înainte, așa că la cerere pot fi servite clientului imediat și aceasta e un fel de raționalizare. Dar aici trebuie foarte multă măsură, căci comerciantul cedînd autonomia sa — vînzînd mărfuri împachetate de fabrică — fiind responsabil de conținutul pachetului, e expus la o încordare prea mare și se poate întimpla să vîndă clientului mărfuri frumos împachetate, dar care nu sînt bune. Pe de altă parte ciștigul lui la unele din aceste mărfuri e așa de mic încît renunță de a le vinde, iar clientul negăsind o marfă cu marca sa favorită nu face nici alte cumpărături.

este posibilitate de vânzare, putem fi siguri că mărfurile oferite publicului sînt atît de numeroase și variate că, chiar cel mai econom consumator ar fi tentat să cumpere. De altfel, acest fel de supunere înconștientă a publicului la sistemul practicat în America, se face atît de bine simțit că în loc să i se propună publicului un plan de cheltueli, i se propune un plan de economie.

Nu este deci de mirare că întreprinderile comerciale de detaliu au luat acolo un loc preponderent. Nu este de mirare, cu atît mai mult, cu cît diferitele sisteme de vânzare în detaliu, acolo se alătură deseori. Fenomen curios în această privință este dezvoltarea actuală a magazinelor în lanț (chain stores), care în orice comerț tind să elimine din ce în ce mai mult comerțul de detaliu independent: restaurante, băcării, cofetării, magazine de fierărie, drogherie, comerț de ghete, farmacii, magazine, bazaruri; toate acestea sînt înlocuite în Statele Unite prin sucursale ale unui număr oarecare de societăți care dispunînd de mijloace de cumpărare puternice, vînd produse standardizate despre care se știe mai dinainte că se vor vinde repede la majoritatea clientelei.

Se opun acestor chain stores, marile magazine; acestea din urmă, marile magazine, ar putea fi chiar în lanț, însă în așa fel, încît să combine avantajele celor două feluri de exploatare. Ele au tendința să ofere clientelei lor servicii mai numeroase și desăvîrșite: de exemplu prin livrarea mărfurilor la domiciliu, prin credit de consumație și altele; în sfîrșit, se înțeleg uneori cu alte magazine în lanț, cărora le concediază un raion specializat, de exemplu ghete sau mode, etc. așa încît să profite de clientela dobîndită pentru o anumită marcă și să evite o concurență locală mai costisitoare, dacă ar lupta singure.

Satisfacerea principiului de bază de a vinde cît mai efitn mărfuri de cea mai bună calitate, a condus la organizarea marilor magazine în care raportul dintre debitul mare al vînzării, față de regia vînzării, face posibilă vînzarea la prețuri reduse în detaliu, iar beneficiul mare rezultă din debitul mare al desfacerii.

Spuneam că mecanismul vînzării trebuie astfel conceput și organizat încît să permită vînzarea cu prețul cel mai avantajos al produselor de cea mai bună și de cea mai nouă calitate.

Această condițiune principală nu se poate obține decît cunoscînd și mînuind la perfecție toată tehnica de organizare a pieței comerciale.

E nevoie apoi, pentru reușita raționalizării oricărei operațiuni, de adaptarea la realitățile zilei.

Din citirea publicațiilor noastre economice, se vede că datele asupra desfacerii produselor în țara noastră vorbesc

de numărul „de care” sosite în oboare. Nu e vorba nici de silozuri, nici de tone, nici de burse de cereale. Așa dar, trebuie să pornim dela acest fel de realități.

Numai în urmă, toată organizația actuală, toate beneficiile tehnice moderne trebuie utilizate.

Bursa mărfurilor standardizate, care fixează prețul zilei punând zilnic în față pe toți cumpărătorii și toți vânzătorii, mijloacele de plată cele mai rapide și mai ieftine, prin conturi curente, virimente, cecuri, etc., uzitate de organizația bancară specializată, utilizarea transporturilor celor mai rapide și mai ieftine, aprovizionarea periodică în stocuri mari de mărfuri la curent cu toate inovațiile concurenței, cu capriciile modei și gusturile masei consumatorilor, toate acestea trebuie să fie grija de toate zilele a conducătorului operațiilor de vânzare.

Repet că prima condiție a unei bune raționalizări este o bună organizare a producției. La noi, în special, vânzarea este o chestiune de producție, nu este numai o chestiune de relațiuni, atât în interior cât și în exterior, cât este o condițiune de buna calitate a mărfurilor propuse vânzării.

Cerealele, vinul, fructele nu se vînd fiindcă producțiunea lor nu este raționalizată, standardizată, nu e totdeauna de bună calitate. Așa am suferit cu exportul de cereale, cu exportul de vin, cu exportul de fructe și sînt cazuri recente, cum este cu exportul de ouă, care nu se vînd ca mai înainte, tocmai din cauză că nu toate transporturile de pînă acum au fost la fel. În special pentru produsele agricole se duce astăzi lupta de concurență care se ducea înainte de război în lupta pentru plasarea produselor industriale. Evident, sînt și alte piedici întîmpinate de cerealele noastre în comerțul exterior. Totuși și aici revin la afirmațiunea că nu a produce este totul, ci a vinde, aceasta e chestiunea. De producțiune s'a ocupat lumea mai demult, neglijînd sau lăsînd pe planul al doilea vânzarea.

Raționalizarea vânzării și-a ajuns mai bine scopul prin Oficiile centrale de vânzare ale trusturilor și cartelurilor care au făcut economii mari, făcînd distribuția prin biurourile lor proprii. Este curios însă, că pe cînd în industrie, industriașii luptă din răzputeri să ieftinească producția cu 2 sau 1%, — în comerț ciștigurile merg pînă la 50%, mărfurile urmînd să se încarce cu acest procent exagerat. O carte pusă în vitrină, încarcă marfa cu 30% din valoarea scrisă pe copertă, ceiace poate revine la 100% la prețul de cost al tipăririi.

În chestiuni de importanță atât de mare nu trebuie să privim în treacăt condițiunile actuale. *Pare a fi o fatalitate a organizațiunii capitaliste* ca atunci cînd industriașii se luptă pentru o reducere de 1%, unii comercianți să încarce prețul mărfurilor cu 50%. Sînt unele exemple care se pot scoate

din statistici, că la anumite produse dela un mare număr de fabrici se vede că costul de producțiune se încarcă cu încă 55% pînă ajunge la consumator. Acești 55% reprezintă cîștigurile și cheltuielile. Sînt alte exemple care reprezintă adevarate orori ale comerțului. Bunăoară la articolele de toaletă, la săpunuri, la parfumuri, mărfurile se sporesc cu 200% adeseori, datorită cheltuielilor și cîștigurilor.

Este evident că plasarea mărfurilor este o chestiune și de raționalizare geografică, chestiune de a cultiva cît mai mult anumite plante care produc cît mai mult și de a produce în anumite regiuni mărfuri care se vînd mai mult. Este poate și o chestiune de concentrare a întreprinderilor care fac exportul.

Dar sînt cauze care stînjesc unele eforturi interioare, oricît de laudabile ar fi, datorită interdependenței strînse între factorij care concură la actul final, — al vînzării — interdependență atît între factorii interiori cît și față de străinătate. Această interdependență este atît de mare astăzi încît poate răsturna o întregă politică de raționalizare, oricît de bine studiată. De exemplu, se crede că pentru anumite categorii de articole este indicat ca tarifele pe căile ferate să fie scăzute. Direcțiunea C. F. nu admite o asemenea modificare de tarif. Orice efort este inutil. În fața unor asemenea măsuri care contrazic orice așteptare, dacă producția națională nu parvine uneori să realizeze condițiuni de producțiune la fel de favorabile cu ale concurenților străini, este în zadar să se caute ca prin vînzare să se măsoare cu acele industrii străine pe piața externă. Tot ceea ce se face pentru a scădea prețul de cost și a ameliora calitatea produselor, contribuie la desvotarea schimbului cu străinătatea, ale cărui fluctuațiuni marchează foarte exact puterea producției naționale în raport cu producția străină.

* * *

Cînd toate condițiunile interne de expansiune sînt realizate, este posibil ca ele, prin organizațiuni special concepute în vederea comerțului exterior, să fie ameliorate încă și mai mult și să obțină un mai mare succes. Un studiu aprofundat și în mod constant ținut la zi despre nevoile, gusturile, obiceiurile, fantezia chiar a consumatorului străin; publicitatea metodic organizată și continuu întreținută cu scop de a atrage atenția cumpărătorilor străini, de a combate publicitatea concurenților străini; o organizație a transporturilor în vederea reducerii prețurilor printr'o perfecționare a tehnicii, prin tarife speciale de export, tarife combinate pe c. f. și pe apă; organizație de vînzarea mărfurilor naționale în condițiuni care permit să reducă cheltuielile la minimum; organizații de credit de export, prin mijloace

susceptibile de a micșora prețul, riscurile și de a crește durata de credit. — acestea sînt, în rezumat, procedeele care trebuie întrebuintate pentru a cuceri și a întinde debușeurile externe ale industriei naționale.

Să studiem principiile și să încercăm să urmărim dezvoltarea lor în legătură cu dezvoltarea economiei naționale.

Inițiativele esențiale evident că emană dela înșiși exportatorii. Ele au mai întii și de cele mai multe ori un caracter individual: fiecare comerciant sau producător se străduiește prin propriile sale mijloace să dobîndească clientela străină. Deși nu lipsite de eficacitate, aceste procedee sînt imperfecte și costisitoare. O acțiune concertată, o coordonare și o raționalizare, care sînt utile pentru dezvoltarea internă, sînt și mai utile încă, pentru export. În acest domeniu mai mult decît în toate altele, concentrarea eforturilor și serviciilor produce efectele sale obișnuite: cheltuielile de publicitate nu se măresc în proporție cu cantitatea mărfurilor vîndute. Agenții producătorilor izolați nu pot să procure o documentare completă și mai puțin costisitoare. Serviciile organizate în comun, permit cu cheltuieli mult mai mici pentru fiecare participant, să cunoască piața străină tot atît de bine ca și piața națională, să se mențină în contact permanent pentru a supraveghea pe concurenți, să răspundă la manevrele lor, prin manevre paralele și să sezeze ocaziile cele mai nimerite.

Înțelegerea de producători, contuare, carteluri, trusturi, care s'au organizat pentru colaborare în interior, au experimentat mai întii avantajele raționalizării pentru export. Unele din ele au fost constituite în mod special în vederea exportului.⁷

În Germania, pe această cale, cele mai bune rezultate au fost obținute de stabilimentele de export bine coordonate care au oficii de vînzare la Bremen și la Hamburg, unde centralizează producțiunea de export a caselor de vînzare pe piețele străine, cu care rămîn astfel în contact permanent, spre cel mai mare folos al vînzătorilor naționali.

Franța și celelalte țări din Europa sînt mult mai puțin avansate pe această cale. Ele n'au în general decît servicii comune de publicitate și grupuri ca „Société nationale d'expansion économique”, grupul „Roubaix Exportation”, „Confédération générale de la production française” și alte gru-

⁷ Dar independent de antantele de producători orientați către export, se poate concepe să existe organisme comune, create de producători independenți pentru a înlesni exportul, sau de comercianți specializați în afaceri de export. Aceste organisme se mărginesc uneori la servicii comune de publicitate, de informații, de consultație; alteori se prezintă sub forma de stabilimente speciale: case de cumpărare, case de vînzare, care servesc de trăsătură de unire între piața națională și piața străină.

puri, care vin în mod eficace în ajutorul exportatorilor, dar care nu răspund complet la necesitățile actualității. Eforturi de coordonare se desemnează și vor trebui să fie desigur din ce în ce întinse mai departe.

Trebuie să mai vorbesc aici și despre creditul de export. Creditul de care au nevoie exportatorii, este în mod esențial un credit pe termen lung, de 6 luni, 1 an și chiar mai mult, credit pe care-l consimt și exportatorii, la rîndul lor, cumpărătorilor lor.

Procedeul cel mai comod pentru a înlesni aceste operațiuni de credit internațional constă în interpunerea între cumpărători și vînzători, care nu se cunosc, a unui bancher cunoscut și de unul și de celălalt, care prin mijlocul accep-tării tratatelor să se poarte garant al operațiunilor și să se însărcineze cu încasarea și cu supravegherea debitorilor, cu controlul solvabilității lor și care să poată furniza prețioase amănunte de ordin comercial.⁸

Mai înainte, cînd comerțul cu străinătatea avea un caracter individual, prețul de vînzare în exterior se fixa au-

⁸ Acest rol de trăsătură de unire dintre vînzătorii naționali și cumpărătorii streini, face ca Băncile care se ocupă cu aceste operațiuni să aibă nu numai unul sau mai multe stabilimente pe teritoriul național, ci și stabilimente în străinătate, în contact pe cît de strîns legat posibil cu clientela străină de export. Nu este absolut imposibil ca această funcțiune să fie îndeplinită de orice bancă care are agenți în străinătate. Dar este mai bine îndeplinită prin bănci specializate în operațiunile de acest ordin.

Orice metodă s'ar adopta, operațiunile de credit făcute cu străinătatea, sunt totdeauna mult mai aleatorii decît operațiunile făcute pe piața națională, între persoane care se cunosc mai bine. Pentru a evita riscurile din comerțul internațional, a căror teamă împiedică adeseori exportul, s'a recurs, mai cu seamă de la marele războiu, care a mărit în mod considerabil aceste riscuri, la asigurări, care pot să garanteze fie pe comercianți, fie pe înșiși bancherii contra insolvabilității debitorilor.

În Anglia creditul de export s'a dezvoltat mai întîi sub forma de stabilimente speciale care se numesc bănci de export.

Franța, care pînă la 1914 n'a avut bănci de export specializate, a trebuit să recurgă la serviciul băncilor engleze și al societăților de credit franceze, la început puțin dispuse să consimtă credite pe termen lung și icare totuși se ocupă astăzi puțin mai activ, grație numeroaselor agenții străine ale lui „Crédit Lyonnais”, a lui „Comptoir d'Escompte” și „Société Générale”. Exportatorii francezi au pe de altă parte la dispoziția lor „Banque nationale du commerce exterieur” fondată la 1919 sub controlul statului, care îi pune la dispoziție o parte din redevențele Băncii Franței. Ea face scontul efectelor cu scadență lungă asupra străinătății și se însărcinează cu încasarea lor. Face avansuri pe facturi și chiar pe justificările de expediție a mărfurilor. Ii este interzis însă să primească depozite să creeze sucursale în Franța și în țările streine unde există bănci franceze. Este greu ca în aceste condițiuni „Banque nationale du commerce exterieur” cu toate serviciile incontestabile făcute comerțului, să ia o extensiune comparabilă cu aceia a băncilor germane sau engleze.

tomat la un nivel determinat de libera concurență. Astăzi, exportatorul dacă vrea să-și păstreze debușeurile, trebuie să-și adapteze prețurile după piața unde le vinde. Dacă făcând așa, poate să vîndă cîte odată mai scump decît pe piața națională, este totuși alteleori constrins să vîndă pe un preț mai mic decît pe piața națională și astfel a luat naștere, aproape inconștient, această practică de origină și denumire anglo-saxonă care este dumpingul. Se aplica deobicei la origină, acest calificativ, simplului fapt de a vinde în străinătate pentru a scurge stocurile în plus. Astăzi noțiunea de dumping s'a mărit și s'a complicat în acelaș timp, ca și realitățile la care se aplică. Se face deobicei ca să intre în această noțiune, vînzarea la un preț mai scăzut decît acela de pe piața străină de desfacere.

Anglo-saxonii au utilizat adesea această metodă, dar cartelurile germane au ridicat la cel mai înalt grad arta de a coordona prețurile interioare și exterioare, de a fixa pe unele și pe celelalte la niveluri speciale, variind cu destinația lucrurilor vîndute. Au mers pînă la a atribui exportatorilor adevărate prime de export care să permită să se vîndă la un preț mai jos.

În acest sens este cunoscută încercarea care s'a făcut la noi cu primele de export la cereale. Este incontestabil, în orice caz, că în starea actuală a organizației economice, această politică națională a prețurilor, în comerțul exterior, dacă e abilă, este un mijloc de expansiune. Prin nivelul mai mult sau mai puțin ridicat al prețurilor care se realizează sub forma concretă a diviziunii internaționale a muncii — (și care evoluiază din ce în ce mai mult sub forma repartiției debușeurilor) — este sigur că națiunile ajung să-și repartizeze debușeurile, mai puțin prin specializarea în anumite producțiuni determinate, decît prin vînzare la prețuri mai joase.

Politica economică a statului și chiar toată politica sa, se repercutează direct sau indirect asupra exportului. Tot ceea ce face statul prin legislația, prin guvernul său, prin administrația, prin gestiunea utilajului național și a serviciilor publice pentru a favoriza industria națională, toate acestea favorizează dezvoltarea comerțului național. Toate obstacolele pe care el le opune, conștient sau nu, toate greșelile de ordin economic sau politic pe care le comite, toate concursurile pe care le neglijează, se traduc în cele din urmă printr'o pierdere sau printr'o micșorare a expansiunii exportului național. Impozitele prea apăsătoare, sau rău repartizate, pot exercita asupra exportului o influență deprimantă. Deasemenea politica generală de stat poate să întărească elanul producției în loc de a-l paraliza. Aceste influențe care se simt în mod natural pe piața internă, acționează și mai puternic

incă pe piața străină, unde cea mai mică fluctuațiune a prețurilor ajunge să modifice profund poziția concurenților și face să dea îndărăt producția națională.

Dar indiferent de participarea sa mai mult sau mai puțin fericită la dezvoltarea producției naționale, statul poate contribui direct la expansiunea comercială a națiunii prin măsuri speciale, destinate să o înlesnească. Printre măsurile din această categorie figurează în primul rând regimul transporturilor și tariful de transport, dezvoltarea căilor de comunicație pe apă și a căilor ferate, a transporturilor cu automobilul și acum în urmă dezvoltarea aviației comerciale. Mai departe, utilajul național al transporturilor, prin influența profundă pe care o exercită asupra prețurilor de import și export, este un factor esențial de expansiune națională. Fixarea tarifelor la un procent moderat și coordonarea prețurilor în vederea înlesnirii importului unor anumite mărfuri de mai mare însemnătate, reducerea prețurilor de transport pentru distanțe lungi pe piețele străine, toate acestea exercită o influență decisivă în fața concurenței străine. Sacrificiile bănești pe care statul și le impune în acest scop, pot să-i procure atât lui cât și națiunii întregi, imense avantaje comparabile cu acelea care rezultă din chiar primele de export. Statul poate, pe de altă parte, grație reprezentanților săi în străinătate, consulilor săi, deasemenea prin atașați comerciali și în special prin crearea de servicii speciale, să pună la dispoziția industriei naționale excelente mijloace de informație, de apărare și de propagandă.

Avantajul acestor servicii de stat este acela că statul fiind prezent în același timp, pe toate piețele străine, este în măsură să realizeze o centralizare și o coordonare mai bună decât acelea la care pot ajunge întreprinderile particulare, coordonare care e de cele mai multe ori mai puțin costisitoare. Statul n'ar putea încloci inițiativa privată, dar nici inițiativa privată nu s'ar putea lipsi de concursul statului. Trebuie deasemenea ca particularii să găsească în stat un sprijin moral și politic, indispensabil pentru a triumfa în afară de teritoriul național, care să-i puie la adăpost de indiferența și uneori de ostilitatea concurenților lor străini. Se știe de toată lumea, că în dosul fiecărui industriaș și comerciant englez, care lucrează în străinătate, va supraveghea totdeauna un agent al Marii Britanii, gata să-și apere naționalul. Statele-Unite și Germania procedează în același fel. Sint exemple dela care inspirindu-ne putem trage folos.

Statul român a făcut de altminteri în ultimii ani eforturi meritorii pentru a ușura expansiunea comerțului național. Avem consuli însărcinați să furnizeze rapoarte periodice asupra situațiunii comerciale a țărilor unde s'au stabilit. În unele țări avem și câte un atașat comercial. Alături de

acesta și cite un oficiu comercial a fost creat în marile orașe străine, unde se mai găsesc și camere de comerț mixte: romîno-germană, austro-romîna, romîno-italiană, romîno-franceză, romîno-elenă și romîno-polonă. În sfîrșit, grație Oficiului național de export, toate informațiile venite din străinătate sînt centralizate și utilizate în vedere de a da exporturilor noastre o orientare utilă. Cu toate aceste progrese realizate, eforturile mari rămîn să se facă deacum înainte și mai cu samă trebuie făcute sacrificii chiar de ordin pecuniar, pe care nu le-am putea eluda fără a paraliza bunăvoînța sigură și eforturile pe care le fac — e adevărat cam rar — unii reprezentanți ai noștri în străinătate. Statul are o altă sarcină de îndeplinit, pe care ar fi să o discutăm mai pe larg și pe care numai o indicăm aici: este de a salvarda și de a întinde debușeele exterioare ale producției naționale, negociînd convenții comerciale. În serviciul acestor negocieri statul trebuie să-și pună toată diplomația, tot prestigiul politic și militar, toată influența sa. În lupta internațională de interese, statele își fac o parte cu atît mai mare cu cît sînt mai bine organizate, cu cît sînt mai puternice și cu cît sînt mai temute. Comerțul prosper este o forță pentru stat.

Cu titlul de documentare, de curiozitate și de lămurire a ceia-ce ar trebui să fie, să redăm articolului 25 din legea pentru organizarea Ministerului nostru de industrie și comerț. Art. 25 spune:

„Direcția exportului cercetează debușeurile cele mai avantajoase de desfacere a produselor exportabile ale economiei noastre naționale.

„Ea întocmește proiectele de regulamente de export potrivit împrejurărilor și raporturilor economice internaționale, fixează felul și cantitățile de mărfuri exportabile, propune modalitățile vînzărilor directe în străinătate sau eliberarea de permise de export. Se îngrijește de înmagazinare și păstrarea mărfurilor destinate exportului.

„Iar cu privire la atașaii comerciali: au atribuții: a) de studii și documentare; b) de apărarea intereselor economice naționale și de propagandă; c) de informațiuni.

„Cum își fac datoria aceste servicii și atașaii noștri comerciali, este o chestiune care s'ar vedea dacă ne-am arunca ochii asupra cite unui raport redactat cam așa: (citez) „prețurile la unele produse sînt în oarecare scădere, în special pe unele piețe, scădere nu însă prea sensibilă”. Înțelegeți... Pe de altă parte, un atașat al nostru la Londra, din calculele pe care le dădea transformînd moneda engleză în cea națională, făcea să vedem că prețul zahărului din Anglia era în realitate de trei ori mai mare decît acela care era scris în orice ziar englezesc. Unii atașaii comerciali, spre deosebire de majoritate care formează un corp de elită — par deseori

mai puțin curajoși decît ar trebui să fie. Poate că este și teama să nu li se aplice din cînd în cînd maxima „surtout, pas trop de zèle” care dela Taleyrand încoace prinde de multe ori în serviciile noastre publice.

Ar trebui să se facă o altă recrutare a atașajilor noștri comerciali decît aceea care s'a făcut pentru unii în ultimul timp. După cum nu se construiesc drumuri de fier cu medici, cu atît mai puțin nu credem nimerit ca simpli absolvenți de liceu să fie atașaji comerciali.

Înainte de a termina cu considerațiunile asupra rolului statului în expansiunea vînzărilor noastre în exterior, trebuie să amintesc de d-l V. Madgearu, care în preocupările d-sale din timpul cît era la guvern a arătat (citez din „Noua politică economică a Romîniei”), că „o protecțiune vamală exagerată nu poate fi menținută, întrucît tariful vamal atunci în vigoare nu dădea nici un stimulent pentru progres și raționalizare și lua o bună parte din avînt agriculturii”; rămînea bine înțeles că trebuia să i se aducă modificări esențiale și datorită acestor modificări o remarcabilă schimbare s'a făcut în politica comercială. Prin ea s'a ținut samă și de ideologia economică actuală care se întinde din ce în ce în Europa și care pornea dela Societatea Națiunilor. În tariful vamal din 1929, găsim chiar în expunerea de motive a legii, — o rară lege în Romînia cu preocupări clar exprimate de raționalizare — găsim că se spune: „șinta pe care am urmărit-o nu a fost de a consolida o situațiune care poate nu este la nivelul tehnic de organizare modernă, ci tocmai am voit a provoca normalizarea prețurilor și modernizarea în producțiune, să dăm posibilitatea producțiunii noastre să se raționalizeze, atît în proceduri cît și în aplicarea metodelor de organizare științifică a muncii. Iar în alt loc: „o protecție exagerată s'a garantat industriei naționale prin tariful anterior. Ea nu dădea un stimulent progresului și raționalizării și făcea insuficientă protejarea intereselor agriculturii, cea mai mare bogăție a țării. S'au importat, după date oficiale, în Romînia de dinainte de război, peste 70 mii kgr. mătase naturală anual, iar în Romînia unită s'a înregistrat în 1927 un import de numai 1000 kgr... Este bine înțeles că restul a fost importat prin contrabandă”.

De aci nevoia modificărilor făcute.

Tot pe d-l Madgearu trebuie să-l amintesc ca autor al legii zonelor libere și al legii antrepozitelor vamale.

Întreaga noastră politică comercială e întemeiată pe axa tarifului vamal și pe baza acestor legi.

Totuși, Romînia ca stat organizat în cadrul economiei capitaliste, trebuie să recunoaștem că este departe de o organizare rațională a desfacerii produselor ei principale, atît în comerțul internațional cît și în cel intern de angros și de detaliu.

Țara noastră cu structura ei agricolă, trăește astăzi încă o perioadă de tranziție între economia patriarhală și cea capitalistă.

Nouă, celor din generația de astăzi ne incumbă datoria de a imprima acestei stări intermediare o tendință susținută de organizare capitalistă.

Acesta poate fi adevăratul nostru rol în raționalizarea vânzării produselor noastre, atât în interior cât și în afară : *pentru vânzarea în interior, cât mai multă libertate inițiativei particulare; pentru comerțul exterior, un puternic și rațional intervenționism de Stat.*

Toate mijloacele tehnice de transport, de credit, de publicitate, de organizare, tot concursul instituțiilor de stat, toate trebuie mobilizate pentru a crea un adevărat renume produselor naționale.

Tirgurile și oboarele noastre trebuie organizate și permanentizate în adevărate expoziții internaționale de produse agricole ale economiei naționale.

Necesitatea, — adevărata generatoare a tuturor raționalizărilor — urmează să creieze în jurul și în locul acestor centre patriarhale de desfacere, tot cortegiul de silozuri mecanice, de antrepozite libere, de zone libere, de mijloace moderne de menținere și transport care laolaltă vor servi la raționalizarea tuturor operațiunilor de vânzare, punând la dispoziția întreprinzătorului acea organizare a colectivității, fără de care orice efort individual rămîne neputincios și orice studiu de raționalizare... o simplă teorie în abstract.

Țara noastră este din fericire aptă de a fi transformată într'un vast și interesant rezervor pentru desfacerea produselor industriei naționale.

A studia condițiunile în care urmează a fi cultivat și pregătit acest debușeu în viitor, este opera întreprinzătorilor de mâine.

Al. Hallunga

Cincizeci de ani dela descoperirea bacilului tuberculozei

E o boală omoritoare între toate care de veacuri își îngămădește victimele. Pe rînd toți, umilul meșteșugar și lucrător ca și artistul sau savantul de geniu îi dau tributul. Muncitori cu mințea sau cu brațele se pleacă sub jugul ei. E o mare nivelatoare în dureri și suferințe a neegalităților diferitelor clase sociale.

Tuberculoza veche ca și omul — în Vedele antice e pomenită și pe mumiile egiptene leziuni provocate de ea au putut fi constatate — a torturat, înainte de a le distruge, generații întregi care s'au perindat de la începutul formării societăților omenești.

Natura ei molipsitoare se impunea observației și prin intuiție mulți au afirmat-o. Încă din veacul al XVIII-lea, în micile republici din nordul Italiei ca și la Neapoli, în statele papale, în Spania, declarația boalei era obligatoare și măsuri severe de pază contra ei erau prescrise. Cei care nu le urmau riscau ocna sau închisoarea.

Doctrinile oficiale bazate pe concepții reflectînd credințele filozofice ale vremii deși nu aveau nici o bază de observație solidă înlăturau adevăruri evidente întunecîndu-le cu obscurantismul lor. Tuberculoza era etichetată ca o boală constituțională sau ca o inflamație banală și tuberculul, leziunea care o caracterizează era socotit ca o urmare a acestei inflamațiuni. Alții și nu din cei mai neînsemnați făceau din el o tumoră. Pînă și Laennec, clinicianul genial de la începutul secolului al 19-lea, descoperitorul ascultației care a scos tuberculoza pulmonară din haosul maladiilor aparatului respirator unde era confundată cu numeroase alte afecțiuni, era de această părere. Marele anatomo-patologist, Virchow, către mijlocul veacului trecut credea că tuberculul este un limfom, o tumoră, așa încît boala nu avea nici un caracter de contagiozitate.

Imaginația patologiilor își da astfel liber curs.

Teorii diferite erau propuse asupra naturii tuberculozei și ca în exercițiile de școlastică medievală argumentele se înșirau goale și sterile.

În 1865, un om de geniu Villemin arată că prin injecțiuni la animale de țesături tuberculoase leziuni de aceeași natură se produc.

Villemin în urma acestor experiențe ajunge la concluzia că tuberculoza e o boală specifică a cărei cauză e un agent inoculabil și că e deci o boală virulentă. El se lovește însă de opoziția oficialilor vremii lui. E soarta multora din cei ce deschid drumuri noi în câmpul cunoștințelor omenești. Pidoux, profesor la facultatea de medicină răspunzându-i la Academie, invoacă secretul pe care-l crede necesar chiar dacă boala ar fi contagioasă deoarece denunțarea naturii ei ar descuraja devotamentele celor ce îngrijesc bolnavii. Ca și cum devotamentele pot fi adormite prin neadevăruri care creează și primejdii, orice precauție de pază contra molipsirii fiind lăsată deoparte! Lăsați-ne deci să credem, termina Pidoux, cum am crezut tot timpul pînă acum, că tuberculoza e datorită unei degenerări spontane a organismului sub influența de cauze diferite care-l fac accesibil la această degenerare.

Intr'un potop de fraze goale se înecau fapte pe care experiențe precise le stabiliseră limpede și lămurit. Villemin n'a descoperit microorganismul specific care e cauza tuberculozei deoarece procedeele tehnice ale vremii lui, cît le putea utiliza, nu-i permiteau să facă această descoperire, dar el a afirmat hotărît natura parazitara a virusului tuberculos. În felul acesta e un mare precursor.

Proba definitivă că tuberculoza e o boală infecțioasă datorită unui microb specific o aduce Koch. În seara zilei de 24 Martie 1882. Intr'un cerc restrîns — ecoul acestei ședințe intîme trebuia să răsune în lumea întregă — el comunică la Societatea de fiziologie din Berlin că a reușit să găsească bacilul care e cauza tuberculozei. Data aceasta e o dată epocală și comemorarea ei s'a făcut pretutindeni — sînt 50 de ani de atunci — ca un prinos de admirație pentru omul de mare putere de muncă care a fost Koch. O descoperire nu e niciodată o întîmplare datorită unei inspirații subite. Ea e fructul unei lungi pregătiri. Koch își făcuse această pregătire și lui mai mult decît ori și cui i se poate aplica definiția lui Buffon că geniul e fructul unei lungi răbdări. Între 1865 cînd Villemin își face experiențele și 1882 cînd Koch anunță că bacilul e găsit cu toate probele identificării lui, o știință nouă, bacteriologia luase naștere. Koch a fost unul din principalii pionieri ai acestei științe. Medic de circumscripție rurală la Wollstein, în Silezia el face încă din 1872 lucrări importante asupra dalacului și aduce o contribuție importantă

în tehnica bacteriologică: introducerea mediilor solide pentru cultivarea și izolarea microbilor.

Elev al lui Weigert adîncește tehnica întrebuintărei coloranților în bacteriologie. În felul acesta posedă toate elementele care puteau să-i permită să ajungă la marea sa descoperire.

Apreciat pentru lucrările lui e trecut la oficiul de sănătate din Berlin și e numit profesor la facultatea de medicină, în afară de formalismul riguros al cadrelor universitare, care nu i-ar fi îngăduit să ocupe acest loc pe care a știut să-l cinstească și să-l înalțe. Acolo, ajuns la măriri el nu se odihnește pe laurii cîștigați ci muncește fără preget mai departe.

Memoriul pe care-l prezintă asupra bacilului tuberculozei și care se poate citi și astăzi cu mult folos, e un model de perfectă claritate și de strînsă și convingătoare argumentare. Un microb patogen nu poate fi văzut și studiat în țesuturi decît dacă e colorat în mod electiv așa încît să reiasă prin contrast față de celelalte elemente figurate din ele. Pe de altă parte, o bacterie nu e bine definită dacă nu se ajunge să fie obținută în cultură pură pe un mediu artificial unde se reproduce și se înmulțește. Cu microbii din această cultură se poate experimenta ca să se studieze reacțiunile lor biologice și proprietățile lor patogene. Printr'o tehnică dibace, Koch a reușit să împlinească acest program de cercetări ca să stabilească hotărît natura și caracterele bacilului tuberculozei. Coloranții obișnuiți nu prindeau pe bacili din țesuturile tuberculoase, din cauza învălișului lor de ceară care le împiedică pătrunderea. În lucrări anterioare, Koch găsisse că se poate facilita colorația microbilor cînd se alcalinizează ușor cu potasă lichidul colorant. Bacilul tuberculozei a putut astfel să fie colorat.

Pentru cultură, el utilizează serul sanguin solidificat prin coagulare. Incet — după 12-15 zile — dar sigur, bacilul prosperă pe acest mediu. Inoculînd apoi la animale bacili din cultură pură, el provoacă experimental dezvoltarea de leziuni cu totul comparabile cu cele pe care le obținuse Villemin prin injecții de țesuturi tuberculoase. Într'un mînunchiu, toate probele erau astfel întrunite. În seara zilei de 24 Martie 1882, dată memorabilă, bacilul și-a primit botezul în mod definitiv și nimeni nu-i mai putea contesta autenticitatea. Descoperirea aceasta a dus la concluzii de o mare importanță practică. Prezența bacilului într'o leziune indică că e de natură tuberculoasă. Afecțiuni cu simptome care provoacă discuțiuni și controverse pot fi caracterizate prin el, că sînt de natură tuberculoasă. Examenul sputei — cea mai frecventă localizare tuberculoasă e în plămîni — înlătură multe nedumeriri, mai cu deosebire cînd se utilizează în caz de rezultate negative, prin examenul simplu, metodele noi de omogenizare. Dacă

sputa e totuș negativă dar semnele clinice pledează pentru o leziune tuberculoasă injectiile la animale de laborator aduc în 28 la sută din cazuri după cercetări făcute în clinica lui Léon Bernard la Paris rezultate pozitive. S'a mers și mai departe în complectarea acestei analize pentru caracterizarea naturii leziunilor.

Descoperirea de forme de bacili invizibili prin metodele obișnuite de examinare deschide un cîmp nou de cercetări. Cînd se injectează la animale bacilii sub această formă ei nu dau leziuni tipice de tuberculoză dar numai o tumefacție a ganglionilor. Din ganglionii aceștia prin treceri succesive la animale, bacilii invizibili se dezvoltă în forme tipice care se colorează prin procedeele obișnuite de laborator. Într'o formă sau alta, cînd o leziune este tuberculoasă, bacilii pînă la urmă sînt găsiți chiar în leziunile scleroase, din care eliminarea lor e intermitentă. Dacă sînt căutați cu persistență un timp mai îndelungat prezența lor e dovedită. Valoarea constatării bacililor rămîne deci cu întreaga ei semnificație.

Descoperirea bacilului de Koch a fost importantă nu numai pentru diagnosticul boalei dar și pentru cunoașterea felului cum ea se produce și se răspîndește. Se puteau astfel preciza măsurile raționale ca să fie împiedicată și o profilaxie eficace să fie instituită. În memoriul lui Koch, din Martie 1882, modul cum boala se propagă e arătat cu o pătrundere la care cercetările ulterioare n'au putut să adauge decît foarte puțin. Contaminarea prin spută și prin stropii purtători de bacili proiectați în timpul tusei e indicată precis. Calea aeriană prin care bacilii se introduc în organism era pentru Koch modul cel mai frecvent de molipsire. Cînd Behring a venit în urmă să susțină că laptele purtător de bacili, dacă provine de la vaci tuberculoase e de foarte multe ori vehiculul contaminării, așa în cît modul de intrare al bacililor ar fi prin intestin, el s'a lovit de opunerea lui Koch. Împreună cu Schütz, complectînd observațiuni mai vechi ale lui Theobald Smith, Koch stabilește o diferențiere complectă între bacilul tuberculozei bovine și umane așa încît respinge transmiterea pe cale intestinală ca fiind cu totul nefundată.

Cercetările comisiunei engleze și ale oficiului de sănătate din Berlin pe o scară întinsă, utilizînd un material foarte bogat au confirmat în mare parte constatările făcute experimental de Koch. Ele au dovedit însă de pe altă parte, că Koch era prea absolut, negînd orice posibilitate de molipsire cu bacilul bovin.

În anumite cazuri, cel mult în 10 la sută din ele, tuberculozele externe — ca și cele ale pielei, lupusul în primul rînd — pot fi datorite acestui bacil. Statisticile sînt discordante. În Scoția bună oară, originea bovină a acestor tuberculoze e destul de frecventă, pe cînd în regiunea pariziană rolul bacilului

bovin e nul. Tuberculoza bovină nu e însă mai puțin răspîndită în Paris și în împrejurimi decît în Scoția. Explicarea acestei contradicții se poate găsi în faptul, că în Scoția laptele e consumat crud, așa cum e muls, pe cînd în Franța e fiert. Bacilii chiar dacă există în el sînt distruși prin căldură.

La adulți, primejdia de propagare a boalei prin bacilul bovin e aproape neexistentă. În cercetări recente, Bruno-Lange a arătat că totuși în două la sută din tuberculozele pulmonare pot fi găsiți bacili de acest fel. Koch pe temeiul observațiilor lui a putut să susțină și cercetări ulterioare au confirmat pe ale lui, că în imensa majoritate a cazurilor tuberculoza e produsă de bacilul uman așa în cît cauza de răspîndire a boalei rămîne bolnavul de tuberculoză. Contagiunea e interumană.

O descoperire atrage pe alta, cînd cel care o face știe să scoată din ea tot ce poate să dea. Koch cercetînd ce se întîmplă cu o infecție produsă experimental la animale deja tuberculoase a găsit fenomene cu totul deosebite de cele observate la cele noi. Dacă se inoculează unui cobai sănătos o cultură de bacili tuberculoși, rana se închide și pare că se vindecă după cîteva zile. Numai, la un interval de zece pînă la cincisprezece zile apare la punctul de inoculare un nodul care se deschide repede și produce o ulcerație perzistentă pînă la moartea animalului, rezultînd din generalizarea leziunilor tuberculoase.

La un cobai tuberculizat cu 4 pînă la 6 săptămîni înainte, cînd se inoculează sub piele bacilii de tuberculoză, după două sau trei zile se ivește la punctul de inoculare o reacțiune intensă inflamatoare. Zilele următoare pielea se distruge, o ulcerație superficială apare dar ea se vindecă repede în mod definitiv. Reacțiunea violentă după un scurt timp de incubație indică o supra-sensibilizare, vindecarea repede o imunitate.

Imunitatea și suprasensibilizarea sînt de fapt cele două aspecte de reacție ale organismului. Fenomenul acesta căruia în imuno-biologie i se zice fenomenul lui Koch e un fapt de o importanță capitală. El a provocat cercetări numeroase pentru a explica imunitatea atît cît există în tuberculoză.

Koch tîlmăcind acest fenomen credea că atunci cînd se reinoculează cobaii tuberculoși cu bacili ei se vindecă nu numai de noua infecție dar și de cea veche de oarece bacilii conțin o substanță care este toxică în doze mari dar e curativă în doze slabe. Substanța aceasta el a extras-o din bacili. În felul acesta în 1890 a ajuns la descoperirea tuberculinii. Descoperirea aceasta a produs o senzație enormă și o adevărată explozie de entuziasm. Bolnavii au alergat la Berlin ca la locul mîntuirii pentru boala care-i rodea. Au urmat decepții. Era inevitabil, de oarece dozele de tuberculină întrebuițate

la început erau prea mari și au putut provoca în unele cazuri dezastre. Tuberculina a rămas însă ca un mijloc prețios pentru diagnosticul boalei și fără să aibă proprietățile terapeutice pe care i le atribuia Koch, la anumiți bolnavi, când indicațiile sînt bine stabilite, întrebuintarea ei poate să fie de un oarecare folos.

Pirquet studiind reacțiunile tuberculice a strămutat concepția sa despre alergie și în domeniul tuberculozei. Prin alergie, el înțelegea o reacție diferită de cea normală. Pirquet a observat-o la cei revaccinați cu vaccinul jenerian pentru variolă. Pielea se sensibilizează la acest vaccin în așa grad încît reacția se produce, la cei revaccinați în serie, imediat. Un fenomen identic se constată la tuberculoși cînd tuberculina e depusă pe o porțiune mică de piele care a fost sgîriată, scarificată. O roșeață se produce repede, așa zisa cutireacție. O metodă nouă de diagnostic era astfel găsită care permitea ca infecția tuberculoasă să fie constatată dela primele ei manifestări. Se dovedește astfel că imensa majoritate a indivizilor adulți sînt contaminați de tuberculoză dar că această infecție rămîne latentă și creează chiar o stare de imunitate cînd nu depășește o anumită limită.

Perspective mari se deschideau pentru combaterea boalei. Cazurile descoperite la început, cînd bacilii de abia s'au instalat în organism pot fi ușor tratate de oare ce în această fază, chiar cînd boala a devenit manifestă, ea e perfect curabilă. E opera dispensarelor ca să facă descoperirea cazurilor incipiente de tuberculoză. Prin înlăturarea ocaziilor de reinfecție, la adulți cînd contaminarea s'a produs, prin apărarea copiilor mici de o infecție precoce — la copiii mai în vîrstă, molipsirea se produce mai greu, organismul posedînd un oare care grad de imunitate — dispensarele au un rol de o importanță capitală în combaterea tuberculozei.

Sfaturile și îndrumările date prin ele cer însă organizări de asistență. În țările de cultură ele au fost în mare parte împlinite și sînt în continuu progres. Boală cu un mare caracter social, tuberculoza e acolo combătută prin mijloace sociale. O vastă rețea de instituții — sanatorii, spitale, preventorii — sînt puse la dispoziția bolnavilor sau la a celorla care boala, latentă încă dar avînd tendința să devină activă, trebuie să fie împiedicată ca să evolueze.

Cînd boala a provocat leziuni mai întinse, izolarea bolnavilor în spitale-sanatorii permite, pe lîngă căutarea lor cu mulți sorți de reușită, mai cu deosebire prin mijloacele noi de tratament — izolarea plămînelui bolnav prin insuflații de aer steril în plevră (pneumothoraxul artificial, printr'o chirurgie pulmonară îndrăzneată dar dese ori eficace frenectomia, thoracoplastii) — și o profilaxie eficace pentru cei din jurul lor.

Insemnări politice și altele...

Dintr'un carnet indiscret ¹

Datoresc o mică explicațiune cu privire la cuprinsul acestei conferințe, și aceasta cu atât mai mult cu cât, la un moment dat, se anunțase prin ziare că subiectul ei va fi cu totul altul.

Iată acea explicațiune :

La început, când am fixat ciclul de conferințe de la cercul „Libertatea”, îmi propusesem ca, — drept cuvînt de încheiere, — să fac o sinteză a conferințelor pronunțate și o concluzie de ordin general.

Încetul cu încetul, m'am convins însă că, prin caracterul lor eclectic, conferințele rostite nu îngăduiau o operă de sinteză, cum ar fi, — de pildă, — cazul cu un ciclu avînd unul și același subiect.

Am renunțat dar și nu-mi rămîne decît să aduc din nou, în numele cercului „Libertatea”, expresia celei mai vij gra-titudini, tuturor vorbitorilor, care au venit să cinstească tribuna și casa noastră.

După aceia, în căutarea unui subiect, m'am oprit, la un moment dat, asupra unei probleme politice, de o vie actualitate. Îmi propusesem să vorbesc despre *Dictatură*.

Mi s'a întîmplat însă, ceiace probabil se întîmplă multora, cînd au lua cuvîntul.

Credeam că voi avea să spun ceva original. Dictatura constituind, în epoca post-belică, o chestiune de permanentă și vie actualitate, am avut prilejul să meditez deseori asupra ei. Credeam a fi ajuns la unele constatări originale. În orice caz, îmi fixasem un schelet de conferință, pe baza propriei mele gîndiri.

¹ Conferință ținută de d. Dr. Cl. Blumenfeld-Scrutator la Cercul „Libertatea” în seara zilei de 21 Aprilie 1932.

Cînd s'a apropiat însă vremea și cînd a trebuit să pregătesc în mod mai concret conferința, — am căutat, pe cale de documentare și în contact cu literatura de pretutindeni, să precizez temeiurile necesare celor ce credeam că formează originalul gîndirii mele.

Cu surprindere am constatat însă că tot ce gîndisem eu fusese spus, în forme mult mai perfecte. Departe de mine gîndul de a trage concluzia că spiritele mari se întîlnesc. Deziluzia însă, era vădită: n'aveam nimic nou de spus. Pentru cunoscătorii problemei, dacă n'aș fi apărut drept un plagiator, aș fi apărut însă, desigur drept un vulgarizator al celor ce au mai fost spuse. Nu-mi luați în nume de rău că am refuzat acest rol. Am renunțat și la acest subiect.

Și, atunci, m'am hotărît să vă spun cîte ceva din ceiace constituie însemnările mele, dintre care unele au fost publicate, sub titlul „*Dintr'un carnet indiscret*”.

Sper că nimeni nu va vedea în aceasta, o nouă formă a metodei întrebuintate de unii literați, de-a ceti din propriile lor producții literare.

Nu. Eu nu urmăresc literaturizarea evenimentelor și nici nu fac literatură. Redau fapte precise, concrete, fără înflorituri, fără fraze; fapte trăite, — așa cum ele s'au reflectat în sufletul meu; fapte, care, în mintea unora, pot duce la anumite filosofări și anumite concluzii.

Am ales aceste amintiri, care — precum veți vedea, — privesc manifestări din viața noastră publică, politică și socială. Le-am ales din epoca gazetăriei dinainte de războiu sau din timpul cînd m'am văzut transpus, prin ordinul de mobilizare, în lumea frontului de luptă.

Am ales aceste fapte, din acea epocă, fiindcă cei mai mulți din cei puși în cauză, au trecut în lumea celor drepți.

În materie de documentări de asemenea natură, contemporanitatea este dela sine exclusă. Relatarea contemporanității constituie o indelicatăță. Nici o mirare dar că vorbesc numai despre lucruri din trecut.

* * *

Pe ecranul amintirilor mele din viața gazetărească, apare — între primele figuri — aceia a colegului de redacție, poetul dr. Steuerman-Rodion.

Pentru mulți, el a contat și în lumea literelor romînești. Volumele rămase constituie o mărturie că a făcut și literatură bună. În ce mă privește — și puținii l-au cunoscut cum l-am cunoscut eu — Rodion conta prin imensul său talent ziaristic.

Era prototipul gazetarului de rasă, al gazetarului înarmat de profesiunea lui. Cult, talentat, polemist de forță, talent de versificare ușoară, — Rodion era de o variație surprinzătoare de aptitudini gazetărești.

Rubricile lui speciale, din *Opinia*, erau urmărite cu un viu interes și apreciate pînă și în lumea dificilă a intelectualității subtile ieșene de pe vremuri. În „*Oameni și lucruri*”, el reda zilnic, într'un stil catifelat, observații și comentarii, care aminteau pe marii gazetari beletristici francezi. În „*Știință, Literatură și Arte*”, însemna zilnic și laconic aprecieri concise, cu pecetia originalității de gîndire, despre tot ce se producea în literatura străină și romînă. Iar din „*Struna zilei*”, patru-nuri spirituale, scotea note de un umor irezistibil, în privința evenimentelor la ordinea zilei.

Or, în afară de munca aceasta zilnică, epuizantă și care presupunea lectură și gîndire, Rodion era la post, ori de cîte ori era nevoie și de un articol politic. Scria cu o ușurință fenomenală, pe fițuici mici, într'o slovă care amintea pe a lui Constantin Mille și pe care doar zețarii știau s'o dezlege. Scria enorm, deși muncea tot atît și pe calea practicei medicale, căci Rodion era și medic practician.

Așa l-am cunoscut, așa l-am văzut, îndelungul anilor numeroși, în care am colaborat la același ziar. Mic de statură, o înfățișare extrem de modestă, aproape înfricoșat la ideea că va face o cunoștință nouă, de o sensibilitate maladivă, în special în ce privea mizeriile și mai cu samă nedreptățile sociale și etnice, Rodion purta în sine pururea protestul reținut împotriva unei inferiorități publice, pe care o socotea drept o sfidare a civilizației.

Așa l-am cunoscut pe Rodion, pînă în clipa, cînd, războiul declarat, am pornit, aproape toți cei dela *Opinia*, acolo unde ordinul de mobilizare ne fixa chemarea fiecăruia.

La începutul campaniei l-am întilnit odată: venea, cu formația lui sanitară, de la Piatra-Neamț spre Tulgheș, în timp ce noi ne întorceam de la Tulgheș, pentru ca, părăsind valea Bistricioarei, să intrăm pe valea Bistriței și să apucăm, prin Broșteni, drumul spre Șarul Dornei.

Trecuse un an de luptă. Mă aflu pe valea Tazlăului, în Delenii de Sus. Intr'o splendidă zi de sfîrșit de Iulie, o mare surpriză: apare Rodion, călare.

Ceiace mi-a povestit, în acea lungă și tristă întrevedere, la umbra unor pomi de livadă, s'a înfipt în mod dureros în mintea mea.

Aflasem și eu despre evenimentele petrecute la 1 Mai la Iași. Știri, care treceau din gură în gură, dar care aveau cu ele adevărul precis, ne documentaseră despre tragicele evenimente, datorite acțiunii revoluționare a militarimii rusești, aflate în Iași.

Nu știam însă, despre consecințele privitoare la Rodion. Intr'adevăr, el care reușise să fie trimis la o formațiune din Iași, unde avea familie; el care nu avea nici-o înclinațiune cît de mică, spre socialism și revoluționarism; el, care era

prototipul intelectualului rafinat, partizan al selecțiunii intelectuale și adversar ireductibil al egalității sub orice formă; el, Rodion, a fost prezentat de către un șef al Siguranței, dornic de a se afirma, drept unul din elementele, care ar fi avut legături cu revoluționarii ruși.

„Și infamia a prins, — mi-a spus Rodion. In dimineața zilei de 2 Mai, am primit ordinul de a mă prezenta la armata a doua de la Bacău. Generalul Antoniu, medicul șef al armatei a II-a, mi-a spus lămurit: „Ești un element periculos. Vei pleca imediat la formația X”.

„Am plecat. Primit cu răceală, am reușit totuși să inspir încredere comandantului.

„Îți dau un singur sfat, — mi-a spus acesta. Să nu treci cu un metru dincolo de formație. Să nu pui nici-o întrebare vre-unui bolnav sau rănit, care va veni după ajutor”.

„Timp de șase săptămîni, zi și noapte, m'am văzut urmărit. In nopțile lungi de insomnie, zăream indivizi, care supravegheau cantonamentul meu.

„Intre timp, promisem știrea că Max Wechsler a fost executat.

„Aceste șase săptămîni de groază și de revoltă mi-au zdruncinat sistemul nervos, care și așa știi cât de subred era. Cînd, într'o bună zi, comandantul mi-a spus: „Ai scăpat! Ai avut mare noroc! Tazlăul trebuia să-ți fie mormîntul. Fi însă și mai departe prevăzător și rezervat”, în gîndul meu era: de ce nu m'a înghițit Tazlăul? Căci viața mea e sfîrșită. Zadar-nic orice. Nu mai dorm decît cu stupefiante și nimic nu mai există, care să mă lege de viață. Nici chiar copilul, pe care-l plîng tot atît pe cît îl iubesc”.

O astfel de spovedanie excludea riposta. Am tăcut. Cînd mai tîrziu, în zilele de Septembrie ale lui 1918, Rodion și-a pus capăt vieții, puțini au știut cauza. Eu însă am înțeles: se rupsese echilibrul, Rodion era un întirziat în viață.

O spune în ale sale „Testamentare” destinate copilului său :

Din cîte'ndur, copile drag, învață
Căci eu încep să samăn c'un bătrîn
Și-atîrn, acum cînd scriu, de-un fir de ață

Pentru greșala de-a vorbi pe față,
M'a ponegrit Minciuna și rămîn :
„Un dușman al poporului romîn”.

* * *

Approape nu-mi amintesc clipa cînd i-am făcut cunoștința lui Caragiale. Știu atît că au fost momente de duioasă prietenie între noi.

Cînd venea la Iași, — vorbesc de timpul de cînd a apărut ziarul „*Opinia*”, — Caragiale nu știa decît un lucru: primul drum îl făcea la ziar, unde după pupăturile obișnuite — pupatul era în tradiția marelui dramaturg — trebuiau să-și facă apariția și aperitivele. Din acea clipă, răsuna redacția de spirite, de paradoxe, de critici acerbe, de improvizații strălucite. Era un regal, care nu lua însă, sfîrșit, decît tot pe cale de aperitive, la renumitul Ermacoff de pe vremuri, băcănia care satisfăcea pe atunci cele mai exagerate exigențe, în materie de băutură și mîncare.

Cu ocazia unei vizite de asemenea natură, am convenit să ne scrie o nuvelă de Crăciun — acesta i-a și fost titlul — pentru numărul de Crăciun al *Opiniei*, ziarul lui favorit, al cărui naș a fost, împreună cu Gheorghe Panu.

Convenția era simplă. Noi trebuia să expediem un kilogram de icre negre — nu moi, ferească sfîntul, nu-i plăceau — și două kilograme de măsline „cărnoase” pe adresa: Herrn I. L. Caragiale, Charlottenburg-Wilmersdorf No. 4 bei Berlin.

Problema ni se părea insolubilă la un moment dat. Dacă trimitem icrele, nu cumva tăiem din elanul scriitorului și nu mai vine nuvela? Nu cumva în speranță că are de primit, Caragiale va scrie mai ușor?

Am rezolvat-o totuși. S'au expedit — bineînțeles tot de la Ermacoff — icrele și măslinele. Cu cincisprezece zile înainte de Crăciun, nuvela a sosit, scrisă ireproșabil, fiecare virgulă și fiecare punct perfect vizibile. Caragiale cerea doar să i se trimită imediat o corectură.

De aci începe calvarul. Prima corectură a plecat. S'a cerut a doua. A plecat la Berlin și a doua. S'a cerut atunci o revizie. Ne-am executat. Cum însă, Caragiale a găsit vreo două virgule rău plasate și, calculînd că nu mai e timp să scrie, a telegrafiat: „Col. 1 rîndul 18, după cuvîntul „suprem”, punct virgulă. Coloana II-a rîndul 4, „și” între două virgule, etc., etc.”.

În asemenea condițiuni a apărut nuvela, al cărei cadru îl forma băcănia lui Ermacoff, în timp ce clienții aruncă „sîmburii pi gios”.

Vizitele lui Caragiale deveneau tot mai dese. La Iași există doar un cotnar excelent și se mutase în capitala Moldovei, Ronnetti-Roman, cel mai iubit al lui prieten.

Oh! Acele seri delicioase, din casa lui Ronnetti, proprietatea Alecu Holban, str. Romîna, astăzi Lascar Catargi; acele causerii care nu se terminau pînă în zori; acele discuțiuni scînteietoare, mereu zădărite de spiritul neastîmpărat al lui Caragiale. Nu se refuza de la acele ședințe — din cei prezenți atunci, n'au mai rămas în viață decît Poper, nuvelistul Pauperțiu, de pe vremuri, și cu mine — nici Alecu Holban, „vipera cu ochelari”, strălucitul și neîntrecutul polemist politic.

deopotrivă de reacționar, de agresiv și de vindicativ, proprietarul casei și care ocupa etajul de sus.

Venea, acolo, pentru a încrucișa spada cu fugosul Caragiale, ponderatul Ronnetti-Roman și șăgalnicul și causticul dr. Lebel, amicul intim al lui Gheorghe Panu.

Venea, în acea splendidă casă ospitalieră, pentru a susține teoriile sale interesante, deși paradoxale; venea poate și pentru plăcerea, — acum când, bătrîn, dar mereu viguros, se simțea izolat, într'o lume pe care n'o înțelegea și care îi repugna, — ca să încrucișeze spada cu oameni de talia lui Caragiale și Ronnetti-Roman.

Și atunci am auzit, pentru prima dată, cu ocazia unei discuții despre istoricul Iorga, — care în acele vremuri făcea politică alături de d. Cuza — pe Holban, nu prea entuziast, spunînd :

„Și totuși Iorga va stăpîni, într'o zi spiritul românesc!”

„Atunci România va fi la o muche de prăpastie”, — a răspuns Caragiale.

Veți aprecia dacă vremea a confirmat aceste prevestiri.

Acestea erau bunele mele relațiuni cu Caragiale, cînd, din senin, mă trezesc atacat, pe o chestie literară, într'un ziar ieșan, printr'o scrisoare publică, semnată Caragiale.

Polemica este cunoscută. A fost reprodusă în revistele din București și reținută într'un volum al d-lui Barbu Lăzăreanu. Nu insist dar.

Totul provenea dela o notiță, apărută la o rubrică, pe care Caragiale o știa redactată de Rodion. În acea notiță se vorbea, cu oarecare inadvertență — este drept — de felul cum Caragiale pregătea „cîteva” noi piese teatrale. S'a supărat. A ripostat. De ce a ripostat atacîndu-mă pe mine și nu pe Rodion? Poate fiindcă bănuia, că prin familia Ronnetti-Roman, eu am știut lucruri pe care nu le-a putut cunoaște Rodion? Indiferent. M'a atacat. Am răspuns, o singură dată, prin *Opinia*. Caragiale a simțit nevoia să publice prin *Liberalul*, care apărea tot la Iași, trei scrisori semnate. Răspunsul meu prim l-am socotit suficient. N'am mai revenit, mai cu samă că o amică comună primise o telegramă cu cuprinsul : „Pentru Dumnezeu, fă să înceteze polemica”. Dovedește oare această telegramă cît sînge rău îi făcea lui Caragiale o replică, chiar cînd el era agresorul și chiar cînd el era acel care revenea mereu à la charge? Se dovedește oare încă odată că oamenii 'de duh, care atacă și ironizează mereu, nu suportă replica?

Aceiași prietenă comună a mijlocit și reconcilierea. S'a făcut de ambele părți cu voie bună și cu tradiționalele pupături caragialești. Și totuși demonul din el nu l-a slăbit.

Nu-am împăcat şi cu toate acestea a publicat apoi fabula giuvaergului, cu un *motto* care mă viza şi cu încheierea :

Una-i Şmul
Şi alta-i Ştrul.

Fireşte, fără umbră de amărăciune, mă recunosc tînichigiul Ştrul, faţă de el, finul giuvaergiu Şmul, care a dat literaturii romîneşti atîtea strălucite medalioane de artă.

E cel mai curat omagiu ce-l pot aduce memoriei celuia, care va străluci deapuri în istoria literelor romîneşti.

* * *

Nu ştiu dacă, din iniţiativă proprie sau pe baza unor sugestii regale, Alexandru Bădărău a pornit, la un moment dat, acţiunea sa de reîntregire a partidului conservator, atît de adînc divizat, în preajma anilor 1911—1912.

Inclin a crede, fără a face însă şi o afirmaţie precisă, că totul se datora sugestiilor regelui Carol I. Altfel n'ar avea sens acea manifestare de simpatie şi încurajare aproape publică, la care s'a dat, faţă de Alexandru Bădărău, bătrînul suveran, la recepţia care a avut loc la palatul comandamentului corpului IV armată, fost palatul Weisengrün din strada Carol, cu ocazia vizitei de la acea dată, făcută de suveran Iaşului, vizită care a avut loc puţin timp după ce Bădărău pronunţase răsunătorul său discurs de la Huşi.

Întîmplarea aceasta mai învederează că şi regele Carol I făcea uneori incursiuni în politica internă de partide, cu scopul de reîntregire şi cu vădita dorinţă de a asigura alternanţa a două puternice partide care, în concepţia lui, constituiau o garanţie sigură de liniştită desfăşurare şi propăşire a vieţii publice romîneşti.

Multe file din carnetul meu poartă însemnări referitoare la această acţiune de reîntregire. Am regăsit acolo şi demersurile lui Nicolae Filipescu; şi dorinţa acestuia şi a lui Marghiloman de a avea o întrevvedere cu Bădărău — ceea ce nu le-a succedat; şi condiţiile în care au aranjat întrevvederea dintre Bădărău şi Maiorescu, la acesta din urmă acasă, în lozinţa lui din colţul străzii Mercur.

În fond, în calea reîntregirii stătea o singură dificultate. Marea problemă era, nu recunoaşterea şefiei lui Carp. Acest lucru era admis de toată lumea. Dificultatea provenea de la asigurarea ordinii de şefie, după ce Petre Carp nu va mai fi între cei vii.

Condiţiile în care s'a stins această mare figură a Romîniei şi cele ce au survenit de atunci încoace, vin să confirme încă odată cît preţuesc creaţiile de viitor ale oamenilor,

față de neprevăzutul, care intervine și este mai totdeauna hotărîtor. Atunci însă, problema avea o importanță capitală. Take Ionescu punea drept condiție sine qua non ca el să fie indicat ca moștenitorul prezumptiv — kronprințul, cum se spunea în argoul politic de atunci.

Carp refuza însă categoric. Dintr'un sentiment de lealitate față de Alexandru Marghiloman, care și el avea veleități de viitoare șefie? Sau poate dintr'un sentiment egoist — și Carp era un mare egoist — ca să degajeze răspunderea sa în fața istoriei, de a fi indicat el ca șef pe Take Ionescu în care, în fond, nu avea nici-o încredere?

Eu cred că și una și alta. Era prea leal, spre a fi putut da o lovitură de grație, amicului atît de fidel, pînă la criza din 1913. Și era prea mîndru de statul său de serviciu, în folosul patriei, pentru ca să indice și să determine o șefie, în care n'avea încredere și de pe urma căreia întrevedea mari neajunsuri pentru țară.

Fapt este că Petre Carp se menținea neturburat la formula: „Nu îndrăc nici-un șef viitor. Cînd nu voi mai fi, partidul să-și spună liber cuvîntul”. Prietenii lui însă, în frunte cu Maiorescu și Filipescu, sperau că Petre Carp va putea fi la un moment dat clintit din loc. Din comunicările lor rezulta că Petre Carp ar fi dispus la o formulă tranzacțională, pe care s'o discute cu Take Ionescu, în prezența lui Bădărău. Intrevederea a avut loc și din ceiace mi-a spus după aceia Bădărău — care a fost pururea sceptic — a rezultat că în cursul întrevederii, Carp s'a dovedit a nu fi deviat cu o iotă.

— „Nu discut șefia viitoare și nu recomand pe nimeni, a spus el. Cînd nu voi mai fi, alegeți pe cine voiți”.

Tratatativele au fost rupte.

Cum am spus, acest lucru l-am aflat mai tîrziu.

Imediat după întrevedere însă, am azistat la o scenă impresionantă și de natură să zugrăvească mai bine decît orice fondul intim al sufletului lui Take Ionescu.

M'am înțeles cu Bădărău să vin la locuința lui Petre Carp, din calea Dorobanților, ca să-i aduc un răspuns pe care trebuia să-l cunoască de urgență.

De la Petre Carp am pornit toți trei, căci și Take Ionescu a luat loc în trăsura noastră.

După o tăcere expresivă, de cîteva minute, am auzit acest dialog:

„Lămurește-mă, te rog, Take, — a spus Bădărău, — ce este mai de folos pentru țară: să fii ministru patru ani, într'un mare ministru, sau șef de guvern timp de o lună?”

— Nu o lună, Bădărăule, — a răspuns Take Ionescu, — du tac-au-tac: o zi”.

Sfârșitul politic al lui Take Ionescu a dovedit că a rămas credincios acestui fel de vedea.

* * *

Condițiile în care d. mareșal Averescu — pe atunci generalul Averescu — a fost silit să părăsească ministerul de războiu sînt cunoscute. Ele au intrat în istoria noastră politică.

Că a fost vorba de un complot între auguri e neîndoios. Oricum, d. Averescu a plecat din fruntea ministerului de războiu — deși foarte agreat de rege, ceiace e caracteristic pentru vremurile de atunci — (de pe urma interpelării lui Alexandru Marghiloman, și s'a văzut numit comandant de divizie la Turnu-Severin.

Își poate oricine închipui surpriza, cînd, cîțiva ani mai tîrziu, lumea politică de pe vremuri a văzut că același general Averescu a fost numit șeful marelui stat major general al armatei, de către Niculae Filipescu ministrul de războiu, coleg în același cabinet cu Alexandru Marghiloman.

Chestiunea a făcut atîta vîlvă încît se vorbea în culise că Take Ionescu, care alături de liberali, făcea atunci opoziție guvernului Carp, va interpela la Cameră, pe tema decretului Averescu.

Cum eram atunci în comunicări strînse cu Niculae Filipescu, și cum urma să sosesc la București — domiciliul meu era la Iași — l-am prevenit pe d. locotenent Filiti, șeful de cabinet al lui Filipescu, astăzi colonel, comandant de regiment de escortă regală, despre această sosire.

De abia descins la *Continental*, a și sosit automobilul ministerial. Niculae Filipescu, matinal, revenise de la zilnica lui plimbare, călare, și m'a primit în sala mare din etajul de sus, al somptuosului palat din colțul Dionisie-Batiște.

A avut loc atunci următoarea scenă, pe care am mai relatat-o și cu altă ocazie :

— „Am să-ți cer un serviciu urgent. Este vorba de numirea lui Averescu, ca șef al marelui stat major.

Take Ionescu și toți cei din opoziție cred că la mijloc este o lucrătură împotriva lui Marghiloman.

Eroare. Nu e vorba de nici-o lucrătură. Am prins o așa de mare pasiune pentru pregătirea armatei noastre, încît, te asigur, că la mine nu mai poate fi vorba de politică, pe astfel de chestiuni.

Am procedat, fără să-mi consult colegii și fără să-l întreb pe rege. Am procedat astfel, fiindcă o întîmplare m'a pus în fața unei îdureroase situații. Plecat în inspecție am vizitat, între alte localități, și Turnu-Severin. Acolo, în acest colț mărunt de țară, am găsit comandant de divizie pe cel mai

bun general al nostru. Am luat hotărîrea pe loc. Revenit în București, am întocmit decretul regal și l-am prezentat regelui spre semnare, regelui, care nu știa nimic. Nu voi uita niciodată emoția de care a dat dovadă suveranul cînd a cetit cuprînsul decretului. A ieșit de după birou, mi-a strîns mîna și cu emoțiunea, pe care o trăda accentuarea cuvintelor, mi-a spus :

— „Regele îți mulțumește, 'domnule ministru”.

Acesta e adevărul. Te rog să te duci la Take Ionescu și să-i spui toate acestea. Să-i mai spui că, în interesul armatei, îl rog să nu interpeleze.

Dacă însă, va face uz de comunicarea d-tale, eu te voi dezminți. Voi spune că nici nu te-am văzut.

Surprins, l-am fixat cu o privire întrebătoare.

— „Nu te mira, nici nu te supăra. Ești încă tînăr. Cînd vei îmbătrîni, vei înțelege sensul cuvintelor mele”.

Am îmbătrînit și, mai tîrziu, am înțeles. Prefer să nu spun ce am înțeles.

Și Filipescu a adăugat :

— „Mă duc la minister, unde am un consiliu de inspec-tori generali de armată. Adu-mi răspunsul acolo. Anunță-te lui Rășcanu — pe atunci căpitan, astăzi general și ministru al Basarabiei. Te voi primi imediat”.

M'am dus la Take Ionescu. Îmbulzeală obișnuită de lume. Pentru a putea vorbi, m'a primit în marea lui sufragerie roșie. I-am transmis cuvintele lui Filipescu.

A stat un moment la gînd, a clipit din ochi, și apoi, mi-a spus :

— „Spune-i lui Nicu că nu voi anunța nici-o interpelare și nu voi face uz de comunicarea ce mi-ai făcut-o”.

La ministerul de războiu, Filipescu, prevenit de sosirea mea, m'a primit imediat, suspendînd o clipă ședința. Cînd a cunoscut rezultatul, fericit, Filipescu a exclamat :

— „Mulțumiri pentru amîn'doi”.

* * *

În seara de 23 August 1916 formațiunea noastră „Ambulanța brigăzii a IV-a mixte”, a poposit în fața satului Pingărați, din județul Neamț. Ne îndreptam spre frontul de luptă.

Era prima seară propriu zisă de campanie.

În literatura mondială a războiului, am văzut redete multe stări sufletești, admirabil prinse. Una n'am găsit-o suficient subliniată: tranziția bruscă de la viața civilizată, pînă în momentul mobilizării, la viața de caverne, de după aceia, așa cum ea s'a reflectat în mintea și sufletul omului cult, în prima clipă de luptă.

Eram un grup 'de intelectuali și titrați: medici, farmaciști, avocați, etc. Un singur ofițer de carieră.

Ce teribilă tranziție !

Și atunci am înțeles că și în mersul progresului, un fenomen de abrupție a putut arunca, dintr'odată, civilizația cu secole îndărăt; atunci am înțeles formula savantului german, că progresul nu urmează linia dreaptă și continuă; nici măcar linia sinuoasă; ci că el este format din frânturi de linii, provenite din convulsiuni sociale și naturale, în sensul frânturilor de linii, în momentul marilor convulsiuni sismice.

În seara aceea, dormind prin trăsurile de ambulanță sau refugiați, din cauza frigului nopților de toamnă de munte, în case țărănești, am simțit că s'a rupt firul; că dulcea viață de tihnă și de libertate din timp de pace, este întreruptă și cine știe câți din noi vom mai revedea-o vreodată!

A doua zi dimineață ne-am fixat popota formației la cârciuma din marginea satului.

Spre surprinderea noastră, am văzut în timpul dejunului, doi tineri, destul de chipeși, veniți la cârciumă să cumpere alimente. De când am pornit și prin toate satele prin care am trecut, n'am mai dat de tineri în civil. La masa de sară lucrul s'a repetat. Au venit alți doi.

Faptul l-a intrigat mai cu samă pe Marica, farmacist de la Horezu, mobilizat cu gradul de căpitan.

Cercetări ulterioare, începute cu povestirea cârciumăresei și confirmate de mărturia oamenilor din sat, ne-au condus la lucruri senzaționale:

„Aștia sînt copoi dela siguranța din București, — ne-a spus cârciumăreasa. Il păzesc pe „prizonierul” de la castel. Asta durează de zece luni aproape. Sînt plictisiți și ei. Așteaptă și ei să plece.

Odată prizonierul a reușit să evadeze și să se ascundă la un om din sat. Copoii erau să turbe. Au alergat la Piatra-Neamț să anunțe Bucureștiul. Între timp prizonierul a fost descoperit și din nou arestat. Acum e ținut mult mai aspru. Înainte îi pregătea de mîncare, o femeie. Acum nu mai e voie. Ii duc copoii mîncare de aici.

În timpul cît a stat ascuns în casa din sat — acum vreo patru luni — prizonierul, care vorbește bine romînește, 'deși are mutră străină, a întrebat unde se află, căci el nici nu știa unde a fost adus. L-au ridicat în zorii unei zile din casa lui din București, l-au pus într'un automobil, cu perdelele trase, și noaptea fîrziu l-au adus aici și l-au închis la castel.

După evadare a fost readus la castel și e mereu închis. Nu are voie să se apropie nimeni. Copoii spun că în noaptea mobilizării s'a bucurat grozav și spunea că de acum va veni ordinul de eliberare. N'a venit de fel”.

Intrigați și sub imboldul lui Marica, am organizat, în frunte cu d-rii Racovitza și Fulgeanu, o plimbare prin pădure și am urcat muntele, așa că, în dreptul castelului, ne aflam pe același nivel cu etajul de sus, unde se afla prizonierul.

L-am văzut. Un om cărunt, purta barbă, după aparență peste 50 de ani, îmbrăcat rudimentar.

Cînd ne-a observat a început să facă gesturi desperade și să scoată țipete stridente. A alergat personalul — deși castelul nu mai servește de închisoare, deci toată lumea era strînsă numai pentru paza lui —; a fost imediat scos cu forța din odaia mare, cu vitraj, de unde noi îl vedeam atît de bine, iar un domn în civil a venit în goană spre noi să ne spună:

— „Domnilor ofițeri, în numele guvernului și al legii, vă rog să vă retrageți. Nu e voie de circulat pe aci”.

În numele guvernului, am înțeles. În numele legii, mi s'a părut cel puțin o crudă ironie.

Cine a fost acest „prizonier”?

* * *

În primele zile ale lui Septembrie 1916, ziarele din București au subliniat că în regiunea de munte s'a pornit o iarnă din cale afară de timpurie.

Formația noastră care staționa în satul Catrinari, mai sus de Darmoxa și Brinzăria Regală și în apropiere de Șarul Dornei, a cunoscut suferințele frigului, care s'a abătut pe neașteptate.

Satul Catrinari! Numai cine cunoaște mizeria satelor de munte, acela poate înțelege că denumirea „sat” este de fapt un eufemism. Patru, cinci căsuțe mizere, răspindite la distanțe enorme și cîțiva locuitori nenorociți, care îngrijesc de „jituțele” lor — vitele lor, — atîta tot!

În acest sat era reședința brigăzii cu stat major cu tot. Aci staționa și ambulanța. Formula că ne-am reîntors la viața de caverne, se învedera absolut exactă. Pentru ca să fim la adăpost de intemperii, a trebuit să construim un bordeiu, în care dormeam nouă ofițeri.

De acest sat, unde am staționat pînă au venit să preia rușii frontul; de unde plecînd am cunoscut unul din cele mai dramatice episoade, încît rușii, abia preluînd frontul l-au și părăsit cu atîta iușeală, încît trupele noastre n'au avut nici măcar vremea să scoboare spre Broșteni iar drumul pe valea fantastică a Negrei l-au făcut sub bătaia tunului un-gur; de acest sat se leagă o întîmplare caracteristică. Și anume caracteristică pentru sentimentele intime ale celor două semînții, care formau populația principală a vechiului regat. Ea ar fi plină de concluzii pentru sămănătorii de vrajbă

între aceşti locuitori, dacă ar fi loc, în judecata lor, pentru un pic de obiectivitate.

Eram singurul ofiţer evreu, în lumea aceia de armată care mişuna atunci în Catrinari. În schimb, în rîndurile trupei se aflau foarte mulţi evrei, batalioanele IV din Moldova de Sus.

Cu o zi înainte de marea sărbătoare de toamnă, cînd evreii postesc neînrerupt 24 de ore, fără să ia măcar un pic de apă în gură, o delegaţie de soldaţi evrei a venit să-mi ceară ca să intervin pe lângă comandantul brigăzii, d. colonel Colori, ca să li se încuviinţeze serviciul ritual. Am obţinut. Ceva mai mult. Am aranjat eu însumi casa lor de rugăciune, într'o căsuţă, pe jumătate construită, adică avînd numai fundamentul de pietre şi o parte din scheletul de lemn.

Acolo, în bătaia vîntului şi în vîzul restului trupei, soldaţii evrei şi-au spus ruga umilă. Dacă, vreodată o comuniune cu strămoşii şi o expresie de credinţă a fost mai ruptă din însuşi sufletul oamenilor, desigur că a fost atunci.

Primejdia de fiecă ceas, vecinătatea imediată a morţii explicau frenezia ruşii, exacerbaţia credinţei. Dar ceiace este mai interesant, e faptul că în faţa primejdiei comune şi a umbrei morţii, care plana asupra întregii regiuni, mulţimea creştină privea cu smerenie şi respect la ruga către cel de sus, invocată de cei de altă credinţă.

Această comuniune sufletească s'a manifestat apoi într'o formă caracteristică, pe calea unui gest care ar putea părea neînsemnat, dar care simbolizează, de fapt, unitatea de suflet. Aflaseră unii că atunci cînd apar primele stele şi postul ia sfîrşit, de obicei, evreii gustă, înainte de a porni să mănînce, puţin rachiou şi o bucăţică de turtă dulce. De aceasta din urmă nu putea fi vorba. Rachiul a fost însă improvizat, cu toată vecinătatea ruşilor. S'a scos puţin spirt rafinat din bidoanele de ambulanţă; el a fost diluat cu apă şi apoi servit, împreună cu mici bucăţi de pezmeţi de campanie, de către soldaţii creştini, fraţilor lor de arme, evrei.

Şi încă un fapt în legătură cu această manifestare de credinţă.

Serviciul religios a fost oficiat, cu o emoţionantă expresivitate, în vorbă şi cînt, de un soldat combatant, în vîrstă cam de 41 de ani, originar din Botoşani.

După două zile s'a dat atacul dela Şarul Dornei. L-am găsit între răniţii, transportaţi sub supravegherea mea, de la locul de luptă spre Catrinari. În ziua aceia sosise, în inspecţie, şi d. general dr. Vicol. A cunoscut în deaproape munca noastră întru ajutorarea suferinţei.

Reexaminat în ambulanţă, soldatul purta o rană în şold. Spre surprinderea medicului s'a constatat însă haina găurită în dreptul inimii. Observat de aproape s'a putut constata

faptul impresionant :acel care oficiase cu atîta căldură slujba, purtase în dreptul inimii, drept talisman, o cărțuție sfîntă, destul de groasă, dăruită de mama lui. Glontele se înfipsese în tartajele cărțuției.

Firește, explicația e simplă. Puterea de propulsiune a glontelui era diminuată. A întîlnit în cale o rezistență oarecare și s'a oprit. N'a pătruns.

Gîndiți-vă însă la impresia produsă asupra minții supraexcitate a celor în contact permanent cu moartea, cînd s'a cunoscut minunea și cînd ea a fost tălmăcită de masse, drept răsplata celui de sus, pentru felul cum a fost slujit de către credinciosul lui, în marea zi de post și de slavă pentru Jehova.

* * *

Războiul a însemnat pentru România, ca și pentru cele mai multe țări intrate în luptă, jertfe enorme și de tot soiul. Ne-a fost dat, însă, să cunoaștem o mizerie în plus: teribila tragedie a exantematicului.

Mormintele, cu sutele, care au înghițit floarea corpului nostru medical din acea epocă, spun ce a însemnat iadul dantesc al luptei cu această nemiloasă molimă.

Cînd, istovit de lunga și dureroasa retragere, de la Jiu pînă în fundul Moldovei, am primit ordinul de a mă prezenta la ambulanța diviziei I-a, la intrarea în satul de reședință, Drăgușeni, județul Putna, am cetit: „*Boli molipsitoare*”. Medicii sucombaseră, afară de bătrînul dr. Calalb, de la Tecuci, istovit și gata de plecare, și maiorul dr. Repezeanu, care și-a pus singur diagnosticul just de tifos exantematic și care ne încredința, în aceiași sară, testamentul lui.

Nu vreau să insist mai mult în privința acestui teribil episod. Înțelegeți lesne de ce. Atît pot spune însă: era iadul pe pămînt. Imensul cimitir din dealul satului, constituie mărturia numărului teribil de morți, îngropați alături, fără preocupare de religie și credință. O tăbliță de lemn și numele scris cu cerneală trebuia doar să spună rudelor și părinților, locul unde se odihnesc de veci cei dispăruți.

Dar toate au un sfîrșit. Soarele primăverii tîrzii din 1917 și-a făcut apariția și cu el, încetul cu încetul, a venit sfîrșitul molimei.

Am părăsit satul pentru ca, în valea Zabrauțului și în așteptarea atacului de la Mărăști, ce avea să vie, să gustăm învierea naturei, pentru noi de astă dată de o mie de ori mai frumoasă.

La Panciu continua, însă, epidemia. Am fost trimiși în combatere. Ne specializasem.

Aci, în marile depozite ale lui Apostoleanu, am găsit un număr extraordinar de bolnavi, cu forme și complicațiuni

din cele mai grave. Părea că microbul, pe cale de a fi răpus, ţinea să dea cu furie ultimul atac.

În acele depozite, transformate în spital, la contra vizită, dela orele 5 sara, când adică temperatura bolnavului era la maximum, te credeai adesea într'o adevărată casă de nebuni. Nu rareori a trebuit să facem uz de cămaşa de forţă.

Or, într'o zi, la orele 4, se porneşte de pe Măgura Panciului, unde era frontul german, un bombardament de distrugere, caracteristic bombardamentelor germane. Cei care au fost pe front au cunoscut sistemul.

Odată reperată distanţa, bombardamentul mergea metodic, pe aceeaşi linie dela dreapta spre stînga şi vice-versa, pînă se distrugea totul. Depozitele Apostoleanu erau în linie extremă a punctului de distrugere. Primejdia era iminentă. Spitalul rusesc fusese distrus. Morţi şi răniţi cu duiumul. Nu era un moment de pierdut.

Am dat ordin de scoborîre în crame.

Şi atunci un spectacol de necrezut, care denotă puterea cu care omul este legat de viaţă. Mai toţi aceşti bolnavi, cu temperatura de 40 sau 40 şi jum. grade, aceeaşi bolnavi care înainte gemeau sau scoteau ţipete stridente; aceeaşi bolnavi înebuniţi, şi în prada unor halucinaţii; aceeaşi bolnavi au devenit dintr'odată, conştienţi de primejdia teribilă.

Un moment de tăcere mormîntală şi apoi bolnavii, cîte unul, sau sprijinindu-se cîte doi, au coborît grăbiţi scările, fără a fi avut timpul să-şi ia ceva drept îmbrăcăminte.

Nici-un sunet. Timp de o oră şi mai bine n'am auzit, cei doi medici, înconjuraţi de bolnavi, nici o altă mişcare, decît exploziile din apropiere.

La ora 6 fix — aşa era sistemul german — bombardamentul a încetat. Spitalul a rămas neatins. Toată lumea s'a urcat. Bolnavii şi-au recupat locul, cu cunoştinţa perfectă de primejdia prin care au trecut. Şi-au reluat locurile pentru a continua rezistenţa împotriva teribilului microb.

Iar noi, cei doi medici, cînd am pornit în plimbare, în drumul strîmt dintre vii şi am gustat dulcea linişte a înseratului de sfîrşit de Mai, ne-am întrebat: „Fost-am oare victimele unei teribile halucinaţii?”

* * *

Şi acum, cînd, închid caetul de note de războiu — file îngălbenite, cu slova în parte neciteată, — şi am retrăit evenimentele şi lumea acelor vremi năprasnice, să-mi fie îngăduit să reţin două figuri. Două tipuri modeste dar reprezentative, pentru însuşirile adînc umane ale acestui blind popor: Rozenbaum — Leib, cum îşi zicea el singur — croitor din Bivolari, şi Huţan, originar din satul Târnauca, judeţul Dorohoi, ordonanţă.

Să vi-l prezint pe Leibul ? Se caracteriza minunat el însuși : „două chibrituri, un burduf de brînză și drept cap un bostan” — dovleac cum se zice în Muntenia.

Aș putea să vi-l mai prezint altfel. Cînd cercul de recrutare găsește cu cale ca pe un Rozenbaum dela Bivolari, croitor să nu-l trimită combatant, la front, ci servant la ambulanță, vă puteți închipui expresia lui fizică. Intr'adevăr, era tipul rachiticului: picioare uscate, pîntecele enorm, pieptul strîns ca într'un clește, fața numai oase, ochi exoftalmici. Iată-l pe Leibul.

Și totuși ce comoară de minte și suflet, cît spirit și umor sănătos! Un contrast izbitor și o dezmințire drastică a dictonului *Mens sana...*

În haina lui militară era o permanentă desfigurare. Corp de copil și totuși minte matură și inteligentă naturală.

Umorul lui, bunătața lui, l-au făcut curînd favoritul formației. Îl iubeau deopotrivă, și ofițerii și trupa. Cu ofițerii era prieten, fără să nesocotească totuși, cu un fin simț natural, regulele erarhiei. Cu trupa era pur și simplu un frate, un frate bun.

Leibul vorbea, vorbea mereu. Nu-i mai tăcea gura. Vorbea, dar nu plictisea. Totdeauna avea de spus o snoavă, o anecdotă, o glumă. În jurul lui Leibul era totdeauna lume. Iar în serile reci, cînd, așa cum e obiceiul sătenilor, trupa se aduna în jurul unui foc mare, pentru ca avînd căldură în față, să uite frigul din spate, Leibul spunea mereu povești, parabole, întîmplări și glume, pînă cînd lumea ațipea cu figurile ceva mai senine și cu sufletul mai puțin întunecat.

Rețin două spuse de ale lui. Era după retragerea dela Dărmoxa spre Broșteni. În momentul cînd ne-am angajat pe drumul strîmt și fantastic al Negrei, între un munte stîncos și drept ca un zid și prăpastia pîrăului, s'a pornit tunul ungar, devenit posibil prin părăsirea tranșeelelor de către ruși. Salvarea nu exista decît într'o înfruntare a primejdiei. De întors nu era chip și nici de staționat. Artileria și ambulantele au pornit într'o goană nebună, în timp ce prăpastia vuia de exploziile ghiulelelor.

Cum am scăpat cu viață nu știu. Atît doar pot spune : cînd am trecut podul peste Bistrița și am intrat în Broșteni, oamenii și caii tremurau deopotrivă, de pe urma primejdiei.

Căpitanul Marica nu și-a putut opri indignarea. Dădea cu nemiluita, cu cruce și dumnezei, în ruși.

— „Cînd e vorba de cruce, — i-a spus Leibul liniștit, — nu mă amestec. Dar pe Dumnezeu lasă-l în pace, domnule căpitane. Doar acum cîteva minute ne-a stat întru ajutor.

— L-ai văzut tu ? — a răspuns întăritat Marica.

— Domnule căpitane, să-ți spun o poveste.

— Iar poveste.

— Ascultă că-i bună.

Un bogătaş venise să facă vizită unui rabin, făcător de minuni. Acolo a aflat că rabinul are un băiețuș de o inteligență dumnezeiască. Ca să se convingă, a căutat să dea de copil și când l-a întâlnit, i-a spus :

— Îți dau un galben, să-mi spui unde-i Dumnezeu.

Și copilul a răspuns pe loc :

— Eu îți dau doi galbeni, să-mi spui unde nu-i Dumnezeu”.

O altă scenă. Intr'o după amiază și în ajunul atacului de la Șarul Dornei, ne-am trezit cu un sergent, care ne-a adus opt cîni sanitari, a căror întreținere a costat, timp de 3 luni, câte 50 bani pe zi hrană, ceiace era foarte mult înainte de războiu.

Nu știu cum s'a făcut dresajul lor. Probabil că n'au fost deprinși cu bubuitul tunurilor. Adevărul este însă, că în dimineața zilei de luptă, cînd a pornit bombardamentul pregătitor de artilerie, cîinii au luat-o la fugă.

Intreaga formație privea cu haz la bieteile animale înfricoșate, care fugeau, în ordine, — doar au fost dresate — și se profilau, în zare, pe muche de deal, ca pe o pînză cinematografică.

Privea și Leibul și la un moment dat a exclamat :

— „Noroc că nu ne-ai dresat și pe noi, d-le sergent, că rămînea ambulanța „goală”.

Cînd au venit, după retragere, ordinele de mutație, ne-am despărțit și nu fără un sentiment de adînc regret. N'am mai știut nimica de Leibul. În toamna lui 1918, cu ocazia sărbătorilor de anul nou evreesc, am primit, la *Opinia*, o carte postală, cu următorul cuprins :

„Ani mulți și fericiți și urări de sănătate de la Leibul. Am scăpat. Nevasta e mai bucuroasă decît mine. Am, însă, un singur regret : că n'am voie să umblu îmbrăcat soldățește. Nu că s'ar speria Bivolarul sau m'ar lua drept român ; dar aș scăpa poate de ciupeală și șpagă”.

Cu Huțan m'am trezit ordonanță, în urma unei dispoziții a comandantului trupei din ambulanță.

Extraordinar tip! Înalt, spătos, liniștit, cu pasul sigur și nici odată grăbit, mereu m'am întrebat cum de a scăpa de front.

Calitățile lui? O bunătate fără margini, un devotament supraomenesc, un suflet de o mare sănătate morală.

Huțan aproape nu vorbea. Toată expresivitatea lui era în figură și ochi. Dar nu figura, zîmbetul și ochii de japonez. Nu, la Huțan înțelegeai, privindu-l, întreaga lui stare sufletească. Mulțumire, tristețe, îngrijorare, neliniște, toate le exprima numai prin privire. Și iarăși, printr'o lege firească în fiziologie, care susține că atrofia unor centre aduce ipertro-

fia altor centre, mutismul lui permanent desvoltase o acuitate auditivă uimitoare. Auzea dela distanțe colosale, auzea cciace nu auzea nimenea. Lui îi datorim, toți cei din retragere adunați deavalma, dincoace de pod, că am scăpat din minile inamicului în noaptea de groază dela Tîncăbești, aci lingă București. Huțan a fost acel care a dat alarma și am putut să ne retragem.

Din însușirile lui principale erau bunătatea și fidelitatea. Deși ordonanță, — așa că putea să stea liniștit — el nu lipsea niciodată dela munca de ajutorare a răniților. Cu acest prilej se dovedea un admirabil ajutor material și sufletesc. Găsea timpul să spună un cuvînt blînd, un cuvînt de încurajare, pentru cei dezolați; să treacă puțină apă rece pe fruntea și buzele celor zguduiți sau toropiți de arșița marilor temperaturi. Servea, servea mereu, fără încetare și cu adîncă mulțumire de a fi ajutat un suflet omenesc.

Dar în zilele de repaus se putea observa la Huțan un dor neastîmpărat: se gîndea la nevasta și copilul iubit, lăsați în părăsire, în acel fund de sat, Tărnăuca, din județul Dorohoi.

I-am înțeles dorul. Cînd în primăvara lui 1917, după dezastrul rusesc, domnea liniște pe front, i-am dat o permisie de zece zile.

A revenit exact la zi. Aproape să nu-l recunosc. Era descompus. Am aflat apoi cauza. Se convinsese de infidelitatea nevastei.

Și acum, cînd închei, și cînd am înaintea ochilor mei, aievea, figurile lui Leibn și Huțan, am o muștrare de conștiință. Frică îmi este ca nu cumva aceștia, dacă mai sînt în viață, să afle pe calea cetitului, indiscrețiile mele și mai cu samă să nu aibă sentimentul de a-i fi caricaturizat sau teatralizat.

Nu acesta mi-a fost gîndul. Și dacă cuvintele mele ajung pînă la ei, îi rog să creadă că nu i-am citat decît pentru a scoate în evidență, prin ei și cu ei, și pentru a aduce omagiul meu marilor însușiri de adînc umanism, de puternică sănătate morală și sufletească, care sălășluiesc în masele adînci ale acestui popor din România Mică pornit la 14 August întru realizarea Romîniei Mari.

Scrutator

Scrisori din Paris

Briand-la pax. Confederația danubiană

I. — Evenimentul trist al lunii precedente a fost moartea lui Aristide Briand. Impotriva tuturor speranțelor unite în imensa dorință de pace, destinul a răpit o viață infinit utilă umanității de pretutindeni.

Briand reprezenta pentru Franța, pentru Europa, pentru omenirea întreagă, opera de consolidare a păcii și voința fermă de a o realiza pînă la capăt.

Puțini oameni politici au avut cariera fecundă și strălucită a lui Ar. Briand. Dar mai puțini încă au efectuat atîtea opere de progres uman și de generală utilitate. Dacă i se poate reproșa lui Briand lipsa de consecvență, privită în cadrul limitat al partidelor pe care le-a ilustrat, un lucru e în afară de orice contestare: Briand a avut consecvența celui mai înalt ideal umanitar și sforțarea continuă, neobosită, de a-l traduce în fapt.

Cariera politică a lui Briand nu oferă o simplă linie dreaptă; dar ea oferă o ascendență permanentă.

Pornind de la extrema stîngă a partidului socialist, în care își cîștigase un loc de primul plan printr'un memorabil discurs asupra „grevei generale” în anul 1894, Briand își părăsește — în preajma anului 1900 — amicii politici, spre a intra în guvernul legii de „separație a bisericii de stat”. Raportor al legii, care i-a adus tot atîta celebritate cîtă critică vehementă și brutală, Briand e consacrat — prin calomnii, insulte și omagii — drept orator de remarcabil talent, vibrant și captivant.

De atunci pînă azi — treizeci de ani de politică activă — el a făcut parte din 25 de ministere, pe care în bună parte le-a prezidat.

Și nu există spirit imparțial în Franța, care să nu recunoască, că a fost mare în timp de pace ca și în timpul marelui războiu; lugubru coșmar, al cărui sfîrșit Briand l-a salutat printr'un strigăt de liberare și un comandament profund umanitar: „Arrière les canons, les mitrailleuses, les fusils !”

Briand e personalitatea tipică, în care idealul e strîns unit cu tentativa de realizare practică.

Departate de a-l concepe ca un fenomen intangibil, pe care intransigența logică îl face irealizabil, pentru Briand idealul era o realitate superioară, legată prin mii de posibilități de acea pe care o suportă omenirea de azi. Sub acest unghiu de finalism pragmatic a conceput el ideea de pace: realizabilă prin voința-forță a popoarelor, care o vor impune în viața politică internațională.

Iubind intens acest ideal de perfectă umanitate, Briand a militat activ în sprijinul pregătirii lui concrete; întregul organism al „Societății Națiunilor” e opera lui, mai mult de cît a oricărui reprezentant al celorlalte state aderente. Sezișind repede, complect și integral, realitatea în care activa Briand a prezidat rînd pe rînd toate etapele de organizare ale păcii. Pactul dela Locarno, în care a afirmat securitatea prin respectarea tratatelor obligatorii; și „Societatea Națiunilor”, fortifiată: a) prin „arbitrajul”, pe care alături de toți sinceri pacifiști, l-ar fi dorit obligator, și b) prin efortul de „dezarmare” efectivă, simultană, controlată și generală, pentru a răpi ultima posibilitate de apariție neașteptată a războiului.

Briand nu uitase că în 1914, o omenire înarmată excesiv, grupată în alianțe antagoniste, prinsese prima scînteie incendiară, ce a aprins curînd bătrînul continent și apoi globul întreg. Pentru a suprima această distrugătoare surpriză a propus el întîiu limitarea experimentală a armamentelor și apoi reducerea progresivă a forțelor armate naționale.

Briand a avut adversari ireductibili. Dar în clipa în care — atacat de patima exagerării naționaliste — germenul îndoelii îl chinuia, el își regăsea forțele și curajul necesar în mijlocul mulțimii doritoare de liniște și progres. Către ea se îndrepta întotdeauna, cu acel calm senin al unei convingeri superioare, al înțelegerii și perfecteii încrederi, exercitînd mirajul unui talent seducător și însuflețînd idealul de universală fraternitate între popoare.

„Cum! — spunea el, cu ocazia unui meeting imens organizat în orașul Gourdon, — să fie încă posibil războiul? Cînd omenirea se apără cu desperare în contra flagelului morbid al boalelor contagioase, cînd a învins de cîteva decenii tuberculoza, cînd fiecare zi aduce o nouă perfecțiune a organismului vieții sociale, este posibil ca omenirea să se incline cu fatală resemnare în fața acestui monstruos, imens măcel, pe care îl reprezintă războiul?... Mame care vă îmbrățișați cu duioșie copiii, copii ce vă iubiți părinții, soții ce nu voiți să fiți izolate de bărbații voștri, prin abisul de netre-

cut al morții, pătrundeți-vă de ideia că pacea e posibilă, și pacea va veni !”¹

* * *

Destinul a voit, ca această primă conferință a „dezarmării” să nu fie prezidată de inteligența lui creatoare și spiritul său organizator. Dar drumul pe care l-a deschis politica lui de perfecționare a instituțiilor păcii nu va putea fi suprimat niciodată. Amintirea, simbolul imensei lui popularități și colaborarea de altă dată cu actualii reprezentanți ai „Ligi Națiunilor” — dublate de voința de pace a popoarelor de pretutindeni — vor impune, pe deasupra dificultăților inerente unei opere noi, înțelegerea definitivă între popoare.

Briand s'a pierdut, dar spiritul „briandist” trăește. El a fructificat inteligențe, a trezit sentimente, a oțelit voințe. Prin colaborarea acelor ce vor — și prin constrângerea acelor ce nu vor, un pas nou se impune în politica de realizare pacifistă. Popoarele l-au înțeles, guvernele vor trebui să-l înfăptuiască.

Și va fi, desigur, acesta cel mai frumos omagiu, pe care omenirea îl va aduce memoriei aceluia, care — scoțind războiul în afară de lege — a binemeritat numele de „Briand-la paix”.

* * *

II. — *Confederația danubiană* e primul proiect de anvergură, pe care îl oferă Franța statelor Europei centrale ca mijloc de reînviore economică.

Premierul francez, care ocupă în același timp locul părăsit în ultimele luni de Aristide Briand, s'a inspirat din aceeași concepție federativă, fruct al politicii de colaborare, pe care o predică continuu fostul ministru de externe al Franței.

Dar între acești doi oameni există o deosebire de temperament.

Cert, nu i se poate contesta d-lui Tardieu, perspicacitatea, spiritul de organizare și o energie condusă rapid de ambiția egocentrismului său politic. Dar între el și Ar. Briand este deosebirea pe care o creează o experiență imensă de diplomat, și un spirit critic de echilibru și perfectă justeță în apreciere.

Vă amintiți cum a rezolvat Briand tentativa de unitate economică austro-germană, cunoscută sub numele de „Anschluss”, în cursul anului precedent ? A examinat proiectul german, a supus și comentat textul tratatului dela Versailles, a insistat asupra impresiei de îndoială și nesiguranță, pe care acest proiect o trezește în sinul statelor semnatare, și evocând mersul politicii de înțelegere pe care o predică el de ani, a cerut încrederea în proiectul francez de salvare a „ace-

¹ Citat rezumativ.

falei" Austrii, al cărui prim punct de realizare a fost înființarea „Băncii de Reglementare a plăților internaționale” (B. R. I.).

Se va zice: puțin! Dar acest puțin a evitat o iminentă catastrofă și o serie de conflicte în perspectivă.

Acest spirit de excelentă dozare a măsurilor, de perfectă intenție a propunerilor, de confiență și obiectivitate, e sensibil diminuat în atitudinea politică a premierului francez de azi.

Planul *confederației danubiene* urmărește — în forma actuală și aparentă — accentuarea relațiilor economice între cinci țări riverane cu Dunărea (excepție făcând Cehoslovacia): Austria, Ungaria, Jugoslavia și România.

Inițiativa e fără îndoială laudabilă. Dar paternitatea ei dubioasă (întrucât se pare că aparține Ungariei, ce urmărește și un scop politic, alături cu refacerea economică) și încercarea de a o pune în practică, creează o sumă de dificultăți din ce în ce mai evidente.

E în primul loc o problemă de conștiință.

Proiectul confederației danubiene s'a afirmat că urmărește numai un scop de înviore economică în lupta de înlăturare a crizei ce apasă crunt asupra economiei de pretutindeni. Dar, paralel cu acest scop afirmat, s'a acreditat svonul că — îndărătul operei de refacere economică — sînt anumite tentative de alianță politică.

Or, această neîncredere întretine o atmosferă de incertitudine care a paralizat — chiar dela primul pas — proiectul premierului francez.

Evident, ar fi prea mult să i se reproșeze direct d-lui Tardieu, această îndoială, creată în jurul planului de confederație danubiană; dar nu e mai puțin adevărat că, puțin spirit de prevedere ar fi putut-o evita dela început. Și în această direcție premierul francez nu a făcut nimic.

Dimpotrivă, toate gesturile sale au fost susceptibile de o interpretare, mai mult sau mai puțin politică, în sensul tentativei unei grupări sub egida protectoare a Franței. Enumerăm :

a) Convocarea statelor centrale — în specie: Austria și Ungaria — fără aceia a Germaniei, direct interesată în această nouă orientare a Europei centrale.

b) Neglijarea Italiei, care e aliata — pînă azi protectoare — a regimului politic din Ungaria.

c) Obținerea parțială și condiționată — a consimțămîntului englez pentru acest proiect; și rezerva guvernului Marii-Britanii în fața unui plan de organizare politică exclusivistă — inoperantă pentru moment și creatoare de conflicte pe viitor.

d) Campania presei socialiste și radicale din Franța,

care înconjoară cu anumite suspiciuni proiectul Tardieu, ce neglijează o antantă complectă a statelor dunărene cu consimțimțul complect și necondiționat al statelor mari ale Europei: Germania, Anglia, Italia.

La aceste considerații trebuie să adăugăm și rezervele statelor în discuție, care — în parte — s'au pronunțat pînă acum: Cehoslovacia, — simpatizantă necontestată a Franței — care ocupă un loc principal în Mica Antantă, și e direct interesată prin noul proiect, consideră — drept primă condiție a Confederației dunărene — înlăturarea scopurilor politice și exclusiva atenție pentru remedierea situației economice. Citez textual un pasaj din articolul d-lui Beneș, publicat în revista „Documents tchéoslovaques”, privitor la această problemă:

„În privința obiecțiilor *politice*, aci subscriu complect. Dacă din această colaborare ar trebui să decurgă vreo servitute politică, dacă ea ar avea drept scop sau consecință organizarea unui drept public sau unor tendințe către „confederații” sau alte formațiuni *politice* de acest fel, — cred că nu există nimeni printre noi, — în sînul oricărei organizații politice, care să nu se îndoiască că trebuie respinsă *aprioric*”.¹

Mai grave sînt declarațiile publicate de ziarul sovietic ce apare la Leningrad, și care nu vede în acest proiect de organizare a Confederației danubiene decît un pas înainte al imperialismului francez în opera de încercuire a Republicei sovietelor. Dar aceste afirmații — chiar cînd nu pot fi integrale respinse — cad sub domeniul „suspiciunii legale” a propagandei inaugurate de regimul actual al Rusiei sovietice.

* * *

Exceptînd însă aceste obiecții de ordin politic, există încă o serie de obiecții financiare, de ordin intern, care apar odată cu discutarea proiectului francez; acestea nu pot fi — în nici un caz — trecute cu vederea.

Excelentul articol al d-lui Beneș oferă un alt pasaj, care exprimă clar un aspect al acestor dificultăți financiare:

„Cercurile noastre financiare sînt îngrijate—în parte — cu drept cuvînt de faptul, că în actuala stare financiară a Austriei și Ungariei, orice înțelegere cu aceste state ar rămînea fără valoare, întrucît ele sînt complect lipsite de orice capacitate de plată”.

Iată o problemă ce ne interesează în mod deosebit. Accentuarea raporturilor economice între statele riverane, trebuie să se facă pe baza produselor lor naturale și industriale, cu scopul de a înlesni comerțul și a înviora fenomenele de import-export. Cu excepția Cehoslovaciei, ce ar avea deschi-

¹) Citat de revista franceză „Lu”, 1 April 1932.

să o largă piață de desfacere a produselor sale industriale — fără absolută necesitate de import (și pentru care d. Beneș prevede chiar un regim vamal special) — toate celelalte state: România, Ungaria și Jugoslavia au neapărată nevoie de un întins debușeu pentru produsele agriculturii lor.

Și atunci sîntem în drept a ne întreba: Cine va crea piața de desfacere asigurată acestor țări? Austria, a cărei situație îi permite just să evite asfixia sa lentă și moartea prin inaniție? O asemenea opinie mi se pare naivă și lipsită de analiza critică, pe care o reclamă criza actuală. Astfel apare necesitatea intrării Germaniei în confederația statelor Europei centrale.

Țară industrială prin excelență, dar săracă în produse agricole — datorită sterilității solului ei nefertil — ea ar fi un admirabil debușeu pentru agricultura noastră și a Jugoslaviei; iar România, un minunat mijloc de plasare a industriei, a cărei proeminență o păstrează Germania pînă azi.

Respinsă, ea se va îndrepta din ce în ce mai mult spre Soviete, cu care are intime legături de ordin economic, și — părăsită, izolată, exclusă de pe piața mondială — economia noastră va merge către complectă dezorganizare.

În această privință sînt semnificative declarațiile pe care le-a publicat recent șeful partidului agrarian ungar:

„Ungaria trebuie să se bucure de proiectul Tardieu... Dar importanța acestei propuneri constă mai ales în aceea, că ea va obliga Germania să adere la o politică solidară cu celelalte țări europene... Dacă se vorbește de o cooperare economică între cele cinci state danubiene, rezultă imediat că nu ne vom putea lipsi de participarea piețelor germane și italiene... Piața germană e ponderea economică necesară pentru echilibrul danubian.”¹

Iată deci altă serie de dificultăți, care vor trebui tranșate anterior, ca o condiție esențială a realizării confederației danubiene.

Pentru a netezi calea soluționării lor, președintele consiliului de miniștri francez și-a anunțat, în cursul acestei săptămîni, vizita sa la Londra și o consfătuire cu premierul englez.

Îi dorim succes integral, pentru facilitarea condițiilor de viață ale statelor Europei centrale, atît de crunt lovită de marea criză ce înregistrează economia actuală.

Dar încă odată afirmăm convingerea că primatul economicului va triumfa.

Paris, 3 Aprilie, 1932.

Mircea Mancaș

¹ Ibidem.

Cronica literară

Romanul d-lui C. Stere

Subiectele la modă sint antipatice. Am impresia că atunci cînd toată lumea vorbește despre ceva este cea mai bună ocazie de a se spune prostii. Și fiindcă aproape toți intelectualii romini s'au simțit obligați să-și dea părerea asupra romanului d-lui Stere, s'a născut în mine o irezistibilă dorință de a nu mă atinge de acest subiect.

Dar m'am răzgîndit. Și iată de ce. În numeroasele recenzii care s'au făcut, d. Stere a fost pus rînd pe rînd alături de Gogol, de Anatole France, de Tolstoi, de Romain Rolland. Și oridecîteori citeam așa ceva, aveam o impresie sigură că se comite o eroare. Ba chiar o dublă eroare. Comparația mi se părea că nedreptățește și pe autorul străin și pe cel român. „În preajma revoluției” nu are alura de capodoperă a unor „Ana Karenin” sau „Sufletele moarte”. Iar, pe de altă parte, are o valoare mai mare decît toate acestea.

Pentru a înțelege asta trebuie să ne amintim, cu onestitate, sentimentul cu care pînă acum primeam apariția unui roman românesc. Atitudinea noastră nu era una pur estetică, ci oarecum morală. În aprecierile noastre intra, în doză masivă, un fel de indulgență național-culturală. Priveam romanul cu mentalitatea omului care vrea să descopere un progres general istoric; nu analizam dacă romanul e în el însuși bun, ci dacă *promite*. Ne interesa nu atît valoarea lui intrinsecă, ci mai degrabă valoarea lui probantă de simptom îmbucurător pentru desvoltarea ulterioară a genului român în literatura romînească. Procedam cam la fel cu un părinte de copii care se pamează în fața banalităților spuse de d. Goe. pentru motivul că vorbele lui dovedesc că băiatul făgăduște să devină mai tîrziu foarte deștept. Niciodată nu am avut curajul să spunem, din toată inima: iată un roman ro-

mînesc, ci cel mult: iată o carte care dovedește că începem și noi să avem roman în literatura noastră.

Aceste explicații lămuresc situația excepțională a cărții d-lui Stere. Pentru prima oară putem exclama, fără nici o rezervă: „*iată un roman!*”. Există desigur, în literatura mondială, sute de romane mai bune. Dar — și asta e noutatea senzațională — romanul d-lui Stere e primul roman românesc. Nu în sensul de cel mai bun, căci nu există altele egale sau mai bune sau mai proaste. Este primul — în înțelesul pur și simplu al cuvîntului. Este cea dintîia oară cînd putem lepăda mentalitatea ca să zic așa „protecționistă” cu care judecam producția națională romînească de pînă acum. Avem însfîrșit dreptul de a ne pronunța din punctul exclusiv de vedere al meritelor intrinseci ale cărții.

După umila mea părere romanul se deosebește de celelalte genuri de scrieri prin aceea că într'însul „ni se spune tot”, ni se zugrăvește viața integrală, cu scopul unic de a ni-o prezenta în toată complexitatea ei, fără nici o omisiune esențială. Adeseori romanele se sfîrșesc brusc, oarecum fără sfîrșit, lăsîndu-ne să vedem că, din acel moment înainte, se poate scrie un alt roman, sau să se continue indefinit cel început. Dar puțin importă acest stopaj. Atîta vreme cît oprirea nu s'a produs, ni s'a spus tot, nu ni s'a ascuns nimic. Dealtfel și în viața reală vedem tot, dar vine un moment cînd nu ne mai uităm acolo, cînd privim într'altă parte. „Stopajul” de care vorbeam pentru romane are loc, identic, și în viața adevărată. Ceiace-i însă esențial e ca viața romanului, întocmai ca și viața adevărată, să ne redea, atîta vreme cît sîntem într'însa, tot, absolut tot ce se petrece, sau ceiace revine la același lucru, să ne dea impresia că ni se „spune tot”.

Asta e marea deosebire dintre roman și nuvelă, deși materialul întrebuintat e identic. Nuvela e un gen-canon, cu început și sfîrșit, cu economie internă sistematică întocmai ca a unui organism. Romanul, dimpotrivă, e o curgere neorganică întocmai ca și viața — nu viața *mea* sau a *dumitale*, ci viața în genere, adică acel cadril de biografii care se întretae neconținut mîinate înainte pe drumul amorf al timpului.

Iată de ce romanul d-lui Stere este mai ales roman. Autorul a vrut să scrie un volum și au ieșit două. A vrut să înceapă cu nașterea eroului și în loc de asta a început cu o generație întregă înainte de această naștere. A vrut să scoată cartea în 5 volume, și acum vede că îi vor trebui poate 7, poate și mai multe, poate la urma urmelor mai puține..., nu se știe. Lucrul depinde de o mulțime de lucruri, întocmai ca și viața.

Ce contrast între asta și ce îmi spunea odată d. Brătescu-Voinești, care se găsește la antipodul tehnicej d-lui Stere. D.

Brătescu-Voinești e unul din cei mai desăvârșiți nuveliști (nu numai români, dar chiar și în general). Și e mai ales unul din cei mai *tipici* nuveliști. El nu vede realitatea decât prin *nuvelă*, așa cum cubistul o vede în unghiuri. D. Brătescu-Voinești îmi spunea că el nu poate începe să scrie pînă nu știe precis „cuvîntul sfîrșitului”. Nuvelistul își plantează un jalon fix. Altminteri nu știe, nu vede cum 'ar putea dispune materialul. Fără „le mot de la fin” — toate datele povestirii îi apar cînd prea multe, cînd prea puține. De îndată însă ce a găsit vorbele care îi demarchează granița temporală a aventurii, are loc un fenomen asemănător „supra-cristalizării”. Nenumărate detalii acumulate de nuvelist stau, amorf, ca o pulbere în suspensie într'un lichid. „Cuvîntul sfîrșitului” joacă atunci rolul micului cristal care, de îndată ce atinge masa de pulbere, face să se închege totul într'o formă sculptată geometric după o armonie fixă și o arhitectură meșteșugită.

Deosebirea între roman și nuvelă e aceeași ca între un rîu care curge și același rîu care a împietrit în blocuri de gheață, unde mișcarea e doar aceea a formelor, a direcției diferitelor „linii de forță” ale cristalizării.

O altă deosebire: nuvela trebuie pieptănată; stilul ei trebuie cizelat; valoarea pur literară a formei joacă un rol de căpetenie. Opera de „finisaj” e esențială aci ca în tot ce se învecinează cu miniatura și giuvaergeria. Pe cînd romanul se împacă și cu un stil mai aspru. Ba chiar o asemenea formă îi convine mai bine decât o îngrijire stilistică rafinată. Orice cîteori un roman e prea bine scris (de exemplu la un Giraudoux, Cocteau, Morand) asta mai de grabă strică. Avem impresia că autorul s'a despăgubit, prin perfecția și ingeniozitatea formulelor, de sărăcia reală a materialului omenesc zugrăvit.

Aș putea merge chiar pînă la a spune că semnul distinctiv al unui bun roman e să nu aibă nici o frază citabilă. Luați bunăoară „Lewis et Irène” de Morand și „Les possédés” de Dostoiewski. Din primul reținem zeci de formule amuzante, profunde, spirituale, impresionante. Din celalt — desfid pe vre-un cetitor să fi reținut o singură frază.

Tot de la d. Brătescu-Voinești am auzit o foarte nostimă comparație pentru a caracteriza un tînăr scriitor român care taie firul de păr în patru pentru a obține efecte de stil: „îmi face impresia — spunea d-sa — unui cățel care a găsit un șoșon și se joacă cu el pînă leșină”.

Sau, dacă preferați o formulă mai filozofică:

Scriitorii se împart, din punctul de vedere al stilului, în două categorii: aceia care scriu ceiace văd, și aceia care văd numai ceiace scriu (și fiindcă l-au scris...). D. Stere, ca toți

adevărații romancieri, face parte din prima categorie. Faptul principal la el e viziunea. Redarea în cuvinte e partea de bucatărie. Preocuparea stilistică a d-lui Stere e să găsească exact adjectivele care se potrivesc calităților fizice și morale văzute direct de el. Frazele frumoase îi sînt indiferente (și îmi place să cred că și domniilor-voastre...).

Iată de ce scrisul său e frust și aspru, nesilit dar și neșlefuit. Bine înțeles, nu găsim nici un fals-sens, nici o expresie ridicolă (cum se întîlnesc așa de des la scriitorii noștri de „avangardă”). Ca orice intelectual veritabil, care a citit multă literatură, și care mai e și artist pe deasupra, d. Stere are un vocabular de o mare proprietate. Dar, răsare cu evidență că nu are talent special de stilist. Se poate spune aceasta despre el, așa cum s'a spus de Tolstoi sau de Stendhal. Romanele lui trăsesc nu prin farmecul subtil al vorbelor, ci prin greutatea masivă a autenticității personajelor, prin explozia de viață adevărată.

Am dat toate aceste lungi explicații pentru a arăta cit de... roman este romanul românesc al d-lui Stere.

Mai întii ca structură. Este o curgere nesfîrșită de evenimente fișnite din toate locurile și care, ca niște aluviuni, vin să îngroașe albia centrală a poveștii. Sute de personaje, toate vii și hălucinate de realitate, trec prin poveste și lasă ceva din ființa lor. Al doilea, ca formă literară: un stil despuțat, redus la ultima simplitate, avînd ca ideal nu să ne farmece vraja cuvîntului, ci invers să ne facă să uităm că ne servim de cuvinte și să ne permită să vedem dincolo de ele direct în realitatea descrisă.

Dar toate acestea (structura și stilul) sînt calități oarecum formale. Romanul d-lui Stere este foarte român și prin fondul, prin conținutul lui, prin materialul său de fapte.

Am putea spune, în mod foarte sumar, că deosebirea din acest punct de vedere dintre roman și nuvelă e că unul descrie oameni pe cînd celalt descrie evenimente. Firește, evenimentele-s și ele omenești (cele pur fizice n'au interes), după cum un om nu poate fi zugrăvit decît prin evenimentele pe care îl facem să le străbată. E însă o chestie de accent. În nuvelă, accentul e pus pe partea aceasta circumstanțială a vieții omenești, pe cînd în roman eclerajul e proiectat mai cu samă asupra aspectului personal psihic al eroilor, asupra a tot ce e congenital în sufletul lor. În nuvelă avem impresia că psihologia personajelor e fasonată în mare parte de împrejurări și ambianță istorică. În roman avem o impresie oarecum inversă a unei psihologii ferme, pe care evenimentele istorice, atît cele conforme cit și cele adverse, o călese sau, în cel mai rău caz, o modifică (dar par'că tot în sensul ei însăși, în direcția geniului propriu al firii personajului...).

O idee cam asemănătoare exprima odată Thibaudet când spunea că există în literatură personaje cu *soartă* și altele cu *destin*. Eroi antiici au soartă, psihologia lor e robită de împrejurări externe, de „*fatum*”; din contra eroul balzacian are *destin*, adică o viață pe care și-o face aproape singur, conform unei psihologii personale rigide.

După toate aceste lămuriri înțelegem de ce, pînă la d. Stere, a fost așa de greu să avem roman (în timp ce nuvelești am avut mulți și excelenți). Materia primă a romanului e *omul*, personalitatea omenească, individul care gîndește pe cont propriu și ia în serios toate lucrurile în legătură cu amorul, datoria, prietenia, setea de a cunoaște, nevoia de a comunia cu alte suflete etc., etc... E suficientă această simplă enumerație pentru a vedea cît de rare sînt asemenea personaje în societatea romînească, unde individul majoritar este un maimuțoi solemn care nu crede în nimic (cu singura excepție a guvernului, în care crede imparțial și constant). Cu asemenea bipede caraghioase și descurajante nu se pot face romane. Se poate construi o galerie de manechine humoristice așa cum a făcut Caragiale, adevăratul mare portretist al neamului daco-roman. Sadoveanu descrie numai țărani și natură (de altfel Sadoveanu e nuvelist, nu romancier). S'ar putea găsi oarecare început de personaje de roman în opera lui Brătescu-Voinești. Decît intelectualul delicat și rănit din „Lumea dreptății” este ceva asemănător cu acele specii de care vorbesc darwinistii, specii care apar doar pentru ca prin neadaptabilitatea lor și trecerea lor scurtă, aproape fără luptă, prin viață să verifice și mai bine țaria implacabilă a legii selecției naturale. Personajul văzut (și aproape „găsit”) de d. Brătescu-Voinești este oarecum o dovadă experimentală a absenței în societatea romînească a personajului de roman. Iată de ce nu s'a putut cu el face decît nuvelă. Existența lui are acel sporadic minoritar căruia nu i se potrivește alt gen decît nuvela. Romanul are nevoie nu de un erou, ci de sute de eroi (în romanul d-lui Stere am numărat vre-o 140 numai pînă acum, și autorul îmi spune că vor fi, în total vre-o 1000!).

În privința aceasta, era de prevăzut ca primul roman romînesc să aibă maximum de șanse de a fi scris de un basarabean și să se desfășure în mediul basarabean. Căci această provincie, să nu uităm, aparține Rusiei încă din 1812, adică dela o dată cînd toată populația romînească se găsea, din punctul de vedere cultural, la o fază cînd omul se apăra de păduchi cu gura. Așa încît pecetea ambianței psihice rusești s'a putut imprima în Basarabia pe un teren sufletesc virgin. Dealtfel d. Stere ne spune el însuși că, în epoca războiului Crimeii, „elita” basarabenească era compusă din niște ani-

male deabia cuvîntătoare (nu știau cum se cade nici o limbă, și între felul de a se exprima și lătratul propriu zis nu era decît abia o diferență de grad). Dar peste acest amorfism apăsa, puternic, atmosfera plină și foarte umană a spiritului rusesc. Nu trebuie să uităm că Rușii sînt un curios popor, încă și azi în mare parte incompreensibili (d. Stere îmi spunea că chiar pentru el, care a trăit atîta printre dinșii, ei rămîn în multe privinți o enigmă), care oricum ar fi, prezintă o particularitate evidentă: iau cumplit de în serios toate lucrurile; se entuziasmează pentru interese suprapersonale; se agită pentru idei, chiar dacă din cînd în cînd canală dintr'înșii își dă arama pe față; într'un cuvînt, cu toate momentele de egoism și slăbiciune, sînt oameni care *cred*. Acest simplu verb ne oglindește toată deosebirea dintre românul regătean și cel trăit sub suflul vîntului rusesc. Și asta ne explică și de ce cu românii basarabeni talentul unui scriitor poate face un roman adevărat.

Încă un cuvînt înainte de a termina.

În cartea d-lui Stere există un personaj oarecum „principal”. Este Vania Răutu. Totuși nu atît de principal în cît ceilalți să apară ca prea secundari. Povestirea e prezentată în permanență ca un bloc, ca un furnicar compact de umanitate multă. Aceasta e tot așa de evident în volumul I, unde la dreptul vorbind personajul „principal” ar fi mai degrabă Smaragda Teodorovna. Dar și acolo, ea e înglobată într'un ocean întreg de personaje, printre care unele — ca de pildă Iorgu Răutu — sînt aproape tot atît de reliefate, de „principale” ca și Smărăgdița.

Se poate semnala un detaliu de ordin tehnic care dovedește bine aspectul *colectiv* al întregii povești. Sînt cele două sfîrșituri de volum. Volumul I se termină astfel. După o serie de întîmplări care riscă neconținut să schimbe orientarea biografiei Smărăgdiții, a lui Iorgu Răutu, a lui Vania și a multora altora, se întîmplă finalmente ceva care zădărnicește orice forță modificatoare. De atunci încolo — scrie autorul — nimic nu se mai poate petrece nou și important în viața personajelor descrise pînă atunci. Avem aci ca un „point d'orgue”, care pune, într'o anumită direcție, capăt fluviului de întîmplări; aci ochiul trebuie întors și îndreptat într'o altă parte a curentului.

Volumul al doilea se termină cu viziunea unei porți uriașe blindată în fier, care se deschide pentru a primi într'însa, mic cît un punct, pe adolescentul Vania Răutu (și nu numai pe el, ci pe aproape toți tovarășii lui de poveste). Și — spune autorul — Vania a simțit în fața acelei uși de închisoare ca un fel de ciudată senzație de liniștire; par'că de mult, de vreme îndelungată, zidurile acelea îl așteptau să-l

primească (pe el ca și pe ceilalți). Și iarăși, de aci încolo, cetitorul e prevenit că va trebui să-și întoarcă ochii în altă parte, unde lucrurile vor continua să curgă. Și în această nouă direcție el nu va găsi numai pe Răutu, ci din nou un popor întreg de personaje, o lume colectivă de suflete, fiecare în parte foarte individuale, dar cuprinse laolaltă într'un destin comun.

Un roman nu-i o biografie. Are ceva indiscutabil sociologic. Și, prin aceasta, putem încă odată constata cât de roman este acest prim roman românesc pe care îl scrie d. Constantin Stere.

D. I. Suchianu

Cronica socială

Problema șomajului în România

Existența șomajului în România nu mai poate fi tăgăduită de nici un om cu răspundere, indiferent de tabăra politică în care s'ar afla. Dar dacă șomajul acesta — fără îndoială existent — este un fenomen social destul de important pentru a determina intervenția societății prin un act de politică socială, este o chestiune asupra căreia nu s'a stabilit aceiași unanimitate de păreri. Organizațiile muncitorești cer de multă vreme *legiferarea ajutorului de șomaj pe bază de asigurare mutuală, cu contribuția patronilor și Statului*. Dar interesele de clasă intervin aici, cu putere, și fac ca faptul șomajului, unanim recunoscut, să fie interpretat în mod contradictoriu și să dea loc la concluzii nu numai diferite, dar chiar diametral opuse. Patronatul, în primul rînd, refuză să vadă în șomajul românesc un fenomen îngrijorător; îl îngrijorează mai mult perspectiva că un sistem modern de ajutorare a șomerilor va micșora armata de rezervă care îngăduie azi reducerea nelimitată a salariilor și îl va pune la contribuție bănească pentru o chestiune de dreptate socială. Am auzit reprezentanți ai organizațiilor patronale calificînd șomajul drept „o plantă exotică” și înfierînd șomerii ca pe niște leneși cărora nu le trebuie ajutoare, ci indemnuri drastice la muncă. Cam acesta este, nuanțat doar prin deosebiri de tonalitate, punctul de vedere al burgheziei romîne. Din păcate, birocrăția ministerului muncii se arată și ea refractară oricărei inițiative de a încerca soluționarea laturii *sociale* a problemei șomajului în tot complexul ei. Ea nu împărtășește în această privință, argumentările revoltător de antisociale ale patronilor; subvaluînd importanța șomajului și puțin dispusă a aborda probleme noi de gravitate atît de evidentă, ea ajunge însă la aceleași concluziuni. În ce privește partidele noastre burgheze, ele oglindesc, în atitudinea lor, men-

talitatea și concepțiile clasei pe care o reprezintă, iar opinia publică nu dovedește nici ea suficientă înțelegere. Ignorând toate datele problemei, ea nu se poate familiariza cu gândul că societatea este datoare a garanta dreptul la viață acelorora cărora nu le poate asigura dreptul la muncă. Astfel, organizațiile muncitorești sînt aproape singure în afirmarea punctului lor de vedere. Doar elementele de avangardă ale democrației burgheze se arată mai înțelegătoare.

Adversarii legiferării ajutorului de șomaj invocă de obicei caracterul predominant agricol al Romîniei. Argumentația lor este simplă și, în aparență, convingătoare. În Apusul industrializat, spun ei, salariații formează o parte importantă, adesea chiar majoritatea populației. Prin urmare, șomajul primește prin acest fapt caracterul unei primejdii sociale și naționale totodată. Șase milioane de șomeri în Germania, aproape trei milioane în Anglia, 600.000 în Cehoslovacia, etc. etc. sînt cifre care exprimă situațiuni de mizerie națională față de care Statul și patronii nu pot rămînea nepăsători chiar în propriul lor interes. În Romînia însă, salariații sînt o mică minoritate a poporului, iar industria are o importanță economică incomparabil mai mică decît în Apus. Chiar un șomaj de proporții relativ mari nu ar putea constitui, aici, o problemă gravă și cu atît mai puțin șomajul redus, de cîteva zeci de mii de suflete, care se poate constata în Romînia. De aceea, patronul nu vede necesitatea unei politici a șomajului, ci numai necesitatea unei politici de *combateră a crizei*, pentru înviorarea vieții economice. Ministerul muncii, pornind dela considerațiuni asemănătoare, preconizează numai o politică de *prevenire și combateră a șomajului*, prin măsuri de politică socială în prim rînd pe tărîmul duratei muncii și al plasării. A trebuit o luptă susținută a organizațiilor muncitorești pentruca ministerul muncii să treacă în 1929, și la măsuri de asistență a șomerilor, într'un mod care lasă totul de dorit și asupra căruia vom reveni mai jos.

Dar toată această argumentație este subredă, din orice punct de vedere. Mai întîiu, coeficientul populației salariate nu schimbă întru nimic caracterul problemelor sociale legate de existența ei. Problema șomajului se pune prin urmare, principial, în aceeași formă în toate țările. Dacă în Germania, Anglia, Italia, Cehoslovacia și în mai toate țările civilizate a fost introdusă asigurarea în contra șomajului și Statul a contribuit cu miliarde la plata ajutoarelor, motivul a fost că societatea nu a putut să lase muritoare de foame o însemnată parte a populației salariate, șomeră fără voia ei. Că această populație șomeră constituia în același timp și o parte însemnată a națiunii însăși, a dat problemei doar mai multă urgență, dar n'a determinat caracterul ei esențial. Este evident că nici în Romînia unde populația salariată este o minoritate,

nu se poate sorti morții prin foame acea parte a acestei minorități care a fost aruncată în șomaj și care nu se mai poate întoarce nici în agricultură. Este bine să subliniez această din urmă împrejurare, deoarece se afirmă prea des că muncitorul român este un semi-țăran și că, șomer în industrie, el poate găsi ușor ocupație în agricultură. Afirmarea e efină și, deci, foarte frecventă, dar lipsită de temei. Și în România, ca de altfel pretutindeni, masa mare a lucrătorilor industriali este de origine țărănească, provenită din clasicul „exod rural” al țăranilor. Dar întocmai ca în restul lumii, s’a format și în România, prin sedimentări de decenii, un proletariat industrial ale cărui legături cu gheața sînt rupte și care formează o clasă propriu-zis industrială și, în mare parte, orășencască. Dar chiar dacă nu ar fi așa, ce ar putea oferi satul șomerului industrial decît tot șomaj și, în cel mai bun caz, acea mizerie cumplită pe care zadarnic se străduiește să o atenueze actualul regim prin legiuirile sale de asanare a datorilor agricole și de reorganizare a agriculturii? Să se înceteze deci cu veșnica obiecție a ruralității muncitorimii noastre. Nu tăgăduiesc că, în bună parte, muncitorimea are — ca și de altfel aproape întreaga noastră populație orășenească — o structură sufletească de bază rurală. Dar înrudierea psihologică a orășanului cu țăranul nu-i dă încă posibilități de existență și aptitudini de viață la țară.

Este evident, nici teza muncitorească nu poate fi dusă la extrem. Dacă în sinul muncitorimii române, șomajul ar fi infim sau dacă muncitorimea noastră ar fi atît de puțin numeroasă încît nu ar putea da — nici în timpul celei mai cumplite crize — un număr de șomeri apreciabil, Statul ar putea să se desintereseze de problema șomajului și ar putea să lase șomerii în sarcina fondului milelor, sau ca să întrebuițez un termen mai modern care exprimă însă aceeași veche și tristă realitate, în sarcina asistenței sociale. Șomajul, pentru a fi un fenomen social, trebuie să fie un fenomen colectiv, de masă. Redus la proporții liliputane, el pune în cel mai rău caz problema vagabondajului sau a cerșetoriei. Aici, în această latură a chestiunii, stă cea de a doua greșală a adversarilor legiferării ajutorului de șomaj. Ei operează cu statisticile ministerului muncii ¹ care arată ca cifre maxime lunare:

în 1927 (ultimele trei luni)	13.206 șomeri
„ 1928	19.915 „
„ 1929	13.081 „
„ 1930	35.326 „
„ 1931 (primele 7 luni)	48.226 „

¹ Cifrele de mai jos, ca și toate celelalte date privitoare la ministerul muncii sînt luate din: Dr. G. Banu, secretar general al ministerului muncii „Șomajul în România” București 1931.

Dacă numărul șomerilor nu ar fi în adevăr mai mare decât acela arătat de aceste statistici, desigur că problema șomajului nu ar prezenta o urgență extraordinară, deși nici în acest caz nu ar fi permis guvernului să o neglijeze. Noi nu avem o statistică profesională și nu cunoaștem prin urmare numărul salariaților din România și gruparea lor pe industrii și categorii. După datele publicate de ministerul industriei, industria mare a avut în 1928, 206.457 salariați, din care 26.232 personal superior. Pentru industria mică nu avem cifre, dar pentru a ne face o idee asupra numărului total al populației salariate, ne putem baza pe cifrele livrate de instituțiile de asigurare socială. După aceste cifre erau asigurați în 1931:

în Vechiul Regat și Basarabia	250.000	salariați
în Ardeal și Banat	354.000	„
în Bucovina	44.000	„
Total	648.000	„

La aceste cifre se mai adaugă, în vechiul Regat, funcționarii particulari, muncitorii din porturi, muncitorii din câteva industrii de Stat și lucrătorii agricoli permanenți, care nu fac parte din Casa Centrală și al căror număr total poate fi maximum 100.000. Deci, chiar după statisticile ministerului muncii, numărul șomerilor este de circa 6% din numărul total al salariaților, un coeficient care se mărește considerabil dacă ținem cont că șomerii trecuți în statisticile oficiale sînt aproape exclusiv muncitori manuali din industrie, și dacă raportăm numărul lor la numărul total probabil al categoriei respective. Dar mai mult. Soarta șomerului nu este individuală, ea se repercutează și asupra familiei lui. Dacă înmulțim numărul mediu al șomerilor, care în 1931 a fost de apr. 40.000, cu 4, ajungem la concluzia că minimum 160.000 de oameni sînt lipsiți de orice mijloace de existență, sortiți celei mai evidente mizerii. Deci, repet, problema nu este de neglijat nici în cadrele în care ea este pusă de însăși oficialitatea. Mizeria a sute de mii de suflete nu este un fapt pe lângă care Statul poate să treacă nepăsător.

Dar statisticile ministerului muncii au marele neajuns de a nu fi statistici într'un sens acceptabil al cuvîntului. O statistică a șomerilor cu pretenții de exactitate nu se poate face decât pe baza unui sistem de ajutorare care acordă șomerului un drept legal la ajutor bănesc. În cazul acesta este de presupus că toți sau — în orice caz — aproape toți șomerii

¹ Scăderea continuă vertiginos. După ultimele date ce am putut obține, numărul salariaților a scăzut în Ardeal și Banat cu 22.000 în primele două luni ale anului curent.

se anunță la oficiile de șomaj și că astfel se poate stabili numărul lor real, pe baza ajutoarelor acordate. Pe datele astfel adunate sînt clădite statisticile de șomeri în majoritatea țărilor. Un alt sistem, practicat în Franța și parțial în Statele-Unite ale Americii, se bazează pe statistica salariaților, ținută la zi. Din fluctuațiile numărului salariaților ocupați se poate conchide asupra numărului celor șomeri, dar este clar că această metodă indirectă este mult mai puțin perfectă și recomandabilă. Ministerul muncii nu s'a servit în statisticile sale de nici unul din aceste sisteme. El nici nu arată metodele pe care le-a aplicat, probabil fiindcă altfel el singur ar fi trebuit să arate șubrezenia și lipsa totală de valoare științifică a statisticii sale. Cifrele ministerului au două surse: oficiile de plasare și secțiunile de asistență a șomerilor de pe lângă primării. Or, aceasta este absolut insuficient. La oficiile de plasare ale căror posibilități de plasare sînt atît de reduse, nu se anunță decît o mică parte a șomerilor și nu se anunță de loc salariații cu oarecare calificare, făcînd abstracție de faptul că aceste oficii nu există decît în cîteva centre principale. Iar la primării, unde nu se dă nimic sau se dă de pomană în condiții de cele mai multe ori umilitoare, există cu atît mai puțin un aflus general al șomerilor. De altfel, sînt destul de rare primăriile care au organizat o ajutorare a șomerilor, regulată și sistematică. Deci, datele statistice stabilite pe aceste baze sînt extrem de relative. A le aplica unui fenomen social atît de complex cum este șomajul, înseamnă un hazard inadmisibil.

Cu toate acestea, creșterea continuă a cifrei de șomeri chiar în statistica lipsită de valoare a Ministerului are semnificația ei: *ea oglindește creșterea rapidă a șomajului în România.* Dar nu ne vom putea forma niciodată o imagine justă asupra realelor lui proporții, decît cercetînd datele Asigurărilor Sociale care se prezintă precum urmează:

<i>Regiunea</i>	<i>Numărul salariaților</i>	<i>Asigurați</i>	<i>Diferența</i>
	1929	1931	
Vechiul Regat și Basarabia	250.000	150.000	— 100.000
Ardeal și Banat	354.000	250.000	— 104.000
Bucovina	44.000	20.000	— 24.000
Total	648.000	420.000	— 228.000

La aceasta trebuie să se mai adauge șomerii din categoriile necuprinse în asigurările sociale, în special funcționarii, muncitorii din porturi și lucrătorii agricoli din vechiul Regat, așa că nu vom exagera dacă vom calcula descreșterea numărului salariaților ocupați la cel puțin 250.000. Desigur, nu toți

aceștia pot fi considerați șomeri. Este de presupus că o parte din ei a găsit alte ocupații, independente; pe de altă parte, printre cei rămași șomeri există cu siguranță un număr considerabil care dispune de mijloace de existență și se poate, deci, dispensa de ajutorul societății. Dar în cel mai bun caz, numărul acestor fericiți nu poate întrece câteva zeci de mii, așa că avem azi — împrăștiați în toată țara — circa 200.000 șomeri, în înțelesul deplin al cuvîntului, împreună cu familiile lor cel puțin 800.000 de suflete. Aceasta este o cifră aproape de realitate, mai de grabă subevaluată decît exagerată, în care se cuprind numai șomerii deplin, nu și semișomerii (Kurzarbeiter) care lucrează numai câteva ore pe zi sau câteva zile pe săptămînă și al căror număr este deasemeni foarte considerabil. Cred că este inutil să adaug că această cifră este destul de impresionantă pentru a ne îndreptăți să vorbim despre șomajul din România ca despre un fenomen social de gravitate și urgență indiscutabilă.

Ce a făcut însă Statul pînă în prezent în materie de politică a șomajului? Sînt în adevăr lipsite de temeii criticile social-democrate că Statul a neglijat în mod iresponsabil această problemă? Faptele să răspundă. Pînă azi încă, Statul — prin Ministerul Muncii — pune pe primul plan așa zisa lui politică de „prevenire și combatere a șomajului”. Rezultatele ei sînt lamentabile, după cum se poate lesne constata din compararea principalelor puncte ale acestei politici cu rezultatele obținute. În primul rînd, ministerul muncii a preconizat *reducerea timpului de muncă*, prin respectarea riguroasă a legilor existente în această materie, în special a legii asupra duratei muncii în industrie care consacră ziua de opt ore. Dar în realitate, din lipsă de aplicare a acestor legi nici vorbă nu poate fi că s'ar fi redus în mod general timpul de lucru care azi, în cele mai multe industrii, întrece 8 ore pe zi. Apoi, ministerul a mai recomandat *sistematizarea concedierilor* în sensul ca, în caz de concedieri, întreprinderile să procedeze după anumite norme, avizînd întîiu pe cetățenii străini, apoi pe cei străini de localitate, pe cei necăsătoriți, etc. Această sistematizare nu a fost însă, impusă decît în cazuri izolate. Dealtfel, concedierile constituie răul, nu lipsa lor de sistematizare, așa că importanța acestei măsuri este mică. Apoi, Ministerul Muncii a făcut *intervenții pe lângă autoritățile de Stat pentru a se începe lucrări publice și a se acorda comenzi industriilor mai importante*. Dar eficacitatea unor astfel de măsuri este condiționată în mod fatal de starea financiară a Statului care numai bună nu a fost în ultimii trei ani. A lipsit însă și buna voință. Nu s'a putut obține măcar ca Statul să nu acorde în străinătate comenzi pe care le-ar putea efectua industriile indigene. Deasemeni nu s'a putut obține *reducerea de tarif pe C. F. R. pentru șomerii în căutare*

de lucru. In schimb, s'a practicat *trimiterea la urmă a șomerilor*, ca și cind deplasarea lor geografică ar putea influența asupra mișcării reale a șomajului. Doar într'o privință sau două s'au obținut oarecari rezultate pozitive. Mai întâiu în privința *limitării imigrării de salariați străini* și în al doilea rînd *prin introducerea schimburilor reduse (Kurzarbeit) în industriile amenințate de șomaj*. Dar prin aceasta nu s'a putut înrîuri simțitor asupra șomajului, deoarece numărul salariaților străini expulzabili este relativ mic, iar reducerea timpului de lucru sau a schimburilor pentru evitarea concedierilor în masă nu s'a impus decît în cazuri izolate.

Dar Ministerul muncii a făcut și „o politică de asistență a șomerilor”, adică i-a încadrat sărăciei și cerșetorilor. Pe lingă primării și prefecturi s'au înființat acolo unde a fost cu putință, comitete mixte de șomaj care trebuiau să se îngrijească de ajutorarea șomerilor din fonduri adunate cu pantahuza, precum și din alocațiile comunelor și ale Statului.

La început era vorba ca aceste comitete să fie conduse centralizat și unitar de comitetul central al șomajului din București pentru a se forma astfel un început de aparat pe scară națională, susceptibil de perfecționări și capabil de a ajuta în viitor aplicarea operei de ajutorare a șomerilor ce trebuia să se legitimeze. In această direcție, au împins în special delegații organizațiilor social-democrate care își dădeau foarte bine sama dela început că nu există altă soluție în această problemă.

Dar ministerul a fost, se vede, bucuros de a avea organe care să-l scape de sarcina răspunderii și a conducerii. Comitetele de șomaj au fost lăsate să lucreze fiecare după capul lor, pe baza unor îndrumări generale și foarte discutabile din punct de vedere social. Comitetele nu sînt obligate să ajute pe nimeni, nu sînt prevăzute limite minime pentru ajutorare; ajutoarele în bani sînt chiar interzise cu desăvîrșire, dreptul șomerilor la ajutor nu este recunoscut. Rezultatul a fost că nemulțămirile și criticile n'au mai încetat și că problema șomajului a continuat a se pune, cu aceeași actualitate. Cîteva cifre pot ilustra în mod convingător această afirmație. Ministerul Muncii a cheltuit pentru ajutorarea șomerilor

în anul 1929	Lei	5.825.927	adecă	Lei	2.16	de șomer pe zi
„ „ 1930	„	11.568.278	„	„	1.36	„ „ „ „
„ „ 1931	„	16.818.679	„	„	1.30	„ „ „ „

Nu trebuie să mai subliniem insuficiența acestei „ajutorări”. Dar ca să o punem într'o și mai justă lumină, este bine să o comparăm cu contribuția mișcării sindicale social-democrate. Se poate afirma că această mișcare a aplicat, singură în România, un sistem de ajutorare real și dreaptă. Fiecare membru al mișcării sindicale cîștigă, pe baza unei cotizări de

12 luni, dreptul la ajutor de boală, călătorie, șomaj, grevă, etc. din partea organizației sale, drept care a fost totdeauna cu sfințenie respectat de uniunile sindicale. Ele au acordat ca ajutoare

In 1929	Lei	10.927.856	din care	7.161.304	ajutor de șomaj		
„ 1930	„	11.816.839	„	8.986.087	„	„	„
„ 1931 ¹	„	7.375.550	„	5.428.231	„	„	„
	Total	30.120.245	„	21.575.622	„	„	„

Deci, uniunile sindicale dela noi care contează pe un efectiv mediu de cca 30.000 membri plătitori, au plătit în decurs de doi ani și jumătate peste 21 milioane lei ca ajutoare de șomaj, aproape tot atîta cît a dat Statul român care se bazează pe puterea de contribuție a peste 18 milioane cetățeni!

* * *

În asemenea împrejurări este vădit că putem califica politica guvernului în chestiunea șomajului ca absolut insuficientă și că avem datoria să înfierăm nepăsarea cu care el continuă să privească această problemă atît de gravă. Însăși realitatea socială împinge însă, tot mai puternic, spre o rezolvare și ea nu se mai poate tîrăgăna multă vreme fără grave primejdii sociale. Pozițiile părților încinse în luptă sînt bine lămurite. Pe de o parte se află patronatul și Statul burghez care consideră suficientă politica de pînă acum și vede în orice preocupare de problema șomajului un inutil occidentalism de import, ca și cum — odată cu importarea societății capitaliste la noi — nu ar fi venit peste granițe și toate boalele sociale ce îi sînt caracteristice pretutindeni. Pe de altă parte, avem mișcarea muncitorească care știe că problema șomajului nu poate fi soluționată definitiv în lăuntrul societății capitaliste, dar care proclamă datoria societății de a da clasei muncitoare muncă sau pîine. Societatea este incapabilă să-i asigure munca. Deci, ea este datoare să-i dea pîinea de toate zilele.

Punctul de vedere muncitoresc a fost formulat într'un proiect de lege depus la Cameră de fracțiunea parlamentară social-democrată. Acest proiect de lege, intitulat „pentru asigurarea în caz de lipsă de lucru (șomaj)” a devenit centrul discuțiilor și luptelor ce se dau în jurul problemei șomajului. Legiferarea ajutorului de șomaj sau menținerea vechii politici de cîrpeală — aceasta este chestiunea care împarte toate cercurile interesate în două tabere. Dar e bine să subliniem că proiectul social-democrat este departe de a avea un caracter demagogic. El este, dimpotrivă, un proiect rea-

¹ Numai primul semestru.

list care poate fi considerat ca minimal pentru orice legiferare în materia aceasta. Proiectul prevede în primul rînd organizarea asigurării contra șomajului, pe lângă asigurările existente contra boalei, bătrîneții și invalidității. Asigurarea aceasta este obligatorie pentru toate categoriile de salariați supuse celorlalte ramuri de asigurări sociale. Totodată se înființează pe lângă Casa Centrală a Asigurărilor un fond al șomajului alimentat din contribuțiile salariaților, patronilor și Statului și administrat de un comitet special, compus din reprezentanții Casei Centrale, Ministerelor de Finanțe și Muncă, a patronilor și salariaților. Cotizațiile la fondul de șomaj variază după clasele de salarii, de asemeni ajutoarele care vor fi de minimum 50% din salariul asigurat pentru necăsătoriți și 60% pentru cei căsătoriți, plus 5% pentru fiecare membru de familie, însă maximum 80% din salariul asigurat. Se prevăd 5 clase de salarii medii pînă la un maximum de 85 lei pe zi. Drepturile se cîștigă după o cotizare de cel puțin 26 săptămîni în cursul unui an și durează maximum 26 săptămîni în același interval. Pentru șomerii cu drepturi epuizate se prevăd ajutoare pe cel mult 12 săptămîni din fondurile puse la dispoziție de județe și comune care trebuie să afecteze minimum 3 resp. 2% din bugetul lor pentru fondul de șomaj. Angajarea salariaților prin oficiile de plasare devine obligatorie. Șomerii existenți la promulgarea legii și deci lipsiți de drepturi față de fondul de șomaj vor fi ajuto-rați de Stat după normele prevăzute în lege.

Acest proiect care este cît se poate de ponderat în toate dispozițiile sale, a fost aprobat de toate organizațiile de salariați, chiar de acele cîteva grupări galbene care nu fac parte din Confederația sindicatelor social-democrate. Numai din partea funcționarilor publici și particulari s'a cerut înființarea citorva clase de salarii în plus, pentru ca salariații cu salarii mai mari să poată primi ajutoare corespunzătoare, sugestie care a fost primită de depunătorii proiectului. Acum, acțiunea pentru acest proiect de lege este în curs. Ea va fi reluată cu îndoită putere la toamnă în preajma deschiderii parlamentului. Propus de egoismul de clasă muncitoresc, proiectul servește în același timp interesele bineînțelese ale națiunii și societății însăși. Este deci permis să-mi exprim speranța că el va fi susținut nu numai de cei direct interesați, ci de întreaga opinie publică luminată și democrată a țării.

Lotar Rădăceanu

Cronica germană

Lichidarea unui compromis

Germania lui Wilhelm II investea un optimism arogant într-o vastă întreprindere militaristă și birocratică. Prevederile imperialiste atingeau ipocrit absurdul, scontînd posibilități nelimitate de triumf. Ideologia pangermanistă adera și ea, complice, în acest plan, prostituîndu-și cu un fanatism de ocazie, întreaga logică atît de elegantă, produsă de o rassă prosperă și viguroasă. Iar mulțimea cea de jos nu avea de cît simpla obligație de a accepta binefacerile unei discipline rigide.

Viața germană din preajma războiului se desfășura monotonă și plină de obsesie, numai în vederea unei intimidări a capriciului istoric. Evenimentele nu puteau fi îngăduite de cît ca simple operații într'un calcul mai complicat. Rezervele pesimiste și înduioșările umanitare erau atitudini gratuite și prea condamnabile.

O mică deranjare în această comptabilitate istorică oferă poporului german — în locul unui imperiu puternic — numai o republică democratică și cumsecade. Și atunci, autoritatea oligarhică s'a destrămat, cedînd în fața unei democrații improvizate și amorfe. Și așa apare o nouă Germanie clădită pe resemnare și umilire.

Astfel, evoluția socială germană e bruscată. Are loc un fenomen de mutație socială. O nouă societate, surprinsă într-o gravă *criză de autoritate*, devine inadaptabilă. Urmează atunci ezitări stîngace în fața realităților noi. Apare Germania, care acceptă acum resemnată orice tranzacție. Incepe perioada *compromisului*.

Criza germană se naște astfel dintr'o deplasare bruscă a unor valori, dintr'o luptă surdă într'o tradiție masivă, dar perimată — și între ciorna unui nou ideal de viață.

Izbucnește revoluția din Noembrie 1918. întreprinsă si-

multan de două categorii de nemulțumiți: Pe de o parte, o minoritate de revoluționari comuniști profesioniști, care speculau meschin decepția provocată de regimul militarist; pe de altă parte, o mulțime mai nehotărîtă, care acționa subversiv prin surprindere, fără însă a milita solidar pentru un ideal definitiv.

O revoluție aproape caricaturală nu putea oferi Germaniei noi soluții prea curajoase. Din aceste frământări s'a putut desprinde numai o politică republicană și democratică vagă, umbrită meru de cîteva promiscuități ideologice. Socialdemocratismul german — atunci cu rol predominant — înclina însă numai spre formule conciliante și confortabile. Idealurile pur socialiste erau confruntate cu realități burgheze și capitaliste. Vestigiile unui militarism reacționar sînt combinate metodic cu un pacifism larg democratic. Iar monarhismul e înlocuit printr'un republicanism timid, lipsit de vigoarea unui civism autentic.

O democrație, așezată la o egală distanță de tradiția monarhică și de idealul popular în devenire, trebuia să aranjeze comod două posibilități supărătoare: bolșevismul și eventuala amenințare a puterilor învingătoare, care doriau o altă Germanie, decît cea militaristă. Democrația germană trebuia să evite o nouă precipitare politică și totodată să-și mai asigure și o reabilitare economică.

Între ingredientele democratice, social-democrația a mai avut și rolul de calmant, deoarece a acordat la timp drepturi de cetățenie vechiului capitalism și a respectat proprietatea individuală. Totodată, social-democrația a inaugurat oficial și o vastă reformă de socializare, bazată pe o raționalizare economică. Dealtfel, nu trebuia decît o continuare a economiei războiului („Zwangwirtschaft”). Această acomodare de provizorat a legitimat mai tîrziu chiar afirmația pretențioasă că social-democrația germană a constituit după războiu, adevărata graniță între occidentul capitalist și orientul bolșevizat.

Centrul burghez a continuat tranzacția social-democrată. Dar aranjamentele politice și economice atît de împăciuitoare, au început să fie sdruncinate de curente politice extreme și mai ales de inflație, de plata grea a reparațiilor și a dobînzilor pentru creditul străin, care au antrenat o profundă depresiune conjuncturală. Catastrofa devine inevitabilă.

* * *

Criza germană actuală e specific conturată prin două realități mai semnificative. În primul rînd, printr'o profundă *depresiune economică*, care tinde să mineze lent întreaga societate germană. În al doilea rînd, la cealaltă extremitate,

în aspectul ei suprastructural, există o criză morală, reliefată printr'o *criză de atitudine*. Criza germană rezidă mai mult într'o dezorientare.

Germania dinainte de războiu își făcuse anumite calcule pentru viitor; mai mult, oficialitatea manifestă chiar o aroganță, față de eventualele capricii ale timpului. Deodată însă, poporul german se găsește surprins de evenimente. Totuși, catastrofa războiului mondial oferă Germaniei derutate, posibilitatea mai multor forme de viață socială, deopotrivă de seducătoare. Aici începe ezitarea germană.

Aparent reconfortată, Germania postbelică încearcă zadarnic să-și precizeze un nou stil de viață socială. Totul se desfășura acum sub presiunea înfrângerii, care dezvăluise viciile tradiției militariste și provocase un desgust colectiv pentru monarhism. Imperialismul capitalist german, dublura ipocrită a absolutismului, își dădea pe față un bilanț deficitar. Și atunci, republicanismul și democratismul, combinate și cu câteva idei socialiste răsuflete, încercau să se substituie prompt vechiului regim. Cu toate acestea, societatea germană n'a putut realiza o complectă destindere democratică și nici un pas spre un viitor socialist. Această insuficiență de acomodare a societății germane e cu atât mai ciudată cu cât cultura spirituală germană și experiența politică convergeau firesc spre afirmarea generoasă a libertății.

Cauza ratării democratismului german trebuie căutată, însă, în primul rând, într'o anumită *deviațiune economică*. Libertatea și egalitatea cetățenească au început să fie sistematic evitate prin continuarea unui regim economic bazat pe o hipertrofie capitalistă. Un industrialism excesiv raționalizat, un nou capitalism „autoritar” și violent, sprijinit pe o „risikslose Wirtschaft”, un feudalism bancar reapăreau acum pentru a impieta asupra desvoltării unei democrații fragede. Un început pretențios de vastă raționalizare economică etatistă, cu etichetă de autentic socialism de stat, favoriza pe magnații capitaliști, iar pe de altă parte înțepenia pe individul politic și economic. Constituția republicană dela Weimar era sfidată de tendințele economice.

Masele populare, pauperizate în urma războiului și a inflației, se văd iarăși dezarmate în fața unei noui oligarhii în creștere. Dinamica capitalistă antrenează după ea, supraproducția și șomajul. Prăpastia dintre capitaliști și proletari, dintre conducători și conduși, accentuându-se vertiginos, — neteziă drumul spre mizerie și răsvrătire. Ritmul economic depășește soluțiile provizorii ale politicii democratice. Formulele burgheze temperate, jumătate socialiste — jumătate capitaliste, devin inoperante.

* * *

Dar să încercăm să considerăm această evoluție socială din alt punct de vedere: Oare spiritul german prezintă *aptitudini speciale pentru democrație*? Are Germanul aceeași supleță de acomodare în fața necesităților timpului, ca și Englezul? Sau aceeași înclinațiune temperamentală pentru libertatea individuală, ca și Francezul? Sau aceleași predispoziții precise pentru viața civică ca ale cetățeanului din St. Unite?

Ei bine, vom încerca să demonstrăm că poporul german nu e înzestrat cu toate aptitudinile necesare pentru a realiza o democrație perfectă. În profunzimile spiritului german se pot desluși anume dificultăți organice, care-l fac refractar unui ritm politic complect liberal.

Germania are o *burghezie specială*. Clasa de mijloc, mica burghezie e astăzi în plină criză din cauza războiului și a rolului proletarizant al marelui capitalism. Mica burghezie germană s'a destrămat, oferind un enorm contingent clasei proletare; și în cazuri mai norocoase, ridicând pe câțiva parveniți în oligarhia capitalistă sau în tagma biurocrațică. Tot această clasă burgheză de mijloc a susținut martirajul financiar postbelic al Germaniei. În schimb, tot aporiturile lor moderate au înviorat finanțele capitaliste.

Or e lucru cert că numai această clasă burgheză de mijloc putea oferi un suport numeric și un impuls material pentru o autentică democrație. Burghezia mare capitalistă și oligarhică nu putea oferi democrației decît o politică ipocrită de menajarea acestui regim. Acciași democrație, numai aparent idealizată, mai trebuia să sufere vecinătatea incomodă a comunismului și a unui naționalism reacționar.

Dar ni s'ar putea obiecta ceva: E foarte ușor de observat că *tipul individual german* a izbutit încă de mult să realizeze pe cel mai autentic burghez. Într'adevăr, așa numitul „burghezism” german există în cantități considerabile, tot acolo unde burghezia ca grup social nu și-a conturat încă definitiv o conștiință de clasă. Există acest contrast aproape paradoxal între burghezul german-individ și burghezia germană-categorie socială. Interiorul individului german e pur și simplu burghez; exteriorizarea sa în mîasă, forța rezultantă de clasă socială e însă timidă și incoloră. În Germania există un pronunțat spirit burghez numai de interior, de familie, de grup social restrîns, fără rezonanțe strict politice.

În ultimă instanță însă — și acest tip burghez — în discreția lui interioară — manifestă încă oarecare aptitudini refractare unei autentice evoluții democratice.

Burghezul german nu e prea avid de libertate. Realitatea istorică ni-l prezintă de multe ori chiar ca amator de o autoritate și un absolutism care să-l administreze în viața sa socială. Germanul de serie, puțin pretențios, totdeauna cu-

viincios — pretinde să fie democrat și disciplinat de o putere supremă. Cu drept cuvânt, Walter Rathenau spunea cândva că Germanul nu este un organizator, ci e numai ușor susceptibil unei organizări. Tipul german manifestă un excesiv spirit gregar. Massa germană se supune ușor unui conducător energetic, fără a-l deranja cu vre-un control critic. Numai așa se explică de ce clasele conducătoare autocrate au fost prea puțin incomodate de veleități individualiste și subversive ale poporului de jos. *Mulțimea germană* manifestă un maximum de irațional și inconștient. Și atunci e evident ca Germanul să fie stângaci în politica cotidiană. În ciuda unei banalizate afirmațiuni ne putem permite să spunem că Germanul este un „animal”... *apolitic*.

Cetățeanul german nu-și face educația civică în piața publică; nu critică, nu protestează neconținut. Într'un cuvânt — e poate mai puțin mahalagiu decât autenticul cetățean al unei republici libere. Mai mult; burghezia germană e lipsită de *civism*. Concepția rousseau-istă de „volonté générale” e lipsită de sens pentru această colectivitate greoaie.

Keyserling întrevede în societatea germană modernă reliefele unei organizări de castă. Filosoful german — pățimăș pentru extremul orient — stabilește imediat și existența mai multor coincidențe între spiritul germanic și spiritul hindus, insistând mai ales în analogia dintre lipsa de individualism exterior a Germanului și cea a Indianului contemplativ și indiferent.

S'ar mai putea spune în treacăt că spiritul german prezintă și oarecare nuanțe de feminitate. *Keyserling* comite chiar indiscreția de a atribui fizicului masculin german o serie de aspecte feminine. Mai vizibilă ar putea fi însă analogia dintre temperamentul feminin ancestral închinat spre supunere și între acea resemnare organică continuă a Germanului în fața oricărei autorități.

Se poate vorbi deci, de un *indiferentism social* al Germanului. Doar singura pretenție pe care o formulează acest tip apolitic e aceea de a fi lăsat complect liber pe terenul individualității sale interioare. Aceasta e singura compensație pe care o cere cetățeanul, care se acomodează atât de ușor celei mai riguroase discipline.

Toată viața germană e dealtfel pătrunsă de acest dualism aproape tragic între eleganța cugetării și mediocritatea vieții. E desigur firesc acest contrast pentru un spirit universalist, care pricepe întâi totul și apoi părțile; întâi infinitul și apoi finitul; întâi societatea și apoi individul. Neamțul se zisează prea puțin prompt ceiace e particular, real și actual. De aici, dificultăți în viața politică liberă, lipsă de simț real pentru realizarea unei democrații pozitive.

Adevărata democrație pretinde un individualism exte-

riorizat cu maximum de precizie. Viața politică presupune o anumită mobilitate și supleță de acomodare în fața unor realități noi. Or, aceasta e tocmai ceiace lipsește burghezului german.

Cetățeanul german de astăzi nu e încă definitiv hotărât în atitudinea sa politică. Germania politică de azi e încă o masă de „cetățeni în dilemă”. Iar democrația și republica nu servesc decît ca expediente de provizorat, menite să amăgească vremelnice tendinți mai profunde.

Germania politică și culturală de după război a mai încercat însă să înăbușe și vechiul *prusianism*. Militarismul și cultul forței erau nevoite să-și ia acum întreaga răspundere a dezastrului. Democratul proaspăt a strivit sub picioare pe vechiul militarist monarhic. Dar toată această înverșunare contra unei tradiții n'a fost decît o simplă farsă pentru a îmblinzi pe adversarii Germaniei. Era numai o prudentă schimbare de decor.

Și atunci sufletul german a recurs la o nouă formulă salvatoare: A împrumutat un stil de viață străin, care ar fi putut să fie și mai convenabil mentalității sale și care putea să umbrească mai perfect o momentană resemnare. Aceasta a constituit aventura americană a Germaniei actuale.

Energia germană plasată pînă acum brutal, în realizări militariste și industriale—îsbucnește acum din nou în americanism. Idealismul de rezervă și mania metafizică specific germană sînt mutilate pentru moment — fiind plasate doar ca mici acțiuni într'o vastă întreprindere comercială. Sufletul german se resemnează deodată în fața unei trivializări de comandă, lăsîndu-se strivit de o hipertrofie a mecanicului. Sufnul idealist, poetic și metafizic se automatizează brusc, rămînînd doar un duh satanic al unei mașini gigantice.

Viața germană se economizează radical. Viața americană tipizată, standardizată se insinuează vertiginos în mentalitatea germanică oferind generos o viață materială comodă, confortabilă, antrenantă, dar totodată așezîndu-se în față, forța, singura posibilitate de revanșă.

Străinul care vizitează azi Germania, dacă a avut și ocazia de a fi cunoscut cultura filosofică și literară germană, desigur că ar putea fi îndreptățit să creadă că idealul spiritual fantesist al Germaniei metafizice s'a prăbușit la pămînt acceptînd resemnat formele masive brutale ale unei uzini uriașe.

E deajuns să observi un mare oraș german pentru a fi impresionat de contraste izbitoare. Astfel, alături de clădirea în stilul renașterii sau în vechiul stil german masiv, — și-a făcut apariția stilul american. Tradiționalul costum german

cu obsesii disonante de verde a cedat astăzi în fața modei, dominată de aceeași infiltrație de gust american.

În mijlocul naturii, uzina s'a așezat alături de vechea fermă. Animalul a fost înlocuit definitiv prin mașină — servind doar numai ca simplu pretext pentru o alimentare consistentă. Organicul a fost strivit de anorganic. Pitorescul începe să dispară alungat de zgomotul infernal. E par'că o ironie adresată renumitului tip auditiv german.

Faimoasa uniformă militară — și în genere profesională — a fost ascunsă, iar în locul ei a apărut o uniformă mai largă, aceea a *lucrurilor*. Neamțul de azi acceptă mai greu cadența și uniforma, dar în schimb creează și acțiunea pe calapod, în vederea unui vast plan de standardizare și tipizare. Colosalul a început să se realizeze însinuant născînd din împreunarea spiritului cu un mecanic monoton și brutal. E vorba numai de o simplă izbucnire, care a deplasat brusc niște valori sociale.

Noua generație germană a mai realizat și un impecabil *tip sportiv*. Generațiile dinainte de război — cu predispoziții interioare pentru teoretizare — sînt uitate. Un tineret practic și sportiv încearcă o modernizare brutală și ieftină. Sportul a devenit aproape obligator luînd locul stagiului militar. Desigur însă că în această preocupare sportivă nu trebuie să vedem o tendință specific germană. Sportul actual e complet generalizat. Dar trebuie să întrezărim în activitatea tineretului german și un sport tendențios. Germania vrea să obțină o generație mai viguroasă. Iar această nouă generație vrea pur și simplu o nouă Germanie.

Mai mult decît atît; Germania actuală și-a fasonat repede și un nou *tip de burghez*, aproape după calapod american. Capitalismul parvenit și obez al Germaniei a lansat pe autenticul burghez, cu veleități de întreprinzător irezistibil, care sfidează valoarea umană. Mica burghezie germană s'a sforțat par'că numai pentru a crea cîțiva seniori capitaliști. Negustorul modest, funcționarul și militarul de altădată au fost intimidați de un mare întreprinzător nestîmpărat și pretențios. De aici, strania și grotesca aventură a unui popor de visători — poeți și metafizicieni — care se trezesc într'o zi avînd pe conștiință trădarea unei vechi misiuni istorice.

Însă și această aventură are o justificare: Spiritul german prezintă și oarecare *afinități cu mentalitatea americană*. Americanul — ca și Germanul — pretează ușor la fenomene de masă. Grupurile sociale în acțiune își creează, cam în același fel, aceeași conducători autoritari. „Leaderul” american nu se deosebește decît prea puțin de cel german. E aceeași ripostă colectivă în fața realității sociale. Se poate observa și o egală tenacitate la ambele popoare. Apoi o asemă-

nare din punct de vedere al unei etice sociale. În fine, s'ar mai putea vorbi de o influență germană în crearea spiritului american. Și atunci — Germanul ar avea dreptul să-și importe ceva chiar din propria sa marfă.

* * *

Să ne transportăm însă numai pe terenul german și să vedem dacă nu cumva putem desluși în timp și câteva începuturi analoage americanismului, în însăși civilizația germană consumată pînă acum. E destul să ne agățăm iarăși de vechiul militarism. Să ne gîndim la Germania oficială a lui Wilhelm II, care se pregătea îndărătnică să doboare Europa cu orice preț. Să ne amintim de cinica conspirație imperialistă, atunci cînd cîțiva militari brutali — secundați de cîțiva capitaliști interesați, — doriau triumful prin orice mijloace. Or, această tendință de vastă cucerire a cerut o efortare supraumană. Soluția o aduceau armata și cu marea industrie. Războiul a desființat armata; au rămas numai fabricile infernale. Marii capitaliști încă protejați oficial au continuat nestingheriți să realizeze un gigantic industrial revanșard, deplasîndu-și activitatea numai pe un teren pur economic și tehnic. Și așa Germania s'a trezit tot sub povara forței apăsătoare.

Mai departe; acest capitalism a început să adopte o tehnică mai utilizată; a ajuns la *raționalizare* generală. Capitalismul german actual, complectat de americanism, este și un desnodămînt, o prelungire nesecată a fostului militarism. E vorba numai de o deplasare a forței de pe planul politic pe planul economic. Americanismul apare astfel ca un nou stil de viață importat special pentru un popor amăgit. Spectrul revanșei trebuia menținut printr'un cult deghizat al forței.

Dar Germanul vede prea departe în timp. El nu concepe idealurile decît în stil mare. Pasiunea pentru colosal și universal nu permite gîndirii germane o sesizare promptă a momentului prezent. Idealul german e proiectat logic pe o realitate largă și prea puțin capricioasă. Activitatea desfășurată în cîțiva ani e numai un pretext în vederea unui scop îndepărtat, pe care-l poate realiza complect numai efortul succesiv a mai multor generații. Poporul german are o misiune. Pentru aceasta e de ajuns să se comenteze discursurile răsiste de azi.

Pentru Germania, *forța* a avut totdeauna numai semnificația de simplu *mijloc*. Pentru triumful germanic — pentru pangermanism — militarismul era numai o soluție de moment.

Și americanismul actual al Germaniei e numai un sim-

plu stil de paradă, un mijloc pentru a nu destăinui sincer o profundă deprimare și pentru a masca mai departe — sub înfățișare de prosperitate economică — gândul obsedant al unei răzbunări.

Hotărît lucru că aceste realități devin neliniștitoare pentru Germani. Aceste oscilări de atitudini, suprapuse unei depresiuni economice, nu pot să aducă decît și o profundă *deprimare morală*, grăbind mereu un desnodămînt. Grefate pe disperare și nesiguranță, soluțiile germane au început să apară, cîrbind fiecare cîte un colț de realitate. Soluții brutale dar precise se ciocnesc cu atitudini oficiale domoale, de exasperantă temporizare.

În Germania actuală există trei soluții politice fundamentale: În dreapta, rassismul național-socialist sau hitlerismul, complectat de un anacronic naționalism monarhic; la extrema stîngă, comunismul; iar la mijloc, „centrul” oficial, compus din social-democrați și populiști.

Extrema dreaptă hitleristă preconizează o formulă naționalistă, revizionistă și totodată o tactică dictatorială după calupod fascist. Rassismul se reazimă pe trecut și vrea să revitalizeze fosta Germanie independentă și șovinistă.

Extrema stîngă comunistă dorește înlăturarea actualei ordini capitaliste germane; vrea o socializare generală. E o exagerare a socialismului radical și o reeditare a idealului bolșevic, ambele profund justificate de mizeria proletariatului german.

„Centrul” democrat vrea ceva mai puțin; depune sfaturi pentru a-și păstra o poziție cîștigată aplicînd reforme burgheze și căutînd să tempereze extremele fanatice, cu scopul de a obține o Germanie încă gentilă, prudentă și curtenitoare în actuala politică europeană.

Dar dacă acest „centru” rezistă, idealurile extremiste nu se pot realiza decît prin înlăturarea actualei ordini legale, deci prin *revoluție*. Totuși, Germania oficială nu e încă dezarmată în fața adversarilor. Secretul acestei puteri nu-l deține numai disciplina polițienească. E altceva.

E lipsa de *talent revoluționar* al Germanului nemulțumit. „N'est pas révolutionnaire qui veut”. Germanul nu știe să acționeze subversiv; nu are aptitudini de conspirator. Cetățeanul neamț nu are curaj civic; nu știe să speculeze o stare socială de deprimare pentru a obține succese revoluționare. E un popor care are puțină satisfacție atunci cînd bîrfește pe ton mahalagesc.

Chiar atunci cînd revoluționarul german se entuziasmează, manifestă „un eroism lipsit de senz” (Keyserling). „Lăncierul” e prototipul omului de acțiune german. Revoluționarul german nu e un luptător de baricadă (Sombart).

Manifestațiile de stradă ale șomeurilor înfometaji sunt

demonstrații artificiale, făcute par'că dintr'un simplu sentiment de obligație față de un conducător. Nemulțumiții aceștia sînt prea organizați pentru a mai putea oferi și aspectul de spontaneitate revoluționară.

Revoluția germană din Noembrie 1918 n'a fost decît o încercare ratată. Cîteva grupuri de nemulțumiți care s'au răsboit zadarnic cu un adversar dispărut, fără a obține decît succese prea vagi.

Toată mișcarea socialistă, cu caracter revoluționar, începută încă dela mijlocul veacului trecut, și-a pierdut farmecul și energia fiind mereu desbătută în congrese savante. Organizările disciplinate ale muncitorilor temporizau orice ideal revoluționar. Socialistul german — cu înclinațiuni aproape temperamentale pentru compromis — n'a recurs de cît greu la „acțiunea directă”. Social-democratismul german nu e altceva decît o vastă organizare și speculare a acestei atitudini de compromis șchiop.

Germanul are în genere un *spirit obiectiv*. Or, o revoluție nu se poate întemeia pe pretenția de a-și justifica obiectiv propriul elan. Subversivul autentic are nevoie de o mare doză de irațional și subiectiv. Germanul nu se poate pasiona excesiv în viața sa politică.

Ca revoluționar, Germanul posedă o singură aptitudine utilă: înclinația spre brutalitate. Dar și acestei forțe îi lipsește adeseori spontaneitatea.

Se poate vorbi chiar și de o miopie socială specific germană. Germanul intercalează o reprezentare între interiorul său spiritual și realitatea socială. De aici rezultă o dezinteresare pentru viața politică imediată. Numai politica ca ideal mai rămîne o preocupare.

Așa dar, iată cîteva intimități sociale, de unde putem surprinde — tot atît de fragmentar și o serie de alte dificultăți grave, care ne-ar putea înlesni și afirmația provizor concludentă, că Germania actuală e blocată între două tendinți sau realități absolut contradictorii: De o parte, afirmarea aproape disperată a necesității unei orientări, a unei atitudini precise, prin care să se restaureze imediat o *autoritate* definitivă și energetică. De altă parte, tendința prudentă a oficialității germane, care vrea să se strecoare teafără printre evenimente, realizînd numai soluții tranzacționale, în scopul de a petici ici-colo cîte ceva din Germania deteriorată. Intre aceste două tendinți se află un obstacol comun: Criza economică, care dizolvă orice hazard revoluționar al masselor și care e complectată și de obstacolele temperamentale ale spiritului germanic pentru soluții radicale în acțiunea politică. O realitate materială desvelește o altă realitate de interior sufletesc, oferindu-i însă și avantajul unei provocări conti-

nue, destul de decisivă pentru o mult așteptată ieșire pe teren.

Germania de azi s'a rupt în două: Există o Germanie oportunistă a conducătorilor și a profitorilor, care cochetează ipocrit cu puterile creditoare, numai în scopul de a obține moratorii și credite. Dar alături de ea există o Germanie mai autentică, aceea a maseselor presate sub amenințarea continuă a mizeriei, care dorește cu orice preț o ieșire salvatoare și onorabilă. Acesta e conflictul german, amplificat vertiginos prin desnodământul falimentar al unei politici de compromis și tranziție.

Lichidarea acestei tranzacțiuni — și deci apariția unei noi Germanii — e grăbită de *mizeria fiziologică* a poporului de jos. Iar în atmosfera acestor îndelungi privațiuni s'a născut o *nouă generație germană* — liberă, optimistă, radicală, idealistă, viguroasă pînă la simpla brutalitate, care așteaptă frenetic să fie complice într'o acțiune imediată de lichidare a unei umilinți.

Berlin, Februar 1932

Radu Luca

Miscellanea

Centenarul lui Goethe

În privința lui Goethe nu există puncte de vedere etnice. Că s'a născut la Frankfurt am Main, că a trăit la Strassburg, Leipzig, Heidelberg ori Weimar, importă desigur pentru detaliile gândirii sale. În liniile generale însă, Goethe sfarmă linia determinismului național. El a încetat de a fi un scriitor specific german pentru a deveni un simbol, dacă nu al omenirii în genere — acel „homme en soi” pe care-l construise secolul al XVIII-lea — cel puțin al Europeanului modern.

O statuie a lui Goethe se găsește în orice țară a apusului și în fața numelui său, chiar în perioada de stupiditate a marului războiu, șovinismele amuțeau. Ferocii naționaliști franceji ei înșiși, dela Maurice Barrès (fervent goethean!) și pînă la Ch. Maurras sau Léon Daudet, n'au nimic de obiectat marului german.

El e revendicat de umanitatea civilizată ca un bun comun, e punctul de calm și echilibru unde toate furtunile urii bazate pe diversități etnice se potolesc.

Pentru ca să fie așa, trebuie ca Goethe să conție în sufletul său nu numai cîte o părticică din aspirațiile tuturor popoarelor, dar un fond comun și, poate, primitiv, acel „Urfenomen”, acea „ideie-mamă”, de care vorbea el atit.

În adevăr, Goethe corespunde ca nimeni altul idealului de crou modern, în ordinea spirituală. De la Renaștere încoace, în civilizația noastră individualistă, veacurile au considerat ca supremul bun realizarea *personalității integrale*. Această deviză închidea încă ideile de complexitate, de bogăție, de originalitate. A fi o personalitate însemna a găsi formula vrăjită în care un număr cît mai mare de însușiri — și cît mai multe însușiri însemna o apropiere, o confundare cu însăși natura infinită — se găseau în bună convențiune, în armonică îmbinare, în unitate organică.

Așezat la răscrucea mai multor civilizații și la întretăerea citorva epoci, Goethe a închis ca o cutie de rezonanțe și ecourile lumilor muribunde care se sfârșeau și strigătele de triumf ale timpurilor care biruiau.

Născut aproape de Rin, într'o vreme când acesta constituia frontiera lumii franceze, el a moștenit totuși o tradiție și o cultură germană. A trăit apoi timpurile epopeii napoleoniene, adică a primului vis și a primelor realizări *pan-europene*, când naționalismele, neînchise încă în ziduri chinezești, își împrumutau mentalitățile și limbile, sforțându-se să alcătuiască un suflet european, o comună viață a Occidentului.

Apoi lui Goethe i-a fost dat să vadă, în lunga și senina sa viață, mai multe epoci.

Adolescentul care vine să se instruiască la Leipzig e încă imbrăcat, după moda timpului, cu perucă albă, cu joben, cu ciorapi de mătase și cu tricorn. Spiritul timpului e încă *ro-coco*: madrigale, farse, idile, galanterii inocente, grații complicate, se desfășură peste tot. Dar bucuria nu poate fi completă. Se simte, printre cadențe de gavotă, nu știu ce degenerare, nu știu ce decrepitudine „fin de siècle”.

Tineretul e nemulțumit de dulcegiările rîcedee, de grațiile fanate. El intervine tumultuos și brutal peste surisul senin și clar al inteligențelor din epoca „luminilor”.

E în destinul sfârșiturilor de secol ca ele să isprăvească, răscolite și frământate de un tineret întrepid și nerăbdător. Goethe, deschis pentru toate influențele, suportă și el acest „Sturm und Drang”.

Cu încetul, rebeliunea se sistematizează și se precizează în romantism. Acest curent tulbure și violent stîrnește natura diabolică ce dormita în Goethe. Din ea țîșnește, nu numai „Werther”, dar și prima parte din Faust. *Sufletul demoniac se zbate în teribile convulsii*. Goethe e cutremurat de tot vârtejul romantic. Sufletul său, în care orice urmă de grație, de bucolică, de fard politicos a dispărut, se svîrcolește ca acela al unui posedat. În această perioadă, Goethe poate fi comparat cu Dostoevski și Nietzsche.

Dar anii și împrejurările calmează. Călătoria în Italia, viața potolită a unei Curți de provincie, perii albi care vestesc primele reculegeri după dese furtuni, coboară liniștea în suflet. Idealul elen care nu-l părăsise, în fond, niciodată, urcă la suprafață. Goethe intră în faza contemplativă și olimpiacă, dela înălțimea și calmul căreia își poate privi viața. Partea a doua din „Dichtung und Wahrheit”. „Faust”, „Convorbirile cu Eckermann”, corespund la această stare de spirit.

Atâtea existențe diverse închise într'o singură viață, aduc în adevăr aminte de ceiace Goethe stima mai presus de orice: de natură. E curba unei vieți complete, așa cum o visează

sărmanii neputincioși, așa cum rar se realizează în cursul unei unice biografii. Goethe a prețuit mai cu samă două lucruri: umanitatea și natura. Și a fost bogat și divers ca ele.

Într'o vreme dată pot trăi, în același timp, tipuri așa de contradictorii ca Rousseau și Voltaire, Dostoevski și Tolstoi. Goethe a fost și unii și alții în aceeași viață: clasic și romantic, olimpien și demoniac.

Omenirea noastră care admiră această ipertrofie a personalității, care e obsedată de imaginea omului complex, acela care reușește să cuprindă în el toate notele și toate divergențele, civilizația noastră, căreia îi plac eroii infiniți în bogăție, respectă în Goethe *rezumatul* tuturor aspirațiilor ei cele mai antitetice, mai mult, pe *omul integral*, pe omul prin excelență. — *Mihai D. Ralea*

Goethe și Tolstoi

Thomas Mann a tipărit dăunăzi în broșură o conferință despre „Goethe și Tolstoi”.

De multe ori conjuncția ȘI e o punte de hîrtie subțire, care leagă două prăpăstii.

Corelația pe care o fixează titlul conferinței lui Mann apare, într'adevăr, cam stranie, la prima vedere.

Ce legătură poate să fie între Goethe și Tolstoi?

Thomas Mann stabilește cu multă ingeniozitate această legătură și trage din ea concluzii foarte instructive.

Răsfoind un ziar, mi-a căzut sub ochi și o recenzie a unui profesor german despre conferința lui Mann.

Ce a înțeles recenzentul — nu știu. Atîta știu că n'a înțeles nimic din ceia ce a vrut să spue, sau mai bine zis: să sugereze conferențiarul.

Aș fi dispus să cred că profesorul german s'a prefăcut că nu înțelege, dacă nu m'ar fi frapat metoda de care s'a servit romancierul german pentru a sugera publicului său legătura dintre cel mai mare scriitor german și cel mai mare scriitor rus.

Procedul lui Mann amintește maniera scriitorilor ruși, pe care cenzura țaristă îi obliga să fie mai fini și mai subtili decît putea să prindă mințea iscoditoare a paznicilor stupideniei oficiale.

Evident, Mann nu avea de ce să se ferească de urgia polițienească, el a vorbit desigur înaintea unei adunări libere și selecte. Da, dar pe semne că ceia ce vroia să spună conferențiarul nu se mai poate spune pe șleau în Germania lui Hindenburg, Hugenberg și Hitler. A preferat deci să recurgă — pentru a-și ajunge mai ușor scopul — la metoda înscrisă și în tezaurul nostru de proverbe sub litera B: bate șeaua ca să priceapă iapa.

Dela Thomas Mann aflăm că la Weimar a trăit un învățător care i-a cunoscut personal pe amândoi: pe Goethe și pe Tolstoi. Acest învățător norocos a fost contemporanul nostru. Legătura în timp — și spațiu, dacă vreți — care începe dela sfârșitul secolului al XVIII-lea, se întinde peste secolul al XIX-lea și se sfârșește la începutul secolului nostru e semnificativă pentru continuitatea și înlănțuirea vieții și operei umane. Mai există însă o legătură și mai convingătoare, de același gen. Goethe și Tolstoi au fost timp de patru ani contemporani: dela 1828, anul nașterii lui Tolstoi, pînă la 1832, cînd a murit Goethe.

— Dacă-i numai atît, — veți obiecta poate, — e păcat că talentatul scriitor m'a găsit o temă mai interesantă.

Nu. Paralelismul dintre aceste două personalități, în aparență atît de diferite, e o problemă din cele mai interesante și merită atenția pe care i-a consacrat-o Thomas Mann.

Goethe și Tolstoi sînt doi stejari uriași, unul cu rădăcinile înfipte în pădurile germane, iar celalt cu rădăcinile înfipte în codrii Rusiei. Exemplare puternice, alese, viguroase. Stejari integrali. Pămîntul i-a hrănit pe amîndoi cu seva cea mai bună, soarele i-a ridicat pe amîndoi cît mai sus și cît mai aproape de el. Natura i-a coplesit cu toate darurile.

De aceia se simt divini, semi-zei, și în toată podoaba lor de ramuri și frunze nu se oglindește decît imensa lor personalitate care nu se deosebește de natura însăși. În firea lor se răsfrînge universul întreg.

Weimar și Iasnaia Poliana erau centre de pelerinaj: din toate părțile lumii veneau pelerini să-i vadă, să-i admire și să se închine lor.

Ochii tuturor străluceau de dragoste în prezența lui Tolstoi, — constată Gorki. Același înțeles îl au și cuvintele ducelui Karl August care îi transmite lui Goethe salutul lui Napoleon întors din Rusia, adăugînd: după cum vezi cu tine flirtează și cerul și iadul.

În vasta lor personalitate cei doi mari creatori găsesc tot ce le trebuie: iată de ce ambii sînt autobiografi.

Goethe năzuește transformarea dintr'un produs inconștient al naturii într'un produs conștient al propriei sale ființe, adică: al cugetării, pentru a-și putea îndeplini misiunea și obligația vieții.

El nu poate concepe că între natură și cultură ar putea fi vreo contradicere, cultura nefiind decît inobilarea naturii și nicidecum negarea ei.

Tolstoi se simte mai aproape de Rousseau decît Goethe; la el predomină negarea de sine, se leapădă de nobleța lui și caută să se identifice cît mai mult cu natura de care l-a îndepărtat civilizația europeană.

Absolut comună le e însă chemarea profetică de-a îndrepta omenirea și a-i clădi o soartă mai bună.

Goethe este atât de convins de predestinația lui pedagogică, încît figura lui cea mai principală, Faust, începe și sfîrșește cu învățătura: a învățat pentru el, ca să învețe și pe alții. Nici moartea nu-i în stare să oprească împlinirea misiunii sale. Corul ceresc îl întîmpină pe Faust cu cuvintele:

*Doch dieser hat gelernt
Er wird uns lehren.*

Acesta a învățat, el are să ne învețe.

Goethe a administrat ducatul Sachsen-Weimar. Tolstoi a fost judecător de pace în comuna sa.

Prefacerile sociale i-au agitat pe amîndoi: pe Goethe — revoluția franceză, pe Tolstoi — revoluția rusească.

Idealurile lor curg paralel: perfecționarea omului și împrumietărirea țaranului; libertate și toleranță.

Goethe încearcă la Weimar să-i libereze pe țărani de dijme și prestații, Tolstoi îi împrumietărește pe țărani de pe moșiile sale.

În privința sistemului de învățămînt se deosebesc firește. Tolstoi nu recunoaște nici o frînă și combate sistemele occidentale care nu se potrivesc cu firea poporului rus. Goethe nu-și poate închîpui perfecționarea decît pe cale armonioasă și în ritm muzical. Dar și unul și celalt au în vedere miezul și nu forma exterioară: orice perfecționare începe dinăuntru și omenește. Pe acest teren, al ideologiei germane, se întîlnesc geniile naționale ale Germaniei și Rusiei.

Același dispreț suveran al lui Goethe pentru „Verein”-ul teutonic îl găsim și la Tolstoi pentru „Soiuz”-ul slav. Toleranța și iubirea de oameni le este comună. Sînt înrudiți prin universalitatea personalității și puterii lor creatoare. Năzuința lor către o formă superioară a omenirii se deosebește fundamental de umanitarismul burghez.

Rusia a rupt lanțurile; acolo se naște în dureri un spirit nou. Germania se zbate încă pentru a-și croi un drum.

Incotro?

Indărăt spre Roma sau înainte spre Moscova?

La această răspîntie, Thomas Mann dă cărțile pe față. Răspunsul lui e precis: nici Roma, nici Moscova, ci Weimar! Înălțare și umanizare: *Vermenschlichung*! Realizarea muzicii germane, a lui Bach, Beethoven, Mozart, nu a marșurilor militare conduse de capelmaștri în cămăși cafenii.—F. Dima

Octav Minar, necrofor eminescian

Întimplindu-mi-se să studiez în ultima vreme viața și opera lui Mihail Eminescu, am fost pus în măsura de a constata unele lucruri ciudate și dureroase cu privire la moralitatea științifică a unor cercetători, lucruri ce zugrăvesc starea spiritului românesc contemporan.

Trebue să regretăm în primul rând disprețul pe care intelectualul român, în deosebi tânăr, îl arată față de literatura documentară, fie din cauza școalelor literare așa zise estetice, fie dintr'o perversitate a simțului de creație, care-l face să se îndrepte către genurile facile și vagabonde, ca esseul bunăoară, aducător de satisfacții morale mai rezezi, cu sforțări, bineînțeles, mai mici. Dezinteresul pe care cronicarul literar, criticul, studentul, intelectualul îl arată față de istoria literară este una din pricinile procentului mic de cititori de literatură, pentru motivul că istoria literară creează un misticism al scriitorului, tot așa cum istoria politică nutrește opinia publică în respectul omului politic sau al războinicului.

Salonul istoriei literare fiind gol, au pătruns în el niște ființe ciudate, jumătate maniace, jumătate mistificatoare, de pe urma cărora avem un număr de producții — ce-i drept — foarte originale.

Mihail Eminescu a fost victima cea mai de samă a acestor necrofori. Cine nu știe de *Viața și opera lui M. Eminescu* de N. Zaharia? Această lucrare a avut un ecou nebănuț în tineretul nostru școlar și-l mai are și acum. Pentru mulți slovele sale sînt sfinte, iar profesorul dacă e cult și onest are de luptat grozav cu prestigiul ce-l are, printre oamenii de duzină și copii, lucrul tipărit. Ei bine, acest Zaharia era un biet om incult și maniac, căruia cărțile dela Academia Română, unde se afla funcționar, îi sdruncinaseră mintea în așa fel, încît pătruns de ideea lombroziană că geniul este nebunie, s'a apucat să dovedească acest lucru cu Eminescu. Deși cartea este o elucubrație de minte joasă, nedemnă de a fi citită măcar, de către oamenii cultivați, s'au găsit totuși oameni de cultură care s'o socotească folositoare pentru *bibliografie*, cașicind era așa de greu pentru profesorul de literatură dela Facultatea de litere din București să dea citorva studenți ca lucrare de seminar alcătuirea acelei bibliografii, spre a se evita consultarea unei cărți rușinoase. Această operă, fiind unica sinteză totuși, a fost consultată de străini și d. Carlo Tagliavini, filolog reputat, a utilizat-o cu toate strămbătățile sale. N. Zaharia nu era însă vinovat decît de o bună credință neajutată de minte, în vreme ce alții, printr'o purtare reprobabilă, pun în primejdie înseși documentele referitoare la viața lui Eminescu.

Pentru foarte multă lume, numele d-lui Octav Minar se leagă strîns de acela al lui Eminescu, și o editură însemnată

văd că îi arată o încredere așa de mare încît îl însărcinează să-i facă ediții de clasici. Prin urmare, d. Minar trece drept un istoric literar de samă și un bărbat valoros. Cine a citit ce scrie și cum scrie d. Minar și a văzut combinațiile de poze și autografe cu care-și împodobește cărțile sale, nu mai are nici o îndoială asupra d-sale. Este hotărît un scriitor incult, probabil autodidact, ale cărui preocupări sînt jignitoare, într'o cultură ca a noastră, pentru memoria lui Eminescu. Dovada cea mai flagrantă a dezorientării opiniei noastre publice în ce privește și însemnătatea materialului istoric și valoarea oamenilor de știință, o formează faptul că persoane care au avut la îndemînă autografe de-ale marelui nostru poet nu s'au sfiit să le încredințeze d-lui Minar. Iar d. Minar, stăpîn pe hîrtii, s'a apucat să publice broșuri și broșurile, făcîndu-și o notorietate, notorietatea aceea nedreaptă pe care o conferă împrejurarea de a avea în mînă lucruri de inedite. D. Minar este chiar victimă a acestui sentiment de invidie și neliniște ce cuprinde în tărîmul istoric pe ațiția inepti care alceargă după inedite, văzînd că aceasta le dă un merit. Nu, într'aceasta nu este niciun merit și ar trebui să existe obligativitatea ca oricare document să fie predat Academiei Romîne.

D. Octav Minar posedă — cum pretinde—„o colecție particulară” de materiale inedite în legătură cu Eminescu din care a și publicat o parte. Dar modul cum sînt reproduse aceste documente, parte fragmentar, parte în traducere, lipsa facsimilelor, ortografia bizară, incultă și datele contradictorii, toate acestea fac ca materialele d-lui Minar să fie aproape inutilizabile. Singurul lucru care ar restabili valoarea ineditelor d-lui Minar ar fi publicarea lor în fac-simile sau înfățișarea lor unei comisiuni de profesori universitari. Pînă atunci orice publicări de inedite „din colecția particulară” trebuie socotite drept falsuri și revistele ar avea datoria să le respingă. Am fost deunăzi la Academia Romîna și am constatat că aceasta nu posedă nici un portret al lui Eminescu. Unul din portrete, cel din tinerețe „făcut în Praga de fotograful J. Tomas” se află firește „în colecția particulară” a d-lui Octav Minar. Dar atunci ar însemna că poetul a fost la Praga! Cine o poate spune fără să vadă originalul fotografiei cu ochii săi? Prin publicații, cititorii au putut vedea poate un portret al lui Eminescu bolnav la M-rea Neamțului, în halat și papuci, pe un scaun, lîngă un pom. Portretul a fost publicat, dacă nu mă'nșel, în *Albumul* eminescian din 1909, alcătuit de același domn Minar. Ei bine! Fotografia în chestiune este fără îndoială un fals, prin aplicarea cunoscutei fotografii-bust pe o altă fotografie. Ne-am retrace această afirmație numai dacă d. Octav Minar ar produce originalul.

Problema se înfățișează în ultima analiză astfel: Ori d. Minar nu are toate documentele pe care le publică, fără să descrie manuscrisele și să le facsimileze, și atunci face fal-

suri; ori le are, dar le reproduce fără metodă, așa încît să nu le poată utiliza și alții, și le deține în chip abuziv spre a împiedica pe alții să lucreze, în gîndul că d-sa va scrie odată o sinteză pentru care nu are mijloace mintale. În cazul din urmă săvîrșește un act de neonestitate științifică și pune în primejdie chiar soarta manuscriselor pe care le posedă și care se pot pierde. Și'ntr'un caz și'ntr'altul, d. Minar este unul din viermii care rod în sicriul lui Eminescu. Pentruca cititorul să-și facă o idee mai desăvîrșită de omul nostru, îi comunicăm întîmplarea d-lui Rașcu, poetul cunoscut care pregătește o lucrare amplă asupra izvoarelor franceze ale lui Eminescu. Dorind să vadă cu ochii săi unele documente, d. Rașcu s'a adresat sus numitului necrofor care l-a poftit să vină la sine. Cînd însă d. Rașcu a vrut să se folosească de invitație, d. Minar i-a comunicat dezolat că a pierdut manuscrisele. Cu noi însă d. Minar nu va scăpa ușor și îi făgăduim că îl vom obliga să dea publicitate documentelor sale sau să mărturisească falsificarea. — *G. Călinescu*

Memoralisti basarabeni

Critica literară și istoricii peisajului ideologic din România au cercetat cu un remarcabil aparat informativ filiațiunile dintre cultura băștinașă și cultura franceză, engleză și germană. Nu e vorba numai de simple imitații lipsite de interes, ci de acea trăire a două sau mai multe culturi, din care iese o creație originală izvorită dintr'un temperament bogat cu alimentație variată. Cercetările mai noi ale d-lui Alexandru Marcu despre legăturile italo-romîne sau ale d-lui Charles Drouhet despre modelele franceze în teatrul lui Vasile Alecsandri, erudiția d-lui Bogdan-Duică despre izvoarele germane (Savigny, Rotter) în opera lui Barnuțiu, cercetările polone ale d-lui P. P. Panaitescu, lucrările mai vechi ale lui Apostolescu, Iorga, P. V. Haneș, V. V. Haneș, etc. au ilustrat cu îndemînare legăturile dintre personalitățile culturii noastre cu cultura apuseană. Rămîne încă de cercetat filonul bizantin și balcanic, care a pătruns pe plaiurile noastre, pentru preistorie rămînînd drumuri definitiv trasate și un patrimoniu, probabil, intact în monumentală „Getica” a lui Vasile Pirvan.

Relațiile noastre cu Răsăritul formează, din nefericire, o *terra incognita*. Ion Bogdan a lăsat material lingvistic și istoric. P. P. Panaitescu trasează acum relațiunile culturale din veacul trecut, cu referințe mai mult la Polonia, care promit lucruri extrem de interesante. Despre relațiile ultime cu cultura rusească — Gherea, poporanismul — a dat cîteva indicații deja cunoscute, mai mult cu caracter polemic, d-l St. Zeletin („Burghezia romînă”).

Doi memorialiști basarabeni din ultimii zece ani — Zamfir C. Arbore și Const Stere — ne fac să simțim diferența enormă de climat sufletesc, care există între românul aflat la interferența franco-valahă, de pildă, și celălalt găsit în bătaia Crivățului rus.

Am citit recent aceste patru cărți de memorii: *C. Stere*, 1. Preludii, 2. Smaragda Theodorovna, 3. Vania Răutu și Zamfir C. Arbore, Temniță și exil, (ediția III, editura I. Brănișteanu, București, mia 16-a, prețul lei 24, 184 pagini. Ediția I-a a apărut în editura Butculescu „Gazeta Săteanului“ în anul 1894; ediția a II-a a apărut în editura „Samitca“ din Craiova în anul 1902. Ediția III-a cu adăogiri este din Ianuarie 1923). Am răsfoit, apoi, din nou și am încercat să fac o comparație cu notele politice ale lui Alexandru Marghiloman. Acest conservator cu morgă face o deplorabilă figură alături de marii revoluționari basarabeni.

La Marghiloman se poate observa o stranie opacitate sufletească și lipsa oricărei problematice culturale. N'a avut la căpătîiu un gânditor mare pe care să mediteze chestiunile centrale ale vremii sau veacurilor. N'a existat romancier, poet ori ideolog care să-l fi răscolit, cum a fost George Sand pentru Z. Arbure și Cernișevschi-Mihailovschi pentru ambii. Din aceste interminabile „note politice“ nu reiese decît pofta cancanieră fără viziunea generală a sufletului uman. Înălțimea de cugetare și ardoarea lui Vania Răutu sau a eroului memorialist din „Temniță și exil“, puritatea intențiilor, capacitatea de jertfă smulge admirația noastră. Simți, că și mai tîrziu, în vicisitudinile acțiunii politice, la Geneva, București, Iași și Sorocea a rămas același cer albastru, boltit peste acțiuni umile (ca florile cîmpului), acțiuni prestigioase ca viața autentică, răsfrîngînd în orice moment un suflu lăuntric pur.

Cauzele sînt lesne de explicat. Deficitul moral din cărțile lui Alex. Marghiloman oglindește deficitul unei clase decadente, aflate în putrefacție politică, socială și morală. Basarabeni oglesc frămîntările clasei muncitorești, plină de vigoare, de probleme și cu frumoase preocupări morale. Oricine a trecut cît de puțin prin mișcarea muncitorească fie din țară, fie din străinătate își dă sama de spiritul critic și sensibilitatea excesivă la chestiile morale și de conștiință.

Zamfir Arbore, după condamnările și anii de temniță în Rusia pentru activitate politică, a fugit, în perieții pline de humor relatate în interesanta-i carte, devenind exilat politic în Elveția. Boerul basarabeian a stat 4 ani ca tipograf-culegător acolo. La 1873 fundează un ziar rus „Robotnic“, iar în 1874 e ales redactor-șef al ziarului *Obșcina*, care a fost organul oficial al întregului partid social-revoluționar din Rusia. În anul 1881 este recunoscut ca cetățean român.

Pentru a răspunde la cîteva grave chestiuni (ce-a fost trecutul ? la ce scop a tîns în viață ? ce rezultat a dobîndit?), Arbure se vede silit să pășească cu ajutorul memoriei „dincolo de țara mea“, căci în anii pe care i-a petrecut în România n'a văzut decît „nimicuri, nimicuri și nimicuri. Ori unde îmi arunc în juru-mi privirea, nu văd decît *putregaiu*. Bătrînii și tinerii, oamenii din societatea cultă precum și oamenii mulțimii înculte, fierb de o potrivă, în acelaș cazan, fără a-și pune măcar chestiunea: ce înseamnă viața lor în economia progresului general al omenirii? Trăind în mijlocul societății romîne, eu unul n'am putut să mă contopesc cu această societate. Deaceea nici pe mine nimeni nu mă cunoaște, nici eu nu cunosc pe nimeni. Amici în România eu unul n'am și n'am avut; legături de prietenie cu nimeni nu mă leagă“ (op. cit. pg. 34).

Un verdict grav. Să-l continuăm.

„... Altfel a fost viața mea în Basarabia, și apoi în Rusia. Acolo memoria îmi amintește, că am fost înconjurat de o mulțime de oameni *vii*, legați de mine printr'o muncă comună, priu suferințe comune și scop comun“ (pg. 34). „... Din contra, trecînd la faptele din viața mea în România, sînt silit să spun, că la noi romîni e totdeauna căptușită cu ceva material. Amicii la noi sînt oameni sănătoși, veseli, buni de petreceri. Băuturică, mîncărică, cuvinte de spirit, anecdote, — iată cimentul care leagă pe romîni, făcîndu-i amici“ (pg. 34).

„... în locul unui interes moral comun există un interes de băcănie, de restaurant. Lucru firesc, deci, că și prietenia, în asemenea împrejurări, nu poate avea și n'are alt caracter decît acela de băcănie, de cîrciumă sau de cafenea“ (pg. 35).

Portretul spiritual al lui Zamfir C. Arbure: dvorean basarabean, îndrăgostit și plecat în popor, simțul distanțelor sociale bine simțit, aureolă conștientă și puțin fanată de martir politic, idealist incorigibil, conștiință morală inflexibilă, grija datoriei împlinite, oroarea oportunismelor, puțin lunatec.

E interesant de făcut o paralelă între atitudinea lui Zamfir C. Arbure și Const. Stere față de marea Revoluție rusă din Octombrie 1917. Arbure e social-revoluționar și Revoluția rusă *trebuia* să rămînă în Februar 1917 într'o Kerenskiadă ceva mai serioasă, occidentalizată, cu libertăți englezești, drepturi speciale pentru intelectuali. C. Stere, deși foarte apropiat de social-revoluționari, cu acelaș cult al constituționalismului englez altoit pe un agrarianism democrat și extrem demofil, provenit din mișcarea narodnicilor, are o viziune mai realistă a evenimentelor pe care a arătat-o în seria de studii asupra Revoluției ruse din *Viața Romînească*.

Arbure citează fragmentul cunoscut din *Manifestul comunist* al lui Marx și Engels relativ la activitatea intelectua-

lilor („burghezimea a despuat de aureola lor toate formele de activitate umană recunoscute pînă atunci ca venerabile. Ea a prefăcut pe medic, jurist, preot, poet și savant în simbriașii săi“) pentru a face următorul surprinzător, dar caracteristic comentariu: „cînd Marx a scris aceste rînduri a fost o prorocie, acum este însă o realitate. Și ceea ce în Europa a făcut burghezimea, a făcut în Rusia proletariatul comunist cu Lenin în frunte“ (pg. 16).

Pentru Arbure „în Rusia a izbucnit o revoluțiune mare, care a pus în locul absolutismului țarist, absolutismul proletariatului“ (pg. 18).

Este vădit, de pildă, că bătrînul basarabean — a intrat la Universitate în 1866 și rîndurile sînt scrise în 1923 — vorbește aici cu orgoliul dvoreanului intelectual, disprețuitor al moșicilor pentru care s'a jertfit și care i-au luat, mizerabilii, comoara de sub nas :

„Revoluțiunea rusă este, în întregimea sa, opera păturei intelectualilor, operă acaparată de bolșevici în fruntea *Lumpenproletariatului*“ (pg. 18).

Nu se poate nega, că acești domni ziși intelectuali au jucat și ei oarecare rol în deslănțuirea evenimentelor, dar mi se pare exagerată influența atribuită lor. În orice caz, problema astfel pusă este eminentemente antimarxist rezolvată, ceea ce este regretabil pentru cineva care se proclamă (în 1923) în favoarea social-democrației.

Zamfir Arbure și C. Stere nu s'au asimilat în atmosfera politică și socială infamă din România. Ii bănuiești, sărmani albatroși, pășind printre galinacee. — P. D.

P. Nicanor & Co.

Recenzii

M. Sadoveanu, *Nunta Domniței Ruxanda*. Roman. Ed. „Cartea Românească“ 1932.

Că d. Sadoveanu se îndreaptă de cităva vreme către romanul istoric, înodîndu-și maturitatea cu primii săi pași în literatură, este un lucru care se pare firesc aceluia care s'a pătruns de esența artei marelui nostru prozator. D. Sadoveanu este moldovean și ca atare un , contemplativ pentru care viața este o realitate nu în prezența ei imediată, ci în sensul ei de devenire. Pentru Iașul acela pierdut în colburi gîndirea sub raportul timpului este un fenomen de pseudo-inerție sufletească asemănător cu letargia aparentă a șopîrlei nemișcate în crăpătura fumegîndă de soare a zidului, ce este în fond helio-voluptate și observație. Golia cu zidurile ei hidratate, tamburul scurt al Bisericii Sfîntului Sava, broderia în piatră a Trei Sfetitelor, piramida cu lei din Copou, Tătărășii și Sărăria, Păcurarii și Rîpa Galbenă, depe care apele se revarsă în căsuțele din vale, în zile de potop, dealurile împrejmuitoare cu vii, toate acestea par uitate de veacuri într'o părăsire desăvîrșită, ca Herculenum și Pompei sub lavă și lapili. Un simț al deșertăciunii de regiune circumvezuviană crește ca tufele sărace în sufletul ieșanului și Ruinele lui Volney sau Ginestra lui G. Leopardi sînt acolo tema obișnuită a vieții diurne. Deșertăciunea biblică a lui Solomon sau a Eclesiastului, *vanitas vanitatum*, romantismul cimitirelor cu *memento mori*, duhnirea lepezilor și ierburilor de ecouri eroici eroici își găsesc în *tăcerea ieșană cea mai desăvîrșită expresie.*

In Psalmii lui Dosoftei

La apa Vavilonului
Acolo șezum și plînsam.

în cronica lui Miron Costin, cu acel simț de rotație al lumii în istoricismul lui Eminescu și proza d-lui Sadoveanu, curge aceeași apă a zădărniceii cu izbucniri de eroism anacronic și jale de trecut și mărire apusă, ce se strecoară apoi în canale subțiri în poezia uritului a d-lui Codreanu, a scrinurilor defuncte și tristețelor provinciale la Demostene Botez, Otilia Cazimir și chiar Topîrceanu.

Romanele d-lui M. Sadoveanu sînt epice numai întrucît se înformează din istorie, dar sensul lor este contemplativ prin urmare liric, deși lirismul nu este dus, pînă acolo încît să înăbușe datele obiective. Prin această lature, scriitorul este — cum am avut prilejul să mai scriu — un cronicar, pentru care faptele conțin în sine un sîmbure moral și în el un vierme de zădărnicie. Mai mult decît amănuntul documentar el a luat pana vechilor pisari și a căutat să readucă vremurile prin vraja frazei arhaice, dacă arhaic se poate numi ceva într'o provincie și cultură veșnic inactuală și transcendentă.

Măestria cu care d. Sadoveanu așterne letopisețul ultimilor ani de domnie ai lui Vasile Lupu, cu vestita căsătorie a Ruxandei după Timuș Hmielnizki este așa de desăvîrșită, încît fără nici o umbră de contrafacere, paginile sale se pot așeza în ordine cronologică după cronicile Costineștilor și a lui Neculce. Iată în ce cuvinte sobre și cu aparența atît de măestrită de meșteșug ne este înfățișat mirele căzăcesc.

„Curtanii, ploconindu-se cuviincios, au poftit pe domnul mire să se așeze în jilț. El s'a uitat întîiu împrejur și pe după spețeaza jilțului. L-au impresurat boieri mai tineri și i-au spus vorbe de prietenie. El a stat, privindu-și degetele și fără să răspundă. Erau de față și unii din coconii Cantacuzinilor și Sturzeștilor și au îndrăznit a-l întreba dacă nu pofteste cumva să se ducă la feredeu turcesc al Măriei Sale. Iorgu Cantacuzen, feciorul lui Toma, a outezat chiar să adauge că așa obișnuesc mîrii la Moldova. Dacă ar fi întins un deget, ar fi putut să-i scrie numele pe obraz, așa era de aburit de colbul drumului. Dar Timotei nu s'a clintit, nici și-a mișcat buzele. Sucindu-se în jilț, s'a întors cu umărul către boieri, a tras din cingătoare un j'unghiu subțire cu plăsele de fildeș și a găsit de cuviință să-și taie și să lepede arcourile negre dela unghii”.

Atîta ne îngăduim să spunem aci despre frumosul roman al d-lui Mihail Sadoveanu, după ce în altă parte (Adevărul Literar) ne-am ocupat mai de aproape cu conținutul său.

G. Călinescu

Prof. Emil Severin, *Petrolul*. Studiu fizic, chimic, geologic, tehnologic și economic.

Cartea aceasta, apărută recent, a trecut aproape neobservată chiar de revistele de specialitate. Și merită mai multă atenție, căci este printre cele dintii lucrări românești de acest fel.

E o sinteză vastă a chestiunii petrolului, privită din toate punctele de vedere și căutînd să epuizeze subiectul prin contribuția specialiștilor indicați. Această operație de colaborare apropiată lucrarea românească de sistemul nemțesc, dovedit așa de fecund pentru știință.

Fără îndoială, cartea va folosi, în primul rînd, studenților, căci se știe că, în genere, literatura tehnică e — aproape exclusiv — engleză și germană, limbi necunoscute în majoritatea cazurilor, de studențimea noastră. Ea va ajuta la îmbogățirea cunoștințelor lor și la proiectări și lucrări de laborator, căci majoritatea capitolelor sînt pur tehnice și conțin tabele și metode de calcul precise. Așa sînt studiul asupra forajului, datorat d-lui prof. ing. Th. Ficșinescu și cel asupra prelucrării petrolului, scris de d-l ing. Șt. Dobrescu.

Studiul d-lui Ficșinescu este cu deosebire interesant, căci conține cele mai noi metode de sondaj și exploatare.

Partea strict științifică și conducerea lucrării constituie opera personală a d-lui prof. Severin. E elaborarea unei munci modeste și fără sbîrnîitoare, de zeci de ani, în laboratoare. Capitolele, care tratează originea petrolului, compoziția lui chimică, prepararea sintetică și, mai cu samă, studiul complet al petrolului românesc sînt de o mare valoare științifică și didactică. Ele constituie o sinteză a cercetărilor și rezultatelor, obținute de știința universală și accentuează contribuția științei românești, în care partea d-lui Severin nu e cea mai puțin importantă.

Din bibliografia bogată, care însoțește majoritatea capitolelor, se poate vedea munca, plină de răbdare și de seriozitate a autorului. Numai pentru Studiul petrolului românesc s'au consultat 25 de lucrări în toate limbile, printre care descrieri ale călătorilor străini, jurnale de campanie ale generalilor ruși și austriaci, istorii politico-sociale ale principatelor și tratate de geografie, în cap cu *Descriptio Moldaviae* a lui Cantemir.

Mai trebuie să relevăm capitolul V, care conține studiul d-lui prof. Voitești asupra zăcămintelor de petrol și contribuțiile d-lor ing. T. Dobrescu (Gaze și gazolină), Cristian Leu (o metodă de rafinare și presajul uleiurilor), ing. Stamatopol (fabricarea parafinei), ing. M. N. Constantinescu (petrolul și economia națională) și dr. V. Viespescu (considerații economice asupra petrolului).

Acest din urmă capitol, datorat d-lui dr. Viespescu conține un istoric succint al producțiunii petrolifere mondiale și o dare de samă asupra politicii petrolului în principalele țări producătoare. Pentru că această chestiune prezintă interes chiar pentru marele public, ar fi poate bine ca autorul desvoltându-și studiul său, să-l publice într'o broșură separată, care să poată intra și pe mîna nespecialiștilor.

Lucrarea d-lui Severin învederează două lucruri: progresele uriașe înfăptuite în industria petrolului de tehnicienii noștri și munca rodnică și desinteresată a multora dintre profesorii noștri pentru avansarea științei rominești. E bine să se ție în samă asta, mai ales acum, cînd s'au adus, cu ocazia discuției reformei învățămîntului superior, multe atacuri nedrepte la adresa universitarilor romîni.

Realizarea grafică a cărții este ireproșabilă. Și în direcția asta, se ridică la nivelul operilor străine.

C. Al.

* * *

Paul Valéry, *Regards sur le monde actuel*. Paris, Ed. Stock.

D. Paul Valéry este un om uimitor. Universalitatea inteligenței sale, aplicată la raporturile de idei, îi permite să treacă dela poezie la dans, dela arhitectură la artele plastice, dela literatură la politică cu aceeași facilitate de spirit în atîtea domenii. Și în toate s'a aplicat cu atenție, cu forță și noroc, fiindcă a excolat pe de rînd. Faptul dovedește libertatea și ordinea gîndirii sale, însă și activitatea creatoare a nespecialistului lucid în mijlocul tuturor preocupărilor și problemelor.

Aptitudinea d-lui Paul Valéry de a sezisa foarte aspectele îi îngăduie să expună și soluțiile convenabile; aceasta rezultă viguros și într'o lumină excepțională din noua sa lucrare: *Regards sur le monde actuel*, o carte despre politică și soarta civilizației moderne. Notări asupra grandoarei și decadenței Europei, asupra istoriei, politicii partidelor, reflexii asupra Franței, Parisului, Orientului și Occidentului, asupra progresului, epocii dinainte și după război — toate reflectează subiecte privite cu mare îngrijorare de lumea actuală, încotro o ia civilizația și cu ea destinele omenirii.

Cu fiecare din scurtele eseuri se precizează o idee politică și, treptat, se clarifică noțiunile ce am primit despre lume, ori pe cari ni le-am format ca toată lumea și de care ne servim în judecarea grupurilor omenesti, relațiilor reciproce dintre ele și fricțiunilor mutuale. Atitudinea de amator a d-lui Valéry în această materie îi dă calitatea de a preciza lucrurile foarte obiectiv. „Nu ne gîndim — spune d-sa — decît din întîmplare la circumstanțele permanente ale

vieții noastre și nu le percepem decît în momentul cînd se schimbă...

„O izbitură ce ne atinge dintr'o direcție neprevăzută ne dă, brusc, senzația nouă a corpului; nu știam nicidecum ce eram, și iată că această senzație brutală ne face ea însăși sensibilă, printr'un efect secundar, unei grandori și unei figuri neașteptate a domeniului viu. O atingere indirectă din Extremul-Orient și cutare impresiune directă din Antile m'au făcut să percep confuz existența unui lucru ce poate fi atins și zdruncinat de unele evenimente. M'am trezit „sensibilizat” de conjuncturile cari afectează un fel de ideie virtuală a Europei, pe care nu știam că o port în mine pînă atunci”. Pasagiul acesta ilustrează și scriitorul, și metoda, și subiectul.

Ideia profundă a d-lui Valéry este că azi omenirea a recunoscut întreg pămîntul, devenit astfel domeniul său; i-a măsurat părțile componente, i-a aflat legile de mișcare, i-a descoperit și exploatat bogățiile. Precizia și claritatea științei, întinderea și tăria puterii au crescut la maximum — deci „*vremea lumii finite a început*”, și, după perioada de prospecțiune, am intrat în aceia de relațiuni. *Pînă acum, politica a speculat asupra izolării evenimentelor; de acum acțiunea ei va avea să conteze cu complexitatea contactului și raporturile tuturor evenimentelor universului.* „O solidaritate cu totul nouă, excesivă și instantanee între regiuni și evenimente este urmarea foarte sensibilă a acestui mare fenomen”.

Europa și-a fundat măreția pe descoperirea legilor și metodelor cari au îngăduit europenilor să cunoască și să poseadă pămîntul. Impotriva politicii, Europa a desvoltat la extrem libertatea spiritului, a combinat pasiunea de a înțelege cu voința de stăpînire; a inventat curiozitatea precisă și activă, a creiat un capital de legi și procedee puternice. Politica ei, totuș, a rămas aceeași, primitivă, dar cu arme mai redutabile și barbare.

Europa a fundat știința, iar știința a transformat viața și a multiplicat puterea celor ce o posedau. Prin firea ei, știința este esențialmente transmisibilă; ea se rezolvă necesar în metode și rețete universale; mijloacele pe cari le dă unora oricine le poate dobîndi. Astfel, inegalitatea artificială a forțelor, pe care se întemeia de trei veacuri dominația europeană, tinde să dispară repede. Politica europeană *locală*, nedînd putința unei politici europene *universalizate*, a condus pe europenii în concurență să exporte procedeele și instrumentele cari făceau Europa să fie suverana lumii.

„Precum difuziunea culturii — exemplifică d. Valéry — într'un popor face imposibilă conversiunea la caste, și după cum posibilitățile de îmbogățire rapidă pentru oricine prin comerț și industrie au făcut iluzorie și caducă orice ierarhie

socială stabilă, tot așa se va întâmpla și cu inegalitatea fundată pe puterea tehnică. Nu va fi nimic mai idiot în istorie decât concurența europeană în materie de politică și economie, în comparație și confruntare cu unitatea și alianța europeană în materie de știință. În vreme ce capetele cele mai strălucite ale Europei construiau un capital imens de știință utilizabilă, tradiția naivă a politicii isterice de apucare și înșelare se continuă, și acest spirit de mici-europeni predă, printr'un soi de trădare, metodele și instrumentele de putere chiar celor pe cari înțelegea să-i domine. Lupta pentru concesiuni ori pentru împrumuturi, pentru a introduce mașini sau tehnicieni, pentru a crea școli sau arsenale, va atrage fatal întorcerea Europei pe al doilea plan, indicat de dimensiunile ei și din care o împinsese tensiunea și schimburile interne ale spiritului său”.

Pe scurt „Europa aspiră vizibil să fie guvernată de o comisie americană. Toată politica ei se îndreaptă într'acolo”.

Europa n'a avut politica gândirii sale — formulează laconic d. Valéry.

Deșteptarea Asiei, elanul și progresul revărsător al Americii justifică sumbrul pronostic de apunere a supremației europene.

È o cehstiune dacă nu se poate stăvilii curentul acesta quasi-fatal. Din examinarea, ce o face autorul, a aspectelor Franței, avem punctul său de vedere asupra mării întrebări. Europa are știința și conștiința ei de ea; a creat știința fiindcă a avut conștiință. Or, celelalte continente au luat secretele științei, le-au aplicat la progresele industriilor și puterii, dar sufletul și spiritul au rămas pe loc. Știința lor e tehnică; ei sînt sclavii tehnicii; mecanica i-a deshumanizat și le distruge spiritul. Aici e scăparea Europei.

În atari schematici notări, d. Paul Valéry, poetul, face un teribil rechizitoriu politicii tradiționaliste a Europei, de izolare, și dă o splendidă lecție de politică, „care consistă în determinarea raporturilor dintre un om și masa celorlalți semeni pe cari nu-i cunoaște”.

În acelaș fel, d-sa face o analiză strălucită noțiunilor de istorie, națiune, de partid politic, cu unele reflecții amare de adevăr, deși aparent paradoxale.

„Priviri asupra lumii de azi” are un țel învederat: acela ca Europa să nu-și piardă primatul conștiinței intelectuale: de aceasta depinde viitorul civilizației. Cine nu împărtășește vederile și întrebarea chinuitoare a poetului?

Victor Godeanu

* * *

Vicki Baum, *Lac-aux Dames*. Ed. Stock, Paris.

Vicki Baum, scriitoare germană, nu are deloc aerul să fie un romancier de maniera lui Heinrich Mann sau a lui Wassermann. Grația ei, întâi specific feminină și apoi cu înrudiri franțuzești, nu descoperă, printre paginile în care ea a cheltuit-o, atmosfera sumbră a unui roman nemțesc.

Grand-Hotel, primul ei roman apărut în franțuzește, e atât de viu, atât de degajat optimist, cu o temă ușoară, aproape puerilă, încît te miri, poate mai puțin că Vicki Baum e născută în Austria, dar mai mult că e socotită scriitoare a Germaniei contemporane.

Iată acest *Lac-aux-Dames*. Dintr'odată, subtitlul pe care-l pune autoarea, desemnează maniera ei: *roman gai d'amour et de disette*.

Hell, eroul simpatic al romanului, băiat frumos și fără ban în pungă, trebuie să petreacă, în sezonul băilor, la o stațiune termală. Cum o să petreacă, cum o să iubească, cum va fi iubit (și încă mult) și cum o să iasă la socoteală cu toate acestea — iată tema lui *Lac-aux-Dames*.

Desigur, *Grand-Hotel* nu trăda această destindere spirituală. Era mai multă gravitate în acțiune.

Cu toate aceste, *Lac-aux-Dames* nu desminte ascuțimea inteligenței scriitoarei Vicki Baum, nici puterea de pătrundere a psihologiei personajelor înfățișate. Acest tânăr Hell este atât de natural, de vivace, cu duioșii interioare, abia lăsate libere la lumina zilei, încît simți viața lui pulsînd de realitate.

Dar noul roman apărut în franțuzește are virtutea rară a unui stil limpede, ușor înflorit, în care descoperi arta feminină a povestirii.

L. S.

Revista Revistelor

Drama literaturii burgheze

Un inventar al literaturii burgheze propriu zise ar arăta lesne că această clasă, care stăpânește politicește de 150 ani, nu posedă azi, în materie de literatură, decât romanul curent, pentru marele public, comedia teatrală și scenariul de film. Tot ce trece de aceste genuri iese din cadrul concepției burgheze, fiind născut din inspirația celorlalte clase.

Clasa a treia n'a reușit să inspire o literatură, cum s'a întâmplat cu monarhia și biserica. Ea a susținut materialmente pe scriitor, când producea lucruri frumoase, fără să se intereseze decât de faptul, dacă opera sa n'o amenință în securitatea ei politică. În acest din urmă caz, intervenia cu severitate, prin legile pe care societatea ei și le crease. Așa l-a condamnat pe Flaubert, pe Baude-laire, pe Wilde și chiar pe Dickens.

Deaceia, s'a putut constata fenomenul curios al unor scriitori burghezi, atrași spre proletariat (Zola, France, Rolland, Shaw), răsboindu-se cu intelectualii clericali și monarhiști — tot burghezi: Barrès, Péguy, Bourget, Maurras, Daudet.

Existența unui scriitor tipic burghez, cum e Thomas Mann, e un adevărat fenomen.

Toată tragedia acestei incapacități pentru creația literară se poate

vedea, mai clar, în operele a doi reprezentanți caracteristici ai producției literare burgheze: Ibsen și Sinclair Lewis.

Deși construiește cu elemente universal omenești, Ibsen își alege totuși eroii din lumea clasei sale, care respiră, dealtminteri, în toată ambianța operii marelui dramaturg.

Faptul că el s'a ridicat cu violență în contra tîrgoveților și le-a combătut cu ură ideologia, morala și minciunile convenționale, constituie un simbol al situației tragice a acestei clase. Căci, pe cînd dramaturgii monarhici își reprezentau eroii, uriași, pînă 'n clipa căderii, pe cînd poezii țărănimii cîntau farmecul, noblețea și pitorescul popular, Ibsen, dramaturgul burghez, nu face decât să denunțe egoismul, minciuna, ipocrizia, prejudecățile și grozava singurătate a indivizilor mari ai clasei sale. Drama lui tipică este „Un dușman al poporului”: deoparte, masa micii burghezii — „la racaille” cum spune franțuzul — de cealaltă parte, omul solitar, „dușmanul poporului”. Burghezul, izolat în sînul clasei sale și consolidu-se cu gîndul că singurătatea dă forța, aceasta este eroul tragic, produs de societatea burgheză.

„Un dușman al poporului” este tragedia tipică a unei lumi incapabile de a sfărîma cadrele strîmte, în care s'a închis, de a-și aprecia și inspira eroii și artiștii,

pe cari îi îndeamnă la solitudine sau dezertare, din cauza meschinăriei, a miopiei, a snobismului și a lipsei sale de gust.

Sinclair Lewis a reușit să ne dea în tipul — care nu e, cum s'a afirmat, american, ci universal burghez — al lui Babbit — toată micimea care stă la baza proporțiilor gigantice ale vieții din Lumea nouă, cu tendința de banalizare a fiecărei idei mari, cu atmosfera înăbușitoare a vieții de familie, cu indivizi ce se îmbracă, gândesc și trăiesc standard, incapabili să-și valorifice individualitatea și libertatea.

Cu tot succesul de librărie, opera lui Sinclair Lewis a suferit, în America, un grozav șoc moral. Căci tocmai într'asta stă tragedia literaturii burgheze. Clasa aceasta nu tolerează profeții, avocații, eroii și nici arta, căreia ea însăși îi servește de model. Clasă eminentemente servilă, ea venerază, din admirație, produsele claselor superioare și, din frică, pe ale celor în devenire.

Deaceia burghezia n'a putut produce un ideal spiritual comparabil cu cel al monarhiei, de atita vreme înlăturată de la putere, sau cu cel al proletariatului, a cărui supremație e de domeniul viitorului.

(Bela Zsolt, *Magyar Hirlap*)

*

Criza spirituală a vremii noastre

Combătînd părerea generală că războiul ar fi punctul de plecare al unei faze noi în istoria omenirii, Antonio Bruers pune în „*Genarchia*” toată problema crizei spirituale a epocii.

Faptul că războiul a provocat o nouă ordine economică, urmată de o criză financiară fără precedent, și a transformat raporturile sociale și politice ale națiunilor și statelor nu constituie un argument decisiv. Cu atît mai mult cu cît războiul nici nu este cauza haosului politico-social actual, ci este el însuși efectul unui proces istoric de lungă gestație. Geneza crizei ac-

tuale trebuie căutată în progresul civilizației mecanice, născută încă dela începutul secolului XIX. Aceasta a transformat radical înseși bazele pe care se rezima edificiul culturii noastre. Vaporii, electricitatea, petrolul, științele aplicate la industrie și în viața practică au progresat atît de rapid, încît procesul de transformare politică și socială n'a putut să-i ție pasul. Lipsa de coordonare între aceste două procese transformative a produs desechilibrul. Războiul a fost o simplă cauză acceleratoare.

Nașterea socialismului e un indiciu sigur al acestui desechilibru între ordinea economică și cea socială în Europa și, deci, în lumea întreagă — continentul nostru fiind de 25 secole centrul promotor al civilizației universale, un Atlas care conduce lumea, de cînd a înfrînt puterea Arabilor, singurul popor asiatic ce-i disputase, un timp, întietatea. Astăzi, întreaga Asia, cu popoare imense, cum sînt cel indian și chinez, e străbătută de freamătul revoluției. Această mișcare asiatică e o probă concludentă a caracterului intelectual al crizei noastre.

Pentru a înțelege mai bine spiritul mișcării din Asia, trebuie să subliniem că ea e produsă de influența certă a bolșevismului rusesc.

Or, caracteristica importantă a socialismului raționalist și materialist este aceea de a fi unit la o formulă egalitară sau comunistă o concepție intelectuală de dărîmăre a valorilor spirituale, ce constituiau forța esențială a regimului aristocratic și burghez. Prima încercare de acest fel a fost aceea de a distruge în conștiința indivizilor credința în Dumnezeu, în nemurirea sufletului și în liberul arbitru.

Această concepție intelectuală, care este una din ideile cardinale ale regimului bolșevic și-și trage originea din filosofia materialistă a lui Buchner și Haeckel, a fost importată, odată cu elementele progresului mecanic, în Asia, unde formulele elementare ale comunis-

mului s'au adaptat ușor cu simplismul masselor fataliste. Tocmai în Continentul, unde separatismele religioase erau mai fanatice, ideea comunistă — adaptată perfect automatismului civilizației mecanice și fundată tot odată pe negarea transcendenței și pe privilegiul masselor — amenință să devie elementul unificator al Asiei contra Europei.

Pare curios procesul istoric, care a făcut ca ideea creștină, născută în Orient, să înflorească în Occident, pe cînd ideea materialistă, formulată în Occident și fecundată de științele aplicate, a cîștigat mai ales Orientul.

Orizontul secolului nostru este întunecat de fantoma acestei noi rivalități între Asia și Europa. Continentul nostru poate va repeți spectacolul republicelor grecești, roase de discordie și destinate să cadă sub puterea unificatoare a Romei. Deaceia, problema fundamentală pentru salvarea Europei este reconstituirea ei spirituală. Aceasta se va putea face printr'o formulă, care să concilieze transcendența religioasă, necesară unei civilizații durabile, cu civilizația mecanică, devenită neînălțurabilă.

Din unitatea religioasă, coordonată și fundată pe știință, va ieși formula politică și socială salvatoare.

Orice altă orientare sau program vor agrava criza și vor duce la pierderea ireparabilă a Europei.

(Antonio Bruers, *Gerarchia*)

*

Un călător englez în Rusia

Încă unul, în urma altora, și care descrie cu obiectivitate englezească ceiace a văzut sau i se pare demn de relatat.

Caracterul pasiv al Rușilor, care i se pare călătorului nostru trăsătura fundamentală a acestui popor, face să se simtă totdeauna nevoia unui conducător puternic.

Petru cel Mare a fost precursorul lui Lenin în a conduce, numai prin voința lui, Rusia spre industrializare.

Saltul, realizat de Petru în civilizarea poporului, a fost repetat azi de șefii revoluției.

Jurnalele au azi tiraje de milioane, și sînt cetite de milioane de indivizi, căci analfabetismul, care, înainte de războiu, atingea 67 la sută din populație, constituie astăzi o minoritate neînsemnată. Instrucțiunea se răspîndește rapid prin numeroase școli tehnice și de cultură generală.

Orașele capătă un aspect modern, fiind înzestrate cu canalizare, tramvai și lumină electrică. Radiofonia și cinematograful înfloresc pretutindeni.

Dar marea forță de modernizare, într'o țară cu energia a 160 milioane de indivizi și cu resursele economice ale unei șesimi din suprafața terestră, este industrializarea. Pentru executarea faimosului plan quinquenal se lucrează cu un entuziasm de nedescris. Toate națiunile Rusiei sînt mobilizate pentru realizarea lui. Dar — ceace e mai interesant de semnalat — este energia, cu care un popor întreg se lipsește de produsele principale, pentru a realiza economiile necesare.

Căci acolo totul e împărțit în rații, până și laptele, așa de necesar pentru copii. Alimentele de lux: sardele, fructe conservate sau orientale, cafeaua, biscuiții, cacao lipsesc aproape cu desăvîrșire. Mai mult, suferă copiii; deaceia, în ținuturile îndepărtate de centrele mari, unde creșterea lor nu poate fi supravegheată, mortalitatea lor e destul de mare.

Chiar biletele de teatru și cinematograf sînt raționate. Din cauza asta, lucrătorii — mai cu seamă tineretul — își petrec vremea liberă cu plimbări în aer liber și cu sporturi. Totuși, alcoolismul se menține, vodka obținîndu-se lesne. Pe străzile orașului mare, se pot întîlni destui bețivi. Pentru Rusul revoluției, ca și pentru cel al absolutismului, beția reprezintă încă o recreare în monotonia vieții.

Un alt mijloc de salvare din această monotonie este planul quinquenal. Lucrătorii conștienți cau-

tă, în vremea liberă, să pătrundă tainele muncii lor și să se instruiască, pentru ca, mărindu-li-se îndeminarea tehnică, să poată slui mai bine pentru realizarea industrializării rapide. Alții își consacră „loisir”-ul partidului comunist. Căci membrilor acestui partid li se cere un surplus de muncă și sacrificii bănești. Partidul luptă pentru auto-educare, pentru creșterea eficacității tehnice, pentru studiul problemelor sociale și politice și, mai ales, pentru organizarea tineretului.

Avortul se practică în mod legal. Anul trecut, numărul nașterilor a fost egal cu cel al avorturilor. Ca rezultat, o tendință ca familia să rămâie la cel mult doi copii. Asta va aduce o scădere a populației, inevitabilă dacă nu se oprește această mișcare.

În concluzie, nu se poate prevedea cât timp va stăpâni în Rusia ortodoxia mixtă. Un lucru e sigur: ea tinde să devie una din cele mai mari puteri industriale ale lumii.

(L. Haden Guest, *Nineteenth Century and After*).

*

Problema Africei

Mișcarea gandhistă în India, uriașele frământări din interiorul Chinei și recentul conflict chinez-japonez, care a produs atâtea nopți de insomnie diplomației anglo-americane, au atras atenția tuturor asupra problemei asiatice și au dovedit interesele imense, care leagă organizația capitalistă de aglomerația noroadelor de pe continentul vecin.

Doctorii capitalismului, convinși că deșteptarea națională a Asiaticilor este cauza fundamentală a crizei actuale, găsesc că singurul leac pentru salvarea economiei burgheze — sau, cel puțin, pentru prelungirea existenței ei — ar sta în păstrarea cu orice preț a acestor piețe coloniale.

În timp ce toate privirile sînt ațintite într-acolo, se uită, pe nedrept, importanța pe care ar putea-o căpăta continentul african în îndreptarea situației de azi.

Cel dintîiu, care pune problema în toată amploarea ei, este savantul englez Julian Huxley.

Intr'adevăr, Africa e un continent cu bogății imense, în majoritate neexploatate. Pe lângă enormele avuții minerale, resursele ei în vegetale sînt nelimitate. Alcoolul, produs vegetal, ar putea înlocui sursele actuale de energie: petrolul și cărbunile, ale căror zăcăminte sînt aproape complet secătuite, la noi.

Pe teritoriul acestui continent trăește o rasă viguroasă, capabilă de muncă și producție, după cum a dovedit-o cu prisosință în America. E drept că această rasă e, deocamdată, pe o treaptă de civilizație foarte joasă. Nu numai scrisul îi e necunoscut. Chiar formele elementare ale muncii organizate lipsesc. Plugul, roata, piatra cioplită sînt necunoscute.

În ultima jumătate de veac însă, civilizația Albilor a exercitat o influență binefăcătoare asupra acestor ținuturi bogate și primitive. Drumul de fier, școlile, spitalele, serviciile poștale și automobilistice, stațiunile de misionari au creat un contact permanent între ideile Albilor și triburile mai importante. Adaptabilitatea acestor neamuri este cu atît mai rapidă, cu cît pornesc dela un nivel cultural așa de jos și sînt cu totul lipsite de tradiție.

Acestea constituie elemente favorabile de non-rezistență.

Avîndu-se în vedere tocmai această puțință de adaptabilitate și, deci, de atragere a energiilor negre spre industrializare, se poate spune că, pentru Africa, nu s'a făcut pînă azi destul. Dezinteresarea asta, inexplicabilă economiceste, se datorește neputinței de aclimatizare a Europeanilor și unei prejudecăți de culoare, pe deoparte, și, pe de alta, miopiei statelor, care și-au împărțit Africa, fără să-și fi putut trasa o atitudine comună politică. Fiecare stăpînitor a adoptat idei diferite asupra funcțiunii Albilor și Negrilor în economia africană. Așa, de pildă, Franța duce o politică netă de asi-

milare. Urmînd politica orgolioasă a Romei imperiale, ea acordă dreptul de cetățenie franceză, indiferent de culoare și rasă. Mișcarea trupelor africane dealungul imperiului colonial francez și pe toate căile Metropolei, participarea deputaților negri la ședințele parlamentului și sforțările uriașe ce se depun pentru ușurarea comunicațiilor între Franța și Colonii, denotă tendința de a se da imperiului francez un caracter de continuitate.

Marea Britanie se mărginește să-și administreze cât mai bine provinciile, adoptînd oportunismul ca politică generală și exploatarea Negrilor prin Albi ca normă economică.

În regiunile belgiene, italiene și spaniole, se constată un amestec curios de administrație a societăților cu capital privat și de control al Statului. Coloniile portugheze sînt cedate unor companii privilegiate, care împiedică progresul.

Acest haos în politica economică a Africei va duce, fără îndoială, la o trezire a conștiinței naționale. Existența unor atitudini așa de deosebite în ținuturi vecine a dat naștere — se constată de pe acum — ideii de unitate africană.

Continuînd aceiași centrifugalitate, vom asista curînd la ciocnirea spiritului raționalist cu interesele puterilor coloniale. Ceeace va face ca, în loc să se atragă o masă imensă de consumatori în sistemul nostru de schimb, să se piardă o sursă inepuizabilă de materii prime.

De aici se vede că, după ce a scăpat din mini Asia și a pierdut războiul în Pacific, capitalismul european își joacă ultima carte în Africa. De forma, pe care va da-o economiei în această parte a lumii, depinde soarta sa.

Dacă se va continua cu sistemul actual, în care Africa e considerată ca un izvor de profituri pentru Albi și Africanul ca un instrument de muncă în vederea aceluiași scop se va ajunge la disolvarea vieții sociale de acolo și la crearea unui

proletariat negru agricol, mai periculos decît cel european, pentru că e lipsit de tradiție. În fața acestui pericol, se pare că tendința docturilor economiști este de-a încuraja inițiativa Africanului, făcîndu-l să lucreze în profit propriu, pentru a-i mări astfel puterea de cumpărare.

Nu se poate ști dacă e drumul cel bun. O cale mult mai sigură ar fi aceea de a se lucra la crearea unei entități sociale și a unei civilizații specific africane, bazată pe instituțiile și practicile indigene și desvoltată gradat și metodic.

Gîndirea și economia europeană se vor putea altoi pe această civilizație nouă, care-și va da contribuția ei la progresul lumii, creînd forme nouă ce ne vor scoate, poate, din marasmul zilei de azi.

(Julian Huxley, *Fortnightly Review*).

*

Omagiu lui Goethe

Goethe cîntă ca și cum ar ignora toate resursele artei și toate contrapunctele cugetării. Are mai mult decît oricine virtutea de a uita, care alcătuiește fondul adevăratului poet și fără îndoială al oricărei creațiuni artistice.

Ce splendidă minune: poetul adevărat uită, creînd, cultura care-l hrănește și-l face să creze. Potențialul său de viață îi îngăduie această acțiune contradictorie: se lasă în voia instinctului și emoției sale; și, fără să știe, fără să vrea, cultura profundă îi învâluie instinctul eliberat; și oricît de ascunsă ori de tăcută ar fi, ea îl călăuzește.

Această minune atît de rară e minunea lui Goethe.

La șaptezeci de ani, cînd iubește o fată cu cincizeci și doi de ani mai tînără decît el, Goethe e profund rănit renunțînd la această supremă îmbărbătare.

S'ar fi putut căsători cu ea împotriva părinților, în ciuda lumii, a contingențelor și a moravurilor. D-ra de Levetzov ar fi făcut acea-

stă nebunic. Goethe nu era însă în stare să o facă, deși știa că ar fi băut o ultimă cupă de nectar la izvoarele cele mai calde ale poeziei.

Poetul are atita nevoie de tineretă! Mai ales în umbra sbirciturilor și sub omătul părului cărunt.

Viața poetului adevărat e o viață de dragoste, pe care o mărturisește ori o ascunde; el nu e niciodată soț: e totdeauna amant. Și vai lui dacă se silește să nu fie!

André Suarès, *Nouvelle Revue Française*, 1 Mart 1932).

*

Tradiție și pictură modernă

Ce ne evocă oare cuvântul feeric „Muzeu”?

Înainte și mai presus de amintirea cutărui sau cutărui tablou se deșteaptă în noi viziunea scilpitoare a unei materii numite *pictură*, așa cum ne-au lăsat-o strămoșii, meșterii de demult, o materie nobilă, prețioasă și de o diversitate inimaginabilă.

Tot ce fletează ceiace s'ar putea numi simțul tactil al ochiului se oferă înmărmuririi noastre: transparența vitraliului, bogăția smalțului, fineța porțelanurilor, lustrul înăbușit al gresiei, strălucirea mățăsurilor, distincția profundă a catifelei, somptuozitatea obiectelor de aur, și, mai mult decât toate acestea, o materie ciudată, nedefinită.

Misterul e cu atât mai mare cu cât materia aceasta, împovărată de emoție, exprimă — sub meșteșugul pictorului — simțirea și spiritul său, dar, individualizându-l și depășindu-l, ea rămâne totuși specifică geniului rasei lui: în adevăr, pictura italiană, spaniolă, franceză, flamandă, evocă materii picturale deosebite.

Rămînem uimiți de atîtea invențiuni, de subtilitatea procedeeilor, de varietatea lor; sintem pătrunși mai ales de dragostea gravă, răbdătoare, chibzuită, pe care o pun pictorii în desăvirșirea acestei materii prodigioase, fișnită din inima și din mintea lor, solie divină a emoției ce-i stăpînește.

Dacă evocăm acum un ansamblu de pictură „modernă”, viziunea se schimbă cu totul.

Ochiul ne este impresionat dezagreabil de o materie uniformă, indeobște aspră și greoaie, de care privirea noastră se izbește ca de un zid. O materie crudă, goală, fără pudoare și fără mister, etalată brutal pe pînză, un soi de materie standardizată, aceiași pentru toate țările, nemaieprimind nici rasa, nici pe individ.

Pictura cea veche și cea modernă, evocă așa dar două materii diferite.

Cea veche, și aceasta nu e opera vremii, are ceva necunoscut, care scapă analizei; e prețioasă, transparentă, pe cînd cea modernă e perfect cunoscută, nu e decît pictură goală, așa cum iese din tub, săracă și opacă.

Am putea spune despre cea dinții că ne creează o iluzie de adîncime, iar despre cea de-a doua că e plană.

Epoca actuală are, mai mult decît oricare alta, pasiunea cercetării bogăției și diversității materiei în toate ramurile artei decorative, metal, lemn, sticlă, etc... A obținut rezultate admirabile, s'au înfăptuit opere de netăgăduită calitate, și totuși epoca aceasta n'a putut realiza în pictură decît o materie ingrată și săracă, cea mai săracă din toată istoria picturii.

Critica de avantgardă a salutat acest rezultat ca o victorie, întitulînd sărăcia aceasta „amploarea materialului”.

Disprețul acesta afectat al modernilor pentru toate invențiunile subtile ale predecesorilor lor să fie oare dovada unei științe nouă care neglijează anumite mijloace pentru că a descoperit altele mai puternice, sau nu e decît un semn de slăbiciune, de lipsă de cultură, dovada unei ignoranțe care vorbește tare pentru a ne face să ne lăsăm înșelați?

(Jean-Ch. Duval, *Mercur de France*, 15 April 1932).

Adevăratul Goethe

Es surprinzător că nu s'a făcut niciodată deosebire între ideile lui Goethe despre lume (optimismul său spinozist, evlaviea lui față de natură, viziunea sa botanică despre univers, cu ideia unei dulci fatalități cosmice) și propria lui viață, inclusiv poeziile.

E aproape ridicol să nu se fi înțeles că Goethe a fost un om care s'a căutat veșnic pe sine. Vezi: Werther, Faust, Wilhelm Meister.

La patruzeci de ani, Goethe cută încă zădarnic, pe drumurile Italiei, să afle dacă e poet, pictor sau om de știință; și nesigur a rămas până la urmă.

În Germania, un Goethe înfățișat astfel ar irita, desigur: „evangheliile” Germaniei i-au făcut un portret cu totul contrariu.

Autorul lui Faust a fost necon-

tenit necredincios soartei sale. De aci deprimarea lui permanentă, izolarea, solemnitatea, urmele de amărăciune

Trăia o viață pe dos. Era un dezertor etern al soartei sale intime.

Nu trebuie să uităm că, în viața lui, Goethe practică numeroase fugi și dispariții. Fuge de prieteni, de iubite, de existența lui ca poet, pentru a se dărui tot Weimarului.

...Din clipa instalării sale la Weimar, viața lui Goethe poartă pecetea nemulțumirii. Un ministru care nu-i ministru; un director de teatru care detestă teatrul. Și fiindcă totuși Dumnezeu îl făcuse să fie poet, îl silește pe acest poet să inspecteze minele, să recruteze soldați și să-și facă un cal de paradă botezat „Poezie”.

(José Ortega y Gasset, *Die Neue Rundschau*, 1 April 1932).

Tabla de materie

a

VOLUMULUI LXXXIX

(Anul XXIV, Numerele 1, 2 3 și 4)

I. Literatură.

<i>Agîrbiceanu I.</i> — Păscălierul	5
<i>Botez Demostene.</i> — Cuvintele (Versuri)	44
<i>Cotruș A.</i> — Cînt omul. — Bradul. — Intre vrere și tăgadă. — Fără părinți și urmași. — Dintru 'nceput de 'nceput. — Aruncă-ți fluerul. — Im- potriviri (Versuri)	254
<i>Han R.</i> — In Dobrogea (Versuri)	277
<i>Igiroșianu I.</i> — Și pe urmă?	234
<i>Kipling Rudyard.</i> — Rikki-Tikki-Tavi (Trad. de N. I. Russu)	90
<i>Minulescu Ion.</i> — Eu și credința mea (Versuri)	215
<i>Protopopescu Dragoș.</i> — Lângă dugheana lui Adolph Shrankr	37
<i>Teodoreanu Al. O.</i> — † Nae Vasilescu	123
— Generalul	193

II. Studii. — Articole. — Scrisori din țară și din străinătate

<i>Bădărău A. Dan.</i> — Intuiția bergsoniană în filosofia lui Edouard Le Roy	217
<i>Botez I.</i> — Shylock în cadrul literaturii shakespeareane	25
<i>Călinescu G.</i> — Raluca Eminovici și copiii	135
<i>Claudian Alexandru.</i> — Social-democrația și eveni- mentele din Rusia	244
<i>Ene Ernest Dr.</i> — Politica petrolului românesc	258
<i>Gherea D. Ioan.</i> — „Vis și realitate“	46

<i>Graur Al.</i> — Note pe marginea cărților (Numele lunii Aprilie)	275
<i>Hallunga Al.</i> — Raționalizarea vânzării	279
<i>Irimescu S. Dr.</i> — Cincizeci de ani dela descoperirea bacilului tuberculozei	297
<i>Kirițescu Constantin.</i> — Sport și cultură	196
<i>Lahovary N. E.</i> — Cîteva idei în jurul evoluției apusului după războiu	144
<i>Mancaș Mircea.</i> — Scrisori din Paris (Briand-la paix. — Confederația danubiană)	323
<i>Pillat I.</i> — Valéry, Rilke și poezia pură	70
<i>Popa I. Nicolae.</i> — Psihologia lecturilor adolescenței	52
<i>Popescu N. Victor.</i> — Gala Galaction — scriitorul	106
<i>Scrutator.</i> — Insemnări politice și altele (Dintr'un carnet indiscret)	305

III. Cronici

<i>Dima F.</i> — Cronica literară („Trei perechi de ciorapi“)	165
<i>Luca Radu.</i> — Cronica germană (Lichidarea unui compromis)	345
<i>Rădăceanu Lotar.</i> — Cronica socială (Problema șomajului în România)	336
<i>Suchianu D. I.</i> — Cronica literară (Romanul d-lui C. Stere)	329

IV. Miscellanea

<i>P. Nicanor & Co.</i> — Eclipsă de minte. — Parabola protecționismului. — Naționalitățile în Rusia Sovietică. — Un mister asiatic	174
— Centenarul lui Goethe. — Goethe și Tolstoi. — Octav Minar, necrofor eminescian. — Memorialiști basarabeni	356

V. Recenzii

<i>Baum Vicki.</i> — Lac-aux-Dames (L. S.)	372
<i>Gide André.</i> — Edip (C. Al.)	187
<i>Mann Thomas.</i> — La montagne magique (D. I. Suchianu)	184
<i>Sadoveanu M.</i> — Nunta Domniței Ruxanda (G. Călinescu)	367
<i>Severin Emil Dr.</i> — Petrolul (C. Al.)	369
<i>Torberg.</i> — Bacalaureatul elevului Gerber (D. I. Suchianu)	183
<i>Valéry Paul.</i> — Regards sur le monde actuel (V. Godeanu)	370
<i>Voronca Ilarie.</i> — Incantații (Al. A. Philippide)	182

VI. Revista Revistelor

<i>Angioletti B.</i> — Germania nouă (L'Italia letteraria)	190
<i>Bruers Antonio</i> — Criza spirituală a vremii noastre (Gerarchia)	375
<i>Duval Jean-Ch.</i> — Tradiția și pictura modernă (Mer- cure de France)	379
<i>Guest L. Haden.</i> — Un călător englez în Rusia (Nine- teenth Century and After)	376
<i>Huxley Julian.</i> — Problema Africei (Fortnightly Re- view)	377
<i>Mauriac Pierre.</i> — Goethe, om de știință (Revue Heb- domadaire)	189
<i>Ortęga y Gasset José.</i> — Adevăratul Goethe (Die Neue Rundschau)	380
<i>Putnam Samuel.</i> — Poezia nouă americană (L'Italia letteraria)	191
<i>Suarès André.</i> — Omagiu lui Goethe (Nouvelle Revue Française)	378
<i>Zsolt Bela.</i> — Drama literaturii burgheze (Magyar Hirlap)	374